

PÉCSI SZEMLE

várostörténeti folyóirat

2005.

tavasz

GÁBOR OLIVÉR

ÜZENET A MÚLTBÓL IDŐKAPSZULA A XIX. SZ. SÍRKAMRA MELLETT

2005 január első hetében Kárpáti Gáborral és Visy Zsolttal arra az elhatározásra jutottunk, hogy a legfőképpen pénzhiány miatt igencsak elhúzódó XIX. sz. sírkamra ásatását mielőbb be kell fejezni. Ekkor a sírkamra bejáratának megtisztítása volt még hátra. Magába a sírkamrába már korábban, 2003-ban, rögtön annak megtalálásakor felülről bejutottunk, egy valószínűleg középkori rablójáraton át, mely átszakította boltozatát. Ezen túl vissza volt még néhány, a 4. századra oly jellemző téglatetős késő római sír felnyitása is. A terület fölé Vörös Gábor a romok védelme okán már korábban sátrat húzatott fel, de a januári enyhe idő is segítségünkre volt az ásatás mielőbbi befejezéséhez.

Egy 1913-ból származó rajz alapján tudtuk, hogy az általunk 17.-nek nevezett sírt a 20. század elején Möller István és Szőnyi Ottó már feltárták. Látszatra a fedő téglák rendben a helyükön voltak, csupán a sír nyugati oldala érintkezett a Péter-Pál sírkamra betonból készült, modern kori föld alatti bevezető folyosójával. Mindebből arra következtethettünk, hogy a sírt 1913. évi megtalálásakor nem a régészet mai szabályainak megfelelően felülről, hanem oldalról nyitották ki. Feltételezésünk később részben beigazolódott, mert a keleti végen levő fedőtéglák ókeresztény kori, eredeti helyükön voltak, a nyugatiakat azonban már Möller Istvánék helyezték vissza, hajlított vasrudakkal alátámasztva. Az ásatáson résztvevő két gyakorlott emberünk Tigelmann József és Krajnyák Gábor fedezték fel ugyancsak a sír nyugati végén, a nem oda való, 20. századi téglákból épített kis védőfülkét, amiben egy hosszú, mindkét végén leforrasztott piszkos üvegcső feküdt. Ez volt az időkapszula.

Az időkapszula nem más, mint a jövőbe küldött tárgyi vagy írásos üzenet. Ennek kapcsán persze nem kell H. G. Wells időgépére gondolnunk. Az üzenet a föld alatt, egy helyben maradvá, a valós időt nem megkerülve várta ki a megtalálásáig vissza levő 92 évet. Közben lezajlott két világháború, Magyarország képe többször is óriásit változott, de mindez a kapszula sorsát nem érintette. Mondhatnánk erre, hogy az ókeresztény emlékek sokszorosán több időt és változást kihúztak háborítatlanul a föld alatt, és ez igaz is. Az ókeresztény leletek rendkívül értékes maradványai a régmúltnak, hozzájuk képest az 1913. évi kapszula elrejtése csupán közelmúltnak tűnik. Van azonban két lényeges különbség az általunk tudatosan keresett ókeresztény leletek és a véletlenszerűen megtalált időkapszula között. Az egyik, hogy a késő római sírok, sírkamrák halottainak és építőinek nevét nem ismerjük, így fennmaradt emlékeik is kissé személytelenek maradnak, míg a kapszula üzenetének megírásában és elrejtésében közrejátszó mind a hat személy nevét aláírásaikból megtudtuk, a kutatásban ők voltak az elődeink. Némelyiknek még a fényképére is rábukkanhatunk korabeli kiadványokban, vagy a levéltárakban. A másik momentum, hogy az üzenetben szerepelt a kitétel, miszerint

az utókor kutatóinak tájékoztatására írták és helyezték el a föld alatt. Ez még személyesebbé, emberibbé tette a dolgot. Felemelő érzés volt az üzenetet kézben tartva végiggondolni, hogy mi még nem éltünk akkor, amikor már üzentek nekünk, illetve, hogy az üzenet írói már rég nem élnek mikor mi ezt az önzetlenül elkészített iratot olvassuk. Egy pillanatra megéreztek újra az idő súlyát, mely érzés a régészeti munka hétköznapijaiban számunkra már-már elveszett.

Manapság politikusok szeretnek tetszelegni az épületek alapkőletételeinél, noha magához az építés folyamatához nem sok közük van. Hosszú hagyományra vezethető azonban ez vissza. A jövőbe való üzenet tradíciója a távoli múltban kettéágazik és végső soron szakrális eredetre gondolhatunk. A neandervölgyi ember temette el először a halottait, de természetesen nem a jövőnek üzenve. Ugyanakkor bizonyíthatóan mellékleteket (virágot, gyöngyöket, okkerport stb.) hagyott a sírban. Ez arra utal, hogy a halott személyes tárgyait a temetési rítushoz tartozó dolgokkal együtt a halott további sorsához rendelték, az élők többé ezeket már nem kívánták felhasználni. Lehetett valami homályos, transzcendens képzetük a halál utáni sorsról, ilyen értelemben tehát a halott jövőjére gondoltak, a halott számára hagyták ott az „útravalót”. Későbbi korokban ezek az útravalók is változtak, de például a bronzkori hamvasztásos sírokban is fellelhetőek, pedig akkor a test elégetése miatt a halott már nem is volt jelen eredeti valójában. Itt ágazik ketté a történet. Ugyanis a sírmellékletek adásának szokása egészen a kereszténység kezdetéig és még azon is túl folytatódik, sőt kiegészül a római korban a feliratos sírkőállítás szokásával, ami már egyértelmű üzenet az élőknek, a jövőnek. Hasonlatos ehhez minden más ókori felirat (építési, áldozati stb.), vagy ábrázolás, mely túlélte készíttetőit. Ez utóbbiak némelyike az uralkodók egykori nagyságát hirdetve kimondottan az utókorhoz szólt (ld. Mausoleios síremlékének felirata vagy Leonidas és katonáinak sírverse). A másik ág a tárgyak föld alá való tudatos elrejtése. Ez sokféle okból történhetett. Legegyszerűbb, amikor valaki háborúk idején vagy adózás elől magának rejti el értékeit. A tulajdonosoknak azonban gyakran nem volt már módjuk előásni őket. Ezeket a modern kori ásatások során előkerülő leleteket kincsleleteknek nevezzük. Máskor építési áldozatként tettek a ház vagy a ház küszöbe alá vasat (pl. avarok, magyarok), állat tetemet (pl. a domonkosok kutyát temettek az oltár alá, elfogadva csúfnevüket: Isten kutyái) vagy emberáldozatot (pl. Kőműves Kelemenné, ill. bronzkori pithos-sír a Jakabhegyen). Az újkorban mindez ártalmatlanná szelődülve, tárgyak elhelyezésére korlátozódott Európában (pl. Virág Benedek verse a Király utcai, egykori pálos templom kupolájában, vagy a már említett modern kori alapkőletételek).

Kik voltak az 1913. évből származó irat megírói és mit üzentek? Hatan voltak, akik jegyzőkönyvet vettek fel a Péter-Pál sírkamra gróf Zichy Gyula pécsi püspök által személyesen támogatott restaurálási munkáiról. Ez a munka aztán kibővült öt késő római téglasír feltárásával. Az öt sírból egyet, az akkori 2.-nak nevezettet bemutatták és ez ma is látható a III. számú sírkamra mellett. A négy oldalas jegyzőkönyv a vizsgálatok és restaurálás körülményeiről és legfőképpen pedig az öt megkutatott római téglasír lelő-körülményeiről szól. Így tudtuk meg, hogy mi 2005-ben az általuk 3.-nak nevezett sírt találtuk meg újra, és azt is, hogy az általuk 5.-nek nevezett sírban az

Zombory-Moldován Béla: Szónyi Ottó, 1933.

A kapszula és tartalma Horváth Zsuzsa restaurátor kezében

ókeresztény temetési rítusoknál szokatlan módon 45 db ép római edényt találtak. Sajnos az edényekből csak 3–4 db jutott el a múzeumba. Mindenesetre fontos, ám hozánk szokatlan módon elküldött, időkapszulába helyezett kutatási jegyzőkönyvhöz jutottunk, melynek révén tovább pontosíthattuk a 4. századi temetőről alkotott képet. A jegyzőkönyv aláírói tehát **Möller István**, a Műemlékek Országos Bizottságának kiküldötte, királyi tanácsos, budapesti műépítész; a munkálatok vezetője; dr. **Gerecze Péter** budapesti főreáliskolai tanár; dr. **Szónyi Ottó** pécsi püspöki szentszéki ülnök, jogakadémiai tanár; a pécsi városi múzeum igazgatója; dr. **Igaz Béla** a pécsi püspöki hatóság kiküldötte, székesegyházi kanonok, szemináriumi rector, egyházmegyei főtanfelügyelő; dr. **Rézbányai József** a pécsi püspöki hatóság kiküldötte, pécsi szentszéki ülnök, teológiai tanár, valamint **Priol Alajos** kiküldött munkavezető voltak.

A jegyzőkönyvben szerepel, hogy annak másolatait minden visszatemetett sírban elhelyezték. Korábban ezek közül már megtaláltak egy másolatot, de az sajnos nem a címzettek, vagyis a jövő kutatói kezébe került, így kevésbé tudtuk az üzenet szövegét hitelt érdemlően ellenőrizni. A mostani darab azonban valószínűleg az eredeti iratot tartalmazta. Az öt sírból tehát eddig két kapszula került elő. Fentebb említettük, hogy volt egy további sír, amit nem temettek vissza, itt nem számíthatunk üzenetre. Marad tehát még két visszatemetett sír, melyeket valószínűleg az idei év kutatásai során lehet majd újra feltárni, bennük a jegyzőkönyv egy-egy 1913. évi másolatával.

Az időkapszuláknak további modern története is van. A 20. században a múlt rendszeres és szervezett tudományos kutatásai során az embereknek rá kellett ébredniük, hogy korábban élt elődeik nemigen törődtek koruk tárgyainak, emlékeinek a jövő számára való „elküldésével”. A történészeknek, régészeknek tehát kutatniuk kell a régmúlt forrásai, tárgyai, lelőhelyei után. A véletlenszerűen előkerülő emlékekből pedig a múltnak csak foszlányos szövedéke rakható össze. Éppen ebből a felismerésből adódóan a világon sok helyen, egymástól függetlenül időkapszulákat hoztak létre, alapköveket raktak le azok, akik fenn akarták tartani saját emléküket. (Legújabban pedig a tehetősebb emberek egyenesen testük lefagyasztásáról rendelkeznek, hogy majd a jövő fejlettebb körülményei közt újra életre kelhessenek.) A leghíresebb időkapszula talán az Oglethorpe egyetemen létesített páncelezott szoba, melyet 1938-ban zártak le. A szobában elhelyezett tárgyak közt mikrofilmeket, 30-as évekbeli divat szerint felöltöztetett babákat, varrógépet, írógépet és még sok más találmányt. A szoba lezárásakor fényképek is készültek, de az ott látható emberek valószínűleg már szintén nem élnek. A szoba felnyitását 1000 év eltelte utánra tervezték. Közben megalakult a nemzetközi időkapszula szervezet is **International Time Capsule Society** (ITCS) néven. A mi időkapszulánk azonban a történet másik oldalán van. Mi ugyanis nem elhelyeztük, hanem megtaláltuk. Azt a 4. századi sírt, melybe elrejtették, valószínűleg nem temetjük vissza, hanem bemutatóhely lesz, így oda már nem érdemes betenni újabb üzenetet. Ugyanakkor a régészek közt Magyarországon él egy szokás, miszerint a visszatemetett gödrök aljába egy pénzdarabot dobnak. Ez nem olyan látványos, mint a kapszula, de ismerve, hogy a régészeti leletek közt hagyományosan a pénz a legjobb datáló eszköz, a célnak ez felel meg legjobban, hiszen eléggé időtálló.

Végül az üzenet készítőinek jövőbe irányuló szándékát megértve a régészet felől elérkeztünk egy új tudományághoz, a futurológiához. Ahogy ők önzetlenül számoltak a jövő irántuk való érdeklődésének lehetőségével, úgy egy lépéssel tovább lépve a mai futurológusok megpróbálják kitalálni, esetleg alakítani a jövőt. Itt már nem egyszerűen üzenetről, hanem a még nem létező dolgok tudományos előrejelzéséről, tervezéséről van szó. A Neumann János környezetéhez tartozó Oscar Morgenstern (1902–1977) szokták e tudomány egyik első képviselőjeként említeni, magyar művelői közül pedig a Nobel-díjas Gábor Dénes (1900–1979) volt a legismertebb. Ő a Római Klub számára írt jelentéseket. Nálunk több egyetemen, köztük a Pécsi Tudományegyetemen is oktatják e fiatal tudományág különféle elméleteit, alkalmazásait, sőt akadémiai bizottsága is létezik. A jövőre való gondolás terén tehát azt hiszem nem vagyunk lemaradva sem elődeinktől, sem pedig kortársainktól.

Az üvegekapszula és tartalma a Baranya Megyei Múzeumok Régészeti Osztályának Gyűjteményébe került. Horváth Zsuzsa (BMMI) és Kirics Márta (BML) restaurálják. Jelenleg még nem tekinthető meg, de a közönség számára való jövőbeni bemutatását tervezzük az újra feltárandó Cella Septichoránál.

FEDELES TAMÁS

PÉCSI KANONOKOK ÉLETMÓDJA A KÉSŐ-KÖZÉPKORBAN

„A székeskáptalanok közül messze kiemelkedett vagyonával a pécsi, mintegy száz falu földesura a Dráván innen és túl” – olvashatjuk a közelmúltban elhunyt **Engel Pál** (1938–2001) értékelését.¹ E birtokok szinte kizárólag Baranyában, a megye középső és ÉNy-i, a Drávától É-ra fekvő részein feküdtek.² A 129 ismert település közül mindössze 4 tartozott a középkor folyamán Tolna vármegyéhez: Egerszeg, Jánosi (részben), Farkaslyuk és Mányok. A birtokokon folyó gazdálkodásból származó bevételek a testület egészét illették, és a megfelelő előírások szerint osztották fel a tagok között. Kivételt képeztek az egyes méltóságviselők saját kezelésében lévő birtokai. A birtokot igazgatása a dékán feladata volt, aki minden valószínűség szerint további személyeket alkalmazott az adminisztráció és az irányítás lebonyolításához. A pécsi kanonoki testület esetében nem rendelkezünk adatokkal a divizorok, birtokigazgatók tevékenységéről, azonban ilyen nagyszámú birtokok esetében igen valószínű a differenciált gazdaságirányítás alkalmazása. A testület birtokain szedték a földesúri járadékot (kilenced), részesültek továbbá az egyházmegye területén szedett tízedből is.³ Jövedelmük részét képezte továbbá a malmok, erdők, rétek stb. bérbeadásából és a hegyvából származó bevétel is. Ezek egy része vélhetőleg terményben, a fennmaradó része pedig készpénzben jutott a káptalanhoz. A kanonokok minden bizonnyal különböző arányban részesedtek a bevételekből, sőt ezt alkalmasint Pécssett is hosszabb helyben tartózkodáshoz kötötték.⁴ Nem tudjuk,

---

¹ In: Engel Pál: A középkori Dunántúl mint történeti táj. Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok. Budapest, 2003. 443.p.

² Különböző topográfiai munkákból, oklevelekből, résztanulmányokból állítottam össze a jegyzéket, melyet PhD-értekezésem függelékében közöltem 2004-ben.

³ A tízed egynegyede járt a testületnek, amelyből a nyolcad rész a helyi plébánost illette. Ld. A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534. Krónika (1526–1558) Javadalmások és javadalmak (1550, 1556). A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 13. Veszprém, 1997. [VKSZ]

⁴ Győrben a 16. században megfogalmazták a kanonokok jövedelem-részesedéséről a főbb elveket: 1. a jelenlévők részesednek, a távollévők elesnek a bevételektől; 2. akit az őszi vetést követően neveznek ki, nem részesedik a terményjáradékokból; 3. aki augusztus 15-én nem tagja a testületnek elesik a bordézs-mától; 4. aki a Szt. György-napi szentmisén és vecsernyén nem jelenik meg, elesik az év gabona- és bortizedéből. In: Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. 1938. 38.p.; Salzburgban mielőtt az új javadalmat megkapta volna teljes prebendáját, az első évben (annus primae residentiae) csak a javadalma felét kapta meg. Amennyiben elődje elhunytával jutott a stallumhoz, úgy a jövedelme fennmaradó részét elődje lelki üdvére kellett fordítani (kegyes alapítvány, szentmisék bemutatására, áldozópap alkalmazása stb.). Amennyiben más módon kapott stallumot, úgy szintén egy évig tartó ún. várakozási időnek (Karenzjahr, Gnadenjahr) nevezett időszak következett. Ekkor a javadalom fele fél évig a káptalant, míg ugyancsak fél éven át a dóm kézművesműhelyt illette. Amennyiben per obitum lett valaki javadalmas, úgy az első két évre alkalmazták az ismertetett eljárást. Az első évben minden éjszakát a városban kellett tölteni az új javadalmasnak, kivéve háború és járvány esetén. Wagner, Hans: Das Salzburger Domkapitel in seiner persönlichen Zusammensetzung. (Ungedruckte Dissertation) Wien 1949. 52–53.p. Az ún. Gnadenjahr először a brüsszeli székeskáptalanban tűnt fel, 1047-ben. Marchal, G. P.: Die Dom- und Kollegiatstifte der Schweiz. In: Die weltlichen Kollegiatstifte der deutsch- und französisch-sprachigen Schweiz. Red.: Marchal, G. P. Helvetica Sacra II/2. Bern, 1977. 54.p.

hogy az új javadalmak beiktatásukat követően azonnal részesedtek-e a beneficiumukhoz tartozó teljes jövedelemben. A győri székeskáptalan gyakorlata szerint az installációt követően bizonyos pénzüsszeget utaltak ki számukra.

A pécsi javadalmak éves bevétele,⁵

Javadalom	Értéke aranyforintban	Év	Forrás	
préposti	300	1428	Lukcsics I. Nr. 1313.	
		1445	Lukcsics II. Nr. 859.	
	150	1437	Lukcsics II. Nr. 520.	
	500	1438	Lukcsics II. Nr. 553.	
	170	1479	Czaich 1899. 237.	
kispréposti	69	1350–1354	Mon. Vat. I/1. 439.	
	100	1445	Lukcsics II. Nr. 855.	
	200	1461	K IV. 83.	
olvasókanonoki	64	1419	Lukcsics I. Nr. 157.	
éneklőkanonoki	80	1411	Lukcsics I. Nr. 1411.	
	60	1411	ZSO III. Nr. 194.	
őrkanonoki	50	1432	Lukcsics II. Nr. 92.	
	16	1445	Lukcsics II. Nr. 841.	
	60	1456	Vat. Lt. Reg. Supl. vol. 482. 8r–v., MOL-Filmtár 30175. tekercs	
főesperesek	baranyai	64	1418	Lukcsics I. Nr. 60.
	regőlyi	40	1389	Mon. Vat. I/3. 52.
	aszúági	80 (!)	1393	Mon. Vat. I/3. 230.
		48	1402	Mon. Vat. I/4. 426.
	valkói	60	1391	Mon. Vat. I/3. 158–159.
		40	1398	Mon. Vat. I/4. 61.
		36	1418	Lukcsics I. Nr. 113.
kanonoki	50	1368	Mon. Vat. I/1. 495.	
		1394	Mon. Vat. I/3. 250–251.	
		1425	Lukcsics I. Nr. 802.	
		1445	Lukcsics II. Nr. 840.	
	60	1392	Mon. Vat. I/3. 183.	
		1407	ZSO II. Nr. 5734.	
		1418	Lukcsics I. Nr. 60.	
	120 (!)	1400	Mon. Vat. I/4. 178.	
	44	1418	Lukcsics I. Nr. 121.	
	32	1419	Lukcsics I. Nr. 157.	
	64	1431	Lukcsics II. Nr. 92.	
	40	1455	Lukcsics II. Nr. 1356.	
	24	1446	Lukcsics II. Nr. 879.	

⁵ Az olvasó-, éneklő- és az őrkanonok, továbbá a főesperesek esetében az adatok csak a méltóság, ill. hivatali jövedelmét jelölik. Ezen felül természetesen még egy kanonoki stallum bevételeivel is rendelkeztek. A források általában aranyforintban és ezüstmárkában adják meg a stallumok értékét. A könnyebb összevetés érdekében egységesen aranyforintot adunk meg. Az átváltás 1360-as évekre kialakult szokásos kulcsát használtuk. 1 márka = 4 forint. Engel Pál: Pénztörténeti problémák a 14. században. In: Századok, 124. 1990. 75.p.; Meg kell említenünk, hogy a pápai udvarnál használt ezüstmárka 5,75 aranyforintnak felelt meg. A rövidítések feloldása: Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I–II. Budapest, 1931–1938.; Czaich Á. Gilbert: Regesták a római Dataria-levéltárak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. In: Történelmi Tár, 1899.; Zsigmond-kori oklevéltár. I–VIII. Mályusz Elemér, Borsa Iván (szerk.), Budapest, 1951–2003.; Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/1–6. II/1–3. Budapest, 1881–1909. [reprint: 2000], Archivum Secretum Vaticanum, Dataria Apostolica, Registra Supplicationum.

Veszprémben a közös jövedelmek esetében a legnagyobb a hatodrészes volt, amelyet bizonyos bevételekből a prépost kapott, míg a legkisebb a *prebenda* volt, amely az egyszerű javadalom harmadrészét tette ki.⁶

Sajnos káptalanunk esetében nem állnak rendelkezésre számadáskönyvek, így nem rekonstruálhatóak a kanonokok tényleges bevételei. Amennyiben mégis képet akarunk kapni jövedelmeikről, úgy a kérvénykönyvek és a pápai regiszterek (sokszor anomáliákkal tűzdelt) adataira vagyunk utalva. Ezek az összegek természetesen csak hozzávetőleges értéket jelölnek, hiszen a kanonokok jövedelmének számottevő része természetben folyt be a birtokokról. Jelentős gabona- és borkészletet kellett raktározniuk saját és személyzetük ellátására. Állatokat is tartottak, így azok élelmezésére takarmányt kellett biztosítani. Ugyanígy természetben jutottak hozzá a tizedjövedelmekhez is. Készpénzre is szert tettek, amely egy része a hiteles helyi oklevéltaksákból, ill. a tanúbizonyosságként feladatot vállalók esetében, a kiszállásokapidíjából állt. Bizonyosan jelentősek lehetettek a termények eladásából, továbbá a szántók, erdők és rétek árendálásából származó bevételek is. Végül utalnunk kell a különböző bírságokból származó jövedelmekre.

A táblázat korántsem teljes adataiból csupán a bizonyos, hogy a nagyprépost 300 forintos éves bevételre számíthatott. A magyar káptalanok prépostjainak jövedelmét vizsgálva a következő sorrendet kapjuk: Eger – 480, Esztergom – 400, Pécs, Buda, Székesfehérvár – 300,⁷ Veszprém és Várad – 250,⁸ Győr – 240,⁹ Kalocsa – 200,¹⁰ Bács és Zágráb – 100,¹¹ Csanád és Vác – 160,¹² Bosznia és Szerém – 70.¹³

Szórványos külföldi adataink szerint a leggazdagabb a yorki káptalan dékánja volt, évente több mint 720 forintos bevétellel.¹⁴ Ez a stallum a középkori Anglia legnagyobb jövedelmű, nem püspöki egyházi javadalma volt. Hasonló bevétellel csak a lincolni székeskáptalan előjárója számolhatott.¹⁵ Az angol dékánok közül a herefordi volt kb. 90 forinttal a legalacsonyabban dotálva.¹⁶ Trierben és Verdenben a prépostok egyaránt évi 400 forintos bevételre számíhattak.¹⁷

⁶ VKSZ XII.p.

⁷ Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest, 1971. 85.p.

⁸ Lukcsics... i.m. II. 1938. Nr. 677., 851. Vö. Fügedi Erik: Uram, Királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai. Budapest, 2004. (első megjelenés: Budapest, 1974.) 119.p.

⁹ Lukcsics... i.m. I. 1931. Nr. 213. Vö. Fügedi... i.m. 2004. 119.p.

¹⁰ 1398-as és 1450-es adatok. Udvardy József: A kalocsai főszékeskáptalan története a középkorban. METEM Könyvek 3. Budapest, 1992. 29.p.

¹¹ Lukcsics... i.m. II. 1938. Nr. 967., 309.

¹² Mon. Vat. I/3. 174.p.; Lukcsics... i.m. I. Nr. 184.

¹³ Lukcsics... i.m. I. 1931, Nr.931., 1254.

¹⁴ Dobson, R. Barrie: The canons of York cathedral, 1400–1500. In: I canonici al servizio dello Stato in Europa secolii XIII–XVI. Les chanoines au service de l'Etat en Europe du XIIIe au XVIe siècle, Red. Millet, Hélène. Modena, 1992. 19.p.; Az átváltás: 1£ = 20 solidus = 240 dénár. 100 ezüstdénár = 1 aranyforint, 1£ = 2,4 aranyforint. Berghaus, P.: 'Pfund' In: Lexikon des Mittelalters VI. DTV Stuttgart, 2003. 2051.p., Decreta Regni Hungariae 1301–1457. Ed. Bónis, G. – Bácskai, V. Budapest, 1976. 257.p.

¹⁵ Lepine, N. David: Brotherhood of Canons Serving God. English Secular Cathedrals in the Later Middle Ages. (Studies in the History of Medieval Religion 8.) Woodbridge, 1995. 3.p.

¹⁶ 38£ 6 solidus 1 dénár. Uo.

¹⁷ Bastgen, H.: Die Geschichte des Trierer Domkapitels im Mittelalter. (Görres-Gesellschaft, Sektion für Rechts- und Sozialwissenschaft, Heft 7.) Paderborn, 1910. 130.p., Brückmann, Rudolf: Das Domkapitel zu Verden im Mittelalter. 1912. 19.p.

A pécsi kisprépost jövedelme 100–150 forint között lehetett, bár három különböző összeget adnak meg forrásaink.

Pécsett a további három méltóságviselő kb. 60 forintra számíthatott évente, amelyhez természetesen a kanonoki javadalom nyújtotta bevételek is hozzájöttek. Az olvasókanonokot ezen felül külön bevétel illette meg a hiteleshelyi tevékenységből és a székesegyházi iskola vezetéséből. Az éneklőkanonok is külön bevételekre számíthatott az iskolai oktatásból. Ezek alapján mindenképpen érvényes Mályusz megállapítása, miszerint „általában a nagyobb káptalanokban az előkelő kanonok jövedelme átlag 150 forintra tehető.”¹⁸

Angliában a méltóságviselők 120 forintra számíthatnak, kivéve a legszegényebb testületet, Herefordot, ahol be kellett érniük 36–40 forinttal.¹⁹

A főesperesek hivatalukból származó bevételei a kerületükben működő plébániák számának függvényében alakultak, hiszen a plébánosok évente kötelesek voltak a cathedraticum megfizetésére.²⁰ A székesegyházi főesperességben 89, a baranyaiban 99, a tolnaiban 74, a regölyiben 68, a valkóiban 66, az aszúágiban 51, míg a marótiiban 41 plébánia, templomos hely működött.²¹ E számok ismeretében tehát mindenképpen azt mondhatjuk, hogy a táblázatban szereplő összegek a hivatalokból ténylegesen származó bevételeknél alacsonyabbak. Ezekhez járultak még a joghatóságuk alá tartozó perekből, bírságokból származó bevételek is. A kanonoki prebendával kiegészítve egy-egy főesperes megközelítőleg akkora éves jövedelemmel rendelkezett, mint a prépostot követő méltóságviselők, sőt talán megkockáztathatjuk, hogy a székesegyházi és a baranyai kerületeket irányító személyek ennél némileg magasabb bevételekkel rendelkeztek. E mellett szól a következő két példánk. Az ambiciózus, fiatal hivatalnok (a kincstartói hivatalban) **Nagylucsei Orbán** a baranyai főesperességet kapta a káptalan kegyúri jogait gyakorló „főnökétől”, **Ernuszt János** főkincstartótól.²² Ezt a hivatalt korábban – egyébként helyi relációban – nem kevésbé jelentős személy viselte, mint **Újlaki Miklós** boszniai király kancellárja. **Kornis Mihály** az örkanonoki stallumtól vált meg a székesegyházi főesperesi hivatalért, amelyet – későbbi javadalmait számba véve véleményünk szerint – elsősorban az anyagi gyarodás motiválhatott.²³

Ami az egyszerű kanonoki javadalmak összegét illeti igen nagy szóródást tapasztalunk, hiszen 24 és 120 forint közötti skálán mozognak. A 120 forinttal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy valószínűleg elírás következménye, ugyanis 30 márkát adott meg a forrás. Minden bizonnyal a márka–forint felcserélésével magyarázhatjuk. Ezt leszámítva tehát 24–64 forintos bevételekre számíthatnak a ka-

¹⁸ Mályusz... i.m. 1971. 85.p.

¹⁹ Lepine... i.m. 1995. i.h.

²⁰ Ennek összege területenként változott. Az 1498:53. tc. állapította meg egységesen évi 1 forintban. Mályusz... i.m. 1971. 83.p.

²¹ Koszta László: Püspöki székhely és városfejlődés. Pécs központi funkciói és vonzáskörzete a 14. század közepéig. In: Koszta László (szerk.): Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szeged, 1995. 233–272. 237.p.

²² Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti Gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (DL) 17 542.

²³ Később veszprémi prépost, majd segesdi főesperes lett.

nonokok. Adataink többsége azonban 50–60 forintos jövedelmeket tartalmaz, így talán nem járunk távol a valóságtól, hogy ha ezt fogadjuk el egy pécsi stallum „minimális” átlagjövedelmének. A magyar székeskáptalanok javadalmi ugyanis a 15. század végén 70–80 forintot tettek ki.²⁴

Forrásaink nem teszik lehetővé annak megállapítását, hogy a javadalmak között anyagi téren Pécsen volt-e különbség. Tudjuk, hogy Budán 1356-ban különbséget tettek az alszerpapi és áldozópapi javadalmak között.²⁵ Sajnos a többi magyar testület esetében nem rendelkezünk hasonló információkkal, így csak külföldi analógiák alapján gondolhatunk arra, hogy a középkori magyar kanonoki testületeken belül az egyes stallumok között anyagi téren különbségek voltak.

Az angliai Liechfieldben a stallumok a következőképpen jövedelmeztek: három – 96 forint felett, öt – 48 és 96 között, nyolc – 24 és 48 között, míg tizenhat maximálisan 24 forintot. Megjegyzendő azonban, hogy Exeterben a prebendák értéke egységesen kb. 10 forint volt.²⁶ Luccában 8 presbiterialis, valamint 4–4 diaconalis és subdiaconalis stallum volt.²⁷ A lateráni bazilikában alszerpapi és áldozópapi javadalmakat különböztetett meg, amelyek között alapvető különbség volt anyagi téren. Egy *sacerdotialis* prebenda éves jövedelme kb. 150 forint lehetett.²⁸ Speyerben egy kanonoki javadalom átlagosan 200 forintot jövedelmezett,²⁹ míg Verdenben csak 16-ot.³⁰ A metzi kanonokok gazdagsága már-már „mesébe illő” lehetett, bár hozzá kell tennünk, hogy pontos adatok hiányában csak **Grimme** becslései állnak rendelkezésünkre, aki a következőképpen fogalmazott: „Az ember alig téved, ha egy metzi kanonok éves átlagbevétele kerekén 100 000 márkára becsüli.”³¹

A kanonokok bevételeit növelték a különböző oltár- és kápolnaigazgatóságok, plébániák vezetése, és a különböző káptalanokban megszerzett stallumok,

²⁴ Cevins Marie–Madeleine de: *Az Egyház a késő-középkori magyar városokban*. Kiss Gergely (ford.). Budapest, 2003. 104.p.

²⁵ Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában*. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12. Budapest, 1994. 16.p.

²⁶ Lepine... i.m. 1995. 3.p.

²⁷ Bittins, Ursula: *Das Domkapitel von Lucca im 15. und 16. Jahrhundert*. Europäische Hochschulschriften, Reihe III. Geschichte und ihre Hilfswissenschaften Bd. 534. Frankfurt am Main, 1992. 13.p.

²⁸ Rehberg, Andreas: *Die Kanoniker von S. Giovanni in Laterano und S. Maria Maggiore im 14. Jahrhundert*. Eine Prosopographie. Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom. Bd. 89. Tübingen, 1999. 138.p.

²⁹ Fouquet, Gerhard: *Das Speyerer Domkapitel im späten Mittelalter (ca. 1350–1540)*. Adlige Freundschaft, fürstliche Patronage und päpstliche Klientel. Bde I–II. Quellen und Abhandlungen zur mittelhochrheinischen Kirchengeschichte. Bd. 57. Mainz, 1987. I. 52.p.

³⁰ Bückmann... i.m. 1912. 19.p. A német székeskáptalanokkal kapcsolatban meg említenünk, hogy a 15. században készült reformjavaslat szerint e testületek javadalmasai maximum évi 80 forintos jövedelemmel rendelkezzenek. „Item ein thumherre in ecclesia cathedrali sol jerlichen haben achtzig guldin zū prunde und ein thumherre in ecclesia colegiata sechtzig guldin und nit mer.” *Reformation Kaiser Siegmunds*. Hrsg. von Koller, Heinrich. Monumenta Germaniae Historica 500–1500. Staatsschriften des späteren Mittelalters. Bd. VI. Stuttgart, 1964. 174.p.

³¹ „Man geht kaum fehl, wenn man das durchschnittliche Jahreseinkommen eines Metzger Domherrn auf rund 100 000 Mark einschätzt.” Grimme, F.: *Das Metzger Domkapitel im ausgehenden Mittelalter*. Elsaß-Lothringisches Jahrbuch 11. 1932, 65.p.

egyszóval a javadalomhalmaz, amellyel a vizsgált pécsi kanonokok 32%-a élt is az 1354–1526 közötti időszakban.

A kanonokok jövedelmeinek áttekintését követően talán nem haszontalan néhány szót ejteni a középkori magyar árákról, hiszen csak ezáltal kaphatunk valamelyes viszonyítási alapot. A 15. században az átlagos napszámber 5–7, míg egy városi munkás napi bére 5–9 dénár volt. Ugyanekkor egy gyalogos katona havi zsoldja 2, egy lovasé pedig 3 forintot tett ki. Egy ökör ára 2–5 forint körül mozgott. Hozzávetőleges számítások szerint egy városi polgár éves átlagban 11–15 forintból megoldotta az élelmiszerek vásárlását.³² Az ingatlanárakkal kapcsolatban már helyi példákkal is rendelkezünk. A káptalan egyik tagja 1499-ben 2 forintért vásárolt egy kétkerekes malmot.³³ 1489-ben, Pécsen a piactéren egy kőház cserélt gazdát 200 aranyért.³⁴

Ezen adatok annak megállapítására mindenképpen elegendők, hogy kanonokjainknak módjuk nyílt a „kényelmes” életvitelre, sőt ezen felül ingatlanok és egyéb értéktárgyak, könyvek vásárlására, kisebb vagyon gyűjtésére.³⁵ **Mályusz Elemér** a magyar kanonokok életmódját az átlagos köznemesekével állította párhuzamba, amely megállapítás teljes mértékben alkalmazható a pécsi viszonyokra is.³⁶

A közös élet (*vita communis*) megszűnésével, kb. a 12. század második felétől, a káptalan tagjai önálló háztartásokat kezdtek vezetni.³⁷ A kanonokok házai a Dómtérről K-i irányba húzódnak, mai Káptalan utcában álltak, amelyek természetesen a prebenda részét képezték. Ez sem csupán pécsi vagy magyar specifikum, valamennyi ország székeskáptalana esetében a javadalmak házzal, vagy legalábbis lakással rendelkeztek.³⁸

Két pécsi kanonoki kúrián archeológiai, műemléki kutatásokat végeztek az elmúlt évtizedek során. Az egyik a nagypréposti ház, melynek első okleveles említése 1324-ből származik, és **Petrovich Ede** ezt a Káptalan utca 2. szám alatt található

³² Cevins... i.m. 2003. 133.p.; Draskóczy István: A tizenötödik század története. In: Magyar Századok Budapest, 2000. 32.p.; Kubinyi András: Mátyás király. Tudomány-Egyetem. Budapest, 2001. 30.p.

³³ MOL Diplomatai Fényképgyűjtemény (DF) 257 450, DL 22 299.

³⁴ Érdekességképpen megemlítenénk, hogy ez a ház egykor Vlad Ţepeş (a hírhedt Drakula) havasalföldi vajdának és második feleségének, Szilágyi Jusztinának, volt a tulajdonában. Úgy látszik a házra is átragadt egykori tulajdonosának ragadványneve, mivel 1489-ben is még drakula házaként (Drakulyahaza vocata) említették. DF 260 135, Kubinyi... i.m. 2001. 15.p.; A 14. században Rómában Francesco Tabeledeschi kardinális háza 170 forintot ért. Rehberg... i.m. 1999. 138. p. 18.j.

³⁵ Cevins... i.m. 2003. 104.p.

³⁶ Mályusz... i.m. 1971. 86.p.

³⁷ A káptalanok megalakulását követően a székesegyház közvetlen közelében egy közös házban éltek. Életmódjuk a szerzetesekéhez igen közel állt, amely a közös zsolozsmázás (*hora canonicae*), étkezés, hálóterem-használat gyakorlatát jelentette. Pécsen ez a dómkolostor-jelleg a 11. század utolsó harmadától kezdve alakult át fokozatosan, amikor a – nagy valószínűséggel korábban itt élő – Benedek-rendi monachusok Pécsváradra költöztek. E folyamatra és európai és magyar párhuzamokra ld. Koszta László: A székeskáptalanok kialakulása és kanonokaik Magyarországon. In: Acta Universtatistis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica 103. 1996. 67–81.p.

³⁸ A magyar viszonyokra ld. Cevins... i.m. 2003. 77.p.; A külföldi testületekre ld. pl. Hauck, Albert: Kirchengeschichte Deutschlands. V/1. Berlin–Leipzig. 1954. 8. kiadás V/1. 191.p.; Grimme... i.m. 1932. 64–65.p.; Harms... i.m. 1914. 18–19.p.; Bittins... i.m. 1992. 20.p.

épülettel azonosította.³⁹ A 14. században épült impozáns, egyemeletes épület „kapualjában ülőfülkés és valószínűen a kapu felett tornyos ház” volt.⁴⁰ **Sándor Mária** a 16. századi reneszánsz átalakításokat **Brodarics István** méltóságviselésével (1522–1526) kapcsolta össze.⁴¹ Az épület természetesen a székeskáptalan első méltóságának tekintélyét is kifejezte, és – minden bizonnyal – jelentősebb számú személyzetének is lakóhelyül szolgált. **Handó György** prépost (1465–1480) 300 kötetes könyvtárat rendezett be az épületben.⁴² Petrovich elképzelései alapján a kúria K-re, a quadrum irányába, nyitott U alakban helyezkedhetett el.⁴³

A Káptalan utca 4. szám alatt lévő, az utca vonalától É-ra fekvő épület szintén egyemeletes, és a régészeti feltárások, majd az azt követő vizsgálatok alapján ez a ház a Keresztelő Szent János társaskáptalan prépostjának rezidenciája volt. Az épület három építési-átalakítási periódusa különíthető el a 14–15. század folyamán. A 15. század második felében az épület ÉK-i részén kápolnát létesítettek.⁴⁴ Sándor Mária szerint a harmadik gótikus periódus építtetője **Ernuszt Zsigmond**, a későbbi pécsi püspök (1473–1505) volt, aki korábban a társaskáptalan préposti méltóságát viselte. Ez az állítás azonban egy tévedés átvételén alapul, hiszen Ernuszt nem volt a kiskáptalan előljárója, így az átépítés kapcsán sem jöhet szóba.⁴⁵

A két préposton kívül a káptalan tagjai is önálló házakkal vagy házrészsel rendelkeztek. A 13. század elején a káptalanba költöző főesperesek is a környéken építtették fel házaikat, a mai Hunyadi út és a Klímó György utca közötti területen. **Egyed** baranyai főesperes házáról 1324-ben kelt testamentumából származik információnk. „Egyed főesperesnek bizonyos kúriáját, amely a préposti kúria előtt, dél felől két, az Aranyoskúttól és a préposti kúriától kiinduló utca között, András úr valkói főesperes kúriájának szomszédságában fekszik, s ami kőpincével, kerttel, il-

³⁹ Petrovich Ede: Adatok a Pécs, Káptalan utca 2. számú ház történetéhez. In: A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1956. Pécs, 1956. 31–32.p.; Petrovich Ede: A pécsi káptalani házak. In: Dunántúli Dolgozatok (C) Történettudományi Sorozat. Pécs, 1983. 15–20.p.; Az oklevelet ld. Koller, Josephus: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. I–VII. Posonii, Pesthini, 1782–1812. II. 335.p.

⁴⁰ Bán Attila: A pécsi középkori káptalan ház helyreállítása. In: Magyar építőművészet 1956/5. 160.p.

⁴¹ Az épület utcai homlokzatán nagy kiterjedésű, reneszánsz freskó foltjai kerültek napvilágra. Szintén reneszánsz átalakítások emlékét őrzik az ablak-, ill. az emeleti ajtókeretek. Az emeleti szobákban vélhetőleg gótikus falfestmények díszítették a falat. Entz Géza: A Káptalan utca 2-es számú középkori ház Pécssett. In: Műemlékvédelem. 1958. 2. 72–78.p.; G. Sándor Mária: Reneszánsz Baranyában. Budapest, 1984. 30–31.p.

⁴² Petrovich... i.m. 1956. 35.p.; Petrovich... i.m. 1983. 17–18.p.

⁴³ Petrovich... i.m. 1983. 17.p.

⁴⁴ G. Sándor Mária: A Káptalan utca 4-es számú középkori épület Pécssett. In: Építés-Építészettudomány 15. 1983. 182.p., G. Sándor Mária: A pécsi püspökvár és a káptalansor középkori topográfiája. In: Uherkovich Ákos (szerk.): Régészet és várostörténet. Pécs, 1991. 158.p.; G. Sándor Mária: Die Entwicklung der mittelalterlichen Stadtstruktur in Pécs. In: Mittelalterliche Häuser und Strassen in Mitteleuropa, Font, Márta–Sándor, Mária (Hrsg.). Varia Archeologica Hungarica IX. Budapest–Pécs, 2000. 206.p.; G. Sándor Mária: A középkori Pécs topográfiája. In: Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon. Font Márta (szerk.) Tanulmányok Pécs történetéből 9. Pécs, 2001. 201.p.

⁴⁵ A téves adatot Sándor Mária Rupp Jakob munkájából vette át. Rupp Jakob: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetesebb városok, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspökmegyék szerint. I. Pest, 1870. 362.p., G. Sándor... i.m. 1991. 158.p. Vö. Kubinyi András: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén. In: Századok 135. 2001. 312–315.p.

letve gyümölcsössel, más hozzátartozó épületekkel hasznosságokkal van ellátva” **István** prépost vásárolta meg.⁴⁶ Ez a ház a káptalan tulajdonába került, hiszen egy 15. századi adatunk alapján a baranyai főesperesi hivatalhoz tartozott egy ház is.⁴⁷

István tolnai főesperes szállásáról (hospitium) 1372-ből rendelkezünk információval. E szerint lakóhelye **Galvanus Bettini** professzor házával volt közvetlenül szomszédos. Az oklevél Galvano több szomszédját is megnevezte, így elmondhatjuk, hogy – ha nem is közvetlen szomszédságában, ám mindenképpen a főesperes hospitiumához igen közel – volt a következő személyek lakhelye: **Saraceni de Padua, János** kamarás, és egy mesterember (cserzővarga), akinek nevét nem ismerjük.⁴⁸

A királyok szolgálatában, állami hivatalokban működő kanonokok Budán is házzal rendelkeztek.⁴⁹ Így tudunk Handó György és Nagylucsei Orbán, valamint **Herendi Miklós** (Szent György téren álló) budai házaról. **Piso Jakab** budai háza egyik központi helye volt a magyar és az országban tartózkodó külföldi humanistáknak. **Szászi János**nak Budán háza, míg Visegrádon szállása volt. **Turoni Mihály**nak Budán és Esztergomban is volt egy-egy kőháza. Rajtuk kívül nyilván minden, tartósan valamelyik budai hivatalban dolgozó pécsi kanonok is rendelkezett legalább egy lakással a fővárosban. **Teodor** kanonok és családja Zágrábban rendelkezett egy toronnyal ellátott kőházzal, amelyet **Henrik** pécsi püspök 40 forintért vásárolt meg. **Mohorai Miklós** másik egyházi javadalma székhelyén, Vácott rendelkezett egy házzal.⁵⁰

A kanonokok gazdálkodásáról, birtokszerzéseiről is rendelkezünk néhány információval. **István, Domokos fia** 1382-ben a pannonhalmi apátságtól 10 esztendőre bérbe vette a Veszprém megyei Sár és Balatonfőkajár birtokokat azzal a feltétellel, hogy az évente fizetendő 25 forinton bérleti díj mellett a néptelen birtokokat betelepíti.⁵¹ 1412-ben Szászi János kanonok, a várbéli Aranyos Mária-kápolna igazgatója nevében, **István** pécsi éneklőkanonok a kápolnához tartozó bizonyos patacsi földbirtokot cserélt el a pálos remeték négy hold egymás mellett fekvő szántóföldjéért.⁵² **Tapászi Pál** kanonok a Tolna vármegyei Nagymányokon rendel-

⁴⁶ Pécs ezer éve. Szemelvények és források a város történetéből (1009–1962). Márfi Attila (főszerk.), Nagy Imre Gábor és Kövecss Ferenc (szerk.). Pécs, 1996. Nr. 14.

⁴⁷ DL 17 542.

⁴⁸ XI. Gergely pápa 1372. szeptember 30-án Galvano Bettini, a pécsi egyetem kánonjogtanára, számára kiállított oklevelében. In: Koller... i.m. III. 129–131.p.

⁴⁹ Amint köztudott, a 15. század elejétől a királyi székhely véglegesen Budára került. Ott működtek az országos hivatalok is. Budán egyébként a főpapok, az egyházi testületek és a főurak is házakat vásároltak, mivel sokat időztek ott. Kubinyi András: Főváros, rezidencia és az egyházi intézmények. Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. In: METEM könyvek 22. Budapest, 1999. 310.p.

⁵⁰ Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 12. 1957. 35.p.; Koller... i.m. V. 26–27.p.; Főgel József: II. Lajos udvartartása. Budapest, 1917. 74–75.p.; Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900. 104.p., Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomái. Budapest, 1898. 67.p.; Monumenta Historia civitatis Zagrabiae. I–XI., Ed. Tkalčič I. B. Zagrabiae, 1889–1930. II. 72.p.

⁵¹ Juhász Kálmán: A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). Makó, 1941. 35.p.

⁵² Zsigmond-kori... i.m. III. Nr. 2521.

kezett birtokkal. E birtok gazdatisztje (villicus et officialis) egy bizonyos Tamás nevű személy volt, aki – a vármegye szolgabíráinak vizsgálata alapján – a birtok határait a szomszédos Kismányok irányába terjesztette ki jogtalanul.⁵³

1456-ban, **Hangácsi Albert** prépost **Miklós** pécsi püspöktől 600 aranyforintért árendába vette az egyházmegye két tizedkerületét.⁵⁴ **Péter** kanonok 1484-ben Baranya megyei birtokokat vett zálogba 125 aranyforintért.⁵⁵ **Balázs** kanonok, majd később valkói főesperes, két vásárlása mögött minden bizonnyal a tervszerű ingatlanszerzés motívuma húzódott meg. 1491-ben 73 dénárért vásárolta a Baranya megyei Monyaras birtokon lévő kaszálót, **Kewesdi Lökös Orbántól**.⁵⁶ Megjegyzendő, hogy ekkor kanonoki stalluma mellett a székesegyház Szt. László király oltárának rektorátusát is viselte, a szóban forgó kaszáló D felől pedig az említett oltárhoz tartozó réttel volt határos. 1499-ben, szintén a káptalan Monyaras nevű birtokán élő jobbágyaitól 2 forintért vásárolt egy kétkerekes malmot.⁵⁷ Herendi Miklós kisprépost 1511-ben **Bertalan** vránai perjeltől vett kölcsön 3000 aranyat. Amennyiben a kijelölt határidőre nem fizette volna vissza az összeget, úgy Miklós 12 saját illetve a prépostság 4 birtokát köteles átengedni a perjelnek.⁵⁸ Nem tudjuk, hogy végül visszafizette-e a prépost adósságát, ám az nem kétséges, hogy egy nagyobb tranzakció (esetleg további birtokszerzés) motiválhatta e kölcsön igénybevételét.

E rövid összefoglalás alapján képet kaptunk a pécsi székesegyház késő-középkori tagjainak anyagi helyzetéről. Megállapíthattuk, hogy egy pécsi kanonoki javadalom önmagában is lehetővé tette a gondtalan életet. A pécsi javadalmasok – más kanonoktársaikhoz hasonlóan – igyekeztek egyéb egyházi javadalmakra is szert tenni, és azáltal anyagi téren tovább gyarapodni. Láttuk, hogy több kanonok „megtakarított” pénzét ingatlanba, vagy Hangácsihoz hasonlóan üzletbe fektette. A kanonokok eredeti feladatai azonban a közös zsolozsmázás, szentmise-bemutató, az egyházmegye főpásztorának való tanácsadás, a székesegyházi iskola működtetése voltak. Jogosan merül fel a kérdés, hogy vajon kanonokjaink jövedelmeiket csupán haszonszerzéssel járó üzletbe fektették, vagy lelki fejlődésüket, műveltségüket is fontosnak tartották-e? Tettek-e kegyes alapítványokat, alapítottak-e oltárokat, kápolnákat, vállalkoztak-e zárandokútra? Egyetemi tanulmányuk költségeit fedezték, netán könyveket vásároltak a mindennapi szükségleteiket sokszorosan meghaladó jövedelmükből, vagy a nemesekhez hasonló, világi életmódot folytattak? Ezen érdekfeszítő kérdések megválaszolása azonban már egy következő tanulmány feladata lesz.

⁵³ 1437. augusztus 5-én kelt a vármegye jelentése. DL 106 441, Szakály Ferenc: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt (1314–1525). Szekszárd, 1998. Nr. 99. Ezen adatért K. Németh András barátomnak tartozom köszönettel.

⁵⁴ Regenkes (Tolna megye) és Zeleskes (Baranya megye): DL 75 886.

⁵⁵ Kófalvi Tamás: A pécsváradai konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254–1526. Szeged, 2000. (kéziratos PhD-értekezés). Nr. 818.

⁵⁶ Koller... i.m. VII. 323–324.p.

⁵⁷ DF 257 450, DL 22 299.

⁵⁸ Koller... i.m. V. 25–26.p.

BOROS LÁSZLÓ

EGY ELFELEJTETT PÉCSI FESTŐ 150 ÉVE SZÜLETETT GRAITS ENDRE 1854–1909

Graits Endre **Graic András** pécsi bírósági végrehajtó és **Bubreg Rosina** házasságából, 1854. február 28-án született Mohácson.¹ A keresztségben az András Ferenc János nevet kapta, de ő a későbbiekben elsőként megjelölt keresztnévnek „Endre” változatát használta.

Középiskolai tanulmányait Pécsen végezte. Rajzkészsége, arány- és formaérzéke már gyermekkorában megmutatkozott, amely hajlamára felfigyelt **Tircka Ferenc** pécsi főreáliskolai tanár, aki maga is rajzolt és festegetett. Folytonos buzdítással élesztgette az ifjúban a művészi tehetséget, aki már diákként jó színvonalon festett olajképeket. Miután **Troll Ferenc** (1818–1893) kanonok, pápai prelátus tudomást szerzett az ifjú tehetségéről, kilátásba helyezte számára, hogy további szorgalma esetén taníttatásának költségeit magára vállalja. A tanulásban buzgó húszéves fiatalember 1874-ben így juthatott a bécsi képzőművészeti akadémiára, ahol **Karl Henrik Rahn**nál tanult. Az athéni tudományos akadémia falképeit festő **Christian Griepenkerl**, illetve **Michael Wurzinger** tanítványaként négy éven át a festészeti szakosztályon fejleszthette tudását.² A bécsi évek után szintén Troll kanonok jóvoltából Rómában tanulhatott tovább. Feltehető, hogy római környezete hatására választotta a szerzetesi hivatást, hogy az anyagi gondoktól mentesülve élhesse művészetnek szentelt életét. Terveit azonban atyja halála és a család eltartásának reá háruló gondja miatt nem válthatta valóra.

Festői tevékenységét, munkatempóját most már a mindennapi kenyér, a megélhetés szüksége diktálta, s e körülmény gátolta művészi fejlődésében is. Külföldi tanulmányútról hazatérve 1882-ben Pécsen telepedett le, ahol nagy szorgalommal tett eleget a város templomainak oltárképeire és falfestményeire szóló megbízatásainak. Neve, művei hamarosan ismertté tették a városban és az egyházmegyében, sőt az ország határain túl is teljesített különböző jelentőségű megrendeléseket. Annak ellenére, hogy igen termékeny festő volt, a felkéréseknek időben alig tudott eleget tenni. Télien falkép-vázlatokon, terveken dolgozott és táblaképeket festett, s az időjárástól függő falfestési feladatokat lankadatlan munkabírással tavasztól ősziig végezte.³

A nagyobb freskófestési feladatok mellett, kisebb számban a polgárság köréből egyéni megrendelői is voltak. E tevékenységében lehetősége nyílt arra,

---

¹ Matricula Baptisatorum Parochiae Mohaciensis ad S. Crucem pro anno 1854. Graits Endre életrajzi adataiért hálás köszönettel tartozom dr. Siptár Lászlónak, aki adatgyűjteményét, szíves szóbeli közléseit további kutatásra ösztönző biztatással bocsátotta rendelkezésemre.

² Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi képzőművészeti akadémián. Budapest, 1935. 46.p. Graits művészi nevelítésében Áron P. Ferenc prelátusnak is része volt. Zombai rk. plébánia hivatal irattára, Historia Domus, 1895.

³ Pécsi Napló 1906. június 23.

hogy portréfestői tehetségét is bizonyítsa. E műfajból ismert **Kovács Zsigmond** püspökről (1869-1877) pécsi letelepedése előtt, 1877-ben készített arcképe, amelyet a főpásztornak ajándékozott.⁴

1889-ben megnősült. A Villányban megtartott esküvőn **Czernohorszky József** pécsváradi, később Ágoston téri plébános húgát, **Czernohorszky Matildot** vezette oltárhoz.⁵ Ebből az évből a berkesdi és a püspökszenterzsébeti oltárképeit ismerjük, valamint ekkor végzi az Ágoston téri templom díszítőfestését, és ugyanoda oltártervre tesz ajánlatot.⁶

A MŰVÉSZ ÉS KORA

Az előző századokban tevékenykedő számos festő, szobrász közül általános közismertségnek örvendenek, akik sokak által látogatott, és több helyen szemlélhető alkotásaikkal képviseltették magukat egy-egy földrajzi területen belül. Működési körzetüket rendszerint lakóhelyük, másrésről a megrendelők lakóhelyei, birtokterületei, kegyurasági létesítményeik, vagy a mecénások ismeretségi körében alkalmi foglalkoztatásuk határozta meg. Gyakran más országrészekből is kaptak megrendeléseket, amikor is az ajánló, illetve a megrendelő közötti kapcsolat sok esetben kimutatható. Az azonos rendfőnökséghez tartozó, de helyileg egymástól távol eső szerzetesrendek, püspökségek, egyházmegyék, országok között vándorló festők a korábbi századokból is ismeretesek. Ugyanakkor az építkezések számától függően, akár azonos egyházmegyén belüli helyi megrendelések, munkaalkalmak egy-egy mesternek helyben vagy kisebb körzetben is évekre szóló megélhetést biztosítottak. Az egy helyen eltöltött idejüket a megrendelt munka száma, mennyisége, műfaji jellege vagy mérete határozta meg.

Pécsett és az egyházmegyében, **Lotz Károly**, **Madarász Viktor**, **Székely Bertalan**, **Than Mór** személyétől eltekintve, a 19. század során tevékenykedő hazai festők, a mesterségbeli tudás, az alkotói színvonal tekintetében nem emelkedtek az átlag fölé, de mindenesetre megfeleltek a megrendelők, a kor művészi felfogásának, a közízlés elvárásainak. Ők a 18. században részben a pécsi egyházmegye területén működő osztrák, illetve hazai festők tevékenységének folytatói, akik a 19. század elejére is átható nemesi-nemzeti program tematikája szerint alkották műveiket.⁷ A magyar történelem kiemelkedő eseményeinek elbeszélő jellegű ábrázolása a 18. század végi nemesi mozgalmak hatására jelent meg templomaink falfelületein. E műfajt hazánkban egyedül **Dorffmaister István** képviselte, akit a 19. századi hazai történelmi festészetünk előfutáraként tart számon a magyar művészettörténet.⁸

⁴ A portré a püspöki lyceum gyakorlóiskolájába került. In: Fünfkirchner Zeitung 1877. január 18.

⁵ Pécsi Hírlap 1889. június 27. Czernohorszky Matild a festő halála után néhány kisebb olaj-, akvarell- és ceruzavázlatot ajándékozott barátnőjének, Kindl Józsefnének, akitől menyee, ifj. Kindl Józsefné tulajdonába kerültek, aki a vázlatokat 1979-ben a szerzőnek ajándékozta.

⁶ BML Pécs város különügyei 52. 1889. február 14. Mendöl Zsuzsa adata.

⁷ Casper Bachmayer, Michael Alexander Bachmayer, Johann Bachmann, Johann Baumgartner, Dorffmaister István, Donát János, Falkoner Ferenc, Kronovetter József, Johann Meydinger, Polinger Ignác, Rieder János, Senser Pál, Gottlob Solbrig, Peter Wagner.

⁸ Boros László: Dorffmaister Baranyában. In: Művészettörténeti Értesítő, 1974/4. 279.p.

Bár a felvilágosult abszolútizmusnak alárendelt államegyház kialakítása érdekében **II. József** császár által hozott intézkedések kötelmei ekkorra már fellazultak, az egyházi függetlenség kivívásáért folytatott erőfeszítések a katolikus egyház megrendeléseiben, főként a festészeti alkotások témáiban nyomon követhetők. A templomokban a szobrok, fal- és táblaképek ábrázolt alakjai továbbra is a magyar szentek, a *Patrona Hungariae* s a korona-felajánlás gyakori megjelenítésében testesültek meg.

Művészi tevékenységének tartalmi részével ebbe a 19. századi alkotói eszmekörbe illeszkedik **Graits Andre** munkássága is. Festői irányultságát, elkötelezettségét nagyrészt az egyházi megrendelések határozták meg, s ezért kompozícióit, a korszak azonos szerepkörében működő többi mesteréhez hasonlóan, az adott templom kegyurái, a püspökök, illetve a plébánosok igényeinek megfelelően alkotta.

PÉCS FESTŐJE. ELŐKÉPEKTŐL A FŐ MŰVEKIG

Graits Andre kifinomult érzékvilágú, érzékeny lelkületű művész volt, amely tulajdonságára művei kifejezőerejéből, alakjainak megfogalmazásából, előadásmódjából, szinkultúrájából következtetünk. Ő még a romantizmus korában született, s a historizmus légkörében élt, de alkotásaiban a naturalizmus is érvényre jut. Műveit az akadémikus képzés hatása alatt készítette. Graits kifogástalanul rajzol, alakjai anatómiai szempontból hibátlanok még a merész rövidülések részleteiben is. Olykor az átlós képszerkesztés és a képcentrum kiemelésének megoldásában, a fénykezelés módjában, drapériáinak gazdagon formált, ám már higgadt redővezetésében a barokk reminiscenciák is feltűnnek vázlatain, olajképein, legfőképp mennyezetfestményein. **Piazzetta, Ricci, Pellegrini, Maulbertsch** alkotásaiból **Sambach, Dorffmaister, Bücher** által is átvett anglyaltípusait ismerjük fel mennyezetfreskóin (Pellérd!), amelyekkel bécsi, majd római tanulmányai idején, esetleg később, **Zeller Sebestyén** pozsonyi, **Binder János** budai vagy más osztrák és német mesterek metszetein is találkozhatott.

Más esetben visszafogott vagy mérsékelt érzelmeket tükröző alakjaiból a klasszicizmus nyugalma árad. Falképeinek többnyire világos tónusa és szerkesztésmódja mindig egyértelműséget biztosít kompozícióinak. Széles skálájú színvilágában, néhány kivételtől eltekintve (pl. az Irgalmas templom sekrestyéjében a *Mater Misericordia*) a tartózkodó meleg színek irányába vonzódik, ám sohasem hivalkodó. Naturalizmusa felismerhetően egyéni modorú. Előadásmódjában különösen mesteri, hogy témáinak részletgazdagsága nem zavarja a tartalom gondolati irányultságát, és hogy abban sohasem bőbeszédű. Különösen nőalakjait ábrázoló olajképein a természetes báj, a valósághűség és anyagszerűség egységét tapasztaljuk.

Míg a 17–18. század festészete, témáiban általában a színfoltok együttesét látta, addig 1800 táján ismét visszatért a tárgyon alapuló lineáris ábrázoláshoz, vagyis a vonalhoz. Graits, a bécsi akadémiának a historizmus szellemében fogant alkotói felfogását ebben a vonatkozásban is követi. Több művén tapasztaljuk, hogy alakjait kontúrvonallal határolja el környezetétől, de ez az ábrázolásmód olyan fényvezetéssel párosul, amely feloldja a látvány összképi megjelenését, egyben a

szín számára lehetővé teszi, hogy önálló életet éljen. A festőiség rovására írható eljárását szemére vetették bírálói, akik nyilván figyelmen kívül hagyták a helyi példák közül a bécsi Rahl-iskolában tanult Lotz Károly, Székely Bertalan, a német **Karl Andreä, Moritz von Beckerath** vagy a franciáktól **Puvis de Chavannes** és több, európai 19. századi mester hasonló festésmódját. Nem szólva a hazánkban megközelítőleg 1898-tól kimutatható art nouveau naturalista stílizációjában kötelező linearitásról, amelynek a korábbi évtizedek kontúrozó festészetéből való eredtetését még nem igazolta a kutatás.

A hazai művészeti élet élénkülését jelzi, hogy a 19. század elejétől több városunkban a művészképző iskolák és akadémiák létesítésének terveivel foglalkoztak. Pozsonyban **Schauff János**, Egerben **Hesz János Mihály** és **Joó János**, Pesten **Ferenczy István**, Debrecenben **Kiss Sámuel** és **Kiss Bálint** alapítási kísérletei mutatják az Európához képest megkésett magasabb szintű művészképzés szándékát. Hazánkban addig hasonló lehetőség hiányában a **Marastoni Jakab**-féle festőakadémia jelentette az ideiglenes, ám korántsem kielégítő megoldást.⁹

Pécsett az intézményes művészképzés hiányában egy-egy festő köré csoportosult néhány tanítvány. A **Pósa Gusztávnál** tanult festők közül Madarász Viktort, illetve a müncheni akadémiai tanulmányai előtt a pécsi **Nachod** festőnél kezdő **Weber Xaver Ferenc** nevét említjük.¹⁰ **Boros Nepomuk János, Mücke Ferenc** Bécsben tanultak, akik Graits Endréhez hasonló, szerényebb tehetségű, ám nagy szorgalmú, termékeny festők voltak. Az 1880-as évek pécsi művészeti életében a Zsolnay-gyár játszott központi szerepet, ahol számos festő, szobrász és iparművész a gyárhoz kötődő alkotói körökben, vagy egyénileg talált megfelelő továbbképzési és munkaalkalmat. Graits Endre nem sorolható valamely művészeti csoportosuláshoz, festői feladatokat főleg az egyház biztosított számára.

Művészi felfogása sajátos jellegéből eredően eltér a kortárs mesterekétől. E tulajdonságát festői anakronizmusában látjuk, miszerint a 19–20. század fordulóján ő az egyetlen, aki a barokk, illetve a klasszicizmus formai és festői nyelvezetét egyéni formakezelésében, akár egy művön belül is felváltva alkalmazza: mennyezetképei fő motívumát hangsúlyos erővel bontakoztatja ki, ugyanakkor minden ábrázolóeszközét a világosan érthető megjelenítés szolgálatába állítja. Széleskörű műtörténeti műveltségére vall, hogy ismeri ábrázolt alakjainak századokra visszamenő típusváltozatait, amelyek a hitelt érdemlő példák feltárásakor külön műélvezetet jelentenek a kutató számára. Egyházi foglalkoztatása mellett a portréfestészetben is jeleskedett.

A 19. századi pécsi püspökök sorában a legtöbb festészeti megrendelést **Scitovszky János** püspök (1839–1849) adta különböző festőknek. **Boross Ferenc, Boross János, Leopold Kupelwieser, Johann Ender, Peter Geiger, Zichy Mihály, Székely Bertalan**, a székesegyház mellékoltárait és más templomok számára festettek oltárképeket.¹¹

⁹ Magyar Művészet 1800–1945. Zádor Anna (szerk.) Budapest, 1958. 77–78.p.

¹⁰ Hárs Éva: A pécsi képzőművészet kistükré. Pécs, 1973. 18.p. Különnyomat a Jelenkor 1971–72. évi számából.

¹¹ Boros László: A pécsi székesegyház Pollack-féle átépítésének története. In: Baranyai Helytörténet-írás 1981. Pécs, 1982. 327.p.

Graits Endre ugyan **Dulánszky Nándor** püspök (1877–1896) hivatali ideje alatt kezdte pécsi működését, a püspököt azonban nagyobb jelentőségű, a székesegyház átépítésével kapcsolatos teendők foglalkoztatták. **Hetyey Sámuel** (1897–1903), illetve **Zichy Gyula** püspököktől (1905–1926) közvetlenül Graits számára adott festői munkákra szóló megrendelésről nincs tudomásunk. A templomok számára készült falképek, illetve táblaképek nyilván a püspökök tudomásával és jóváhagyásával, kanonokok, templomigazgatók, plébánosok felkérésére és tematikai előírásaival készültek. Megrendelést adhatott a templomot fenntartó kegyuraság is, mint az 1883-ban és 1906-ban restaurált Belvárosi templom esetében Pécs szabad királyi város, amely a költségeket az utóbbi alkalommal 18 070,- korona értékben fedezte.¹²

Méltán foglalkoztatta a korabeli helyi sajtót és a közvéleményt a Fő téren (a mai Széchenyi téren) uralkodó helyzetű Várostemplom berendezésének és festésének 1906. évi megújítása. Az egykori dzsámi minden részletére terjedő munkálatok összköltségének több mint egy negyedét lakossági hozzájárulásból, nagyobb részben pedig a városi kegyuraság pénztárából fizették. A falképeket **Magenheim József** apátplébános témaválasztása alapján Graits Endre ecsetjére bízták. A 16 méter széles és 22,5 méter magas kupola körre komponált, keleti motívumokkal ékes díszítőfestésének képmezőibe jelképeket tartó angyalokat, lejjebb eső körben pedig életnagyságú magyar szenteket festett.¹³ Az ó-rész diadalívén egykori Atyaisten-, ugyanúgy a szentély apostol- és egyházatya-ábrázolásai szintén az ő művei voltak, amelyek az 1938. évi átépítéskor elpusztultak. Az újrész freskóit **Gebauer Ernő** festette az 1940-es évek második felében.

Minthogy a város központjában álló Graits-műről van szó, érdemes részleteket kiemelni a Pécsi Naplónak a festményekre vonatkozó cikkeiből. A lap „Még egy szó a belvárosi plébánia templom kifestéséhez” cím alatt a következőket írja: „Alkalmunk volt megtekinteni a belvárosi plébánia templom kifestésének terveit, melyek stylszerűségük mellett igen tetszetősek, és a szakértők is némi változtatással teljesen elfogadhatónak találták. De ami megkönnyebbitené a művész munkáját, hogy impozáns hatást érjen el, ami a byzanti, román és legkivált a mór stylusnál, ennél fogva a belvárosi templom festésénél is elengedhetetlen kelléke az ornamentikánál a contourok, egyes vonalak, felírások és egyes háttereknel az arany használása, az ezen terveknél az igen szegény korlátok között mozgó költség miatt teljesen hiányzik. Pedig [...] az arany [...] hatásos lett volna, hogy a beszüremelő napsugarakat ezerszeresen tükrözze vissza. De hát oly szegény a mi városunk, hogy ennél a festésnél elengedhetetlen kellékre vagy maga a város vagy egyesek ne tudnának össze teremteni Isten háza díszítésének nagyobb emelésére az összeget, mely a művész számítása szerint 3800 koronát tenne ki? Nagyon ajánlanánk az illetékes köröknek ebben az ügyben mozgalmat indítani s hisszük, hogy fáradságukat siker koronázná...”¹⁴

¹² Pécs-Belvárosi plébánia, Historia Parochiae I. 55.p.

¹³ Szent Gellért, Boldog Margit, Szent Imre, Szent István, Szent László, Szent Erzsébet, Kapisztrán Szent János és Boldog Mór falképei napjainkban már nem láthatók.

¹⁴ Pécsi Napló, 1906. április 15.

Feltehető, hogy a következő hónapban az újságcikk hatására döntöttek a festés díszesebb kivitele mellett: „A belvárosi templom újból való kifestésének ellenőrzésére kiküldött bizottság **Oberhammer Antal** gazdasági tanácsos elnöklésével megtartott ülésén, melyen **Walter Antal** püspöki helynök, Magenheim József apátplébános, **Ludwig Ferenc dr.** és **Katona János** városi osztálymérnök vettek részt, főképpen arról volt szó, valjon a festésnél a díszítésre használjanak e aranyat, ami 3000 korona költséget okoz. A bizottság erre nézve igennel válaszolt, mivel azt akarták, hogy a templom minél díszesebb legyen.”¹⁵

1906. júniusában Graits mester már a beállványozott kupolában dolgozott. A hónap 23-i közgyűlésén a tanács megszavazta az arany felhasználásáért járó többletköltséget. Tette ezt annál is inkább, mivel a megállapodás szerint a 12 800 korona tiszteletdíjat öt éves részletben téríthette meg a festőnek.¹⁶

Pécs város közönsége Graits Endre falfestményeit a villanyvilágítással ellátott, berendezésében és felszerelésében is megújult templom felszentelésén szemlélhette meg először. „Az így restaurált belvárosi plébánia templomot 1906. decz. hó 8-án fényes egyházi segédlettel megáldotta gr. Zichy Gyula dr. pécsi megyés püspök ő méltósága, a város főispánja, polgármestere, tisztika, mint a kegyuraság képviselője a Zircz ciszterci rend pécsi házának ez idő szerint tanárai és a buzgó hívek részvétele mellett és azok jelenlétében. Az újonnan restaurált és megáldott templomban az első sz. misét maga a megyés püspök ajánlotta fel a Mindenhatóknak, mely után Magenheim József apát plébános egyházi beszédben méltatta a nap, az ünnep és a templom jelentőségét. A sz. mise alatt az országos dalárda **Hoffer Károly** miséjét adta elő köztetszésre...”¹⁷

A felszentelést követő napokban még mindig sajtótéma volt a város életében ünnepként számon tartott esemény. A *Pécsi Napló* tudósítója részletes és színes leírást közölt a felszentelésről, miközben elismerő szavakkal méltatta az alkotót és művét: „Graits Endréről, a festőről kell megemlékeznünk, aki aránylag olcsó árban végezte a munkálatokat és mégis művészi tudott nyújtani. Különben a mi nagynevű templomfestőnk nem is szorul már e téren dicsőre. Igen sok alkotás hirdeti az ő nevét és művészetét, de hogy a belvárosi templom falképei legszebb, legsikerültebb munkái közé tartoznak, az is bizonyos.”¹⁸

Graits utolsó jelentősebb művét a pécsi irgalmas rendi templom számára készítette 1908-ban. A fiókos dongaboltozat három képmezeje közül a középső, méretével és témájában is kiemelkedő. Az irgalmas rend alapítóját, Istenes Szent Jánost ábrázolja a kompozíció, amint Szűz Mária segítségét kéri az elesettek, a betegek számára. A mennyezet szélein külön embléma-képekben a négy evangélista, nagyobb méretben Szűz Mária alakja a kis Jézussal szerepelnek.

A következő év tavaszán már az újabban vállalt templomfestés vázlatain dolgozott. A váratlanul reá tört, 6 hétig tartó betegség, s a túl korán, életének 55., házasságának 20. évében érkezett halál 1909. március 4-én választotta el még

¹⁵ Pécsi Napló, 1906. május 10.

¹⁶ Pécsi Napló, 1906. június 23.

¹⁷ Pécs-Belvárosi plébánia, Historia Parochiae I. Hoffer Károly a Pécsi Dalárda zeneszerző kamagya volt.

¹⁸ Pécsi Napló, 1906. december 11.

sok szép feladatra váró ecsetjétől, amely addig is országos hírnevet szerzett számára. A pécsi, Báthory utca 4. szám alatti lakásából a központi temetőbe szállították, ahol rövid, szorgos életének utolsó stációján, örök tétlenségre kárhozhatóan lelt végső nyugalomra.

Pécs városának köztisztviselőként álló személye volt. „...szerénységéért és kedves, barátságos modoráért mindenütt szerették. Halála igen széles körben a legőszintébb részvétet kelti.” – írta a *Pécsi Napló* a festőt búcsúztató 1909. március 4-én kelt megemlékezésében. Graits Endrét tehetséges, szakmájának minden részében jártas, képzett egyházi festőként tartja számon a művészettörténet.

GRAITS ENDRE MŰVEINEK IDŐRENDI ÖSSZESÍTÉSE.

A munkássága során alkotott összes rajzainak, vázlatainak, festményeinek maradéktalan számbavétele szinte lehetetlen feladat. A kutatás folyamán újabb adatok, művek felbukkanása a továbbiakban még várható. Bizonyos, hogy több munkája lehet magántulajdonban, vagy lappang valahol. Az azonosítások miatt az összesítés munkáját az esetek nagy többségében helyszíni vizsgálatok előzték meg.¹⁹ Az évhez nem köthető művek az időrendi felsorolás után következnek. A képek többsége római katolikus templomokban található. Külön helymegjelölés a nem templomban lévő művek után szerepel, vagy ahol az adott település több temploma esetén a megkülönböztetés szükséges.

1880.

Görcsöny. Szűz Mária születése. Főoltárkép. Váson, olaj, Jelzett.

Az olvasó Nagyasszonya. Váson, olaj. Helyszíni vizsgálat, a továbbiakban: **Hv**

1881.

Mözs. Keresztelő Szent János. Főoltárkép. In: A Pécsi Egyházmegye Schematiz-musa. A továbbiakban: **Sch.** Pécs, 1981. Mendől, a továbbiakban: **M**

1882.

Nagymányok. Szent Rókus, Szent Flórián, Szent Sebestyén, Szent Vendel, falképek. In: Pécsi Figyelő. A továbbiakban: **PF** 1883. szeptember 29. 4.p. **M** Lefestve.

Szentélyboltozat: Utolsó vacsora. Hajóboltozat: Jézus színeváltozása. **Hv**

Hely nélkül: Szent Lőrinc. In: **PF** 1883. ápr. 14. 3.p. **M**

1883.

Pécs, Belvárosi templom. Szenteket ábrázoló falképek. In: **PF** 1884. január 16. 19.p. **M**

1884.

Pellérd. A templom kifestése. In: **PF** 1884. október 11. 3.p. **M**

Szentélykupola: A Szentháromság, Jézus kereszttét hozó angyalokkal.

Hajómennyezet boltozati szakaszain: Szűz Mária mennybevitelle, Mózes, Kiűzetés a Paradicsomból, Kálvária, A feltámadt Krisztus, Segítő Szűz Mária, A tékozló fiú megtérése, Szent Mihály arkangyal. **Hv**

Hajós. Falképek. In: **PF** 1884. december 13. **M**; Éber Sándor által átfestve. **Hv**

¹⁹A gyűjtött anyag Mendől Zsuzsa művészettörténész levéltári kutatásai és adatainak rendelkezésemre bocsátása révén egészült ki. Önzetlen és szíves segítségéért e helyütt is köszönetet mondok.

Szentdénés. Átfesti az oltárképet. In: Historia Domus

1885.

Babarc. Szent István korona-felajánlása. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

Kakasd. Szentélyben falképek: Szent Péter és Pál. Oltár felett: Kis Jézus. Hajómennezet: Szentháromság, majd ornamentumok között az evangélisták ülő alakjai. Középen angyalkoszorú. Az orgona fölött Szent Cecília orgonál, körülötte zenélő angyalok. Oldalfalakon: Szűz Mária mennybevitelle, ellenkező oldalon Golgota. Mária-kápolnában: Szent Anna, Szent Sebestyén-kápolnában: Szent Ágota. In: **PF** 1885. november 21. 3.p. **M**

Bakóca. Mennezetkép: Szentháromság, Szent Cecília. In: **PF** 1885. május 30. 2.p. **M**

1886.

Németbóly (Bóly). Templom díszítőfestése. In: **PF** 1886. április 24. 2.p. **M**

Átfestve. Az oratórium feljárójában: Őrangyal. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

Várdomb. Nepomuki Szent János. Főoltárkép. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

Hird. A hajó csehsüveg-boltozatán szentek, az oldalfalakon Jézus életéből jelene-tek. Jelzett. Szent Rozália mellékoltárkép. Vásznon, olaj. **Hv**

1887.

Egerág. Vízitáció. Főoltárkép. Vásznon, olaj. Mária-monogramos architektúrális grisaille-keret.

Szentélymennezet: Szűz Mária mennybevitelle. Freskó.

Ugyanott embléma-képek: Angyali üdvözet. Jelzett. Mária koronázása, Szentháromság, Jézus születése. Szekró.

A szentélytől az első hajóboltozat északi felén embléma-képekben. Szent Márton, Szent Anna Máriával, Szent Katalin, Szent Vendel. Szekró.

Déli oldal: Szent István király, Szent Antal, Szent Erzsébet, Borromeo Szent Károly. **Hv**

Kiskassa. Szentélymennezet: jobb- és baloldalon embléma-képek stukkó-festésű (grisailles) keretben (Őry József): Angyali üdvözet. Jelzett. Jézus születése.

Középen: Szűz Mária koronázása Szentháromsággal. **Hv**

1888.

Szekszárd-belváros. Schmidt József 1806-ban készült falképeit restaurálja. Átfestve. **Hv**

Baranya-(Mecsek-)jánosi. Szent János oltár. In: Pécsi Hírlap. A továbbiakban **PH** 1888. április 15. **M**; Keresztelő Szent János oltárkép. Olaj.

Szajk. Templom kifestése. Szentély: Csoportkép, Szent Andrással. In: **PF** 1891. december 5. **M**

Pécs. Országos Kiállításon egy oltárt és imazsámolyt állít ki. In: **PH** 1888. július 22. **M** **1889.**

Ágoston-tér: díszítőfestés, oltárterv In: **PH** 1889. február 28. BML Pécs város különügyei 52. Ajánlat Graitstól. 1889. február 14. **M**

Berkesd. Szeplőtelen fogantatás. Főoltárkép. **Sch.** 1981. 202.p.

- Püspökszenterzsébet (Erzsébet).** Szent József oltárkép. **M**
- Pereked.** Boldogságos Szűz Mária. Főoltárkép. Váson, olaj. Jelzett. **Hv**
- 1890. Mohács–Belváros.** Boltozati képek: Hit–Remény–Szeretet, Angyali üdvözlet, Rafael és Tóbiás. In: Pécsi Napló. A továbbiakban **PN** 1890. október 25. **M**
- 1891.**
- Pécs.** Ágoston tér. A Piéta-oltár melletti falkép: Jézus az Olajfák hegyén. 1951-ben átfestve. **Hv**
- Egerág.** Szent József halála. Mellékoltárkép. Váson, olaj. Jelzett. **Hv**
- Dombóvár I.** Szent László király. Oltárkép. In: **PF** 1891. december 5. **M**
- 1892.**
- Pécs.** A Miasszonyunk-templom oltárképét átfesti. In: Szentkirályi István: A pécsi Notre Dame-nőzárda és iskolái. Pécs, 1908. 183.p.
- 1893.**
- Zomba.** Vadász Béla ornamentika-festővel falképeket fest. Szentélymennyezet: Szűz Mária koronázása, valamint a négy evangélista. Ugyanekkor Johann Baumgartner, Pater Norbert oltárképeit tisztítja. In: Historia Domus, 1893. **Hv**
- 1894.**
- Segesd.** A templom díszítőfestése. In: **PN** 1894. augusztus 10. **M**
- Kölked.** Festményeket készít a templom számára. In: **PN** 1894. augusztus 10. **M**
- Somberek.** Mennyezetet festi Vadász Béla díszítőfestővel. **M**
- Pári.** Szent Mihály arkangyal. Főoltárkép. **Sch.**
- 1895.**
- Pécs.** Rajzokat készít Baranya és Tolna megyék monográfiáihoz. In: **PN** 1895. március 31. **M**
- Véménd.** A hajóban tíz kisméretű falképet fest. **Hv**
- Kiskassa.** Szent Anna Máriával, Keresztvitel. Váson, olaj. Jelzett. **Hv**
- 1896.**
- Segesd.** Szent László király. Főoltárkép. Váson, olaj. Jelzett. **Hv**
- 1899.**
- Pécs.** Mecsek, Bánffay út: Szűz Mária a köpenye alá vont gyermek Jézussal. Térdeplős, gerenda-állványos, nyeregtes faragott fafülkében. Fa, olaj. In: **PN** 1899. április 30. **M**
- Mucsi.** Szent István király korona-felajánlása. Főoltárkép. Váson, olaj. Jelzett. **Hv**
- Ibafa.** Mennyezetkép: Szent Teréz hódolata Szűz Mária előtt. In: **PN** 1899. április 26. **M**
- 1900.**
- Pécs.** Püspöki szeminárium, Senser Pál Csodálatos kenyérszaporítás c. képét restaurálja. In: Szőnyi Ottó: Pécs. Útmutató a városban és környékén. Pécs, 1926. 76.p.
- 1901.**
- Márok.** Falfestmények: szentélyben jobbról Szent Sebestyén, balról Szent Flórián. Hajóban jobb oldalon Szent Vendel, balra Szent Rókus. **Hv**

1902.

Oroszló. Szent Mihály. Főoltárkép. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

Grafitvázlata magántulajdonban. Jelzett. **Hv**

Veszprém. A Szent László-templom falképeit festi. Hajó, északi fal: Szent István király, Magyarok Nagyasszonya, Szent József. **Hv**

1903.

Kiskassa. Krisztus a kereszten, fölötte Atyaisten széttárt karokkal. Mellékoltárkép. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

Sásd. Rk. Plébánia: Vízitáció. Vásznon, olaj. Jelzett. Angyali üdvözet. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv**

1904.

Siófok. Báró Hornig Károly veszprémi püspök által felszentelt új templomot festi. In: A Veszprémi Egyházmegye Papságának Névtára. Veszprém, 1975. 215. p.

1906.

Pécs. A Belvárosi templom kupolája: Boldog Mór, Pécs második püspöke mellett Szent Gellért, Boldog Margit, Szent Imre, Szent István király, Szent László, Szent Erzsébet, Kapisztráni Szent János életnagyságú alakjai lefestve.

1908.

Pécs. Irgalmas rendiek temploma. Mennyezetfreskók: Jézus mennybemenetele, Istenes Szent János Szűz Mária pártfogását kéri a szenvedők számára, Szűz Mária mennybevittele. Emblémaképek: a négy evangélista, Szűz Mária a gyermek Jézussal. Sekrestyében: Mater Misericordia. Vásznon, olaj. Jelzett. **Hv** Magántulajdonban: Az Irgalmas-templom mennyezetképének színvázlata. Karton, olaj. **Hv**

Évszámhoz nem köthető alkotások

Bonyhád. Szeplőtelen fogantatás. Főoltárkép. Vásznon, olaj. **Hv**

Dunaszekcső. Sarlós Boldogasszony. Főoltárkép. Vásznon, olaj. **Hv**

Našice. Oltárkép. In: Szabó Ákos: Magyar Festők és Grafikusok Életrajzi Lexikona. I. Budapest, 2002. 391.p. **M**

Gödre. Szent Mátás apostol. Vásznon, olaj. Jelenleg dombóvári magántulajdonban.

Szeged. Oltárkép. (Nem találtam);

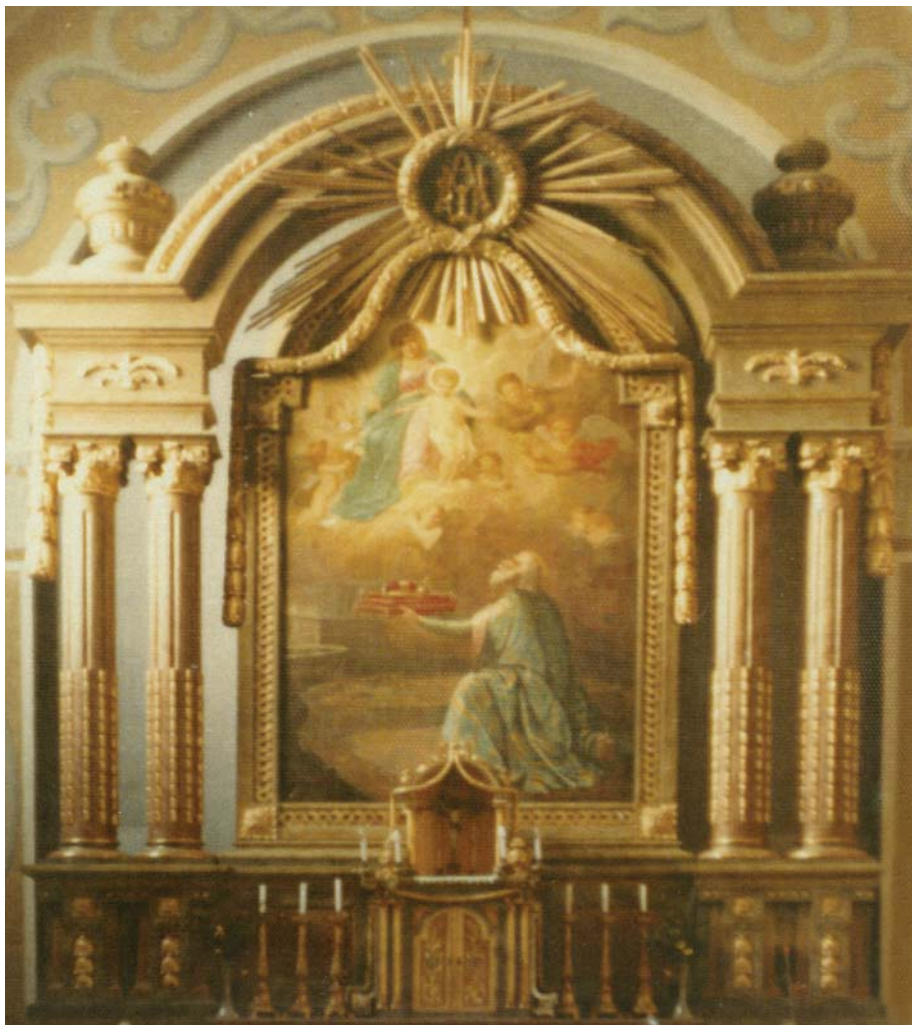
Újpetre. Jobb mellékoltár: Kálvária. Vásznon, olaj. **Hv**

Villány. Szeplőtelen Fogantatás. Főoltárkép. Vásznon, olaj. **Hv**

Pécsi magántulajdonban:

Mennyezetkép vázlata: A Bűn és a Szeplőtelen Tisztaság allegóriája. Karton, grafit, tinta. Jelzett. **Hv**; Szűz Mária mennybevittele. Karton, olaj. Jelzett. **Hv**; Evangélista Szent János. Karton, olaj. Jelzett. **Hv**; Jézus a kereszttúton, az Atyával. Karton, olaj. Jelzett. **Hv**; Szűz Mária festőpalettára festve. Olaj. Fatanulmány. Olaj. **M**; Madonna. Olaj. **M**; Önarckép. Olaj. **M**; Az Ágoston téri templom sekrestyéjében: Bűnbánó Szent Péter a barlangban. Vétel a Csincsák-hagyatékból. Vásznon, olaj. **Hv**; Ágoston téri plébánia: Krisztus a kereszten. Vásznon, olaj. **Hv**; Püspöki palota: Krisztus a kereszten. Vásznon, olaj. **Hv**

További műveiről is van tudomásunk, amelyeket erdélyi, bukovinai, szlavóniai, boszniai megrendelések alapján készített, a Pécsi Napló 1909. március 4-i tudósítása szerint. A korántsem teljes életműből eddig 40 helyszínről 45 olajképet, mintegy 102 falfestményt és 6 egyéb technikával készült alkotást tudunk kimutatni. Születésének 150. évfordulóján e szerény összeállítással, és a további művek utáni eredményes kutatás reményével kívánunk a nagytevékenységű, ám kevésbé számon tartott és érdekei szerint nem méltatott pécsi festő, Graits Endre emléke előtt tisztelegni.

Babarc, Szent István felajánlja a koronát. 1885.

Oroszló, Szent Mihály arkangyal. Grafitvázlat az oltárképhez 1902.

Pécs, Irgalmas templom, Istenes Szent János mennyezetkép olajvázlata, 1908.

POHÁNKA ÉVA

A PÉCSI PÜSPÖKI KÖNYVTÁR NYIRKÁLLÓI-KÓDEXÉNEK PERE 1913–1916

A *Nyirkállói-kódex* rendkívül érdekes darabja a Klimo Könyvtárnak, hiszen „sorsa” könyvtörténeti, könyvtártörténeti és jogi szempontból is elég kalandos. Egészen 1927-ig a jogtudomány ezen a néven ismerte ezt az okleveles formuláskönyvet, hiszen lejegyzőjének **Nyirkállói Tamást** tartották.¹ Majd kiderült, hogy Nyirkállói nevét csak egy hatsoros, bejegyzett versike őrzi, és voltaképpen **Magyi János** tekinthető fő lejegyzőjének.

Magyi 1476-ban Budán császári, majd 1490-ben ugyanott pápai felhatalmazás alapján működő közjegyző volt, aki 1468–1493 között keletkezett oklevelekből állított össze egy oklevélminta-gyűjteményt mintegy ötszáz mintával. Számos latin műszót magyarra fordított, és a margón glosszaként lejegyzett.

A kézirat első lapjának bejegyzései szerint 1606-ban **Mladesovits Horváth Miklós** tulajdonában volt a kódex. Az 1734. augusztusi bejegyzés már a híres gyűjtő **Dobai Székely Sámuel** tulajdonaként tünteti fel (ex librise ma is megtalálható a kötetben), és ő volt az, aki a formuláskönyvet eladásra felkínálta további kéziratok kíséretében **Klimo György** pécsi püspöknek.²

Klimo püspök szeretete volna, ha Pécs városa ismét egyetemi központ lenne, így könyvtárát is ennek jegyében gyarapította. Állományát a tudományok sokszínűsége jellemezte. Külön figyelmet szentelt a Magyarországgal és a pécsi egyházmegyével kapcsolatos forrásanyag megszerzésére és kiaknázására.

A Püspöki Könyvtár katalógusai a *Stylus Cancellariae Matthiae Regis Ms 1476* – (1778-as katalógus: „*de Nyrkallo Thomae Stylus Cancellariae Regiae Majestatis Ann. 1476. M. SS. –*”) cím alatt jelölték a kötetet. A formuláskönyv fontos dokumentuma a diplomatikának, valamint forrásanyag a magyar történelmi, irodalom-, jog- és nyelvtörténeti kutatások számára is, hiszen a valóságos okleveleken kívül történeti feljegyzéseket, jogi jegyzeteket, verseket és magyar nyelvtörődékeket is tartalmaz.

*Merth mith eghzer megh zerzettel
es thetewled el vetettel,
Ha igazath akarz tenned,
Thewbzer nem kell hozdad venned.*

---

¹ Nyirkállói (Nyirkállai) Tamás Mátyás király idejében a királyi kancellária jegyzője volt. A Kállay család őse lehetett. 1427–30 között a bécsi egyetemen tanult, ott baccalaureusi címet szerzett.

² Klimo György (Lopassó, 1710. április 4. – Pécs, 1777. május 2.) pécsi püspök, királyi titkos tanácsos. Tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombaton végezte. 1740-ben pozsonyi, majd 1741-ben esztergomi kanonok, és nyitrai főesperes. 1751. július 31-től Pécs megyéspüspöke lett, valamint egy személyben ő lett Baranya, Tolna és Valkó vármegye főispánja. 1774-ben, elsőként Magyarországon nyilvános-sá tette püspöki könyvtárát.

Kovachich Márton György közölte és ismertette elsőként a kódexet, egy II. Ulászló korabeli formuláskönyvvel egyetemben.³ (*Formulae solennis styli in cancellaria curiaque regnum, foris minoribus... Pest, 1799.* – A kötet szintén fellelhető a Klimo Könyvtárban EE.V.24.) Többször is említést tesz róla, hogy e két kódexet gróf **Eszterházy Pál László** (1780–1799) pécsi püspök küldte fel neki Budára.⁴ A két formuláskönyvről nem tudjuk, hogy Pestre való kikölcsönzése után visszakerült-e Kovachichtól, de még az 1829-es Canonica Visitatióban szó van róluk, mint meglevő kötetekről.

A Magyi-kódex első lapja,
a tulajdonosok névbejegyzéseivel,
Dobai Székely Sámuel
ex librisével, valamint
a lap alján a félreértésre okot adó
Thomae de Nyirkálló bejegyzéssel

³ Kovachich Márton György (Senkivic, 1744. november 9. – Buda, 1821. december 1.) jogtörténész. A pesti és a nagyszombati egyetemen, majd Itáliában és Bécsben tanult. 1774-től az Egyetemi Könyvtár tisztviselője, 1784-től a kamarai levéltár munkatársa. Folyamatosan járta az ország levéltárait és könyvtárait és rendszeres kutatásokat végzett a magyar jogtörténeti források körében. Hatalmas kézirategyűjtését az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Megalapozta a magyar jogtörténeti forráskutatást.

⁴ Gróf Esterházy Pál László de Galántha (Alsópály, 1746 – Mohács, 1799. november 7.) pécsi püspök. 1746-tól Remete Szent Pál szerzetének tagja. Tanulmányait Rómában végezte. 1761-ben, és 1764-ben a rend provinciálisa, majd 1769-től a generálisa. A rend feloszlata után 1776-ban váci címzetes püspök és nagyprepost. 1780 és 1799 között a pécsi egyházmegye élén működött.

Az 1831 és 1837 között keletkezett katalógusban a Nyirkállói-kódex ekkor kapta meg az LL.IV.17. jelzetet. A kötésen és a tábla belső részén azonban nyoma sincs, hogy valaha lett volna rajta jelzet. Másik feltételezés szerint **Haas Mihály** használta a Nyirkállói-kódexet, de bizonyíték nincs rá. Haas 1845-ben ismertette a könyvtár néhány ritkaságát, de a Nyirkállói-féle okleveles formuláskönyvről nem tesz említést.

A két formuláskönyv 1912-ben **Horváth Antal** pécsi ügyvéd hagyatékából került elő.⁵ Az örökösök értékbecslés céljából felküldték a Nemzeti Múzeumnak. A kódexeket itt azonosították.

Gróf **Zichy Gyula** (1905–1926) püspök 5737/P. 1913. szám alatt 1913. március 26-án perbe hívta az örökösöket a „Stylus Cancellariae sub Mathia Corvino et Uladislao II. Regibus és Nyirkállói Tamásnak Stylus Cancellariae Mathiae Regis c. kéziratos kódexek kiadása tárgyában.”⁶ A felperes – pécsi egyházmegye képviselőjében – ügyvédje dr. **Szuly János**, az alperesek – **Cafilisch Jenőné** született **Horváth Irma I.**, **Horváth Margit II.** és **Horváth Erzsébet III.** rendű alperes – képviselőjében pedig dr. **Rásky Béla** jelent meg a törvényszék előtt.

1913. április 7-én a 6563/P – 1913. számú keresettel a pécsi egyházmegye a kódexek kiadását és a perköltségek mielőbbi rendezését kérte. A kódexeket a per idején lepecsételve a törvényszéken tárolták.

A Pécsi Királyi Törvényszék 1915. április 30-án hozott P. 229/4 – 1915. sz. ítélete alapján bizonyítottanak találták, hogy a kódexek 1799 előtt a Püspöki Könyvtár állományához tartoztak, azt azonban nem tudták bebizonyítani, hogy azok Kovachichtól valaha is visszakerültek volna a könyvtárba. Az azonban bizonyítást nyert, hogy Horváth Antal a köteteket jóhiszeműen vásárolta meg, s mivel a padlásra tárolta őket, értéküket nem ismerhette fel. A több mint 32 éves háborítatlan birtoklás okán a könyvtár kódexek kiadása iránti kérelmét elutasította és a perköltségek (1693 K 30 f) megfizetésére kötelezte.

A könyvtár érvei közt tényként említette meg, hogy Kovachich a pécsi püspöki könyvtártól megkapta a kódexeket, s ezt munkájában fel is tüntette. A püspöki könyvtár a perhez szükséges bizonyítékokat lajstromba szedte. Első kiindulási forrás a különböző időszakok könyvjegyzékei és katalógusai voltak: így az 1778-as Koller-féle leltár, az 1779-es nagy katalógus,⁷ valamint az 1829-es Canonica Visitatio, valamint a **Gradwohl Eduárd** és **Vojdás János** könyvtárörök által 1833–34-ben kézzel írott szakkatalógus.⁸ Ezek bejegyzései alapján a kötetek a könyvtár állományában voltak.

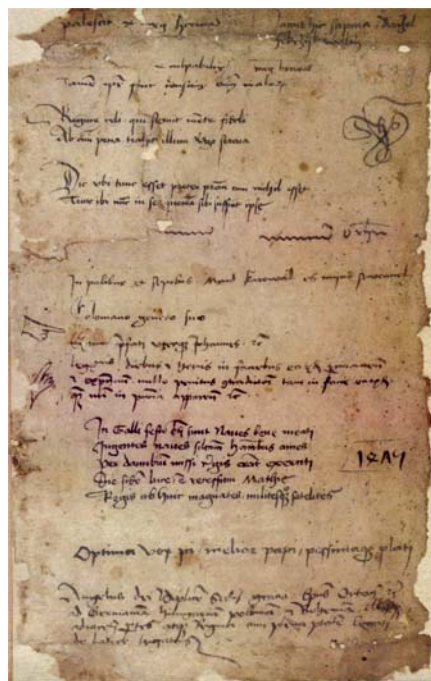
⁵ Horváth Antal (Pécs, 1848. szeptember 4. – Pécs, 1912. augusztus 30.) ügyvéd. Jogi tanulmányai befejezése után 1874-ben Pécssett ügyvédi irodát nyitott. Figyelemre méltó a szőlészletben nyújtott eredményes munkája is: az európai szőlőfajták keresztezésével új fajtákat sikerült előállítania, s elsők között hívta fel a figyelmet a filoxéra veszélyeire. Az ügyvédi praxis és a szőlészkedés mellett, gyermekkorától fogva lelkes régiséggyűjtő volt.

⁶ Gróf Zichy Gyula (Nagyláng, 1871. november 7. – Kalocsa, 1942. május 20.) kalocsai érsek, pécsi püspök. Teológiai tanulmányait Innsbruckban és Rómában végezte. 1897-től pápai kamarás előbb XIII. Leó pápa, majd X. Pius pápa mellett. 1905 és 1926 között Pécs megyéspüspöke. 1925-ben kalocsai érsekké nevezték ki.

⁷ Index librorum Bibliothecae Episcopalis Quinque Ecclesiensis 1779. Több kéz írása, „pro memoria conservatus 1835. die 10. May Eduardus GRADVOHL” 418 fol. 43 cm. Egykorú, sérült bőrkötés QQ.I.14.

⁸ Catalogus alphabeticus auctorum episcopalis publicae bibliothecae Quinque-Ecclesiensis. (Studio et opera Joannis VOJDÁS ... ac Eduardi GRADVOHL ... 1833–1835.) 52x37 cm. Egykorú bőrkötés Sz.R.I.1–3.

Aztán rejtélyes módon a közelmúltban eltűntek a könyvtárból. Ami még tudvalevő, hogy a Magyar Könyvszemle 1881-es évének 8. számában a 185. oldalon a Vegyes közleményekben **Csontos János** bibliográfus akadémikus lejegyezte, hogy kereste a fent említett köteteket. Bizonyos még, hogy a könyvtár nem adta el a fent említett köteteket, a tulajdonjogról soha nem mondott le, s így, ha nem is ismerték fel jelentőségét, az elidegenítési tilalom alatt álló művet kötelesek lennének kiadni.

A formuláskönyv egyik lapja. Szívet tartó kehely, a szívből kinövő 3 piros virág, kehely talpán felirat: „i(esus) X(ristus) m(aria) – ioh(anne)s cler(icus). Záródek: „Et ego Johannes natus Clementis de Magh Clericus Agriensis diocesis Sacra Imperiali auctoritate Notarius publicus”

Magyar nyelvemlékek a kódexben.

Az alperesek a kereset elutasítását kérték, valamint a felperes a perköltségben leendő elmarasztalását, hiszen apjuk elbirtoklás révén tulajdonosává vált a kódexeknek.

Az ítélet szerint az bizonyított, hogy 1798 előtt a könyvtár anyagát gazdagította, de hogy Kovachichtól visszakerült volna, az nem. Az 1829-es *Visitatioba* – Koller kanonok időssége miatt – valószínűleg csak emlékezetből jegyezhetette fel. Gradwohl Eduárd 1834-es bejegyzése szerint mintegy 400 kötet hiányzott a könyvtár állományából, ám hogy melyek azok, azt nem jegyezte le. A törvényszék szerint a kötetleírások későbbi megjelenései a katalógusokban, visitatiókban még nem bizonyítják, hogy ténylegesen az állományban voltak a kötetek.

A Magyar-kódex eredeti kötése. (Jelenleg már átkötve)

Az özvegy esküvel megerősített vallomása alapján 1880 nyarán látta a kódexeket a néhai férje padlásán. **Simonyi Zsigmond** egyetemi tanár 1890-ben átnevezte a könyvtárat, sehol sem találta azokat. Horváth Antal 1866-os jegyzéke 4 darab 15, 16, 17. századi kötetet említ, cím nélkül.⁹ Eszerint az elbirtoklás ideje, a 32 év már többszörösen is lejárt, eszerint ők a tulajdonosok. Nem nyert bizonyítást, hogy a két formuláskönyv tiltott módon került volna ki a könyvtárból.

A Pécsi Királyi Ítéltáblához fellebbezést nyújtott be a pécsi egyházmegye, hogy „az ismeretlen szerzéstől származó, korábban dobai Székely Sámuelnek tulajdonában levő Stylus Cancellariae Mathiae I. Regis címen ismertetett egykori kézirat, folio alakú könyvet, és Nyirkállói Tamás által írt Stylus Curiae sub Mathia I. Rege címen ismertetett, quartalakú, 1476. évben készült kéziratot könyvet felperesnek 15 nap alatt adják ki...”¹⁰ A nyilvános ülést 1915. július 28-án tartotta meg a Pécsi Királyi Ítéltábla.

Kérdés a tulajdonjog vitás elbirtoklásból eredő megszerzése körül folyt. A felerülő kérdés az volt, hogy kialakult-e az elbirtoklásra alapított erősebb tulajdonjog.

Még mindig vitás volt a könyvtárból való kikerülés dátuma. Egyik fél bizonyítékai sem voltak elegendőek ahhoz, hogy bebizonyítsák a könyvtárban való meglétét. Bizonyíték Csontos János és Simonyi Zsigmond vallomása lehetett volna, de az utóbbi még 32 éven belül történt.¹¹ Nem volt bizonyíték a kódex 1880-as hollétééről sem.

Az alperesek tényállítása az Ítéltábla szerint nem bizonyított, miszerint Horváth Antal anyai nagybátyja, Juhász Dániel és az ő nővérei birtokában voltak a kódexek, és ők hozták 1851-ben magukkal Horváth Antal házába. Az 1866-os jegyzék nem bizonyít semmit, hiszen nincsen leírva a pontos adata a 4 kötetnek. Egyedüli bizonyíték az özvegy vallomása lenne, de sajnos önmagában ez is kevésnek bizonyulna.

A Tábla Csontos János és Simonyi Zsigmond vallomása alapján nem látta bizonyítottnak, hogy a két kódex 32 éven túl lett volna Horváth Antal tulajdonában. Az alperesek védelmére megállapítást nyert, hogy az alpereseket nem lehet rossz-hiszemű védekezőknek tekinteni: így a perköltségek kölcsönös megszüntetése mellett döntöttek. Az ítéltábla a felperes tulajdonjogát erősebbnek ítélte meg. A kódexek kiadatására kötelezték az alpereseket.

A végső döntés megszületésére még egy évet kellett várni: 1916. május 3-án a Magyar Királyi Kúria az Rp. I. 8299/1915. 14. sz. alatt helyben hagyta a Pécsi Királyi Ítéltábla másodfokú bírósági ítéletét. A Kúria úgy vette, hogy a kötetek visszakerültek Kovachichtól a püspöki könyvtárba. A tanúk vallomása csak azt igazolta, hogy a köteteket nem lelték meg, de azt nem, hogy akkor nem voltak a könyvtár valamely polcán. Hiszen bármikor előfordulhatott, hogy rossz helyre kerültek vissza. A Kúria bizonyítottnak látta, hogy a fent említett kötetek Kovachichtól visszakerültek a könyvtárba. A nyilvános jellegű közkönyvtárak lajstromai, kataló-

⁹ PKI 229/1915. 32/A. – Horváth Antal 1866. november 3-i jegyzéke, a Magyar Nemzeti Múzeumba beküldött tárgyakról.

¹⁰ PKI 1915. június 20. 1364/8. 1915. sz. ítélet

¹¹ PKI 229/1915. 35.; 36. sz. – Kérdőpontok Csontos János akadémikus és Simonyi Zsigmond egyetemi tanárhoz.

gusai az ellenkező bizonyításáig bizonyítékul szolgálnak a könyvtárbéli fellelhetőségről. (Mellesleg az alperesek azzal is érveltek, hogy a kódexek helytelen leírásokkal szerepeltek a katalógusokban.) A katalógus készítés nem az előző lajstromok lemásolását jelentette, hanem a kötetek megtekintését, osztályozását, szakértő számozását. S minthogy a 19. század végig a kódexek fel vannak sorolva, az elévülés időtartama még nem járt le.

Az özvegy vallomása sem volt bizonyított, miszerint 1880-ban a padláson fellelte a kódexeket, éppen az érdekeltség miatt. Az 1867-es lajstrom bizonyítéka kizárható, hiszen a benne említett négy darab 15., 16., 17. századi kötetet Horváth Antal átadta a Nemzeti Múzeumnak, így azok a Kúria logikája szerint nem lehettek 1880-ban a padláson.

A végső döntés meghozatalában a legnyomósabb érv az volt, hogy nem lehetett megállapítania két formuláskönyv Horváth Antal birtokába kerülésének kezdő időpontját. Az elhunytat mindenképpen felmentették a rosszhiszeműség vádjától, hiszen műérképét és szakértelmét nem vitatták el.

1916-ban **Szőnyi Ottó** könyvtáros ismét visszatehette őket a helyükre.¹² A Hártya terem polcain új helyrajzi számon a Nyirkállói-kódex kapta a DD. III. 18-as, a másik kötet pedig a DD. III. 19-es jelzetet. Szőnyi lelkiismeretes munkájáért és segítségéért 250 korona jutalomba részesült. 1916. június 1-i levelében a kódexeknek szükséges vasszekrény megvételét helyezte kilátásba.

A végső konklúziót levonva: Horváth Antal ügyvéd gimnazista korától fogva folyamatos levelezésben állt a Magyar Nemzeti Múzeum Érme- és Régiségtárával. A fennmaradt jegyzékek tanúsága szerint kutatómunkájának és gondos feltárásainak eredményeképpen a budapesti és a pécsi múzeumok is szép számú római kori edényekkel, kőtáblákkal, érmekkel és régi könyvekkel is gazdagodtak. Lelkiismeretes, a teljességre törekvő leírásait nagy haszonnal vették a gyűjtemények munkatársai.

A kódexperben bizonyítást nyert, hogy a padlásán fellelt köteteket, nem ismerve fel történeti jelenőségüket, sértetlenül megőrizte. Valószínű, hogy a formuláskönyvek könyvtárból való ma is ismeretlen kikerülése után, Horváth Antal régiségek iránti szeretete, és féltő gondoskodása őrizte meg őket teljes valójukban. Úgy hiszem, hálával tartozunk neki, hogy gyűjtő- és értékmegőrző habitusának köszönhetően, ezek a páratlan értékű források nem kerültek el Pécs városából és halála után – ha kicsit körülményesen is –, de visszakerülhettek eredeti helyükre, a Pécsi Püspöki Könyvtárba.¹³

¹² Szőnyi Ottó (Pécs, 1876. július 13. – Pécs, 1937. március 13.) régész, művészettörténész, építésettörténész, muzeológus, könyvtáros, római katolikus pap, a pécsi jogakadémia tanára. A Pécsi Püspöki Könyvtár és a Kótár őre. 1921-ben előadója a Magyar Műemlékek Országos Bizottságának. 1934-től az iparművészeti iskola tanára. Érdemes kutatója volt a pécsi ókeresztény kornak, nevéhez fűződik a híres cella trichora feltárása a Székesegyház nyugati bejárata előtt.

¹³ A tanulmány készítése közbe érdekes adatra lettem figyelmes, amit a per idején is figyelembe vehettek volna: Szinnyei József a Magyar írók élete és munkái című művében a Nyirkállai Tamásra vonatkozó tudnivalók között említést tesz a formuláskönyvek rejtélyes eltűnéséről: „A múlt század másik felében a codexeket nem találták; 1895-ben azonban Récsey Viktor – aki ekkor a pannonhalmi főapátság könyvtárának igazgatója volt – a nevezett pécsi könyvtárban (ti. a Pécsi Püspöki Könyvtár) azt fölfedezte.” – ld. Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái, IX. kötet, Budapest. Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1903. 1177.p.

VARGHA DEZSŐ

FEJEZETEK A PÉCSI EGYHÁZI ZENE TÖRTÉNETÉBŐL I. rész* 1846–1879

Városunk zenéjének, ezen belül egyházi zenéjének történetét a múltban két alapvető könyv vizsgálta. Taksonyi József tanulmánya a múlt század harmincas éveiben íródott.¹ Levéltári forrása a pécsi székeskáptalan levéltára volt, míg a szakirodalomból az akkor ismert általános műveken túl, a helyi szerzők közül Koller József, Brüstle József, Haas Mihály, Várady Ferenc és mások munkáira támaszkodott. Bárdos Kornél Pécs zenéje a 18. században a hetvenes években íródott, és a szakirodalom mellett az egyházi levéltárak iratai, a Baranya Megyei Levéltár városi jegyzőkönyvei és iratai szolgáltak hozzá alapul.² Munkájában a világi zenét és a dóm zenéjét is tárgyalta, első korszakként az 1712–1742, másodikként az 1742–1806 közötti időszakot különítette el. A 19. századi helyi zenetörténetről többek között Horváth Mihály könyve szól, amely Várhalmi (Weigele) Oszkár adatai alapján íródott.³ Részletesen tárgyalja ezt a korszakot dr. Nádor Tamás múlt század legvégén megjelent, összefoglaló jelleggel írott kötete.⁴ A 19. század közepétől működő legnevesebb énekkar, a Pécsi Dalárda első negyven évét Haksch Lajosnak a jubileumra megjelent összeállítása foglalta össze.⁵ Ezt a korszakot jelen tanulmány írója is feldolgozta.⁶ Tárgyalt helyi zenetörténetet a Várady-féle Baranya-monográfia.⁷ Szóltak róla írások Nádor Tamás tanulmányaiban.⁸ A számos, Angster József életét és a gyár működését tárgyaló könyv közül ifj. Angster József és Szigeti Kilián könyvét emeljük ki.⁹ Korszakunkat is érintő, az állami zeneoktatás

* A közlési lehetőség terjedelmi keretei miatt választottuk a tanulmány címében megjelölt korszak fenti felosztását. A tanulmány gyakorlati megvalósítása érdekében nyújtott segítségükért ezúton mond köszönetet a szerző Vargha Gyöngyvérnek és Miklós Attilának. A második rész az 1880. év történéseivel kezdődik.

---

¹ Taksonyi József: Pécs egyházzenei művelődése a XVIII. században c. könyve a pécsi egyetem Specimina sorozatának 81. köteteként jelent meg 1935-ben. Fontos általános forrásmunka Andrew Wilson–Dickson: Fejezetek a kereszténység zenéjéből című, hazánkban 1998-ban megjelent kiadványa, amely a hazai keresztény nagyegyházak zenetörténetét is tárgyalja.

² Bárdos Kornél: Pécs zenéje a 18. században. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

³ Horváth Mihály: Muzsikáló Pécs. Pécs, 1959.

⁴ Nádor Tamás: Pécs zenei krónikája. Pécs, 1995.

⁵ Haksch Lajos: A negyvenéves Pécsi Dalárda története. Pécs, 1902.; A kor másik neves zenei együtteséről lásd: 40 év a Pécsi Zenekedvelők Egyesülete életéből (1895–1935) összeállította Horváth Mihály, Várhalmi Oszkár adatai alapján. Pécs, 1935.

⁶ Vargha Dezső: Adatok a Pécsi Dalárda történetéhez (1862–1902). In: Baranyai Helytörténetírás 1979. Pécs, 1979.

⁷ Várady Ferenc (szerk.): Baranya múltja és jelenje I–II. Pécs, 1896.

⁸ Nádor Tamás: Zenés esték a Mecsekalján Pécs, 1979.; Nádor Tamás: Liszt–Bartók–Kodály és Pécs–Baranya. Pécs, 1986.

⁹ Angster József: Angster – A pécsi orgonagyár és a család története. Pécs, 1993.; Szigeti Kilián: Régi magyar orgonák. Zeneműkiadó. Budapest, 1979.

történetét tárgyaló munka a Dobos László által szerkesztett kötet.¹⁰ Lenkei Lajos a húszas években megjelent visszaemlékezés-kötete is érinti ezt a témát.¹¹

A helyi zenei események kutatásánál nem hagyható figyelmen kívül a korabeli sajtó tanulmányozása, mivel számos olyan zenei eseményt rögzített, olyan elemző cikket közölt, amely nélkül nem lenne teljes a feltáró munka. Tanulmányunk írásakor ebből is bőven merítettünk, amelyben segítségünkre volt Sass Dezső, Várhalmi Oszkár összeállítása.

Szirtes Gábor százéves évfordulóra napvilágot látott kötet a székesegyház újjáépítésekor rendezett ünneppsorozat is érinti.¹² Márfi Attila tanulmányában egyházi jellegű egyesületeknek is helyt adott.¹³ Romváry Ferenc Pécs szobrai c., képekkel gazdagon illusztrált munkájában egyházi, egyházzenei emlékeket is közöl.¹⁴

A Baranya Megyei Levéltár Zenei Gyűjteménye őrzi a megye és a város zenetörténeti feldolgozásait, dokumentumait, az ének- és zenekarok történeti emlékeit, kottáit, neves zenei egyéniségek hagyatékát.¹⁵ A zenei gyűjtemény becses irat-együttese Várhalmi Oszkár karmester és Sass Dezső zongoraművész hagyatéka. Ők állították össze, hosszú évek lelkiismeretes munkájával, a polgári zenei gyűjtemény mellett azt az egyházzenei gyűjteményt, amelynek adataira jelen dolgozatunk is támaszkodott.¹⁶ Arra vállalkoztunk, hogy korántsem a teljesség igényével, számba vegyük azokat a fontos zenei eseményeket, történéseket, amelyek jelzett korszakunkat meghatározták.¹⁷ A gregorián-énekítés újbóli bevezetéséről, a nemzetközi hírvű Székesegyházi Énekiskola működéséről szól Garadnay Balázs legújabb tanulmánya, amelyet szintén forrásnak használtunk munkánkban.¹⁸ A következőkben a pécsi egyházzenei események adattárát közöljük a város zenei éle-

¹⁰ Dobos László (szerk.): Kétszáz éves Pécsset az állami zeneoktatás. Pécs, 1988.

¹¹ Lenkei Lajos: Negyven év Pécs életéből. Pécs, 1922.

¹² Szirtes Gábor: A millenniumi Pécs, Pécs. 1996.; Szirtes Gábor: Pécsi panteon című, 1998-ban megjelent munkájában, Dulánszky Nándor életpályáját is megrajzolja.

¹³ Márfi Attila: „Baranya vármegye egyesületei (1967–1914). In: Baranyai Helytörténetírás 1985–1986

¹⁴ Romváry Ferenc: Pécs szobrai. Pécs, 1982.

¹⁵ Jelen tanulmány írója ebbe a gyűjtőcímbé foglalta össze a Baranya Megyei Levéltár őrizetében lévő zenei tárgyú fondokat.

¹⁶ A Baranya Megyei Levéltár Zenei Gyűjteményének része Várhalmi Oszkár és Sass Dezső hagyatéka is, amelyek forrásmunkaként szolgáltak. Számos adat található továbbá a Pécsi Dalárda irat- és kottatárát tartalmazó irategyüttesben.

¹⁷ Várhalmi Oszkár feldolgozásának legelején, az 1847-1869 közötti időszakban városi tanácsi, zenei témájú iratokat is közöl, amelyek hivatkozása megtalálható a kéziratban. Várhalmi Oszkár gyűjteményének címe: Adatok a 19. század Pécs egyházi zenéjéről (1847–1900) – Sass Dezső gyűjteményének címe: Pécsi hangversenykrónika (1800–1900).

A korabeli dokumentumok mellett a helyi sajtó is jó kútfőül szolgált, amelynek bibliográfiáját Surján Miklós dolgozta föl Baranya megye sajtó-bibliográfiája (1832–1984) c. művében. Az összeállításban a következő sajtótermékek fordultak elő: Fünfkirchner Zeitung, 1870. május 1. és 1906. március 29. között működött a német nyelvű, gót betűs újság. Mivel a legtöbb idézet ebből a lapból szerepel, az ismétlés elkerülésére az innen vett híreket *-gal jelöltük. – Pécsi Hírlap, 1887. január 2. és 1890. március 30. között jelent meg: Pécsi Közlöny, 1893. április 9. és 1913. augusztus 31. között olvashatták a pécsiek.; Pécsi Lapok, 1860. július 5.; 1862. július 29., 1867. március 31., 1871. december 31., 1881. december 22.; 1882. március 31. között adták ki. (Mindegyik lap hetente kétszer jelent meg.) Pécsi Napló, a város egyik legnagyobb napilapja megjelenési dátuma 1892. november 16. és 1944. április 16. között. E tanulmány a fellelhető szakirodalom, és a most ismertett források összevetéséből készült.

¹⁸ Garadnay Balázs: Egyházzenei reformtörekvések a pécsi székesegyházban a XIX. század végén. A tanulmány az Egyháztörténeti Tanulmányok I. kötetében található. Pécs, 1993. 371–400.p.

tének fejlődésére nagy hatással lévő 1846. évi Liszt-hangversenytől a századvégig. A polgári zenei élet eseményeiből csak az igazán fontos, az egyházzenei történésekre, a közös személyekre vonatkozó adatokat rögzítettük.

A város zenei élete, ezen belül a mindig meghatározó egyházi zenei élet nagy eseménye volt Liszt Ferenc pécsi vendégszereplése, amelyre jellemzően Scitovszky János pécsi püspök meghívására került sor. A város zenei életében már a török uralom alóli felszabadulás után is meghatározó volt az egyházi zene, amely a 19. században sem változott, jelentős képviselői egyben a polgári zenei életben szintén nagy szerepet játszottak. Pécs olyan nagy zenei hagyományokkal rendelkezett, hogy a helyi egyházfő hívására számos országból jöttek el ide a neves muzsikuskok, s telepedtek le nálunk. Az egyházi zene fölüllemelkedett a politikán is, különösen igaz volt ez az 1850. és az 1867. közötti időszakra.

NEVEZETES PÉCSI EGYHÁZZENEI HANGVERSENYEK, ZENEI ESEMÉNYEK

1846. október 25–26. Liszt Ferenc Scitovszky János pécsi püspök meghívására nagy érdeklődéssel kísért hangversenyt adott a városi színházban és a Hattyú-teremben. Hangversenyei jövedelmét jótékony célja ajánlotta föl. Ezt az összeget is felhasználva épült a budai külvárosi temetőben lévő, azóta sajnos lebontott díszes temetőkápolna 1847/48-ban. Személyiségének és művészetének varázsa nagy hatással volt Pécs zenei életére. A püspöknek itt megígért misét később, amikor Scitovszky esztergomi primás lett, ott mutatták be, ezért nem Pécsi, hanem Esztergomi miseként vonult be a zenetörténetbe. Liszt hatására alakult meg egy év időtartamára 1847-ben a Pécsi Dalárda.

1847. Wimmer Eduárd József „hangázmester”, a Belvárosi templom karnagya a városi tanácstól az orgonák hiányosságainak megszüntetését, és egy „állandó orgona igazító” alkalmazását kérte. Kérését még abban az évben teljesítették.

Bodonyi György budai külvárosi tanító és „éneklő” tíz esztendei működéséről igazolást kért és kapott a városi tanácstól.

A városi tanács a városi templomokban lévő orgonák javítására, karbantartására Focht Ferenc részére évenként 80 forintot utalt ki.

1848. A városi tanács a Szent Ágoston-templomban készíthető új orgona építésének költségeit biztosította, melynek elkészítésére a neves orgonaépítővel, Focht Ferencsel kötött szerződést.

1848. június 4. Wimmer E. József zenetanár részére a Belvárosi templomban tartott, ún. „hála isten szolgálat” zenei szolgálatának díját, a 12 forint 34 krajcárt kiutalta.

1849. Haas Mihály prépost, belvárosi lelkész értesítette a városi tanácsot a budai külvárosi temetőkápolna Scitovszky János püspök által, július 29-én de. 9 órakor történő fölszenteléséről.

A Haviboldogasszony kápolnában lévő rossz minőségű orgonát Martinkovich József budai külvárosi lelkész javaslatára kicseréltette a városi tanács, a 250 forint költséget Focht Ferenc orgonaépítőnek kifizették.

1849. június 24. Stokucha őrnagy, az osztrák csapatok helyi parancsnoka kiáltványában 16 pécsi polgárt pártütőnek hirdetett, köztük Witt János hegedűművészt, akiket kitiltott a városból.

1849. július 16. Wimmer E. József a néhai Szepeszy Ignác püspök emlékére a Belvárosi templomban tartott gyászistentiszteleten közreműködő zenészek díjpótlékát, 7 frt. 35 kr.-t kérte kifizetni a városi tanácstól, amelyet a jóváhagyás után Zoók Mihály templomgondnok fizetett ki. A halálának évfordulóján tartott gyászmisén Haas Mihály plébános, címzetes prépost szolgált. Bemutatták Wimmer E. József, a Belvárosi templom karigazgatója ez alkalomra komponált gyászmiséjét.

1850. A Szepeszy Ignác püspök halálának évfordulóján tartott gyászmisén, mint minden évben, ez alkalommal is képviseltették magukat testületileg díszöltözetben a város előljárói. Az egyházi szolgálatot ekkor is Haas Mihály végezte, Wimmer E. József ez alkalomra is gyászmisét írt.

1852. május 12. A Pécssett letelepedett neves zeneművész, Lickl György Bartalits Mihály által alkotott síremlékét leplezték le a budai külvárosi temetőben. Az emlékbeszédet Haas Mihály belvárosi plébános, későbbi szatmári püspök tartotta. Sajnálatos, hogy ez a művészi síremlék a temető fölszámolásakor elpusztult. Lickl György emlékére ezt megelőzően, de. 10-kor a Székesegyházban gyászistentiszteletet tartottak, melyen megjelentek a városi tanács vezetői, tisztviselői. A misét Vörös Mihály őrkanonok celebrálta. Haas Mihály emlékbeszéde megjelent a *Religio* c. folyóirat 1853. január 2-i számában. Ebben a számban hírt kaptak az olvasók a budai külvárosi temető szép állapotáról, a temetőkápolna Focht Ferenc által alkotott orgonájáról, illetve méltatták a jeles orgonaépítő tevékenységét.

Haas Mihály: Néhány szó a magyarországi egyházi zenéről és Wimmer E. József: Az énekes szent misének aesthetikai jelentőségéről c. írása megjelent a Danielik- Emlékkönyvben.¹⁹

Wimmer E. József: A karének hazánkban, Schmidt Péter, a Székesegyház organistája Nyílt levél főtisztelendő Haas Mihály prépost és plébános úrhoz c. írásának adott helyet a Danielik János Emlékkönyv II. kötete.

Wimmer E. József a Dies Irae-ről zeneesztétikai méltatást tett közzé a *Családi Lapok*ban.

1853. március 1. Te Deum-bemutató a Székesegyházban.

Nagyhét – az ekkor tartott miséken a papnövendékek is közreműködtek, ének és zenei szolgálataikat külön méltatták a *Religio* április 12-i számában.

Homeyert, az „egyházi énekeknek lelkes hősét, az ünnepelt orgonaművészt” méltatta a *Religio* augusztus 11-i száma.

Wimmer E. József méltató tanulmánya jelent meg Joseph Haydnról a *Religio* november 24-i számában.

Garay Alajos lovászhetényi plébános, a költő testvére a *Dal hangjai* című, Szekszárdon 500 példányban kiadott művében a következők állnak: „... kívánatos volna az eredeti magyar egyházi énekeket a magyar egyház kezdetétől a jelenkorig összeszedni.”

¹⁹ Danielik János: Emlék-könyv I-II. Pest, 1852.

1854. A városi tanács iratai szerint ekkor a Ferencesek temploma kántora, organistája Jelenits János volt.

1855. A cs. k. Militär u. Civil Gouvernement für Ungarn in Ofen jóváhagyta a székesegyházi kóristák özvegyei, árvái számára alapított nyugdíjpénztár alapszabályát.

1856. A pécsi főgimnáziumban Szigriszt János megkezdte heti három órában az énektanítást. A tanítóképezdében tanított Schmidt Péter, Wimmer E. József. A Perczel Anna leánynevelő intézetben, a Miasszonyunk-zárdában is folyt rendszeres zeneoktatás.

1857. A Székesegyház pályázatot hirdetett karéneki tagságra, melyet a jó tenor hangú Wachauer Károly nyert el, aki később karnagyként, zenetanérként jelentős szerepet játszott a város zenei életében.

1858. május 6. A városi tanácshoz Szigriszt János kérelmet nyújtott be a Ferencesek templomában megüresedett organista állás elnyeréséért, felsorolván munkásságának állomásait. A városi tanács május 14-i határozatában az állást Szigrisztnek megadta.

Lesnyik József orgonakészítő benyújtotta a számlát a Ferencesek temploma orgonája megjavításáért, amelyet a város a sok kiadására hivatkozva a következő évben fizetett ki. Első ízben történt meg, hogy a benyújtott 200 forint összegű számla helyett, a régi alkatrészek újakkal való pótlására tekintettel 250 forintot fizetett ki a városi tanács.

Ebben az évben nyitotta meg Wachauer Károly magán zeneiskoláját zongora- és énekszakkal, magán- és karénekoktatással.

1859. július 10. A város községi választmányi ülésén elhatározta, hogy mivel Focht József orgonakészítő a várostól mindig távol van, a városi kegyúri templomokban lévő orgonák javítási kötelezettségét nem teljesítette, helyette Lesnyik József „orgona csináló”-val kötöttek szerződést. Július 1-től néki összesen 58 frt. 80 kr. fizettek ki, az alábbi megosztásban: Belvárosi templom 18 frt. 90 kr. Minden-szentek temploma, Kálvária -, Szent Ágoston-templom, Havi hegyi kápolna, Xavér-kápolna egyenként 6 frt. 30 kr. Nepomuki Szent János-kápolna, a Szent Bertalan-kápolna egyenként 4 frt. 20 kr.

1859. március 29. Dobszay Antal belvárosi plébános jelentette a városi tanácsnak, hogy Wimmer E. József március 28-án éjjel 1 órakor „rögtöni halállal”, szívszélhűdés következtében meghalt 38 éves korában, házasságának ötödik évében. Kérte a városi tanácsot, hogy utódjáról gondoskodjon. Az állás iránti kérelmet Schaurek József helyettes városi zenetanár adta be, azzal indokolván kérését, hogy egyrészt már eddig is helyettesítette Wimmert, másrészt pedig a zongorista és a zenetanári teendőket eddig is vele együtt végezte.

Alláskérelmét azzal is indokolta, hogy a jelenlegi 240 frt. fizetéséből nem tud megélni. A városi tanács kérését méltányolta, megbízta a templomi organista és a kántori állás betöltésével.

A városi tanács pályázaton hirdette meg a Ferencesek templomának orgonista állását. A pályázat nyertese Bali István lett, mivel a szintén pályázó Wospiel János és Wachauer Károly „dómkoralistákat” a magyar nyelv nem tudása miatt elutasították.

1860. Szent István-napi mise, a zsúfolásig megtelt Székesegyházban Hölzl Esz-dúr miséjét szólaltatták meg. A *Pécsi Lapok* augusztus 23-i száma az eseményről beszámolván különösen Wachauer Károly leánynövendékeinek teljesítményét dicsérte meg. Ez a tény annál is inkább kiemelendő, mivel a lap a férfikar és a zenei kíséret teljesítményével nem volt megelégedve. A lap fölthette a kérdést: „... vajjon Pécs csakugyan oly szegény-e műkedvelőkben? Vagy ha léteznek, miről nem kételkedhetünk, miért nem vesznek részt nagyobb szerű egyházi zeneművek előadásában? Azt szokták rólunk, pécsiekről mondani, hogy itt annyi a zeneértő, miszerint minden tanulóra másfél zenetanító esik. És dacára e gazdagságnak, még is hiányt tapasztaltunk...”

1860. „A boldog emlékű” báró Szepesy Ignác püspökre emlékezve a Belvárosi templomban tartottak gyászmisét. Itt szólaltatták meg először a pécsi tanítójelöltek a néhai Wimmer E. József halála előtt két héttel írt „vocálnégyes requiemjét”. A *Pécsi Lapok* július 19-i száma az előadás „szabatos és hatásteljes” voltát emelte ki, a 30 közreműködővel együtt.

1860. december 8. Schmidt Péter „képezdei énektanár” négyszólamú miséjét szólaltatták meg „az apácák templomában” Wachauer Károly leánynövendékei. A *Pécsi Lapok* december 16-i száma az énekiskola színvonalát dicsérte, a mise előadásáról pedig ezt írta: „... a legnagyobb szabatossággal és meghatólag éneklük.”

Ezekről az évektől kezdve a székesegyházi énekesek, zenészek közül Koszter Boldizsár, Ruske Dávid is közreműködtek a hangversenyeken.

1861. március 15. Gyászünnepély az elesett honvédek emlékére. „Március 15-én reggel 10 órakor a volt honvédtisztek testülete Gózon Lajos volt honvéd ezredes és honvéd segélyező egyesület elnöke vezérlete mellett, úgyszintén a gyászba öltözött díszes női kar a nemzeti casino helyiségeiből ünnepélyesen vonultak fel a városi templomba, melynek közepén egy kivont karddal és babér, s mirtus koszorúval díszített ravatal volt felállítva. E ravatalt a meghaltak élő bajtársai vették körül, többen viaszfáklyát tartva kezökben. A requiem alatt, melyet Lóskay Bekény zirci áldozár s a honvéd segélyező egyesület alelnöke tartott illő segédlettel, a mesterképző intézet növendékei énekeltek a gyászénekeket és merem állítani, becsületére váltak buzgó tanáruknak, Schmidt Péter úrnak. Mise után a himnusz énekeltetett.”²⁰

1861. március 24. Virágvasárnapon délután Wachauer Károly növendékei „és számos helybeli zeneművész” előadásában megszólalt a székesegyházban Haydn Krisztus 7 szava a keresztfán c. műve. Erről a pécsieknek a *Pécsi Lapok* március 21-i száma tudósított.

1861. A *Pécsi Lapok* május 26-án számolt be Král József apát, Székesegyházi éneklőkanonok, püspök - helyettes aranymiséjéről. Az Offertorium-szólót Friedrichné énekelte, aki pár nappal azelőtt Bukarestből jött Pécsre.

²⁰ Pécsi Lapok március 21-i tudósítása

1861. július 25. Mozart Koronázási mise című alkotását énekelték a székes-egyházban Wachauer Károly énekiskolai növendékei. A *Pécsi Lapok* szeptember 5-i száma Scheibl Aloyza és Schmiedt Mari teljesítményét emelte ki. Megszólaltatták még Aszmayer Gradualeját (altszóló karral) és Proch Offertorium (szoprán- és hegedűszólóval) című művét is.

1861. augusztus 28. A Miasszonyunk zárdatemplomban apáca - fölavatás történt, amelyen a pécsi püspök is részt vett. A szentmise közreműködői voltak Wachauer Károly leánynövendékei. A *Pécsi Lapok* szeptember 5-i száma tudósításában Sey Terka „kisasszony kellemesen és zengzetesen énekelt szólóját” és Reök Ilka „apróbb szólóit” emelte ki.

Lickl Károly György cs. k. ny. mg. számtiszt a Belvárosi templom iránti kegyeletből a templomnak „egy jeles harmónium változatot” adott, amelyet Titz Péter hangszerkészítő helyezett a templom orgonájába. Mivel ezért Bécsből utazott ide, templom pénztára útiköltségként 25 forintot fizetett ki neki. Ezt az ügyet a városi tanácsnak Dobszay Antal c. prépost, plébános terjesztette elő.

1861. október 19. Dobszay Antal belvárosi plébános levelet írt a városi tanács közgyűléséhez, amelyben a városi tanács és a püspöki hivatal 1851. június 1-től megejtett vizsgálatára, valamint a tanács 1860. június 17-i határozatára és Schaurek József példájára hivatkozva kérte a kántori és a zeneiskolai tanítói állás egyben tartását, az évi 200 frt. fizetés fölemelését, hosszan ecsetelve az ebből adódó kötelességeket, és azt a tényt, hogy csak így lehet rendesen megélni.

1861. november 2. A Belvárosi templomban reggel 8 órakor ünnepélyes Veni Sancte-t tartottak, amelyen elhangzott a Pécsi Lapok másnapi tudósítása szerint Elter, a pesti egyetemi ifjúság dalegylete tanára „legújabb, s a maga nemében első magyar négy férfihangra írt miséje”. A művet Schmidt Péter vezetésével szólaltatták meg.

A városi tanács Kerbolt Imre szigeti külvárosi kántor fizetését 200-ról 250 forintra emelte. A belvárosi kántor ekkor Schaurek József, míg a budai külvárosi Krauth Nándor volt. Mindkettő a várostól 200 forint évi fizetést kapott.

1861. november 4. Dobszay Antal levele a tanácshoz, amelyben kérését megújította, azt hangsúlyozva, hogy az eddigi fizetés meghagyásával nem kaphatnak olyan kántort, aki megfelelő színvonalú szakmai munkát végez, amelyet a hívek joggal elvárhatnak.

1862. január 21. A Pécsi Dalárda az 1847-es működés után ekkor tartotta első közgyűlését, ahol elfogadták alapszabályukat. Februárban már hangversenyt is tartottak.

1862. március 26. A tisztújító közgyűlésen megválasztották a vezetőséget, kihirdették az elfogadott alapszabályt magyar és német nyelven. A karmester Wachauer Károly lett. Jeligéjük a következő volt: „Édes Hazánk, Kedves Dalunk, Érted Élünk, Érted Halunk.” A szöveget Schulz József ácsmester írta, a végleges megzenésítés Hoffer Károly műve.

1862. május 2. és augusztus 20. Az ebben az évben újjáalakult, és 1949-es megszűntetéséig oly sok sikert arató Pécsi Dalárda a Lyceum-templomban Langl férfikari miséjét adta elő.

1862. május 18. A Pécsi Dalárda nagy majálisa Pécsbányatelepen. Ezt követően Majláth György volt országbírónak és Girk György püspöknek, tiszteletbeli tagoknak szerenádót adtak.

1862. augusztus 20. A Pécsi Dalárda a Lyceum-templomban misével emlékezett Szent István királyra.

1863. március. A Pécsi Dalárda zenés miséje a Székesegyházban.

1863. május 1. Haydn B-dúr miséje szólalt meg a Székesegyházban, a Pécsi Dalárda előadásában.

1863. augusztus 20. A Pécsi Dalárda Szent István-napi miséje a Lyceum-templomban.

1863. december 13. A *Vasárnapi Újság* e számában számolt be a Pécssett is megalakult iparos segédek egyletéről, melynek megvalósításában „főtisztelendő Szauter Antal tanodai igazgató úr fáradozott leginkább.” Nagy Gyula iparossal együtt lettek elnökei az egyesületnek. Pártoló tagként a pécsi püspök 300 forint adományt adott. Ez volt a katolikus legényegylet jogelődje.

Erkel Ferencet tiszteletbeli taggá választotta a Pécsi Dalárda.

1864. március 23. és március 25. Nagyhét. A Pécsi Dalárda is közreműködött a Székesegyház miséin.

1864. augusztus 15–17. A városunkban tartott országos dalosünnepélyen volt a Pécsi Dalárda zászlószentelési ünnepsége.

1864. Megnyílt Wospiel János magán-zeneiskolája fúvós hangszerek oktatására.

1866. május 4. Mise a Lyceum-templomban a Pécsi Dalárda közreműködésével.

1866. november 4. A század két Európa-hírű pécsi zeneművésze, Amtmann Prosper és Weidinger Imre tiszteletére emlékoszlopot emeltek, amelynek avatásán a Pécsi Dalárda szerepelt.

1867. Fischer József budai külvárosi kántor „a mostani drágaság és folytonos betegeskedése” miatt fizetésrendezést kért. A tanács az év elejétől 35 ft. fizetést adott.

Péter és Pál ünnepe. A pécsi papnövendékek Szent Pál társulata du. 5-kor záróünnepélyt tartott.²¹

Műsor:

1. „A mohácsi koldus” – férfikar
2. Elnöki megnyitóbeszéd
3. A társulat vázlatos történetének ismertetése.
4. „Ábránd”, előadja a zenekar
5. Alkalmi szónoklat (Bizo Imre IV. hittanhallgató.)
6. Szent Pál-kép adományozása, leleplezése „O sancte Paule” alkalmi ének, énekkar.
7. „Pápai himnusz” szavalja: Onczai Győző III. éves hallgató.
8. Talabér I.: Századunk – szavalja Punczmann Zsigmond II. éves hallgató.
9. Elnöki zárbeszéd.
10. Erkel: Hunyadi induló (énekkar)
11. Erkel: Himnusz (énekkar)

²¹ 1867. Pécsi Lapok, május 30.

1867. május 12. A Pécsi Dalárda alapítása évfordulója tiszteletére de. 11 órakor a Lyceum-templomban Volkmann D-dúr miséjét (op. 28.) énekelte.²²

1867. július 25. Pécs város tanácsa Reberics Imrét a budai külvárosi plébánia kántorává és orgonistájává nevezte ki.

1868. május 3. A Pécsi Dalárda a Lyceum-templomban 11 órakor Storch D-dúr férfikari miséjét adta elő. Ezt követően Aszmayer Graduale (Cum invocarum) c. műve alt hangra, gordonkára, férfikarra, orgonakíséretre, az Offertoriumra pedig Leitner Ave Maria című alkotása szoprán hangra, hegedűre, orgonakíséretre szólalt meg. A *Pécsi Lapok* május 7-i tudósítása felsőfokon írt a dalárda teljesítményéről, egyben ismertette Storch munkásságát.

1868. augusztus 20. Szent István napján a Pécsi Dalárda a Lyceum-templomban 11 órakor ismét előadta Storch miséjét.

1869. július 26. A zsinagóga felavatása, melynek orgonáját a később nemzetközi hírűvé vált Angster József műhelye alkotta meg. Első kántora Glück József volt. A du. 4 órás avatáson avató főpapok: Löwy Lipót szegedi, I. H. Hirschfeld augsburgi, Ehrlich Ede pécsi főrabbi. Zárkő letétele (kar a 118. zoltár 22–25. versét énekl: „A kő, melyet az építők megvetének”, zene Sulzer). A tórák templomba hozása (kar a 112. számú zoltárt énekl: „Vigadok, midőn mondják nekem”, zene Halevy). A tórák frigyszekrénybe helyezése. A kar a 24. zoltárt énekl a 7. versétől végig: „Emelkedjete fel kapuk!” Zene Naumburg. Megnyitó beszéd: Ehrlich Ede, felszentelési beszéd: Löwy Lipót. A tórák körülvitele a templomban (a kar Sulzer egyházi énekét, Senna Pisróél: „Halljad Izráel: az Örökkévaló a mi Istenünk”, Lechó Adonay egyházi énekét: „Tiéd, Örökkévaló a nagyság!”, Uvenuchó Jorúár: „És midőn megállapodott, mondá: Fel, Örökkévaló nyughelyedre!” egyházi énekét énekelte). Felszentelési beszéd: I. H. Hirschfeld. Zárleti ének Meyerbeer: 113. zoltár: „Hallelujah, magasztaljátok, ti Isten szolgálói!”. Az ünnep előestéjén, ennek tiszteletére dalestet rendezett a Pécsi Dalárda a Czindery-kertben, az avatáskor pedig a Pécsi Dalárda tagjai is énekeltek a templomi kórusban.

1869. október 7. Az evangélikus egyház pénzalapjának növelésére hangversenyt rendezett. A *Pécsi Lapok* másnapi tudósítása szerint a hangversenyen Sey Terka, Reuter Hermin, Fesztl Paulina, Gausz Matild, valamint Schapringer kisasszonyok tűntek ki Schumann: Cigányélet c. kardalának előadásával. A Pécsi Dalárda mellett közreműködtek Řimek, Preusz, Grün, Simacsek, Witt Ferenc urak.

1870. május 1. A Pécsi Dalárda a Lyceum-templomban szólaltatta meg Řimek Vencel miséjét.

1870. november 9. A kor neves zeneszerzője, a Pécsi Dalárda tiszteletbeli tagja, Mosonyi Mihály halálának emlékére a kórus Szigriszt József Requiemjét szólaltatta meg a Belvárosi templomban.

1870. december 19. Beethoven születésének 100 éves évfordulóján hangversenyt rendezett a Pécsi Dalárda. Az előadás annyira fellelkesítette Hölzl Ferencet, hogy a nála lévő Beethoven-hajfűrtöt a dalárdának ajándékozta. (A hajfűrt jelenleg a fővárosi Beethoven Múzeumban van.)

²² 1867. Pécsi Lapok, május 5.

1871. A Pécsi Dalárda Liszt Ferencet tiszteletbeli taggá választotta.

1872. május 19–20.* A Pécsi Dalárda 10 éves jubileumát az apatini és az eszéki horvát dalegylettel közösen ünnepelte meg. Az Országos Dalosegyesület képviselőjében Ábrányi Kornél jelent meg. A Mária utcai Oertzen-házban, a városi színházban hangversenyt tartottak az első napon, ahol Řimek, Engeszer, Ridley, Meyerbeer, Mendelssohn, Veit, Schumann, Haydn műveit szólaltatták meg. A második napi székesegyházi hangverseny műsora: Storch: D-dúr mise, Graduale, Hölzlmise (Fesztl Paula ének, hegedű-cselló, orgonakísérettel), Offertorium, Mozart: Ave Verum. Délben ünnepi vigalom volt a Ráth-kertben, majd vonattal kirándultak az üszögi erdőbe, az ünnepséget este villanyfényes dalest, táncvigalom zárta a Ráth-kertben.

1872. szeptember 8.* „Mária születésének ünnepén a székesegyházban mise alatt Broch Offertóriumát Bors Anna kisasszony adta elő. Szépen csengő, olvadékony hangjáról, a biztos és tiszta intonációról, nemes és kendőzetlen előadásáról szakértők és laikusok lelkesedéssel számoltak be. Herczenberger úr a hegedűszólót ismeretesen csillogó módon játszotta.”

1873. március 30.* „Az itteni Nőikar-egyesület első nyilvános fellépésére virágvasárnapon a legnagyobb egyházi kompozíciók egyikét, Rossini Stabat Materét választotta, és azt du. 4 órakor a Székesegyházban bemutatja, midőn az énekrészt a nőikar és a Pécsi Dalárda, a zenekari részt pedig a városi zenekar és az összes helybeli zeneművészek adják elő. Ez a zenemű 10 számból áll.

1. Bevezetés énekkar-, szólónégyes- és zenekarra.
2. A szóló négyest Watzesch és Egerszeghy kisasszonyok, valamint Hoffer és Egerszeghy urak éneklik.
3. Ária tenor hangra, éneklí Hoffer.
4. Kettős szoprán és alt hangra, éneklí Schapringer és Baudysz kisasszonyok.
5. Ária basszus hangra, éneklí Pernstein úr.
6. Kar basszusszólóval; a szólót Buzagits úr éneklí.
7. Négyes, éneklí Bors és Förster kisasszonyok, valamint Hoffer és Jilly urak.
8. Cavatina alt hangra, éneklí Ambrusné.
9. Ária szoprán hangra karral, szólót énekel Fesztl kisasszony.
10. Négyes, éneklí Marczy és Egerszeghy kisasszonyok, valamint Hoffer és Jilly urak.
11. Finale ének- és zenekarra.”

1873. április 6. A Pécsi Dalárda a januárban alakult női énekkarral a Székesegyházban előadta Rossini Stabat Mater című oratóriumát.

1873. április 10.* „Húsvét kettős ünnepe – Vasárnap »Jubileum-mise« és Offertorium »Aurora coelum« tenor- és basszusszólóra, valamint énekkarra, mindkettő Hölzltől. Húsvét hétfőn a-moll ünnepi mise, Graduale és Offertorium szintén Hölzltől.”

1874. május 14.* „A Pécsi Dalárda csütörtökön, 14-én a Lyceum-templomban 11 órakor tartandó ünnepi misén Volkmann D-dúr férfikari miséjét éneklí.” Megszólaltatták Wagner Tannhäuser című művének részletét is.

1874. július 2. „Ünnepi-Mise – a legutóbbi ünnepen a székesegyházban Hölzl dómkarnagy egyik nagyobb miséjét adták elő. Ritter Offertóriumában Confiteantur tibi szólót énekelt Vízkelety Fennena, aki május 18-án, Krisztus mennybemenetelének ünnepén már Broch »Maria Stella« áriáját énekelte.”

1874. augusztus 20. „Szombaton Mária mennybemenetelének ünnepén a Székesegyházban Bors Anna és Vízkelety Fennena kisasszonyok, valamint Engeszerné közreműködésével egy Horak-féle ünnepi misét adtak elő, melyen egy Haydn Graduale, Broch Offertorium betétként hangzott el.”

1874. Advent-vasárnapokon a Pécsi Dalárda hangversenyeket tervezett, de csak az elsőt tudták megtartani anyagi nehézségek miatt. A hangversenyen Schumann: A rózsza zarándokútja c. oratóriuma szólalt meg a női kar segítségével, a városi zenekar kíséretével. Szólót énekelt: Marczy Gizella, Watzesch Franciska, Bors Anna, Baudysz Helén, Egerszeghy Ilka, Witt Etelka – Hoffer, Pernstein Ottó, Dulcz István.

1875. június 17. „A jövő vasárnapon, 20-án 9 órakor a székesegyházban egy Greith-mise, valamint Hölzl dómkarnagy Gradualeja és Offertoriuma vegyeskarra kerül előadásra, mely alkalommal a Nőikar-egyesület és a Pécsi Dalárda több tagja is közreműködik.”

1875. július 18. „Ma a 6. sz. Brossig-miséjét, valamint Hölzl dómkarnagy Graduale-ját és Offertoriumát adják elő, melynél közreműködik néhány hölgy a Nőikar -egyesületből és több úr a Pécsi Dalárdából.”

1875. július 29. „Vasárnap, augusztus 1-én a székesegyházban Greith egyik miséje, valamint Hölzl Gradualeja és Offertoriuma kerül előadásra a Nőikar-egyesület és a Pécsi Dalárda közreműködésével.”

1875. augusztus 12. „A legközelebbi vasárnapon a székesegyházban a nagy d-moll mise és Graduale Hölztől, valamint az Offertoriumra Broch Ave Mariaját adják elő, melyeknél a Nőikar-egyesület és a Pécsi Dalárda több tagja közreműködik. Az Offertorium szoprán-szólóját Watzesch Franciska kisasszony éneklé, a hegedűszólót pedig Simacsek úr játssza.”

1875. augusztus 22. „Az István-ünnepet múlt pénteken a székesegyházban nagy pompával tartották meg. A kóruson Horak d-moll miséjét, Hahn Gradualeját és Hölzl Offertoriumát adták elő.”

1875. szeptember 5. „Nagy zenei élvezet vár azokra, akik szerdán a székesegyház felkeresik. Ugyanis Mária születésének ünnepén, mise alatt Wospiel énekmester tanítványa, Bors Anna kisasszony fog közreműködni.”

1876. „Requiem Deák Ferencért – Február 14-én, hétfőn a nagy hazafiért a gyászünnepséget a székesegyházban tartják. Előadásra kerül a Mozart: Requiem a dómkórus, a Nőikar-egyesület, a Pécsi Dalárda, a dómmzenekar és a városi zenekar részvételével.”

1876. április 6. „Templomi zene az árvízkárosultakért. Virágvasárnap du. 4 órakor a Nőikar, a Pécsi Dalárda, a dómkórus és a városi zenekar részvételével előadásra került a székesegyházban Rossini: „Stabat Mater”-e a Baranya megyei árvízkárosultak javára. Az előadók száma 96 volt. A szólisták voltak: Jeszenszki Sarolta, Bors Anna, Marczy Gizella, Gausz Sarolta, Egerszeghy Ilka és Baudysz

Helén kisasszonyok, valamint Hoffer, Pernstein, Buzagits és Jilly urak. Vezényelt Wachauer Károly. A pénztárbevétel 278 frt. 90 kr. volt.”

1876. június 1. „Pünkösdi vasárnapján a székesegyházban Hölzl Esz-dúr miséje és „Confirma hoc” Offertoriuma került előadásra. Közreműködtek: a Női-egyesület, a Pécsi Dalárda és városi zenekar.”

1876. július 23. „Meghalt Wospiel Júlianna. A dómkórus városszerte ismert szoprán-énekesnője és Wospiel János székesegyházi karénekes és zongoraoktató felesége csütörtökön reggel egy szerencsétlen szülés következtében meghalt. Anyagi gondoktól is megtört férjét és 8 gyermekét hagyta hátra.”

1876. szeptember 10. „Lickl Antónia meghalt. A híres Lickl Györgynek igen tehetséges felesége 88 éves korában, szept. 6-án meghalt. Két fia, Lickl György és János, leánya Júlia és ezek hozzátartozói siratják őt.”

1878. január 17. A Lyceum-templomban tartott vasárnapi misén a Pécsi Dalárda Storch férfikari miséjét énekelte.

1878. február 24. „Requiem a székesegyházban IX. Pius pápáért. A gyász-misést Dulánszky püspök celebrálta. Hölzlnek férfikarra és zenekarra komponált requiemjét a Pécsi Dalárda adta elő.”

1878. március 17. „Hölzl F. dómkarnagy 70. születésnapjának előestéjén a Pécsi Dalárda őt, mint tiszteletbeli tagját, szerenáddal tisztelte meg. A Női-egyesület részéről Hölzl urat egy, Engeszer Mária asszony alelnökből és Pintér Teréz asszony, valamint Gausz Sarolta kisasszony tagokból álló küldöttség köszöntötte, a székeskáptalan pedig neki 100 aranydukát tiszteleti ajándékot adott.”

1878. április 4. „Kosztér Boldizsár március 31-én meghalt, és április 2-án teték sírba. A dóménekkar tagjai, az elköltözöttnek társaiként, és majdnem minden előadóművész jelen volt. A Pécsi Dalárda egy gyászkarat énekelte.

1879. január 8. „Karácsony éjjelén a Székesegyházban Kampter D-dúr miséje, Haydn M. Gradualeja és Rotter K. Offertoriuma került előadásra. Karácsony napján Diabelli Pastoral-miséjét, Rotter Gradualeját és Czerny Offertoriumát hallottuk, István napján pedig a Rotter-misést az előző napok betéteinek ismétlésével hallottuk.”

1879. április 17. „A Nagyhéten Preindl ismert Lamentációit, M. Haydn Responzoriumait és Stadler abbé Misererejét, Húsvét vasárnapján Hölzl Esz-dúr miséjét, Gradualeját és Offertoriumát, Húsvét hétfőn pedig Rotter G-dúr miséjét, valamint az előző nap Gradualeját és Offertoriumát adták elő.”

1879. április 27. „Egyházi ünnepek Őfelsége ezüstmenyegzőjének tiszteletére. Hölzl miséje hangzott el.”

1879. november 27. „Hölzl Cecília-ünnepi miséjét adták elő.”

RAYMAN JÁNOS

A HERCZEG TESTVÉREK PÉCSI RÉZÁRU-GYÁRA

A RÉZÁRU GYÁRTÁSA PÉCSETT

A céhvilágban több rézzel foglalkozó mesterséget ismertek. Voltak sárgarézsművesek (flavifusor), harangöntők (campanarum fusor), vörösrézsművesek (cuprearius). Művelőit Pécs városában is megtaláljuk, legtöbbjük céhen kívüli mester volt.

A város adó- és iparos összeírásai szerint:

1828-ban: 7 rézműves volt a városban

1833-ban: 1 harangöntő 1 legénnyel

4 rézműves 3 legény és 1 inas

2 rézöntő 2 legénnyel, ez összesen 14 fő

1848-ban: 1 harangöntő, 2 legénnyel

4 rézműves 3 legény és 1 inas

3 rézöntő és 1 legény, ez összesen 15 főt számlált.

A 19. század közepéig működő helyi rézművesekről Gál Éva részletesebb adattárat készített. Kikutatta a mesterek nevét, telephelyét és működésükre vonatkozó értékes adatokat gyűjtött össze.¹ A rézműves mestereknél gyárszerű árutermelésről nem beszélhetünk, hiszen 1–2 segéddel jelentősebb sorozatgyártásra nem rendezkedhettek be, erre piac sem volt.

A céhes ipar megszűnte után rövidesen, a nagymennyiségű áru előállítását már csak jól szervezett, munkamegosztásra alapozott sorozatgyártással lehetett elérni. A pécsi rézműves iparosok közül ilyen átalakításhoz egyik mester sem tudott elégséges tőkét biztosítani. Ezért a gyáralapításhoz szükséges pénzt más területekről érkező vállalkozók hozták Pécsre is. A kisipari termelés pedig jelentőségében csökkent, és az egyedül dolgozó mesterek gyakran már csak javításokkal foglalkoztak. Az egyetlen tartósan fennmaradt rézzel foglalatосkodó cég, Ruepprecht harangöntő üzeme volt, amely 1783-ban alakult. Ebben a műhelyben is vállaltak más rézműves tevékenységet.

Ekkor egy új iparos jelent meg Pécsen, Herczeg Lajos, aki rézműves műhelyét folyamatosan fejlesztette, és rövidesen már gyárszerű termelés folytatására volt képes.

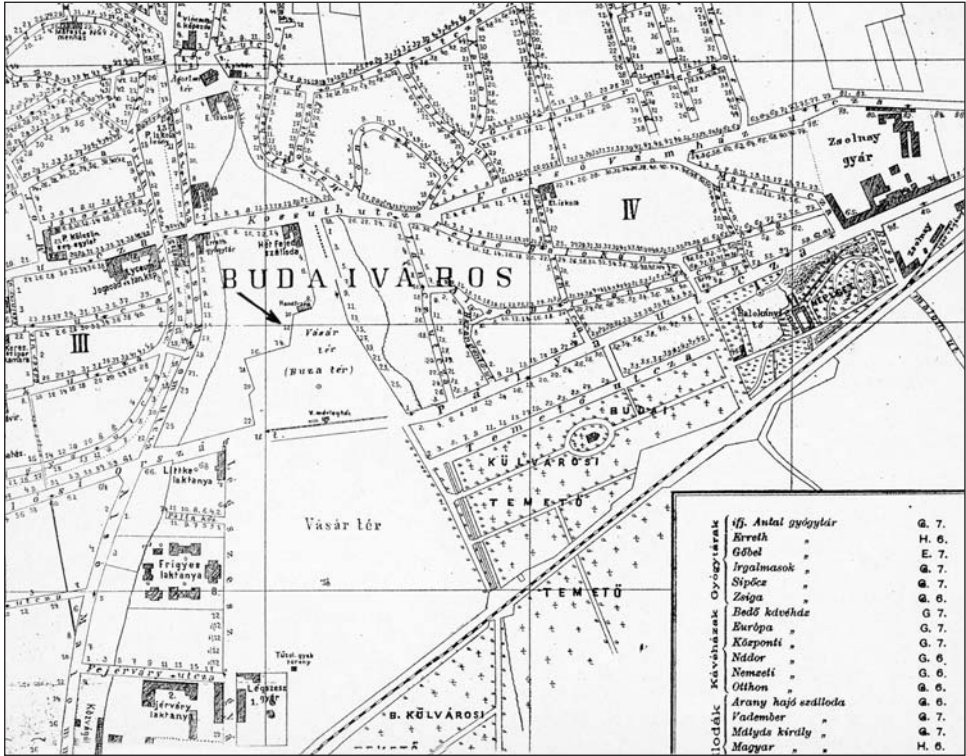
A HERCZEG TESTVÉREK RÉZÁRU-GYÁRA

A céget **Herczeg Lajos** 1882-ben alapította. Rövidesen testvérét, **Herczeg Izsót** is bevonta a vállalkozásba. Így jött létre 1889. április 15-én a „Herczeg testvérek”, néven bejegyzett közkereseti társaság. Képviselőtét mind a ketten, külön-külön is elláthatták.

A rézárú-gyár kezdetben a Vásártér 12. számú bérházban működött. (A tér neve később Búza tér, majd Irányi Dániel tér lett). A hajdani gyár helyét a korabeli

---

¹ Retzler Pálné Gál Éva: Rézművesek Pécssett a XVIII–XIX. században. In: Angstertől Zsolnayig. Ipartörténeti tanulmányok. Pannonia Könyvek, Pécs. [1999.] 61–73.p.

Térkép a Vásártérről

térképvázlat mutatja. A tér másik oldalán, a 11–13 számú telken pedig Ruepprecht harangöntő üzeme működött.

A szorgalmas iparosok a céget folyamatosan bővítették. 1893-ból, az új francia kemencéket kiszolgáló kémény építésének az engedélyezési eljárásáról maradtak meg iratok és rajzok. A vastag kémény az öntő helység déli falához került. Alapja 2 m 40 cm, az alapra rakott négyszögletes kémény fala 75 cm volt. Magasságát 13 méterre tervezték. A város hatósága előírta, hogy a 100 m távolságon belül álló házak tetejének gerincénél 3 m-rel magasabbra kell építeni a kéményt. Azt nem tudni, hogy 13 m-es magasság elegendő volt-e ennek előírásnak a teljesítéséhez. Az engedélyezési eljárás során részt vettek többek közt az alkapitány, dr. Czierer főorvos, bizottsági tagok a várostól, a Herczeg testvérek és Rauch János városi mérnök.²

Egy 1897-ben közzétett hirdetésben bőséges terméklista árulkodik gyártmányaik széles választékáról. Különböző mérlegeket, permetező és szénkénevező gépeket, szivattyús kutakat és fürdőberendezéseket ajánlottak vevőiknek jutányos áron. Vállaltak öntést különböző fémekből: rézből, bronzból és vasból, rajz és minta szerint is. A megmunkáláshoz eszterga berendezések álltak rendelkezésre. Ke-

² BML Pécs város tanácsának iratai 3338/1893

vésbé szokásos ajánlatuk volt a fémbevonó eljárások gazdag választéka, aranyozás, ezüstözés és nikkelezés. A termékeik legjelentősebb részét a különböző építkezési, bútór- és szerszámveretek (főleg lószerszám) képezték. De tartottak raktáron gépolajat, gépszíjakat és gumicsöveket is.³

A kortárs Várady Ferenc Baranya vármegye monográfiájában, a Herczeg testvérek rézárú-gyártó cégét, kifejezetten jól működő gyárként ismertette. A gyár korabeli megítélésének egyik fontos szempontja volt, hogy gépeihez a hajtóerőt 24 lóerős gőzgép szolgáltatta, amely többek közt 13 csiszolót és 12 esztergát működtetett.

A régi Herczeg-gyár látképe levélpapír fejlécen

Rendes munkásállományuk az 1890-es évek második felében 50–60 fő volt, amely a MÁV nagyobb mennyiségű megrendelésének esetén a 100 főt is elérte. A munkások heti bére 6 és 20 forint között mozgott.

Évente 150–200 000 forintnyi áru előállítására voltak képesek.⁴

A gyár látképével egy régebbi levél fejlécén találkozhatunk. A képen lévő bejárat és kerítés a Vásártérre nyílik, tehát keletről látjuk az épületegyüttest.

ÚJ GYÁRTELEP LÉTESÍTÉSE

A növekvő rendelésállomány kielégítésére a gyártelep kicsinek bizonyult. Ezért a Herczeg testvérek új telephelyet kerestek, és új gyár létesítésére vállalkoztak. Pécs város tanácsához írt beadványban a város segítségét kérték. Azt írták, hogy a Búza téri gyár, amelyet 15 év kemény munkájával hoztak létre, a századfordulóra már 120–130 munkást foglalkoztatott. Sok olyan iparcikk gyártása valósult meg itt, amellyel kiszorították a hazai piacról az osztrák gyárosokat, sőt még Ausztriában is piacot szereztek.

³ Pécsi Figyelő, 1897. szeptember 18.

⁴ Várady Ferenc: Baranya múltja és jelenje. Pécssett, 1896. I. kötet 602–603.p.

A gyártelep „minden zuga teljesen ki és föl van használva”, ezért „fizikai helyszűke miatt” már nem képes tovább fejlődni. Ennek érdekében új, célszerűen berendezett gyártelepre volt szükség. Kitarító munkásságuk kedvező anyagi viszonyok közé juttatta a céget, amely ezért képes lett az új gyártelep létesítésének költségeit előteremteni. De a gyár telephelyének megvásárlása már meghaladta anyagi erejüket. Ezért kérték a város tanácsát, hogy a város tulajdonában lévő kiszemelt telket a gyártelep létesítésére térítés nélkül adják át számukra.

A levélben az is olvasható, hogy a kereskedelmi miniszter is anyagi segítséget ígért. Ez akkoriban adómentességet jelentett. A kért üres telek a Budai külvárosi vásártéren, a „Littke féle laktanya átellenében, a városi gázgyárral egy vonalban terült el”. Ebből a városi telekből két katasztrális holdnyi területet szerettek volna térítés nélkül megkapni. Úgy vélték, nem könyöradományt kérnek, hiszen a gyár fejlesztése a városnak sem lehet közömbös. A filoxéra megjelenésével sok ember vesztette el biztos keresetét. Nemcsak a szőlőtermelők, a borkereskedők is tömegesen bocsátották el a munkásokat. Az új munkahelyek teremtése pedig nyilván a városnak is fontos lehet. Gyártelepükön „már eddig is circa 50 ezer forintot” fizettek ki évente a munkásoknak munkabérré. Arra számítottak, legalábbis az indokolásban, nem csekély önbizalommal és nyilván némi túlzással is, hogy az új gyárban ez az összeg 3–4 szeresére fog növekedni. Még arra is kitért a levél, hogy a munkásoknak kifizetett pénz továbbra is Pécsen marad, a pécsi vásárlóerőt növeli, és ezzel a pécsi kereskedelmet fogja élénkíteni.

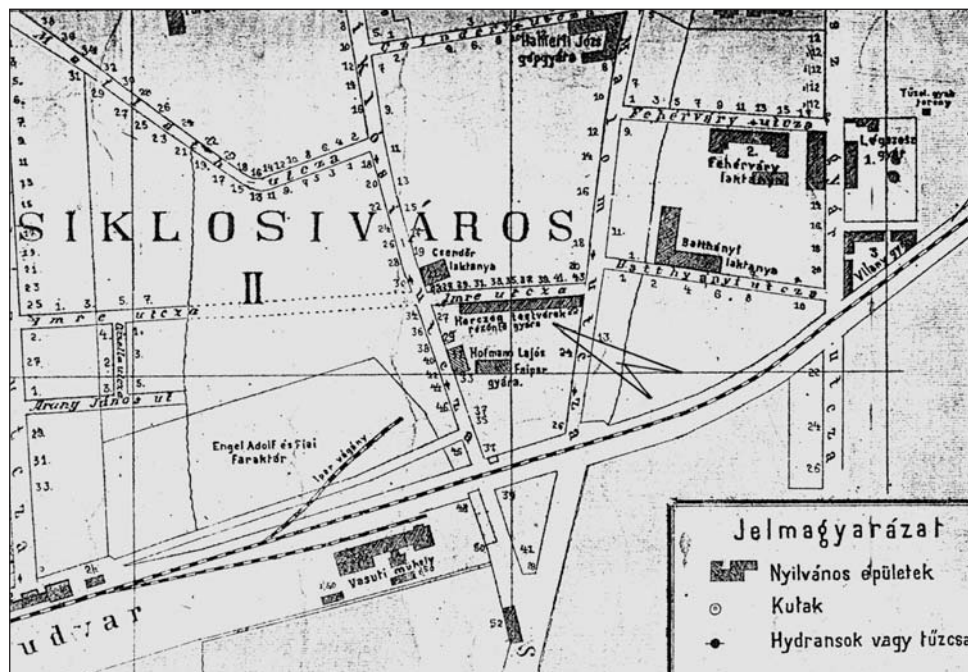
Ezért úgy ítélték meg, hogy az ingatlan átadása a közérdeket is a szolgálja. Érveik a hazai ipar támogatásával kapcsolatban igen súlyosak: „A szomszédos Ausztriához képest is századok mulasztását kell hazánkban helyre pótolni az ipar terén” írták. Végül öntudatosan nyilatkoztak cégükről, amely a réz gyártása körében az országban egyetlen gyárral sem hasonlítható össze gyártási képesség, forgalom és az üzemkör kiterjedése tekintetében!

A „Magyar Állam Vasutak gépgyára, a Ganz és Schlick féle gyárak Budapesten, az aradi és győri waggon gyárak, a soproni, nagyenyedi és egri asztalos és lakatosáru gyár stb. már évek óta állandóan nálunk szerzik be a szakmánkba vágó különböző árucikkeket.” Termékeik pedig kiállják a külföldi gyártmányokkal is a versenyt. Herczegék fenti beadványa 1899. május 3-án érkezett a városi tanácshoz, amelyet rövidesen meg is tárgyaltak. A tanácsülési jegyzőkönyvből az derül ki, hogy a gazdasági választmány javaslata alapján, a város anyagi helyzetére hivatkozva, a kérést elutasították.⁵ Ezért a testvérek kénytelenek voltak a telephelyet megvásárolni.

Az új gyártelep a Siklósi városrészben, a Siklósi (ma Bajcsy-Zsilinszky Endre) utca és az Alsómalom utca között ekkor megnyitott új utca déli oldalán, annak teljes hosszában épült fel. Ezt előbb Imre utcának nevezték, ma Zólyom utca a neve. A gyártelep épülete is jól látható, a város 1904-ben készült térképén.

Rövidesen már az új utca burkolását kérték a tanácstól, mert a sáros utca közlekedésre és áruszállításra nem volt alkalmas. A telek vásárlásakor pedig

⁵ BML Pécs város tanácsának iratai 4155/1899

Új telephely az Imre utcában.

Majorossy Imre, Pécs város polgármestere ígéretet is tett az új utca kövezésére. A levélből a gyár üzembe-helyezéséről is a legilletékesebbtől értesülhetünk. Tehát alig tíz hónap leforgása alatt, mai szóhasználatnál zöldmezős beruházással, működő gyártelepet hoztak létre.

Egy szórólapon adták hírül a város lakóinak, leendő ügyfeleiknek gyáruk üzembe-állítását az új telephelyen:

„Megnyílt az új gyár!

Herczeg Testvérek Pécssett Alsó-Malom-utcza 20, Imre utcza 1–3. és Siklói-utcza 25.” címmel. A nyomtatvány szerint 1900. november 5-én helyezték ténylegesen üzembe, és ajánlották „a tisztelt vevőközönség becses figyelmébe”. Az új öntödében csaknem mindent elvállaltak, ami a fémgyártó szakmához tartozott. Öntöttek vasat, rezet, bronzot, ónt, cinket, cink ötvözeteket, alpackát. Növekedett a mezőgazdasági gépek kínálata is. Mindenféle mezőgazdasági gép, többek közt vetőgép, szecs-kavágó, morzsoló, daráló, gőzgép, cséplőgép, de még benzinmotor gyártását is vállalták. Malomberendezések és mérlegek javítására is ajánlkoztak. Galvanizáló műhelyükben ezüstözést, aranyozást, rezezt, nikkelezést és „bronzírozást” vállaltak, mérethatártól függetlenül. Ehhez nemcsak megfelelő technikával, hanem alapos szakmai ismeretekkel is fel kellett készülniük.

A lakosság figyelmébe ajánlották azt is, hogy készpénzért átvesznek különböző fémhulladékokat, vörös- és sárgarezet, ólmot, cinket és öntött vasat.

A cég jól ismerte a reklám fontosságát és jelentőségét. Ez nem csak a hirdetésekben állapítható meg, bizonyítja a különböző általános- és szakkiállításokon való részvételük is. Bemutatott gyártmányaikat rendszeresen díjakkal is elismerték. 1888-ban aranyérmét nyertek az első nagyszabású Pécsi Általános Kiállításon. Aranyérmét hoztak haza az 1889-ben rendezett eszéki kiállításról is. Az országos jelentőségűre növekedett 1907. évi Pécsi Országos Kiállításon is számos termékük szerepelt és ez alkalommal díszoklevelet nyertek.

A gyárak, üzemek hatósági felügyeletét a városi rendőrkapitányi hivatal látta el. Az új gyártelep 1901-ben új munkarend szabályzatot kapott, amelyet Schultz Ferenc rendőrkapitány mint iparhatósági biztos hagyott jóvá.

A szabályzatból kiragadtunk néhány részlet:

- 2.§-ban a gyári munkások szakmáiról értesülhetünk: gép és kazánkezelők, esztergályosok, lakatosok, csiszolók, öntők és mintázók, kovács, kazánkovács, rézműves és egyéb különmunkások, galvanizáló, lemezelő, bádogos, asztalos, tanoncok, és a csomagoló személyzet szerepel a felsorolásban.
- 5.§. A munkaidő reggel 6 órától este 7 óráig tartott. Szünetidő reggel ½ 8-tól 8-ig, 12-től 1 óráig, este még ½ óra. A munkás a gyártelepre lépve köteles bárcáját a kapunál lévő bárcatábláról levenni és a műhelyben lévő bárcatáblára felakasztani. Kilépéskor ugyanezt fordítva. Minden munkásnak csak a saját bárcáját szabad kezelni. A munkások munkaidő alatt csakis igazolással mehetnek ki a gyárból.
- 6.§. A munkásokat órabérben, vagy teljesítmény szerint (darabszámra) fizették. Elszámolás hetente pénteken, a bérfizetés pedig szombaton történt.
- 8.§. A munkások balesetbiztosítását a gyár fizette.
- 14.§. A gyár vezetőség tudta nélkül semmilyen tárgyat senki, sem magának, sem másnak nem készíthet. A dohányzás tűzrendészeti és egészségügyi okból az egész gyár területén tilos.
- 20.§. Ezen gyári rendszabály az iparhatóság által történő láttamozás s ennek kifüggesztése napjától érvényes.⁶

A rézáru-gyár fénykorából érdekes fémbárcák használatáról is maradtak tárgyi emlékek. Három különböző számjegyű bárcát ismerünk. Valamennyin a „Herczeg gyár” felirat szerepel, és a következő számokkal ellátott vert rézbárcákról tudunk: 2, 20 és 100. A bárcák pontos rendeltetését nem ismerjük, jelenlétet igazoló bárcák nem lehetnek, mert nem helyezhetők táblára, nincsen sem lyuk, sem fül rajtuk. A számok pedig megfelelnek a korabeli pénzek címleteinek. Ezért valószínű, hogy munkateljesítmény elszámolására használták őket. Pénteken a heti a munka elszámolása

⁶ Herczeg testvérek Pécssett. Réz és Fémárugyárának gyári Munkarend szabálya. Kelt 1901. szept. 1-én. Részvény Nyomda Pécssett.

A gyár külső látképe 1900-ban

a bárcák segítségével is történhetett. Számos helyen készültek hasonló elszámoló bárcák. A furcsának látszó 100 filléres, az 1900-tól forgalomba hozott, új korona-fil-lér pénzrendszer bevezetésekor volt szokásban.⁷

A gyárról képes levelezőlap is készült 1900-ban, amelyen a mai Bajcsy-Zsilinszky (volt Siklósi) utca felől, a Zólyom (Imre) utcai épületrészlete látható. A képen még beépítetlen az utcasarok, ahol ma emeletes bérpalota áll. A háttérben a Batthyány-laktanya épületének kis részlete is felismerhető. A Zólyom utcai épületnek nagy része még áll, amelyben ma postahivatal működik.

A gyárban továbbra is különböző rézöntvényeket, főleg szerszámvereteket készített. De gyártottak rézüstöt és üstházat, ózozott fürdőkádat, fűtőberendezéssel. Egy reklámképen kocsira szerelt tűzoltófecskendő is látható, no meg a „Herceg féle szabadalommal védett árnyékszék”, vízöblítéses angol WC került a kínálati palettára.

Pécs város víz- és csatornahálózatának kiépítésébe is igyekeztek bekapcsolódni. A város 1901. augusztus 28-án a vízmű bővítéséről döntött. Megépítésére a Pécsi Takarékpénztár 560 000 korona kölcsönt folyósított a városnak, 5½ % kamatra. Ebből építették ki a Tertyogói forrásnál a vízművet.⁸

A vízmű és vízhálózat építésére kiírt pályázaton több országos cég is ajánlatot tett. A helybéli iparosok, vállalkozók is igyekeztek a munkából részesedést sze-

⁷ Rayman János: A pécsi Herceg-féle fémáru-gyár bárcái. In: Éremtani Lapok, 50. sz. 1998. augusztus 8.

⁸ A Tertyogó forrás hidrogeológiai szakvéleményét Böckh János 1899-ben adta, a próbafúrás alapján napi 1350 m³ víz kiemelésére lehetett számítani.

rezni. A Herczeg testvéreken kívül Laufer Rezső, Ruepprecht testvérek, Kindl Ferenc, Mestrits Jenő, Kopitz Imre, Steiner Gyula, Holy Mihály, Hoffmann Lajos, Hillebrand Ferenc, Tichy Aladár, Romeisz György, Csukás István, Kéber Antal neve szerepel az „árlejtési” jegyzékben. Végül a pesti Zellerin M. Gyár Rt. nyert, mert fővállalkozóként az egész munkára tett ajánlatot, a 407 458 K 72 fillérre tervezett beruházást 7,6 % árengedménnyel vállalta és ezzel kiszorította a helyieket, akik csak részfeladatra vállalkoztak.

A Herczeg testvérek ajánlatában vízvezeték-fektetés és bádogosmunkák, villamos vízállásmérő és telefon-berendezés kiépítése, a forrásfoglalási munkák, gépészeti berendezésekhez szükséges csövek, szerelvények stb. szállítása szerepelt, összesen 280 000 koronáért. Bár a nagy munkát nem kapták meg, de később a gerincvezetékéről több helyen is végeztek bekötést és belső hálózat kiépítést különböző épületekben. Viszont ajánlattételük sokfélesége és mennyisége jól érzékelteti a gyár lehetőségeit, vállalkozó-kedvét és erejét.⁹

A jól működő gyártelep továbbfejlődéséhez újabb tőkére volt szükség, ennek biztosítása érdekében cégét **Mestrits Jenő** lakatosáru-gyártó cégével egyesítve, részvénytársasággá alakították.

EGYESÜLT PÉCSI RÉZ-, FÉM- ÉS LAKATOSÁRU-GYÁR R.T.

A céget Egyesült pécsi réz, fém és lakatosáru gyár r.t. néven jegyezték be a cégbíróságon, 1908. augusztus 17-én.

Az új cég működésének céljaként a meglévők mellett az alábbiakat tartották fontosnak: Mestrits Jenő pécsi cégének bevonásával az ajtó-, ablak-felszerelési cikkek, lámpák, csillárok, fém díszárúk, csavarárúk előállítására létesült, államilag kedvezményezett gyár munkáját továbbra is folytatják. Az alapszabály arra is kitért, hogy új gyárak létesítését, hasonló, már meglévő gyárak megvételét is feladatul tűzték ki. Más rézzel, vagy lakatosáru gyártásával, vagy egyéb rokon iparral foglalkozó társaságok vagy cégek üzletében is szerettek volna részesedést szerezni, betétek, részjegyzés, vagy egyesülés útján. De célul tűzték ki, hogy telkek, házak, szabadalmak megszerzésével is erősítik a társaság vagyoni helyzetét.

Alaptőkének, 600 000 koronát határoztak meg, amelyet 2500 db, egyenként 200 korona névértékű, bemutatóra szóló elsőbbségi, és 500 db, egyenként 200 korona névértékű törzsrészvény kibocsátásával biztosítottak.

Az igazgatóság tagjainak választották Fückhs (Füchsl ?) Arnold, Hamerli József, Herczeg Lajos, Mestrits Jenő, Telegdi Kálmán és Zsolnay Miklós pécsi lakosokat, akik a részvények nagyobb részét is birtokolták.

A lakatosáru gyártása egyelőre Mestrits régi telephelyén maradt. A rézáru gyártását a Herczeg testvérek gyártelepén egyesítették. Szándékuk volt a lakatosáru-gyártást is minél hamarabb ide telepíteni.

1910-ben módosították a társaság alapszabályát. Az alaptőke összegét változatlanul hagyták, de az 500 db törzsrészvényt megszüntették, amely eredeti-

⁹ BML Pécs város tanácsának külön kezelt iratai. Városi vízvezetéki iratok III. 1876–1906.

leg a két iparoscsalád kezében volt. A bevont részvények helyett új 500 db részvényt bocsátottak ki.

A részvénytársaság tényleges működéséről már keveset tudunk. A nagyra törő elképzelések jól működő cégek hasznos együttműködésére utaltak. De ez a rendelkezésre álló eredményekben már nem tükröződik. Az összevonás is okozhatott nehézségeket, másrészt nyilván a piac is változott, talán a vezetés sem működött tökéletesen, de az eredmény az, hogy a társaság 1909-ben 13 744 korona veszteséggel zárta első évét.

A helyzet tovább romlott, 1910-ben a veszteség már 112 588 koronára növekedett. 1911 évben nyereségesek voltak, bár csak szerény mértékben, mivel a nyereség mindössze 2829 koronát tett ki. Ezzel a korábbi veszteség 109 759 koronára csökkent, de mindez alighanem nyomasztóan súlyos nehézségekről árulkodik.

Az 1911-es évi kerekített adatok alapján az alábbi a jövedelem megoszlása az egyes részlegek között:

rézáru-gyár:	65 000 K
lószerszámok:	25 000 K
<u>lakatosáruk:</u>	<u>10 000 K</u>
összesen:	100 000 K

Tehát a lakatosáru mindössze csak 10 %-ot képviselt a cég összes bevételében.

Ekkor jelentős változások álltak be a részvénytársaság vezetésében is. 1911. június 24-én megtartott közgyűlésen Herczeg Lajos és Mestrits Jenő bejelentette, hogy megválnak igazgatósági tagságától. Helyettük Geiger ügyvédet választották meg, de a másik igazgatósági helyet csak 1912-ben Fackh József budapesti lakos beválasztásával töltötték be. Ekkor a részvények jelentős része már az Ullmann bankház tulajdonába került.

A pénzügyi gondok kiolvashatók abból a levélből is, amelyet a társaság egy város által előírt gyári kerítés létesítése miatt írt. „A pénzvizonyok annyira súlyosak, hogy lehetetlenséggel határos volna néhány ezer koronát kiszakítanunk kerítés céljára az üzem tőkéjéből, mikor gyárunknak amúgy is nagyobb veszteségei voltak és mindaddig nem tudtuk elérni, hogy üzemünk nyereséges legyen, de még az első százezrekre menő veszteségeit se tudtuk behozni” – olvasható egy 1913. április 22-én kelt levélben.

Ezek után rövidesen, 1913. december 18-án megtartott közgyűlésen váratlanul, kimondták a részvénytársaság felszámolását. Az okot az Ullmann bankház összeomlásával magyarázták.¹⁰

A cég felszámolása hosszasan elhúzódott, mivel időközben végigsöpört a térségen a világháború, a szerb megszállás, és a korona inflációja is jelentős volt. Ezért az események részletei alig követhetők. A végleges felszámolást 1923. július 31-én jelentették be a törvényszéknek.

¹⁰Ullmann Móric és Telegdi Kálmán cége „Bank – váltóüzlet és biztosítási ügyek”-re 1909-ben lett bejegyezve. 1914 januárban a királyi törvényszék mint csődbíróság megnyitotta a csődeljárását. Ullmann ekkor ismeretlen helyen tartózkodott (Amerikába szökött). Az Ullmann céget végleg 1930-ban törölték a cégbíróságon. BML Cégbírósági iratok Ct. 391

A cég teljes összeomlását és felszámolását Herczeg Lajos sem élte túl, mert 1923. július 14-én, 60 éves korában főbe lőtte magát.

A gyártelep felszámolás alatti sorsáról és a továbbiakról kevés adat ismert. De hamarosan hozzáértő vállalkozó a meglévő felszerelést és szakképzett munkatársait tovább tudta foglalkoztatni.

KÖNIG ÉS HIRSCHLER CÉGE

König Ferenc és **Hirschler Artúr** pécsi lakosok 1919. október 31-én fémáru-gyártásra, géplakatos és ércöntő ipar gyakorlására nyertek iparigazolványt. Telephelyül a felszámolás alatti cég gyártelepe volt megjelölve. Az új céget „König és Tsa.” néven jegyezték be. Ez pedig azt jelenti, hogy a felszámolás alatt a gyártelepen a munka talán kisebb-nagyobb megszakításokkal, de tovább folytatódott.

1930. január 20-án König Ferenc is elhalálozott, és Hirschler Artúr egyedül vezette tovább a céget. Hirschler még 5 évig használhatta a „König és Tsa.” cég nevét. Ennek leteltével, 1935-ben írták át a vállalkozást Hirschler Artúr rézárú-gyár névre.

A Pécs-Baranyai ismertetőben, 1934-ben így szerepel a gyár: Hirschler Artúr rézárúgyáros (azelőtt König és Tsa.), alakult 1919-ben. Gyárt: épületvereteket, redőny alkatrészt, lószerszám-vereteket, mindenféle tömegcikkeket, antik bútorvereteket régi modellek után, valamint minta és rajz szerint. Továbbá nikkelt, bronzgyártmányokat.

A sajtó azt írta, hogy Hirschler az évek során a rézgyártást Pécssett újból felvirágoztatta, és nagy piacot teremtett készítményei számára az ország csaknem minden részében. Az újságíró azt látta a gyár látogatásakor, hogy a mintázó-, öntő-, esztergályozó- és csiszolóműhelyekben hozzáértő, szorgos kezek gyártják a különböző rézárut. Nemcsak bútor- és szerszámdíszeket készítenek rézből, hanem különféle konyha-berendezési tárgyakat, valamint kútszelepeket, dugattyúkat, csapokat, kúthengereket is.

„A gyár gazdag kollekciójával már az őszi ipari kiállításon feltűnést keltett. Legjobb úton halad, hogy régi helyét elfoglalja, és a városnak e szempontból a korábbi hírnevével épülő újabb nevezetessége legyen” – fejezte be az újságíró az ismertetést.¹¹

A cég további sorsáról nem sikerült adatokat találni. A világháború alatt úgy tudjuk már nem folyt itt rézárú-gyártás.

---

¹¹ Újra éled az egykor híres pécsi rézárúgyártás. In: Pécsi Napló, 1937. január 3. 4.p.

RADNÓTI ILONA

A PÉCSI IZRAELITA JÓTÉKONYSÁGI NŐEGYLET A DUALIZMUS KORÁBAN

A hazai zsidóság múltját feltáró történeti kutatásokban kitüntetett helyet kapott a dualizmus kora, s számos nagy ívű tanulmányban került bemutatásra a zsidóság demográfiai, települési és foglalkozási szerkezete, részvétele a tőkés gazdaság kiépítésében és e tényezőkkel összefüggésben asszimilációja is.¹ Kevesebb figyelmet szenteltek azonban a zsidóság intézményeire, egyesületeire, holott azok nemcsak tükrözték a zsidó közösségekben bekövetkezett változásokat, de különböző szinten és intenzitással maguk is alakították, befolyásolták – előmozdították vagy késleltették – a polgárosodás és magyarosodás menetét. Úgy vélem, a vizsgálódás körét érdemes e területre is kiterjeszteni, mert működésük feltárásával árnyaltabbá tehető a zsidóság társadalmi integrációjának konfliktusokkal terhes időszaka, hiszen „belülről” is láttatni engedik e népességcsoport életmódjának, szokásainak formálódását, a zsidó-magyar, magyar-zsidó identitás kialakulásának folyamatát.

A szeretet és irgalom gyakorlása, beleértve a szegényekről való gondoskodást, tórai parancs. A zsidó hit szerint a jótékonyosság magában véve még nem érdem, csupán kötelesség. Minden ember köteles jótékonykodni, még az is, aki maga is abból él. E mózesi etikán alapuló hitéleti tanításokat figyelembe véve érthető, hogy a zsidó közösségekben a magánjótékonyosság mellett igen korán kialakultak azok az intézmények, melyek feladatai között ott találjuk a jótékonykodást, a szegényeken, elesetteken való segítést. Ilyen, évszázados hagyományokkal rendelkező ősi intézmény volt a Chevra Kadisa (Szent Egylet), de a jelentősebb lélekszámú zsidó közösségekben a segítségnyújtás egyéb szervezett formáival is találkozunk, pl. beteglátogató és betegápoló egyesületekkel. Ezek mellé szerveződtek a 19. század utolsó harmadában az izraelita jótékonyági nőegyletek.

Mint nevükből is kitűnik, tevékenységük a zsidó hagyományokban gyökerező, azokhoz szorosan kötődő feladatokhoz kapcsolódott, megjelenésük és működésük mégis újszerű volt a hitközségekben. Az újszerűség nem elsősorban a vállalt feladatokban nyilvánult meg, és nem is az egylet alakításában, hanem abban, hogy nők alakítottak egyletet. Olyan zsidó nők, akik addig családi keretek között fejtették ki aktivitásukat, ebben az irányban hatott a hagyomány, mely a nőket a családon belüli szerepvállalásra készítette. Feladataik között elsősorban a gyermeknevelés, a háztartás vezetése állt, s ez utóbbi nem volt kevés, ha tekintetbe

---

¹ A teljesség igénye nélkül néhány, a dolgozathoz használt munka: Hanák Péter: Polgárosodás és asszimiláció Magyarországon a XIX. században. Történelmi Szemle, 1974. 4. sz., u.ó: A zsidóság asszimilációja a monarchiában. In: Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemizmus. Gondolat, Budapest, 1984. 357-375., Gerő András: Liberálisok, antiszemiták és zsidók a modern Magyarország születésekor. In: Zsidóság-identitástörténelem. T-Twins, 1992. 9–22.; Karády Viktor: Asszimiláció és társadalmi krízis. Világosság, 1993. 3. sz., Hét évtized a hazai zsidóság életében. I–II. Budapest, 1990.; William O. McCagg: Zsidóság a Habsburg Birodalomban 1670–1918. Cserépfalvi, 1992., Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526–1945. Budapest, 1992.

vesszük a tradicionális zsidó háztartás tennivalóit.² A hitközségen belül, a hitéletben hagyományosan sajátosan vettek részt. Általában csekély vallási oktatásban részesültek, nem kellett megtartaniuk az összes, férfiakra vonatkozó parancsolatot, mentesültek az időhöz kötött előírások megtartása alól, apjuk vagy férjük jogán részesültek például a Chevra Kadisa szolgáltatásaiban. Az imaházakban, zsinagógákban külön női karzatok voltak, melyek többnyire még függönnyel vagy ráccsal is el voltak választva.

Az alábbiakban a Pécsi Izraelita Jótékonyági Nőegylet alapszabályait mutatjuk be, melyek alapján a célkitűzések és a működés váza leírható, illetve az időközben bekövetkezett változásokról nyerhetünk ismereteket. Az egylet tevékenységének részletesebb taglalását a megmaradt, hiányos és meglehetősen szűkszavú jegyzőkönyvek alapján végezzük el.

A zsidó nőegylet tevékenységének elemzésével az alábbi kérdésekre keressük a választ: a nőegyleti jótékonykodás különbözött-e a hitközségen belüli egyéb karitatív tevékenységtől, vagy csak arról volt szó, hogy a meglévő egyleti jótékonykodást kiegészítő, segítő egyesület női változata jött létre? Az egylet alapítását követően hogyan alakult a zsidó nők helyzete a hitközségen belül? És nem utolsósorban arra, hogy a nőegyleti tevékenység hozzájárult-e, és ha igen, miként, a zsidóság társadalmi beilleszkedéséhez és elfogadottságához.

A pécsi zsidó nőegylet létrehozására 1869-ben került sor, júliustól a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabály szerint működött.³ A kezdeményezőkről, a szervezés folyamatáról nem rendelkezünk adatokkal. Nem tudjuk, hogy az egylet alakításának gondolatát a zsidó közösségen belül nők vagy férfiak vetették fel. Feltételezhető azonban, hogy a támogatók között ott voltak a hitközség befolyásosabb vezetői, és a zsidó közösségen belül tekintéllyel rendelkező férfiak is. Támogatásukat ugyanis nem nélkülözhatték az egyesületet szervező nők. De nemcsak a hitközség vezetésének legalább elvi egyetértését kellett maguk mögött tudniuk, hanem nőtársaikét is. Ne feledjük, hogy a kor zsidósága – meginduló modernizáció ellenére – többségében egy tradicionális társadalom szülte, erős vallási és kulturális gyökerekkel, kötöttségekkel. Ha kezdetben, a zsidó közösségben a nők egyleti szerveződése némi ellenérzést váltott is ki egyesekben, mert eltért a megszokottól, mert sértette a hagyományt, a nőegylet megalakulása azt mutatja, hogy ezek a vélemények nem tudtak érvényre jutni, és meghatározóvá válni. Az újítástól végképp idegenkedők az egylettől való távolmaradásukkal is kifejezhatték elutasításukat.

Az izraelita nőegylet létrejöttének egyaránt voltak társadalmi és gazdasági okai. Mint fentebb már szó volt róla, a jótékonykodásnak, a szegények felkarolásának és ezek bizonyos intézményesült formáinak a zsidóság köreiből hagyományai voltak. Ehhez a történelmi örökséghez jól illeszkedett a nőegylet tevékenysége, hiszen abban ugyanaz az anyagi szolidaritás, a bajba jutottak támogatásának tradi-

² Természetesen a zsidó nők is végeztek kereső tevékenységet, elsősorban férjük, apjuk foglalkozásához kötötten, az önálló keresők, szakmával rendelkezők száma a 19. század utolsó harmadában kevés, bár folyamatosan növekvő volt.

³ Baranya Megyei Levéltár, Pécs város tanácsának iratai 4341/1869. Az irat csak az alapszabály jóváhagyásáról tudósít, az alapszabály nem maradt fenn.

cionális kötelezettsége nyert kifejezést, még akkor is, ha a segítségnyújtás, legalábbis elvben, elsősorban a nők körére terjedt ki. Az egyletalapításban minden bizonnyal szerepe volt a kor divatjának. Az egyletek (a polgárság szerveződései) s a nőegyletek tömeges létrehozása (ez a női szerepekről vallott felfogás lassú változását is mutatja) országszerte, hatással volt a modernizálódó zsidóságra.

Annál is inkább, mert társadalmi elfogadottságuk és befogadásuk érdekében viselkedési modelleket is átvettek környezetüktől. Ezt a világi életmód felé nyitó felekezeti reform, ami a tradíciók térvesztésével is járt, lehetővé is tette. Annak ellenére, hogy az általunk vizsgált korban pécsi hitközség nem csatlakozott a neológ irányzathoz, status quo ante gyülekezet maradt, számos olyan újítást honosított meg, amelyek a gyakorlatban a neológiához állt közelebb.

Mindezek mellett nem becsülhetjük le a gazdasági tényezők szerepét sem. A társadalmi munkamegosztásban hagyományosan kialakult szerep, a nemzeti piac tágulása, erősödése, a jobb érvényesülési lehetőségeket nyújtó településekre vonzotta a zsidóságot. Az 1840-ben még alig néhány családból álló pécsi zsidó közösség a kiegyezés évében 1623, 1910-ben 4026 főre növekedett.⁴ A nagyarányú bevándorlás jelentős problémákkal járt, szociális feszültségek sorát hozta felszínre. Nem mindenkinek sikerült a társadalmi felemelkedés, szép számmal voltak olyanok, akik megélhetésüket nem, vagy csak igen nehezen tudták biztosítani. Különösen kedvezőtlen körülmények közé kerülhettek a családfenntartó nélkül maradó özvegyek, a szüleiket elvesztő gyermekek és az idős korokra keresőképtelenné válók. Azt, hogy a megalakulás, szerveződés idején mely tényezőnek volt meghatározó súlya nem tudjuk. Az 1880-as évektől azonban a gazdasági okok különösen nagy hangsúlyt kaptak a pécsi nőegylet munkájában. Dr. **Schulhof Adolfné**, az egylet akkori elnöke, 1889-ben a választmány előtt és közgyűlésen is hangot adott ennek:⁵ „... a falvakról beköltöző szegények szaporodása miatt [...] az egylet rendelkezésére álló segélyforrások alig elegendők arra, miszerint a városi nagyszámú szegények a nélkülözések és nyomortól megóvassanak.”

Források hiányában még vázlatos képet sem tudunk rajzolni az egyleteket megalakító nők társadalmi helyzetéről. Az egyesületi munka jellegét tekintve - szervezés, a támogatásra szoruló felkutatása, rendszeres látogatása, stb. - időnként nem kevés elfoglaltsággal járt, és a tagság anyagi terheket is jelentett, ezért úgy véljük, hogy az alapítók elsősorban a jobb módú, a modernizáció útjára lépett családok nőtagjaiból kerültek ki.

Az izraelita nőegylet céljait, szervezeti felépítését, működési rendjét, mint minden egyesület, alapszabályban rögzítette. A következőkben a Pécsi Izraelita Jótékonyági Nőegylet 1892-ben és 1902-ben megalkotott alapszabályait mutatjuk be.⁶ Mivel az első alapszabály nem maradt fenn, az egyesületen belüli, szabályzatban is rögzített változásokról csak részlegesen nyerhetünk képet.

⁴ Schweitzer József: A Pécsi Izraelita Hitközség története. Budapest, 1966. 61. A zsidó népesség száma településenként 1840–1941. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1993. 84–85.p.

⁵ Pécsi Izraelit Hitközség (továbbiakban:PIH) Pécsi Izraelita Nőegylet Jegyzőkönyv 1886–1894. (továbbiakban: jkv. I.)

⁶ BML Pécs város egyesületi alapszabályok gyűjteménye 70. sz.

A nőegylet, mint nevéből is kitűnik, felekezeti jellegű volt. A felekezeti jelleget hangsúlyozó határozott kitétel, illetve arra történő utalás az alapszabályokban is fellelhető: céljaikban⁷ (az izraelita felekezethez tartozók támogatását jelölték meg), az egylethez való tartozásban⁸ (rendes tagként csak zsidó nők tartozhattak az egyesülethez), illetve abban a rendelkezésben, hogy feloszlata-suk, megszűnésük esetén vagyonuk, az általuk kezelt alapítványok a hitközség tulajdonába kerülnek. A fentiekén kívül a pécsi nőegylet 1902-es alapszabálya az izraelita felekezethez való tartozását a hitközséghez fűződő viszony megfogalmazásában is kifejezésre juttatta azzal, hogy a hitközség elnökének védnökségét rögzítette szabályzatában. E kitétel elfogadása azonban a vallási-etnikai jelleget meghaladó kérdést – az egylet önállóságáét – is felvetett, konfliktussal járt az egyesület és a hitközség vezetése között.

A pécsi hitközség vezetésétől nem volt idegen az a törekvés, hogy felügyeletet gyakoroljon a nőegylet felett. Jól példázza ezt az a levélváltás, amely 1890-ben zajlott a két szervezet között. Az első átiratot október 21-én intézte a hitközség elöljárósága a nőegylet választmányához, s abban közölte, hogy **Krausz Simont** bízta meg „bizalmi férfiként” a nőegyleti munka ellenőrzésével. A választmány nem gördített akadályt az elé, hogy ülésein a megbízott személy részt vegyen, de válaszában leszögezte: „...anélkül azonban, hogy ott szavazati joggal bírna, vagy az egylet tanácskozásaiba beleszólhatna.” A hitközség vezetése nem méltányolta az udvarias választ. Új levelet küldött, melyben saját alapszabályára hivatkozva már azt közölte: állandó biztost nevez ki a nőegylet működésének felülvizsgálatára. A nőegylet vezetése öntudatos és határozott választ adott: „Tekintettel a nőegylet szervezetére, melynél fogva mint önálló szabad egyesület már évek óta ilyen felügyelet nélkül is alapszabályaiban kifejtett céljait elérni igyekezett, más részről mint önálló egyesületnek miniszterileg jóváhagyott alapszabályai vannak, amelyben felügyeletre, főleg külső felügyeletre szabadalom senkinek sem adatott, a nőegylet az elöljáróság ebbéli intézkedésében alapszabályainak érzékeny megsértését látja, amit hivatásánál fogva meg nem engedhet, kénytelen tehát kijelenteni, miszerint az elöljáróság intézkedésébe bele nem nyugszik s a felügyeletet meg nem tűri.”⁹ Az 1892-ben elfogadott alapszabály nem is tartalmazott semmilyen rendelkezést a hitközség és a nőegylet kapcsolatáról. Tíz évvel később azonban az új alapszabályban, ha nem is a hitközség által korábban megfogalmazott igény szerint, módosítást hajtottak végre: a hitközség elnökének védnökségét rögzítették. A változtatás okai nem ismertek. Hátterében vélhetően családi, baráti meggyőző munka húzó-dott, és az sem lehetett véletlen, hogy az új alapszabály elfogadásáról tárgyaló választmányi ülésen személyesen megjelent **Schapringer Gusztáv** hitközségi elnök is, mintegy nyomatékot adva a gyülekezet vezetése elvárásának.¹⁰

⁷ A pécsi alapszabályban „házi szegények” megjelölést találunk.

⁸ A pécsi alapszabályokban a felekezethez való tartozást nem kötötték ki, de a gyakorlat erre utal.

⁹ PIH jkv. I. 1890. október 21. és 1890. november 16. választmányi ülés.

¹⁰ PIH Nőegyleti jegyzőkönyv 1896–1907. (továbbiakban: jkv. II.). A Mágocsi Izraelita Jótékonyági Nőegylet 1905-ben elfogadott alapszabályában a hitközség felügyeleti jogát rögzítette. BML Egyleti alapszabályok gyűjteménye.

A nőegylet másik jellemzőjét a támogatottak körének megjelölésében találjuk. Általános célként a hitközség területén élő szegények támogatását vették programjukba, de külön kiemelték a nők, gyermekágyasok, özvegyek, keresetképtelenek és árvák segélyezését. Ezekkel azonos hangsúlyt kapott a szegény lányok házasságkötéséhez történő anyagi hozzájárulás is. E lokális, felekezeten belüli tevékenységen túlmutató célokat nem rögzítettek. A gyakorlatban azonban, kivételes esetekben, az egyesület anyagi lehetőségének függvényében, más vallásúak, Pécs területén kívül lakók, humánus és kulturális célok támogatásától sem zárkóztak el.

A Pécsi Izraelita Jótékonyági Nőegylet 1902-ben elfogadott alapszabályából az egyesület működési körének bővüléséről értesülünk. Az egyesület feladatai közé sorolta a hitközség keretében lévő jótékonyági intézmények támogatását és azok vezetésében való részvételt.

Az egyesület alapító, rendes, pártoló és tiszteletbeli tagok alkották, akik között jogok és kötelezettségek, illetve az egyesületi tagság elnyerésének módja tekintetében különbségek voltak. Ezek az előírások biztosították az egyesületek felekezeti és női jellegének megőrzését.

Alapító tag lehetett, aki az egyesület alaptőkéjét egy alkalommal, jelentősebb összeggel, az 1892-es alapszabály szerint 100 forinttal, 1902-től 200 koronával gyarapította.¹¹ A fizetendő összeg nagysága miatt e bizonyos tekintélyt adó cím elnyerésére csak a jobb módúaknak nyílt lehetősége. A pártoló tagoktól elvárt magatartást igen általánosan írták elő, mindössze annyit rögzítettek, hogy segíteniük kell az egyesület céljai elérésében.¹²

Az egyesületek derékhadát a rendes tagok alkották. Nemcsak azért, mert rájuk hárult a munka végzése, hanem azért is, mert az általuk fizetett tagdíj jelentette a jótékonykodás biztos anyagi alapjának megteremtését, a folyamatos működés biztosítását. Ezzel magyarázható, hogy rendes tagként csak az csatlakozhatott a nőegylethez, aki 3 éves tagságot és az azzal járó fizetési kötelezettséget is vállalta. Pécsen négy díjkategóriát rögzítettek az alapszabályok (1892-ben 10, 8, 6, illetve 4 forintot, tíz évvel később 20, 16, 12, illetve 6 koronát), melyek közül mindenki szabadon választhatott. A tagdíjak közötti jelentékeny különbségek arra utalnak, hogy az elvárható tagság jövedelmi viszonyai igencsak eltérőek voltak, és összefüggésbe hozható azzal is, hogy a lehető legtöbb nőnek lehetővé kívánták tenni az egyesülethez való csatlakozást, az intézményesen végzett jótékonykodást.

Alapító, pártoló, tiszteletbeli tagok az egyesületben férfiak is lehettek. Rendes tagként azonban csak nők csatlakozhattak az egyesülethez. Jóllehet a pécsi nőegyleti alapszabályokban a felekezeti hovatartozást mint kritériumot nem rögzítették, de a rendelkezésre álló, e tekintetben rendkívül hiányos jegyzőkönyvek alapján vélemezhető, hogy csak zsidó nők alkották a rendes tagok csoportját.

Az alapító, pártoló, rendes tagságot kérelmezni kellett. A felvételtől a választmány döntött. A tiszteletbeli tagságot azonban ki kellett érdemelni, s a döntés

¹¹ 1892-ben valutareform történt. Az új pénznem a korona lett, 1 forint=2 korona átváltással számoltak.

¹² Mágocson és Mohácson az izraelita nőegyletben a pártoló tagság elnyeréséhez nem volt elég az erkölcsei támogatás, ha csekély mértékben is, de anyagilag is hozzá kellett járulni az egyesület működéséhez. L. 10. jegyzet és a Mohácsi Izraelita Nőegylet alapszabályai. Mohács, 1912.

minden esetben a közgyűlés hatáskörébe tartozott. A cím adományozása annak az elismerését jelentette, hogy az illető, anyagi és erkölcsi értelemben, kimagasló érdemeket szerzett az egyesület munkájának támogatásában.¹³

Az egyesületi tagok jogosítványait tekintve eltérő szabályozással találkozunk. A jogosítványok alapján az egyesületek teljes jogú tagjainak csak a rendes tagok tekinthetők. Szavazati jog ugyan nemcsak őket illette meg, hanem az alapító tagokat is felruházták ezzel a joggal, de a választhatóság intézménye csak a rendes tagokra terjedt ki.

A jótékonyági nőegylet legfelső fóruma az évenként üléselő közgyűlés volt. A már említett tagfelvételen kívül hatáskörébe tartozott a választmány és a tisztségviselők megválasztása, az éves gazdálkodásról szóló jelentés elfogadása, az alapszabály módosítása, illetve az egyesület feloszlásának eldöntése. 1902-ben némileg módosították a korábbi rendelkezést, szűkítették a közgyűlés hatáskörét. A nőegylet tisztikarának, az elnöknek, alelnököknek, pénztárosnak és titkárnak a megválasztása a választmány illetékességébe került.

A választások titkosak voltak, a megválasztottak három évre kaptak bizalmat. A választás menetének technikai részleteit is rögzítették. Az első szakaszban a választást lebonyolító bizottságot hozták létre, a leköszönő választmányi tagokból és vélhetően a gyakorlati kérdésekben való jártasságukra tekintettel a hitközség két férfi tagjából. Ezt követően, tanulmányozás céljából, az egyesület valamennyi tagjának elküldték a betűrendbe szerkesztett tagsági névjegyzéket, melynek alapján a választásig mindenki eldönthette, hogy kire adja szavazatát. A szavazólapokat a közgyűlésen osztották ki, azokra a szavazásra jogosult saját kezűleg írta fel az általa javasolt személyek nevét, s zárt urnába helyezte a szavazólapot. Szavazategyenlőség esetén sorshúzással döntöttek.

A közgyűlési határozatokat szótöbbséggel hozták. Szigorúbb feltételekhez csupán két kérdés eldöntését kötötték, az alapszabály módosítását, illetve az egyesület feloszlását. Az előbbihez Pécssett a jelenlévők kétharmadának jóváhagyására volt szükség. A nőegylet feloszlásáról az alapszabályok szerint a tagság háromnegyedének kellett szavaznia az érvényes döntéshez. A közgyűlések határozatképességét meglepően alacsony létszámhoz kötötték. Az elnök, a titkár és 25 tag (a tagság alig 10 százaléka) jelenléte elégséges volt a döntésekhez.

Az egyesületi munkát a tisztikar irányításával a választmány végezte. Üléseit rendszeresen, havonta tartotta. A választmány létszáma az egyesületi tagok számától és az elvégzendő teendőktől függött. Míg 1892 és 1902 között 40 fős választmány elégségesnek bizonyult a teendők elvégzéséhez, az 1902. évtől érvényben lévő alapszabályban már 50 főben határozták meg a választmány tagjainak számát.

A választmány hatáskörébe tartozott a rendes és az alapító tagok felvétele. Teendőik közé tartozott az egyesület vagyonának kezelése, gyarapítása, a segélyezés megszervezése, beleértve a személyekről, a támogatás módjáról és mértékéről történő döntést. Hogy a választmány tagjainak munkája milyen nagymértékben befolyásolta a tevékenység eredményességét, azt jól példázza az alapszabály követke-

¹³ E tekintetben figyelemre méltó a mágoctsi nőegylet alapszabályának kikötése: tiszteletbeli tagságra olyan személyeket javasolhattak, „akik részint az össz-zsidóság, részint a helybeli zsidóság körében szereztek erre érdemeket.” PIH jkv. II. 1896–1907.

ző rendelkezése. A választmányi tagságot elfogadónak egyúttal a munkavégzésre is kötelezettséget kellett vállalnia. Tevékenyen közre kellett működnie a szegények felkutatásában, rendszeres látogatásában, tapasztalatairól beszámolni tartozott az üléseken, és az egyleti rendezvények szervezésében is feladatok hárultak rá. 1902-től az egylet által vállalt funkciók bővülése szükségessé tette a választmányon belüli jobb munkamegosztást. Ennek érdekében, a rendszeres tennivalókhöz igazodva, jótékonyági, gyűjtő- és vigalmi bizottságok megalakítását rögzítették a szabályzatban, de nem zárták ki egyéb bizottságok létrehozásának lehetőségét sem.

A fentiekben már szó volt arról, hogy az egylet tevékenységében teljes jogú tagként csupán nők vehettek részt, és az egyletekhez – különböző címen – csatlakozó férfiak nem folyhattak bele az érdemi döntésekbe. Az alapszabályokban csupán a következő területeken biztosítottak teret férfiaknak: a számvizsgáló és szavazatszedő bizottságokban, illetve az egylet működését érintő adminisztrációban. A titkár az egylet működésével összefüggő írásbeli teendőket látta el: vezette a jegyzőkönyvet, hivatalos szervekkel levelezett, a számvizsgáló bizottságok pedig a gazdálkodással összefüggő nyilvántartások helyességét ellenőrizték. Mindkét tevékenység olyan ismereteket feltételezett, amelyekkel az adott korban a nők nemigen rendelkeztek. Hogy a jótékonyági nőegyletben milyen erős volt a törekvés nőkkal betölteni valamennyi funkciót, jól példázza a pécsi egyesület gyakorlata. A nem csekély jártasságot igénylő pénzkezelést, utalványozást végző pénztáros a nyolcvanas években még férfi volt. Amint a nőegyleti tagok között hasonló ismeretekkel rendelkező nőt is találtak, őt választották meg e tisztségre.¹⁴

Mindezek természetesen nem jelentik azt, hogy a férfiak közvetett módon, családi kapcsolataik révén nem befolyásolhatták a nők döntéseit, de az ilyen jellegű kapcsolatok nem kerültek dokumentálásra. Egyéb szerepük az egyleti munka külső támogatásában nyilvánult meg: orvosként a betegek ellátásában vagy a jótékonykodás anyagi fedezetéhez történő hozzájárulásban, illetve a különböző társas rendezvények programjának megszervezésében.

A bemutatásra került szabályzatok a 19. század utolsó, illetve a 20. század első évtizedének termékei, annak a kornak, amikor a magyarországi zsidóság körében gyors ütemben zajlott és látványos eredményekkel járt a nyelvváltás, a magyarosodás. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk az alapszabályokat, illetve az 1886-tól rendelkezésünkre álló pécsi jegyzőkönyveket, azt látjuk, hogy a nőegyletben használatos nyelv a magyar volt. Ezen a nyelven fogalmazták meg az alapszabályt, vezették a jegyzőkönyvet. Ennek ellenére 1892-ben még szükségesnek és fontosnak tartották alapszabályukban külön rögzíteni, hogy az egylet ügykezelésének nyelve magyar. Egy évtizeddel később ez már olyan természetes volt, hogy az alapszabály nem is említi. Mindezek, ha önmagukban nem alkalmasak is arra, hogy feltárják a zsidóság nyelvi magyarosodásának folyamatát az adott népességben, fontos tendenciát jeleznek. A pécsi zsidóság felekezeti ügyintézője az 1860-as évek végétől vált magyar nyelvűvé.¹⁵ (Az ügyintézés nyelve és a közösség

¹⁴ PIH jkv. II. 1891. március 15. közgyűlés.

¹⁵ A mohácsi izraelita felekezetben az 1870-es évek derekától folyt magyar nyelven az ügyintézés.

nyelvhasználata azonban nem feltétlenül esett egybe, elsősorban azért, mert az adminisztrációval összefüggő munkákat mindenhol iskolázott férfiak végezték.)

Vélhetően a nőegyletekben később következhetett be a váltás, ami a nők alacsonyabb iskolázottságával hozható elsősorban összefüggésbe. A magyar nyelvűség szabályzatban történő deklarálása részben a nők nyelvi asszimilációban elért eredményeit, másrészt magyarságuk kifejezésre juttatását is jelzi. A pécsi sajtóban alkalmanként megjelentek a nőegylet elnökségének „germanizáló hajlandóságáról” bíráló írások.¹⁶

Az izraelita nőegylet szabályzatában rögzítette mindazokat a forrásokat, melyek a jótékonykodáshoz szükséges bevételeket biztosították. Ezek a következők voltak: tagdíj, adományok, alapítványok és a különböző rendezvényekből származó jövedelmek. A karitatív munkához szükséges anyagi alapok megszerzésének eszközei és módja részben a zsidó közösségek hagyományaihoz kötődött, részben pedig a kor szokásait, a környezettől átvett mintákat tükrözik. Ez utóbbihoz elsősorban a különböző társas összejöveteleket kell sorolnunk. A korabeli szokások szerint ugyanis mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a rendezvényen való részvétele, a belépőjegyek megvétele nemcsak a társasági életben való megjelenést, a kellemesnek ígérkező szórakozást jelenti, hanem a szervező egyesület működésének anyagi (és erkölcsi) támogatását is. Különösen jól mutatják ezt a rendszeres „túlfizetések”, melyek nélkül nem zajlott le egyetlen rendezvény sem. Az, hogy a társas összejövetelekből származó bevételeket, mint a gazdálkodás egyik forrását, alapszabályi szinten is rögzítették, mutatja, hogy a városi környezetben tevékenykedő nőegylet bővebb eszköztárral rendelkezett a szegények támogatásához nélkülözhetetlen pénzeszközök megszerzésében, mintha csupán a tagdíjából befolyt összegekre számíthatott volna. A városban a műsoros estek, bálók szervezésének és látogatottsága biztosításának jók voltak a feltételei (még akkor is, ha csak zsidók látogatták volna), és a környezet hatására a zsidó tradíciók elhagyására városi viszonyok között gyorsabban sor került.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy az egyleti célok hogyan valósultak meg a Pécsi Izraelita Jótékonyági Nőegylet gyakorlatában, milyen módszereket alakítottak ki a segélyezésben, s tevékenységük milyen hatásokat váltott ki szűkebb és tágabb környezetükben.

A jegyzőkönyvek, melyek 1886-tól állnak rendelkezésünkre, már egy közel két évtizede működő, nagy tapasztalattal rendelkező egyesület szervezett munkáját tárják elénk.

A nőegylet által végzett karitatív tevékenység a kollektív jótékonykodás csoportjába sorolható: az egyének az egylet javára adakoztak, s a választmány jutatta el az adományokat a rászorulóknak, különböző segélyek formájában.

Állandó támogatásban részesültek az ún. „házi szegények” (később a jobban hangzó „egyleti védencek” elnevezést használták), akik a rászorultság mértékétől függően havonta 2–8 forint (5–15 korona) járandóságot kaptak az egylettől. A házi szegények listájára felkerülők akár életük végéig számíthattak a támogatásra,

¹⁶Pécs, 1886. december 16.

ha nem következett be változás anyagi helyzetükben. Ilyen listák ugyan nem maradtak fenn, de a jegyzőkönyvek szórvány adatai arra utalnak, hogy a segélyezettek elsősorban keresetképtelen özvegyek voltak. Meghatározó többségük nő volt, de a magukra maradt, elesett férfiakat sem zárták ki. A listára felvett személyek számát a rászorultság és az egylet anyagi lehetősége határozta meg. Az 1880-as évek második felében évente mintegy 25–30 személy (család) kapott ebben a formában támogatást. A későbbiekben az „egyleti védencek” száma gyarapodott, 1902-ben 50 név szerepelt a listán.¹⁷

A pénzsegélyek másik formája az alkalmi segélyosztás volt. A különböző okok miatt nehéz anyagi helyzetbe kerülők többnyire egyénileg fordultak a választmányhoz, támogatást kérve. A kérelmeket a választmány minden esetben tárgyalta s körültekintően döntött. Ha nem ismerték a kérelmező anyagi helyzetét, akkor a választmány egy tagja megbízást kapott a tájékozódásra, s csak azt követően határozta. Az esetek többségében legalább egy alkalommal juttattak kisebb-nagyobb (3–10 forint, 5–20 korona) összegeket. De az is előfordult, hogy néhány hónapon keresztül adtak támogatást. Az ilyen címen segélyezettek száma évről évre változott, általában 80–170 fő között mozgott. Különösen nagy teher hárult a nőegyletre 1896–97-ben, amikor az oroszországi pogromok elől menekülő, vagy egyéb okok miatt korábbi lakóhelyüket elhagyni kényszerülő, az ország határain túlról érkező és „városon keresztül utazó szegények” segélyezését is meg kellett oldaniuk.¹⁸

A szegény zsidó lányok házasságkötését elősegítő (hozomány jellegű) támogatást az e célra elkülönített összegekből nyújtották a kérelmezőnek. A folyamodó (többnyire a szülő) a nőegyletnek intézett levelében meghatározott összeget kért, s választmányi üléseken mérlegelték annak jogosságát. Kiházasítási segély címen juttatott adományok nem voltak jelentős összegek, a támogatások többsége 30–60 korona között volt, s kivételesnek számított a 100 koronát meghaladó segély.

A segélyezés másik nagy csoportját a különböző naturáliák juttatása jelentette, mint a téli tüzelő (évente 40–50 család), az ünnepi élelmiszer (pl. peszach alkalmával 40–102 család) vagy az iskolás gyermekek (25–43 gyermek) felruházása. Az utóbbira minden esetben az iskola igazgatója tett javaslatot, a választmány tagjai csak az erre fordítható összegről, illetve a ruhát, cipőt elkészítő személyéről döntöttek. A cipőket zsidó cipészeknél, a ruhákat zsidó varrónőknél rendelték meg.

A betegekről való gondoskodás érdekében az egylet állandó orvost alkalmazott (néhány közülük ingyenesen tevékenykedett), kiváltották a gyógyszereket, és viszonylag rendszeresen hozzájárultak a szegények gyógykezelés céljából történő utazási költségeihez.

Noha a pécsi izraelita nőegylet a helyi zsidó közösségben élő szegények felkarolására szerveződött, s az egylet vezetése gondosan ügyelt arra, hogy ne lépjen át a szabályzatban rögzítetteket, megtalálták a módját annak is, hogy a „kívülről” érkező kéréseknek helyt adjanak. Leggyakrabban a belügyminisztérium orszá-

¹⁷ PIH jkv. II. 1902. április, közgyűlés.

¹⁸ PIH jkv. II. 1897. május, közgyűlés.

gos felhívásai jutottak el a nőegyletkez, különböző települések tűz- és árvízkarosultjainak nyújtandó segély érdekében. Mivel ilyen célra nem rendelkeztek elkülönített összeggel, rendszerint gyűjtéseket vagy műsoros esteket szerveztek. Így például 1887-ben Eperjes és Károly tűzkárosultjainak küldtek 300–300 forintot, a tiszai árvízkarosultaknak hasonló összeget juttattak.¹⁹ Hozzájárultak különböző gyógykezelést támogató országos egyesületek kiadásaihoz, alapító tagként léptek be a pécsi tuberkulózis ellen védekező egyesületbe 50 koronás tagdíjjal.²⁰ Az 1900-as évek elejétől pedig egyre rendszeresebbé vált a városi nem zsidó szegények támogatásában való aktív részvételük.²¹

Meg kell még említeni az Országos Izraelita Patronázs Egyesülethez történő csatlakozást, melyre 1909-ben került sor. A pécsi nőegylet a hitközséggel karöltve jelentős szervező és anyagi támogatást nyújtott az állami árvaházakban elhelyezett zsidó gyermekek örökbefogadási és nevelésüket segítő akciókhoz, illetve egy önálló árvaház létesítésének támogatásához. Az elnöknő a következőkkel indokolta a csatlakozás szükségességét: „A zsidóságnak ugyanis nagy szolgálatot vélünk cselekedni, midőn igyekezetünk odairányul, hogy a társadalom ezen elhagyottjai ne idegen vallásnak környezetében nőjenek fel, ahol a ridegség és szeretetlenséggel találkozva a zsidóság számára nem csak elvesznek, hanem annak ellenségeivé is válnak.”²²

Időnként kulturális tevékenységekhez is hozzájárultak: 1888-ban **Aidinger János** pécsi polgármester felhívására több mint 30 forintot gyűjtöttek az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet lobogójának elkészítéséhez, a jogász dalárdának hasonló összeget juttattak.

Bármilyen kiterjedt volt is a nőegylet tevékenysége, hosszú ideig nem terjedt túl azon, hogy a rászorulókat megóvják a teljes perifériára szorulástól. A szegény nők életét átalakító, szakmához, foglalkozáshoz és azzal keresőtevékenységhez juttató célkitűzésekkel évekig nem foglalkoztak. Az 1880-as évek végén még elutasították a segélyért folyamodó, tanítóképzőbe járó fiatal lány kérését, s csak a század végén találkozunk lányok tanulását támogató, vagy munkaeszközök (varró- és kötőgép) vásárlásához támogatást adó döntésekkel.²³ E szemléletbeli változást tükrözi 1909-ben **Ullmann Károlyné** elnök közgyűlési beszámolója. „mert mi nem csak az öreg, beteg és munkaképtelen egyéneknek óhajtunk segítyt nyújtani, hanem ott, ahol a lehetőség megvan exisitentia (sic!) alapításához szegény lányok kiképzéséhez készséggel adunk bőven segítyt, amit mindenestre jobb befektetésnek tekintünk.”²⁴ S valóban, a bécsi, pesti konzervatóriumokban, különböző kereskedelmi iskolákban tanuló támogatásra szoruló lányok évi 120–250 koronás támogatásban részesültek.²⁵

¹⁹ PIH jkv. I. 1887. július 19. válaszmányi ülés.

²⁰ PIH Nőegyleti jegyzőkönyv 1907–1925 (továbbiakban jkv. III.) 1909. június 16. válaszmányi ülés.

²¹ PIH jkv. II. 1901. szeptember 23. válaszmányi ülés., jkv. III. 1913. május 3. válaszmányi ülés.

²² PIH jkv. III. 1909. április 28. közgyűlés. Árvaház létesítésének gondolata a pécsi hitközségben már 1896-ban felmerült. Az egyesület 1000 koronát ajánlott fel. PIH jkv. II. 1897. február.

²³ PIH jkv. II. 1889. március 7. és 1900. november 24. válaszmányi ülés.

²⁴ PIH jkv. III. 1909. április 28. közgyűlés.

²⁵ PIH jkv. III. 1908. augusztus 19.; 1909. február 23.; 1912. szeptember 3.

Már említésre került, hogy az egyesület karitatív munkájához szükséges pénz megszerzésére milyen eszközök álltak rendelkezésre. Az alapszabályban felsorolt források mellett az egyesület mindvégig támaszkodott a hagyományos zsidó pénzszerzési formákra, a templomi, esküvői és egyéb, alkalmasszerűen végzett gyűjtésekre.

Az éves pénzügyi beszámolókat átgondolt gazdálkodásról, növekvő bevételekről, gyarapodó vagyonról (1886-ban 7164 forint, 1917-ben 102 238 korona) tanúskodnak. De azt is mutatják, hogy a nőegylet tevékenységét mind szélesebb körben ismerték el, zsidók és nem zsidók egyaránt. A helyi zsidó közösségen belüli támogatottságát az adakozók számának gyarapodása, és az is jelzi, hogy taglétszáma folyamatosan emelkedett: a 19. század végére elérte a 300 főt. Kilépésekre ritkán került sor, s ha mégis, annak többnyire a városból történő elköltözés volt az oka.

Az egyesület legbiztosabb jövedelme a tagdíjakból befolyt összeg volt. Ez a nyolcvanas években legfeljebb 900–1000 forint között lehetett (pontos adat nem áll rendelkezésünkre), a kilencvenes évek kimutatásai szerint 1080–1300 forint, a 1900-as években pedig 2300–3360 korona között változott. A különböző műsoros estek, táncmulatságok, teadélutánok jövedelmeinek mind jelentősebb szerepe volt a jótékonykodás anyagi alapjainak megteremtésében. Voltak évek, amikor a rendezvények bevétele több volt, mint a tagdíjakból befolyt összeg. Mind a tagdíjak, mind a rendezvények bevételeinek csak egy részét fordították közvetlenül segélyekre, kisebb hányadát minden esetben az egyesület alapítójához csatolták, melynek kamatait szükség esetén szintén felhasználták.

A bálákat, kerti rendezvényeket, teadélutánokat évről évre számosan látogatták a nem zsidó lakosok közül is. Ezek a társas rendezvények nem kis szerepet játszottak abban, hogy a zsidó és nem zsidó megismerje, megértse és elfogadja egymást.

A fentiekén kívül a személyes adományok, melyek egyesületi tagoktól, a zsidó közösség tagjaitól, mint külsőktől, s a felekezethez nem tartozó személyektől egyaránt származtak, esetleges, de nem elhanyagolható bevételeit jelentették az egyesületnek. Az adományozó sok esetben ki is kötötte a felhasználás módját: azonnali kiosztásra szánta a rendszeres segélyben nem részesülő rászorulóknak körében, teli tüzelő megvásárlására kellett fordítani stb.

Az adományok sajátos körét jelentették az egyesület kezelésében lévő, határozott célt szolgáló alapítványok, amelyeket az alapítványt tevők – a zsidó hagyományoknak megfelelően – szüleik, férjük, feleségük, lánygyermekük emlékének megőrzésére hozták létre. A többnyire értékpapírokban felajánlott, általában 500–2000 forint, ill. korona közötti összegek (egy-egy 5 ill. 10 ezer koronás) kamatainak felhasználását pontosan rögzítették az alapító okiratokban: így például 2–3 özvegy közötti felosztásra, betegek gyógyítására, vagy hozományhoz való hozzájárulásra szánták. Többben az alapító okiratokban arra is kitértek, hogy a segélyezettek kiválasztásában a család legidősebb férfi tagjának is szerepet kell adni, illetve, ha a családnak van elszegényedett tagja, aki támogatásra szorul, előnyben kell részesíteni.

Az első alapítólevél **Fuchs Verona**, az egyesület első elnöke nevéhez fűződött, aki 1874-ben 500 forintos (1000 koronás) alapítványt tett, a kamatokat általában

segélyezésre szánta. Tíz évvel később került újabb alapítvány a nőegylet kezelésébe, a város egyik leggazdagabb, filantrópiájáról híres **jánosi Engel** családtól. A 2000 koronás értékpapír jövedelmét kiházasítási célra lehetett felhasználni. A 19. században összesen 10 alapítvány felett rendelkezett a nőegylet,²⁶ 1917-ben már 32 alapítványt kezeltek.²⁷

Igen fontosak voltak az egyesülethez eljuttatott külső adományok közül azok, amelyek neves közéleti személyiségektől, intézményektől származtak. Rendszeres támogatói közé tartozott már az 1880-as évektől Pécs városa (tűzifa- és gyógyszer-támogatást nyújtott), a Pécsi Takarékpénztár (nem volt zsidó érdekeltségű pénztár), s alkalmanként különböző üzemektől, vállalatoktól is kaptak jelentékenyebb összeget.

Anyagi értéküknél többet jelentettek a nőegylet (és a zsidóság) számára azok a juttatások, melyek a pécsi egyházmegye püspökeitől, a főispántól érkeztek. Aligha kell annak jelentőségét bizonyítani, hogy milyen nagy erkölcsi súlya volt annak, amikor nyilvánosságra került, hogy 100–200 forintot küldött **Hetyei Sámuel**, **Zichy Gyula** megyés püspök, vagy 1000 koronát juttatott el az egylethez **Erreth János** főispán.²⁸ Ezek az adományok nem csak a nőegyleti tevékenység elismerését jelentették, hanem a zsidóság befogadásának, elfogadásának gesztusai is voltak. Így értékelhették ezt a nőegylet vezetői is, mert minden esetben személyesen nyilvánítottak köszönetet, mint ahogy egyszer sem mulasztották el, hogy testületileg tisztelgő látogatást tegyenek és fejezzék ki jókívánságaikat a polgármester, főispán beiktatásakor.

A zsidó és keresztény együttélés útját egyengették azok a rendezvények, akciók, melyekben a város egyleteivel közösen vettek részt és azok a meghívások, amelyek jelentős társadalmi eseményekre szóltak. S ezekben nem a zsidók egyoldalú közeledése nyilvánult meg a többségi társadalomhoz, hiszen az önmagában nem lett volna elég, hanem a befogadók készsége is az együttműködésre. Minden biznnyal az egyik legkorábbi és leglátványosabb együttműködésre a Pécsi Nőegylettel 1888-ban került sor, amikor a Pécsi Országos Kiállítás és Vásár elnöksége a város két nőegyletét kérte fel a kiállítás nőipari termelvényeinek rendezésére.²⁹ De meg kell említeni a recepció kimondását megelőző, 1893. évi meghívót is, amelyben az egyletet testületileg kérték fel **Szepesy Ignác** püspök szoboravatásán való részvételre.³⁰ A 20. század elejére szinte rendszeresnek mondható kapcsolat alakult ki például a Mecsek Egyesülettel, dalárdákkal, a hadapródiskolával, az 52. gyalogezred zenekarával. Ezekben a kapcsolatban a társas érintkezés mindkét félnek megfelelő formáit alakították ki, s számottevően csökkentették a zsidók és nem zsidók közötti társadalmi távolságot.

A nőegyleti munka elismerését jelezte (jóllehet a politikai szempontokat sem nélkülözte) 1910-ben Ullmann Károlyné magas kitüntetése. Az egylet elnöknőjét

²⁶ PIH jkv. III. 1909. április 28. válaszmányi ülés.

²⁷ PIH jkv. III. 1918. május 8. közgyűlés.

²⁸ PIH jkv. II. 1899. január 25., 1902. április 27., PIH jkv. III. 1907. április 23. közgyűlés.

²⁹ Pécs, 1887. december 3.

³⁰ PIH jkv. I. 1893. október 31.

Ferenc József 80. születésnapja alkalmából Koronás Arany Érdemkereszttel jutalmazta meg az uralkodó.³¹

Az izraelita nőegylet létjogosultságát csakis eredményei igazolhatták, s ilyeneket fel tudtak mutatni. Megalakulásuktól fontos, kollektív szolgáltatást nyújtottak az arra rászorulóknak, még akkor is, ha tevékenységük többnyire nem lépte túl a vallási indíttatású filantrópiát. Jelentőségét azonban nem csak ez adta. A nőegyletek törték át először az évszázados hagyomány falát, lehetőséget adva arra, hogy a zsidó nő kiléphessen a családból a hitközségi közélet, s igen hamar a városi közélet terére. Mindez bizonyára nem ment konfliktusok nélkül, mert kettős értelemben kellett elfogadtatniuk magukat, úgy is, mint nőknek, úgy is, mint zsidóknak. Bizonyították, hogy önszerveződésre és öngazgatásra képesek. Olyan korban gyakorolták a titkos választással összefüggő jogaikat, amikor arra a társadalom egyéb szféráiban a nőknek nem volt lehetősége. A nőegylet keretet teremtett új magatartásminták megtanulásához, jártasságot szereztek különböző hivatalos intézményekkel, szervezetekkel való kapcsolattartásban, a nyilvánosság előtti szereplés lehetőségeinek és szabályainak megismerésében. Mivel a hitközség egyéb egyletei olyan szorosan kötődtek a hitélethez, hogy szinte kizárt volt együttműködésük a város egyesületeivel, a nőegylet, noha felekezeti jellegű volt, szerepénél fogva, szervezetenként egyfajta közvetítő funkciót vállalt fel a zsidóság és a nem zsidó társadalom között.

³¹ PIH jkv. III.1910. október 17. választmányi ülés.

GONDA TIBOR

PÉCS IDEGENFORGALMÁNAK HŐSKORA, I. RÉSZ 1930–1935

AZ ORSZÁGOS IDEGENFORGALMI IGAZGATÁS KEZDETEI

Az I. világháború lezárását követően a '20-as évek komoly polgárosodást, jelentős fejlődést hoztak Pécs életében. A középosztály szélesedésével, egyes társadalmi rétegek növekvő szabadidejével összefüggésben az egész országban kezdett kiépülni egy új gazdasági szektor, az idegenforgalom. Ennek jelentőségét Pécs vezetése is felismerte és az országban első között, 1933. március 28-án a törvényhatósági bizottság határozatot hozott az idegenforgalmi bizottság megalakításáról.¹

Ha figyelembe vesszük az országos idegenforgalmi igazgatás akkori helyzetét, akkor különösen nagyra értékelhetjük a várost vezető testület ezen döntését. A '30-as évek elején ugyanis még a magyar idegenforgalmi irányítás is a kezdeteknél tartott. Működött ugyan 1928. óta Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács, ez azonban az idegenforgalmat irányító kereskedelemügyi miniszter tanácsadó szervezeteként nem volt operatív hatással az ágazat fejlődésére.² Természetesen hatósági hatáskörrel sem rendelkezett. Mindössze javaslatokat fogalmazott meg az illetékes miniszter felé. Nagy létszáma miatt nehézkes volt a működése, ezért 1931-ben módosították is a szervezetét (6720/1931.sz. ME rendelettel), és egy 9 tagú intéző bizottságot hoztak létre azoknak a hivataloknak és hatóságoknak a képviselőiből, ahol jelentős idegenforgalmi költségvetési fedezet állt rendelkezésre. 1935-ben szabályozták újra kormányrendelettel az idegenforgalmi közigazgatást, és a kereskedelemügyi minisztérium kebelében létrehozták az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatalt (OMIH).

Az OMIH egyaránt foglalkozott külső és belső idegenforgalommal (vagy ahogy akkor már kezdték nevezni: vendégforgalommal). A kormányrendelet az első részben, az 1–8. pontig a Hivatal feladatait a belső idegenforgalom koordinálásában jelölte meg. Nevezetesen a Hivatal feladata lett:

– az idegenforgalommal foglalkozó hatóságok, intézmények, szervezetek és társaságok munkájának koordinálása, valamint a kormány felügyelete alatt álló intézmények idegenforgalommal kapcsolatos fejlesztési terveinek és költségvetésének figyelemmel kísérése;

– részben koordinációs, illetőleg felügyeleti tevékenység gyakorlása a vármegyék, városok és községek idegenforgalmi tevékenysége felett, mint pl. a helyi kulturális kiállítások, sport- és turisztikai rendezvények, kongresszusok, kulturális ünnepek rendezése, a helyi háziipari és iparművészeti cikkek forgalmazásának elősegítése, a helyi vendéglátóipari egységek színvonalának idegenforgalmi szempontból való ellenőrzése.

---

¹ A dolgozat döntő része levéltári kutatáson alapul. BML Pécs Város Idegenforgalmi Irodájának iratai, 9236/1939.

² Csizmadia László: A magyar idegenforgalmi igazgatás kezdetei. In: Állam és Igazgatás. Budapest, 1979/12.

A rendelet második részében, a 9–11. pontokban a külső idegenforgalmi igazgatásnak az alábbi kérdéseit utalja a Hivatal feladatkörébe:

- a külföldi magyar idegenforgalmi propaganda kifejítése, koordinálása és fejlesztése;
- külföldön új propagandairodák felállítása, illetőleg a régiéek átszervezése;
- külföldön idegenforgalmi szervezetekkel való együttműködés.

A rendelet harmadik részében, a 12–17. pontokban a belső szervezési munkáról szól. Ennek keretében a Hivatal legfontosabb feladatai:

- az idegenforgalom fejlesztését célzó munkaterv és költség-előirányzat évenkénti összeállítása;
- a közlekedési vállalatok menetrendjének és az idegenforgalmat érintő intézkedéseinek szakvéleményezése;
- az országban működő utazási irodák és turisztikai programirodák működésének ellenőrzése;
- az idegenvezetők képezésének és továbbképzésének megszervezése, valamint működésüknek ellenőrzése;
- az idegenforgalmi célokat szolgáló adatgyűjtés, valamint annak feldolgozása;
- az idegenforgalmi szakoktatás és szakirodalom fejlesztése.³

A Hivatal ellátta a belföldi hatósági feladatokat, de nagyon nagy hangsúlyt fektetett a külföldi propagandamunkára is. Ez a kettő szerepvállalás, mint majd látni fogjuk, jellemző volt a városi idegenforgalmi hivatalok működésére is.

Az OMIH Európa szinte valamennyi fővárosában megszervezte az idegenforgalom propagálását szolgáló szervezetet.

Az OMIH-t felállító rendelet 1936. évtől kezdve gondoskodott arról, hogy a Hivatal a feladatai megoldásához a szükséges anyagi eszközökkel rendelkezessen. Az anyagi eszközök voltak:

- a kereskedelem-és közlekedésügyi minisztérium költségvetésében előirányzott hitel;
- a kivándorlási alapból – amely jövedelmeit többek között az útlevélilletékekből is nyerte – rendelkezésére bocsátott és az 1934. XXVI. tc-ben megállapított hozzájárulás;
- az Államvasutak 30 km-nél távolabbi utazásra érvényes menetjegyei után jegenként beszedett 2 fillér díjrészletből a MÁV költségvetésében idegenforgalmi célokra előirányzott összeg;
- az IBUSZ hozzájárulása és egyéb hozzájárulások.

Ezek összesen kb. 700 000 pengőt jelentettek az 1937. évben.

Valamennyi magyar település közül magától értetődően Budapest volt a legaktívabb, de a harmincas években a nagyobb városok sorra hozták létre az idegenforgalmi irodáikat. A Magyar Városok Országos Szövetsége (a városok érdekvédelmi szervezete) rendszeresen napirendre tűzte az idegenforgalom fejlesztésének kérdését, és lobbyzott a városok érdekében.

Fontos szerepet töltött be az 1932-ben megalakult Országos Magyar Weekend Egyesület is, amely bár társadalmi szervezet volt, különböző igazgatási feladatokat is ellátott. A szervezet átalakulásával jött létre 1935-ben az Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség.

³ Csizmadia... i.m. 1979.

A Szövetség fő célja a belföldi üdülés fellendítése, a hétvégi pihenések országos megszervezése. Jelentős lépéseket tett a vidék idegenforgalmának fejlesztéséért. Megszervezte például, hogy a vendégek fogadására alkalmas községekben megszerveződjenek a vendégek fogadásának feltételei, biztosítva ezzel, hogy az egyszerűbb, kispénzű emberek is igénybe tudjanak venni olcsó üdülési lehetőségeket. Minden vármegyében megalakult az OMVESz helyi szervezete az alispán elnökségével.

Óriási jelentőségű volt, hogy megszervezte a vendéglátást önként vállaló gazdák magán szállás szolgálatát, melyet 1936-tól „Fizető vendéglátó” táblával is megjelöltek. A szervezetnek 1–2 év alatt közel 4000 tagja lett. Ugyancsak a szervezet gondozásában jelent meg az első komplex belföldi utazási kézikönyv.

A KEZDETEK PÉCSETT

A város idegenforgalmának fejlődését – két forrást felhasználva – jól nyomon követhetjük. A '30-as évek színvonalas napilapja, a *Dunántúl* folyamatosan és örömmel számolt be minden idegenforgalommal kapcsolatos kezdeményezésről.

A levéltári dokumentumok között az Idegenforgalmi Iroda iratanyagából lehetett tájékozódni. Ez azonban csak 1933-ban alakult. Így az 1930. és 1933. közötti időszak vizsgálatánál alapvetően a *Dunántúl* folyóiratra kell hagyatkoznunk.

1932-ből a filléres gyorsvonatokra vonatkozó adatok, 1936-ból pedig a Pécsi Ünnepi Játékok Rendező Bizottságának iratai szolgálnak nagyon hasznos kutatási forrással.

Az Idegenforgalmi Irodát igen sokrétű feladattal hozták létre.⁴

- 1.) Az idegenforgalmat szolgáló tényezők (elsősorban az utasellátó ipar) eredményes együttműködésének biztosítása, irányítása és ellenőrzése, a netán felmerült panaszok orvoslása.
- 2.) A város és környéke idegenforgalmi értékeinek ismertetése a korszerű hírverés eszközeinek (ismertető és tájékoztató kiadványok, városismertető előadások, sajtóközlemények, kiállítások, emléktárgyak) felhasználásával és a magánvállalkozás keretében üzött idegenforgalmi tevékenység ellenőrzése.
- 3.) Az utasforgalom emelését szolgáló tennivalók, vasúti és közúti közlekedési viszonyok (előnyös menetrend, közvetlen és különvonatok, járatok, csatlakozások, célszerű közúti közlekedés – úgy helyben, mint a helyközi forgalomban, az utas igényeit kielégítő úthálózat stb.) javítása, kedvezményes díjszabás, utazási kedvezmények stb. előkészítése, előmozdítása és szorgalmazása.
- 4.) A város nevezetességeinek bemutatása és ezzel kapcsolatban az idegenvezetés megszervezése.
- 5.) A város és környékének üdülő- és nyaralóhellyé történő fejlesztésének előmozdítása, az erre alkalmas tényezők (pl. gyümölcs- és tejkúrák) hasznosításával.
- 6.) Az idegenforgalmi célkitűzések megvalósítására alkalmas rendezések (ünnepi játékok, kiállítások, hangversenyek, sportesemények stb.) előmozdítása és támogatása.

⁴ BML Pécs Város Idegenforgalmi Irodájának iratai, 809/1939.

7.) A Pécsre irányított tanulmányi, társas, és egyéb utazások, valamint a Pécssett rendezett országos és regionális érdekképviseleti összejövetelek (kongresszusok, közgyűlések) idegenforgalmi részének előkészítése és lebonyolítása. Az ilyen utasoknak, valamint a városban és környékén üdülni szándékozók elhelyezéséről, általában az ellátásáról való gondoskodás, amennyiben az utasellátó ipar nem képes megfelelni a felmerült igényeknek.

8.) Általában minden olyan kezdeményezésnek a támogatása, amely a város idegenforgalmi érdekeinek a szolgálására alkalmas.

Az iroda a város idegenforgalmának két földrajzi területével foglalkozott elsősorban: a Mecsekkel és magával a város nevezetességeivel (műemlékek, gyárak stb.). A város nevezetességeihez tartozott még a városra jellemző termékek propagálása (őszibarack, Mecseki Itóka, Littke pezsgő, pécsi sör, Zsolnay kerámia, Mecseki rablólús stb.) is. A város környéki idegenforgalom pedig elsősorban a két baranyai fürdőhely, Harkány és Sikonda felé irányult. Az iroda működését a hivatali (bürokratikusnak is mondható) aprólékosság jellemezte, amely szinte mindenre kiterjedt. Így nagy gondot fordítottak például a turizmus tárgyi kultúrájára. Mint például: prospektusok, ismertető, levélpapírok, levelezőlapok, tájékoztató táblák, útjelző oszlopok, művészi színvonalú emléktárgyak (botjelvények, bőröndcímkek, városkulcsok és városkulcsok, szivarkahüvelyek, fapipák stb.)

Ezekre az évekre a városban már kiépült egy bizonyos szintű, differenciált idegenforgalmi struktúra: diákszálló, belvárosi hotelek (Nádor, Pannónia), mecseki elit szálló (Hotel Kikelet), turistaszálló, kollégiumok, magánszállások, filléres gyorsvonatok, rendszeres rendezvények stb. Az 1938. és 1940. közötti évek turizmusában magától értetődően tükröződik a politika is. Ez elsősorban a felvidéki, az angol és a balkáni turizmus erősödésében figyelhető meg.

Pécs város idegenforgalmi irodája nem a város idegenforgalmának egészével foglalkozott, ezért kevés például a balatoni turizmusra, a német turizmusra, a borkultúrára stb. vonatkozó iratanyag. Alapcélja a belföldi és a külföldi beutazás fejlesztése volt.

Sajnos az Idegenforgalmi Iroda hivatali iratai az évtized második feléből maradtak meg nagyobb teljességében, így átfogó képet is alapvetően erről az időszakról kaptunk. A „hőskor” remek eredményei viszont jól nyomon követhetők a *Dunántúl* tudósításaiból.

PÉCS IDEGENFORGALMA A DUNÁNTÚL C. FOLYÓIRAT TÜKRÉBEN 1930.

Január 5. A belügyminiszter jóváhagyta a Széchenyi tér rendezését

Pécs törvényhatósági bizottsága még az augusztus 22-i közgyűlésén elhatározta a Széchenyi tér rendezését. A határozatot dr. Piacsek Zoltán fellebbezte, így került a belügyminiszter elé. A belügyminiszter csekély változtatással, de helyben hagyta a határozatot. A Belügyminiszter leirata közli, hogy a pénzügyminiszter a vélemények meghallgatása után hozzájárul a Széchenyi tér rendezéséhez néhány észrevétellel. Egyik észrevétel: nem tartja kívánatosnak a Szentháromság

szobornak pázsitos térséggel való körülövezését, a másik, hogy a tér közepére tervezett teraszt fasor vegye körül.

Január 24. A Széchenyi tér világitása

A Széchenyi tér rendezési munkálata során elkészítették a tér világitásának tervét is. A terv szerint a tér két oldalán lévő széles gyalogjárók lekeskenyítésével át kell helyezni a járda szélén lévő oszlopokat. Továbbá gondoskodnak a tér különleges világitásáról, mely csak egyes alkalmakkor kerül használatra.

Február 1. Pécssett készül el az ország legnagyobb orgonája

A nemrég épült szegedi fogadalmi templom orgonáját az országos híró pécsi orgonaépítő-gyárban, az Angster-gyárban rendelték meg. Az orgona a világon a 12. legnagyobb.

Február 25. A pécsi repülőtér létesítése a város szerdai közgyűlésén

Egyre jobban kezd megvalósulni az a mozgalom, melyet a Dunántúl indított. Megalakult a Baranya-pécsi Aero Club. A budapesti Műegyetemi Hallgatók Sportrepülő Szövetségének műhelyében már elkészültek a büszke gépmadarak, amelyek a pécsi és baranyai társadalom filléreiből lettek valósággá és most a repülőtér létesítése is csak hetek kérdése. A város szerdai közgyűlésének tárgysorozatán jóleső örömmel olvastuk, hogy a repülőtér is vita alá került, melyet a közgyűlés egyhangúlag támogatott.

Április 3. Pécs–Budapest: 1 óra 10 perc

Április 15-én megindul a rendszeres légiforgalom Pécs és Budapest között. A viteldíj 30 pengő. Pécs városa ezzel bekapcsolódik a nemzetközi légiforgalomba. A Bécs-Pécs repülőút mindössze 3 óráig tart.

Kb. 6 hónappal ezelőtt került tárgyalásra annak a lehetősége, hogy Pécs és Budapest között a repülőjáratot rendszeresítsék. Ez akkora érdeklődést keltett, hogy az elmúlt 6 hónap elegendőnek bizonyult a megvalósításra. A rendszeres repülőjárat érinteni fogja Kaposvárt is. Ez azért is fontos, mert Pécs vasúti összeköttetései rendkívül rosszak. A 8, esetleg 16 személyes Fokkerok lesznek légiforgalomba állítva. (Ezek a gépek vannak évek óta forgalomban Budapest és Bécs között.)

Április 29. Új éjjeli személyvonati összeköttetés Pécs–Szombathely–Bécs között

A Duna–Száva–Adria Vasút május hó 15-én életbelépő új menetrendjében a következő változtatások vannak: „Bécs S.B.–Sopron–Szombathely–Nagykanizsa–Barcs–Pécs között egyedi személyvonati összeköttetés létesül. Indulás Pécsről 18 óra 15 perckor, érkezés Bécs S. B.-re 08 óra 44 perckor, ellenirányban indulás Bécsből 20 óra 40 perckor, érkezés Pécsre 08 óra 46-kor.

Május 15. Vasárnap átadják rendeltetésének a Zsolnay díszkutat

Az Irgalmasok előtti téren az utolsó simításokat végzik azon a monumentális díszkúton, melyet Zsolnay Vilmos akarata szerint a városnak adományozott. A család ragaszkodott, hogy ne ünnepélyes keretek közt legyen átadva, mellyel dr. Nendtvich Andor polgármester úr a családra való tekintettel egyetértett.

Június 28. Pécs a nemzetközi légiforgalomban

A Deutsche Luft Hanse Ag., a németek hatalmas légitársasága leküldte a Dunántúl szerkesztőségének ez évi nyári menetrendjét. Felhívta a figyelmünket arra, hogy a

nagy nemzetközi légit forgalomba miként kapcsolódik be Bécs városa. Ebből a legfontosabb a Pécs–Kaposvár–Budapest–Bécs útvonal. Ha valaki Pécsről du. 15.40-kor elindul, Mátyásföldön van 16.50-kor, néhány perc múlva indul a gép Bécsbe, ahova megérkeznek 18.40-kor. Bécsből pedig Európa összes városába el lehet jutni.

Július 4. Modernizálják a Pannónia szállodát

A kedvezőtlen gazdasági viszonyok közepette a szállodaipar is egyike volt azoknak az üzletágaknak, melyek sokat szenvedtek, különösen, hogy a korral haladó igényeknek tőke hiányában nem tudnak megfelelni.

Ezen akart segíteni a Dunántúli Bank Rt., amikor a Pannónia szállodát saját kezelésébe vette. Hatalmas tőkebefektetéssel modernizálja és újjáalakítja. A szállodát újonnan festve, fertőtlenítvé, újonnan bútorozva, lift, hideg- és melegvíz-szolgáltatással, légfűtéssel, szeptember 1-én adják át a forgalomnak, így Pécs ismét gazdagabb lesz egy, az idegenforgalom szempontjából igen fontos üzemmel.

Július 25. Pécs és az idegenforgalom

A Dunántúl hasábjain évek óta visszatérő probléma, hogy Pécs város idegenforgalmán szükséges lenne javítani, erőteljes akciókat kell megindítani. Az utóbbi időben fellendülés kezdődött, melyhez hozzájárult a repülőtér megléte, a Magyar Légitforgalmi Rt. dicséretes akciója felhívta az utazási irodák figyelmét Pécsre. A Magyarországra érkező külföldiek programjába kívánták beilleszteni a várost.

Augusztus 28. Világvárosi szállóvá alakult át a Pannónia

Egy tökéletes, modern, világvárosi viszonylatban is pompás és előkelő szállót varázsoltak a régi Pannónia helyére. Az átalakítás 80 ezer pengőbe került. Hihetetlen olcsó árak mellett luxuskörnyezetet kínál. A szállodai szobák berendezése művészien ízléses, tiszta, higiénikus, szőnyegek, fürdőszobák, képek sorai Baranyáról és Pécsről.

Szeptember 14. Hetvenezer pengős költséggel turista- és üdülőház épül a Mecseken

Pécs legnagyobb társadalmi egyesülete, a több mint 2000 tagot számláló Mecsek Egyesület szombaton tartotta idei közgyűlését, melyek között tárgyalta, illetve bejelentette, hogy a Mecsek Egyesület megkezdi a Dömörkapu mellett kétemeletes gyönyörű turista- és üdülőházának felépítését közel 70 ezer pengős összköltségvetéssel. A közgyűlés egyhangúlag elfogadta, egyben fontosnak tartotta, hogy minél több pécsi iparost tudjanak foglalkoztatni.

1931

Január 30. Műjégpálya lesz Pécssett

A létesítés terve kb. 2 évvel ezelőtt merült fel, mely szerint a Közvágóhídi jeggyár bekapcsolásával műjégpályát lehetne létesíteni. A gyár a téli hónapokban nem működik, így kihasználatlanul áll, mely kárára van a gépeknek. A létesítéshez kb. 20 000 pengőre van szükség. A terület könnyen megközelíthető. Egyelőre félholdas lenne a pálya, mely 500 korcsolyázó részére elég.

Február 11. Hangosfilmre veszik fel Pécsset

A magyar közönség szinte hisztériás külföld imádatával szemben az Országos Filmiroda Rt. most egy érdekes tervet kíván megvalósítani, mellyel a magyar

városok szépségére terelné a figyelmet. A terv szerint rövid időn belül az összes magyar városról hangosfilmet készítenének, melyeket az összes magyar moziban leadnának, hogy a csonkaország szépségeivel, felbecsülhetetlen értékű műemlékeivel megismerkedjenek azok is, akik csak a Riviérát tartották szépnek. A felvételeket 3 nap alatt kívánják elkészíteni, mellyel a városnak lehetősége van, hogy megismertesse csodálatosan szép fekvését és mindazt, ami együttvéve karakterisztikusan bemutathatja Pécsét, a világhírű dómot, a magyar ipar dicsőségét, a Zsolnay gyárat.

Április 19. Fedett uszodát Pécsnek!

Többször felmerült már, hogy Pécsnek építeni kellene egy fedett uszodát. Ezzel kapcsolatban szó volt arról is, hogy nem áll rendelkezésre megfelelő vízbőségű forrás, ennél fogva artézi kutakat kellene fúrni, melyeket próbafúrások előznenének meg. Ezek a fúrások köztudottan nagyon sokba kerülnek, és nem is biztos, hogy sikerrel járnának. Ötleként merült fel, hogy nemcsak artézi kút, hanem fürdő is rendelkezésre áll, melyet egyszerűen be kell fedni és kész a fedett uszoda.

Arra jutottak, hogy van megfelelő artézi kút, mely a sertéshizlalda artézi kútja, és ontja magából a 21 fokos vizet, mely nemsokára a város tulajdonába kerül, amint a jelen helyen a sertéshizlalda megszűnteti működését. A fürdő pedig az innen pár száz méterre lévő strandfürdő, mely igaz, hogy még magántulajdont képez, de valószínű, hogy a tulajdonos hajlandó lenne eladni azt.

Július 14. A Pécs–kaposvári repülőút 8 pengő

A Magyar Légiforgalmi Rt. Pécs–Budapest relációban közel 40%-kal csökkentette a jegyek vételárát. Tudomást szereztünk arról, hogy a Pécs–Kaposvár útvonalon még drasztikusabb jegyárcsökkenés következett be. Július 15-től kezdődően egy jegy ára mindössze 8 pengő, míg a poggyászegy ára 10 fillér. Az újabb intézkedés szerint nem kell biztosítási díjat fizetni. Egy repülőjegy ára így olcsóbb, mint az első osztályú vonatjegy ára. A jelentős árcsökkenés miatt az emberek fokozottan fordulnak a légi közlekedés felé. Az új rendkívül olcsó díjszabás egyelőre augusztus 15-ig van érvényben.

Július 21. Római sírokat találtak Pécsen

A Szcitovszky tér 13 számú ház átalakítási munkálatainál 3 római sírra akadtak. A sírokban emberi csontvázak voltak. A csontok közül csak a koponya volt megromgált, törött állapotban, a többi rész épen maradt. A 3 sírből 2 férfi és egy női. A férfi sírokban talált koponyákon kardvágás és ütés nyomai látszanak, valószínűleg háborúskodás után kerülhettek a sírba. A női sírban a koponyán a haj még elég sok helyen megvan. A feltárt római sírok külseje megegyezik a már megszokott, téglából felépített nyeregtetős házalakkal. Teljesen nyugat–kelet irányban fekvőek, mégpedig úgy, hogy a fejük volt nyugati irányban, két méter mélyen a föld felszínétől. A Szcitovszky téren nem ritka a római sír, már százával kerültek elő sírhelyek, hiszen ez volt a római temető legszebb része. A város csatornázásának alkalmával Fejes György dr., múzeumigazgató 37 római sírt tárt fel a Szcitovszky téren. Különben a csatornázásnál 177 római sír került elő. A múzeum a csatornázásnál talált pénzérméről részletes tudományos szakmai beszámolót készített.

1932

Január 20. A repülőtér és a város kapcsolata

A vasúttól délre fekvő területek miatt és a reptér miatt is szükséges új főútvonalakról gondoskodni. A repülőtér forgalmát két út bonyolítja le, az egyik a Szabadság térről indított Nagyvárad utcán át tervezetett, a másik az Aidinger János utcából a Szigeti külvárosi temetőn át a mai repülőtérhez vezető út nyomvonalán vezetett út vonalán. Az előbbi útvonal ellen észrevétel nincs. Az utóbbinak Megyeri út–Tüzér utcák közti szakasza egyenletes átmenettel, a tervezett 5 kanyar szelídítésével oldható meg.

Március 25. Melegvíz után kutat Pécs városa

Pécs városának már évek óta gondot okoz a vízvezeték teljesítőképességének fokozása. A fejlődés magával hozta, hogy évről évre egyre több helyre igénylik a vízvezeték kiépítését. Ezen kívül a nyári hónapokban a város vízszükséglete is tetemesen megnövekszik. A vízpazarlást ugyan egyre több vízóra beszerelésével iparkodik a város hatósága elkerülni, illetve megszüntetni. Ez azonban nem változtat sokat azon a tényen, hogy a több vízről való gondoskodás most már elodázhatatlan kötelessége a városnak. Vízkorlátozásra az elmúlt nyáron még nem volt szükség, de ki tudja, mit hoz a jövő. Így vált szükségessé, hogy a város hatósága akciót kezdjen a vízvezeték teljesítőképességének fokozása érdekében. Mint arról a Dunántúl is részletesen beszámolt, az elmúlt évben geológiai kutatások kezdődtek, mégpedig két irányban. A Tertyogónál Ferenczy István dr. és Kubacskó András dr., a Tettyénél Vadász Elemér dr. és Kubacskó András dr. végeztek kutatásokat. A geológusok a Tertyogót nem találták alkalmasnak kutak fúrására. Így csak a tettyei forrás intenzívebb kihasználásával gondolták a vízügyet megoldani. Ez azonban nem lehet végleges megoldás, a városnak így új vízbeszerző telep létesítésével kell számolnia.

Április 9. Az üzletvezetőség ma ismertette a Pécsről induló olcsó kirándulónvonatok tervezetét

A MÁV pécsi üzletigazgatósága ülést hívott össze, melyen résztvevők voltak Pécs és Baranya intézményeinek társadalmi szervezeteinek és érdekeltségeinek képviselői. Az összejövetelen a „Filléres gyors” további lehetőségeit beszéltek meg. A Filléres gyors már így is népszerű, de Urs Aladár dr., a MÁV vezetője kijelentette: ennek a máris népszerű vonatnak a vasút további híveket akar szerezni, és el akarják érni, hogy a közönség igényeit lehetőségeikhez mérten minél jobban ki tudják elégíteni. A nyári program a következőképpen lett ismertetve: Pécsről indulnak kirándulónvonatok Budapestre, Bajára, Fonyódra, Győrbe, Miskolcra, Mohácsra, Sopronba, Szegedre, Veszprémbe, Szombathelyre.

Április 12. 30–32 ezer pengő forgalom volt Pécssett

Pontos kimutatás természetesen nem szól arról, hogy a Budapestről lerándult 2060 vendég mekkora forgalmat jelentett Pécs városának. A rendelkezésre álló adatok alapján azonban mégis megállapítható, hogy a vendégek kb. 30–32 000 pengőt hagytak Pécssett. Ebben az összegben természetesen nem szerepel az a több mint 10 000 pengő, amelyet az utasok a menetjegyre adtak ki. Ezeket az adatokat az elfo-

gyasztott ebédek után, cukrászdai uzsonnák és a vacsorák, az autóbusz, autó, villamos, valamint a vásárolt ajándéktárgyak bevételeinek összegzése után állították össze. Így került össze a kellemes a haszonnal. Megállapítható, hogy az eddigi kirándulások közül a pécsi sikerült a legjobban.

Szeptember 2. A balokányi fürdő modernizálása is szerepel a pécsi ínségmunkák programjában

A különböző tervek között, melyekkel a város keresethez kívánja juttatni a munkanélkülieket, a balokányi fürdő modernizálása is szerepel. Évekkel ezelőtt, mint ahogy arról a Dunántúl is beszámolt, kész tervek állnak rendelkezésre, nemcsak a balokányi fürdő, hanem az egész balokányi liget modernizálására. A terv nagyszabású volt és a megvalósítása új képet adott volna a budai külváros ezen részének, és a liget egyik látványossága lett volna. A szépen kidolgozott terv, mint annyi sok más, csak terv maradt. Az anyagi erők hiánya és a közbejött különféle más akadályok a csírájában megfojtották az elgondolást. Egy ízben szó volt arról a közgyűlésen, hogy nagyobb befektetéssel kitisztogatják a balokányi tavat. Ez lett volna a kiindulási pontja a modernizálásnak.

Most a mérnöki hivatal dolgozott ki terveket a fürdő modernizálására, bár a városnak most sem állnak rendelkezésre a megfelelő anyagi eszközök, mégis remény van arra, hogy a terv megvalósul. A város tárgyalásokat folytatott Budapesten az ínségnyhító akció céljára felveendő kölcsön érdekében. A tárgyalások sikerrel kecsegtetnek és ebből az összegből megvalósulhatna a terv. A végleges döntés a közeljövőben várható.

December 25. Elkészült a Balokány-liget és a régi temető parkosítási terve

„...A városi kertészet ideális munkaprogramja, a balokányi liget parkosítása és a parkosításhoz szükséges nagymennyiségű növényanyag előnevelése. A növényanyag előnevelési munkálatai már most folyamatban vannak. A rozárium (rózszakert) részére kb. 1500–2000 rózsa kerül nemesítésre.”

1933.

Február 18. A külföldiek is érdeklődnek Pécs idegenforgalmi programja iránt

A város idegenforgalmi hivatala erre az évre is gazdag idegenforgalmi programot állított össze. A program középpontjában a júniusban tartandó ünnepi hét áll, mely után külföldön is érdeklődnek. A pécsi ünnepi hét keretében a Székesegyház előtti téren lefolyó játékok köré csoportosulnak a kongresszusok, a kiállítások, a sport, a gazdasági és tudományos élet. Az ünnepi hét eseménysorozatai iránt nagyon sok város érdeklődik, és vége felé járnak azok a tárgyalások, melyek a vonatkozlekedést biztosítják. Külföldön Olaszországban, Németországban és Ausztriában érdeklődnek élénken Pécs idegenforgalmi programjai iránt. Az e tekintetben folyó tárgyalások is előreláthatólag eredményesek lesznek. A kongresszusok közül kiemelkedő lesz az országos ügyvédkongresszus, melyet júliusban tartanak meg a városháza dísztermében. Az idegenforgalmi hivatal az ügyvédi kamarával együtt már megkezdte az előkészületeket.

Pécs város történelme nagyon gazdag az őskortól máig. Emlékeiben ma is élő valóság a török hódoltság ideje. Főterén örök mécses emlékeztet a szerb meg-

szállás idejére. Művészeti kultúrája a pécsi püspökségen keresztül állandóan lépést tartott a magyar és külföldi képzőművészeti kultúrával. Az idegenforgalmi hivatal reméli, hogy ez évben sok ezer külföldi keresi fel Pécs városát.

Március 3. A strandfürdő terve

A fürdőt a liget azon részén létesítenék, ahol jelenleg a gyermek futballtér van. A fürdő 50 méter hosszú és 20 méter széles betonmedencéből fog állni, külön 15 méteres gyermeklubickolóval. A fürdőt a Zsolnay Vilmos utcával párhuzamos beállítással építik. A kabinokat és külön öltözőket is magába foglaló fürdőt 600 fő befogadására tervezik. Rendezni kívánják a tó partját is, mely izlésesen kerül kialakításra. A létesítéshez kb. 70 000 pengő szükséges, mely a város rendelkezésére áll. A liget rendezésére 15 000 pengőt kívánnak előirányozni. A munkálatok előreláthatólag már márciusban megkezdődnek. Ezzel valóra válna a város egy régi vágya, mely szerint lenne strandfürdője. Szomorú, hogy Pécs városnak van két gőzfürdője, melyek sajnos nehézségekkel küszködnek, és csak ráfizetéssel lehet fenntartani őket.

Április 5. A Havi-hegy az idegenforgalom szolgálatában

Derner József dr. rendőrkapitány életrevaló tervet vetett fel, miszerint a Havi-hegyen végig gyalogutat létesítenék, amely a magaslati útvonalnak a Havi-hegyi szikla mögött és a Havi-hegyi kápolna előtt elfutó részét összekötné. A Havi-hegyről ugyanis gyönyörű kilátás nyílik a városra és ezt a pazar panorámát mindenképpen bele kell építeni Pécs idegenforgalmába. Az úttal együtt egy kilátó építésére is szükség lenne, illetve padokat is célszerű lenne elhelyezni. A hely így mind a „filléres gyorsok” vendégeinek, mind a pécsieknek kedvenc helyévé válhatna.

A Havi-hegy ilyen propagálását vagy Mecsek Egyesületnek, vagy Török Lajos rendőrfőtanácsos elnöklete alatt működő Pécsi Képzőművészek Egyesületének kellene kezébe venni. Szakértők még nem foglalkoztak azzal, mennyibe kerülne a Havi-hegyi sziklaút, a tervezett kilátó és a padok elhelyezése. Annyi biztos, hogy nem olyan nagy összegről van szó, amit társadalmi úton ne lehetne összehozni. Úgy értesültünk, hogy rövidesen megalakul a Havi-hegy barátainak a köre, amelynek az lesz a célja, hogy feltárja és az idegenforgalom számára kihasználja a Havi-hegyet és környékét.

1934.

Február 15. Érdekes tervek Pécs idegenforgalmának fokozására

Pécs 1934. évi idegenforgalmi programja igen sokrétű és érdekes, mely elősegíti, hogy a város megtarthassa az országban egyik vezető helyét. Pécs fekvése, természeti szépségei és történelmi műemlékekben való gazdagsága elég ok lehet, hogy a turisták idelátogassanak. Azonban ezek az adottságok kevesek az idegenforgalom állandósulásához és a belső vendégforgalom Pécsre való irányításához. A filléres vonatok elősegítik a belföldi forgalmat, de nem állandósítják azt. Ezért fontos lenne a meglévő idegenforgalom fejlesztése és sokrétűsítése. Elkerülhetetlen a telefonfülkék kihelyezése, a nagyvárosokban már elengedhetetlen világító hirdetőoszlopok kiépítése, illetve a Széchenyi és a Sétatéren lehetőleg földalatti illemhelyiségek kiépítése.

Május 25. Szabadtéri színpad Pécssett

A Ferencrendiek udvarán a most épülő szabadtéri színpad utolsó simításait végzik, hogy vasárnap átadhassák a közönségnek. A fellépők lázasan gyakorolnak, hogy minden a lehető legnagyobb rendben menjen. Az ünnepi bemutató programját úgy állították össze, hogy a legkényesebb hallgatóság ízlésének is megfeleljen: Herczeg Ferenc: Két ember a bányában c. művét, majd az Ismeretlen tettes c. bohózatot állították színpadra. A színpadavató ünnepi beszédet Borsy Jenő egyházközségi világi elnök mondja.

Június 28. Nyaraljunk Baranyában!

A Mecsek Egyesület június 23-i közgyűlésén új propaganda irányt határozott el, hogy az emberek ne vigyék máshova a pénzüket, hiszen Pécs és környéke szebbnél szebb és olcsó nyaralási lehetőségeket kínál. Aki a keleti Mecseken járt, annak bizonyára nem ismeretlen Óbánya és környéke, mely 300 méter magasan az András-patak mentén fekszik. Mindjárt a falu szélénél kezdődik a püspöki uradalom árnyas birtoka kiváló turistautakkal. Az Óbánya és Újbánya közti hegyszoros egyike a csonka Magyarország legszebb területeinek. A falutól 3 km-re van Háromkő Barlang. Gyönyörű kirándulásokat lehet tenni, továbbá a Rékavölgybe, Farkasvölgy, Rákvár felé. Újbánya felé pedig a Hidasi völgy, Mária-kút, Mária-vára várja a kirándulókat.

A jó klíma lehetővé teszi, hogy az influenzás betegek itt gyógyulhassanak.

Július 25. Nagyszabású repülőnap lesz szeptember 2-án Pécssett

A magyar sportrepülés fejlesztése, illetve országos propagálása területén Pécsnek nagy érdemei vannak. Most a Légügyi Hivatal, a Magyar Légiforgalmi Rt. és a Műegyetemi Sportrepülők néhány lelkes pilótája segítségével országos akciót szerveznek, hogy ezt a sportot minél több emberrel megismertessék és megszerettessék.

Augusztus 4. Szeptember 8-án kezdődik Pécs őszi idegenforgalmi szezonja

A város idegenforgalmi irodája már a tavasszal hangoztatta, hogy ősziig nem lesz semmilyen kiemelkedő terve. Ősztől azonban gazdag idegenforgalmi programmal kívánják előállni, hogy az ország minden részéről érkezzenek Pécsre. A beígért őszi program szeptember 8-án kezdődik, ekkor nyílik meg a Pécsi Katolikus Kör termeiben a szőlő-, bor-, virág- és mézkiállítás. A kiállítás célja, hogy az ide látogatóknak bemutassa Pécs gyümölcs- és bortermeletét. A pécsi barackot világszerte ismerik, így minden bizonnyal sokakat fog vonzani a kiállítás. Ezután október elejétől a pécsi bornapok következnek. Az országban eddig Egerben, Tokajban, Szekszárdon megtartott bornapok mind nagy sikerrel záródtak. Minden remény megvan arra, hogy a pécsi borok kedvéért zsúfolt filléres vonatok fognak érkezni.

November 18. Pécsset is be kell kapcsolni a közeljövőben meginduló sínautóbusz forgalomba

Az „Árpád” sínautóbusz sikeres bemutatója után önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy mikor kerül sor arra, hogy Pécs–Budapest vonalon is közlekedjen. A kényelmes, elegáns és gyors utazási eszközre nagy szükség lenne. A vasút vezetősége diplomatikusan kitért a válasz elől, megerősítve, hogy mindenképpen tervezik a Budapest és a nagyvárosok közötti összeköttetést. Ez azért is lenne jó, mert a vonatoknál ol-

csóbb a közlekedése, már 12 utassal gazdaságos lenne. A közönség örömmel fogadná a sínautóbusz bevezetését, mert így másfél órával lerövidülne az utazási idő.

December 2. Egy év alatt 28 000 fővel szaporodott Pécs idegenforgalma

A pécsi idegenforgalmi hivatal lelkes munkájának is köszönhetően nagy előrelépés mutatkozott az ide látogatók számának tekintetében. Évről évre nő azok száma, akik felkeresik a várost, mind történelmi múltja miatt, mind a hegyvidék fejedelmi szépsége miatt.

A szezon befejeztével az idegenforgalmi hivatal statisztikát készített az idelátogatók számáról. A kimutatás szerint a város idegenforgalma ebben az évben 28 000 fővel szaporodott. 1933-ban 30 120 bejelentett idegen járt Pécsett. Ezek közül belföldi 28 613, míg külföldi 1507 fő volt. Ezzel szemben 1934-ben a Pécsett járt és bejelentett idegenek száma 58 608 fő volt, melyből 56 737 belföldi és 1871 külföldi. A belföldi vendégek közül 10 654 érkezett filléres vonatokkal, tanulmányi kirándulásra 1766 fő látogatott hozzánk, míg kongresszusra 50-en érkeztek. Szállás tekintetében magánlakásokban 29 634 szálltak meg, szállodában 14 433-an. Ezen adatok természetesen csak a bejelentett vendégekre vonatkoznak. Az egészen biztos, hogy sok ezren fordultak meg úgy a városban, hogy nem tettek róla bejelentést. A további lelkes munka még bizonyára növelni fogja a jövőben a látogatók számát.

1935.

Január 10. Csütörtökön megnyílik a mecseki ródlipálya

A Mecsek Egyesület a múlt évben ródlipályát létesített a Mecseken. A másfél km hosszú pálya a mecseki kilátónál kezdődik és a dömörkapui menedékháznál ér véget. Az első hó leesésével az érdeklődők kíváncsian várják a pálya megnyitását. Kaltnecker Pál egyesületi titkár a következő információt adta: a mecseki ródlipálya holnap, csütörtökön nyílik meg. Az éjszaka folyamán a pályát átvasaltatják, hogy a hóréteg egyenletes legyen, és naponta a városháza sarkán lévő táblán tájékoztatni fogják a közönséget a mecseki hóviszonyokról. A ródlipálya reggeltől estig nyitva lesz, és egy hozzáértő fogja indítani bizonyos időközönként a szánkókat. A pálya végén illetve közepén is fog állni egy hozzáértő szakember.

Január 29. Negyedmillió költséggel kétemeletes üdülőszálloda épül a Mecseken

A Dunántúl évek óta hirdeti a Mecsek idegenforgalmi szempontú jelentőségét. Előharcosa volt a Mecseket becsipkéző műutaknak és támogatta a Mecsek Egyesületet, amikor megépítették a dömörkapui menedékházat. A menedékház már régóta nem elégíti ki az igényeket, de most örömmel tudathatjuk, hogy az új mecseki szálló a megvalósulás szélén áll. A város építési és pénzügyi bizottsága legutóbbi ülésén teljes mértékben támogatta a megépítést.

Hol épül a szálló?

A Mecseknek számos olyan gyönyörű pontja van, ahol meg lehetne építeni. A Francia Emlékmű és a Kardoss úti pavilon lett végül is a kiszemelt helyszín. A terep mellett húzódik a tervezett tüdőszanatórium vízvezetéki csővonala. A kiválasztott részen fenyves erdőrész található. Gyönyörű a kilátás innen a Mecsek déli oldalára.

A szálloda terve

A város hatósága már kiírta a pályázatot a tervek elkészítésére. A szálló egyelőre csak 50 ágyas lenne, de a terveket úgy kell megvalósítani, hogy a jövőben bővíteni lehessen. A tervben szerepelnie kell még 200 négyzetméter vízfelületű nyári nyitott medencének, teniszpályának, gépkocsiszínnak, játszótérnek, teraszoknak. A város úgy tervezi, hogy már tavasszal meg kell kezdeni a munkákat.

Június 9. Úszóverseny a Hullámfürdő megnyitóján

Pünkösöd vasárnap nyitja meg kapuit Pécs új idegenforgalmi attrakciója, a Hullámfürdő. Az uszoda agilis vezetője azonban az úszósportnak is eleget akart tenni, így az egyik medencét kimondottan a sportolóknak alakíttatta át. Áldozatkészségét kívánja honorálni a Pécsi Atlétikai Klub, amikor évadnyitó versenyét a megnyitóra tervezte.

Szeptember 29. Végrépp kiesett-e Pécs a nemzetközi idegenforgalomból?

Amikor a Dunántúl által kezdeményezett akció révén megalakult Pécssett a Pécs-Baranyai Aero Club és felépült a hatalmas repülőtér és hangár, a teljes sikerű mozgalom egyenes folytatásaképpen megindult a repülőjárat Pécs–Budapest és Kaposvár között. A járat kezdetben teljes sikerrel működött, 100%-os biztonsággal. Később a közönség érdeklődése érthetetlen módon alábbhagyott, és a város is megszüntette a támogatást. Az érdeklődés minimumra való csökkenése miatt a járatokat idén már nem is indították el. Ha megnézzük az 1933. és 1934. évi statisztikai adatokat, akkor bizonyos értelemben választ kaphatunk egyes kérdésekre: 1933-ban 53-szor érkezett, illetve indult gép Pécs és Budapest között. Érkezett 214, és indult 202, összesen 416 utas. 1934-ben 14-szer indult és érkezett gép, érkezett 56 utas, indult 50. Az adatokat magyarázza az általános elszegényedés az országban. A Légiforgalmi Rt. igyekezett olcsó árakat adni. A legutolsó árak egyenlő volt egy másodosztályú vasúti jegy árával. Miután a gazdasági helyzet egyáltalán nem javul, így a jövőben nem nagyon lesz rá esély, hogy újra indítsák a gépeket.

November 28. Pécs és az idegenforgalom

A Mecsek az év minden szakában hemzseg a látogatóktól. A turistáskodás minden évben egyre nagyobb tért hódít. A műutak létesítésével azonban felmerült az a probléma, hogy a város be tud-e állítani annyi buszt, amennyi a kirándulók igényeit kielégíti, illetve tud-e biztosítani olcsó viteldíjakat. A „filléres gyors” utasai is panaszkodtak, hogy zárt vonatokon teszik meg az utat, így nincs lehetőségük gyönyörködni a tájban. Szükséges lenne a nyitott buszok beállítása és a viteldíjak olcsóvá tétele. Szükséges lenne egy egészséges konkurencia, így az árakat is lejjebb lehetne vinni. Nem szabadna, hogy a mecseki túrák luxusszámba menjenek, fontos, hogy mindenki számára elérhetőek legyenek.

RÓNAKI LÁSZLÓ

MAGYARORSZÁGI BÁNYAISKOLÁK

Különös tekintettel a Pécsi Bányaiipari Technikum történetére

BÁNYÁSZATI FŐISKOLÁK

Az első bányász-kohász szakemberképzést a bécsi udvari kamara 1735-ben indította el selmecebányai székhellyel. Itt alakult meg az első német nyelvű bányaiskola, az európai hírű *Bányászati Akadémia*, 1762-ben még *Bergschule* néven¹. Nem kis büszkeséggel kell tudatosítanunk, hogy országunkban és a világon is ez volt az első műszaki főiskola, ugyanis összülője a III. Károly király alatt 1725-ben létesített középfokú képzést szolgáló ún. *Gyakorlati Bányaiskola* volt, melyet 1735-ben felsőfokú képzést biztosító *Bányatiszt-képző Intézet*té alakítottak. Később, 1835-től a *Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola* elnevezést kapta.

Az iskola első tanárai között találjuk az akkor már neves polihisztor mérnököt, **Mikoviny Sámuel**t, akinek nevét későbbi néhány tanártársával korunk bányaiskoláinak patinás névadói között említettük. Így, 1858-tól e Bányászati Akadémia hallgatója lett **Cséti Ottó**, aki később 1872-től e főiskola segédtanára, rendkívüli tanára, majd 1878-tól nyugalomba vonulásáig, 1902-ig rendes tanára volt. Ez időszakban, 1868-ban vált a tanítási nyelv magyarrá. Nem feledkezhetünk el a Bányászakadémia joggyakornokoskodó hallgatójáról, **Szabó Józsefről**, aki megírta az első magyar nyelvű *Ásványtan* és a *Geológia* c. tankönyvet, illetve a *Német–magyar bányászati szakszótárt*, melyet 1848-ban adtak ki. A selmecebányai születésű **Hell József Károly** neve is emlékezetes, aki a környező ércbányákban bevezetett újszerű bányagépei révén forradalmasította a bányamunkát. (Vízemelő gépek, pneumatikus és gőzerőhasznosítás megoldása, szellőztetés és az érczúzás gépesítése.) 250 évvel korábbi elképzelései, találmányai alapozták meg a mai bányagépgyártást.

A nevezetes selmeci alma mater, az ősi bányászati-kohászati iskola volt a bölcsője az európai műszaki főiskoláknak. Ez Trianon miatt 1919-ben költözésekre kényszerült. Előbb Sopronba került, ahol 1949-ig az erdészeti főiskolával közös fedél alatt működött. Ekkor a *József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Kar* feliratot viselte kétemeletes épületének bejárati homlokzatán. Később ez az épület adott továbbra is otthont az Erdészeti és Faipari Egyetemnek. A földmérő mérnöki kar a Soproni Egyetem alakulásakor Budapestről került át, majd a Miskolcra költözéskor egy része visszakerült Budapestre, míg a bányamérőmérnök-hallgatók Miskolcon folytatták tanulmányaikat.

Minderről bő ismereteket szerezhetünk **Csáky Károly**, **Zsámboki László**, **Sallay Árpád** és **Sik Lajos** feldolgozásaiból.²

---

¹ Selmecebánya, ma Banská Štiavnica, Szlovákia

² Csáky Károly: Híres selmecebányai tanárok. In: Liliüm Aurum, Dunaszerdahely, 2003.; Zsámboki László: Selmectől Miskolcig 1735–1985. Nehézipari Műszaki Egyetem, Miskolc. 1985.; Sallay Árpád: Vivat Akadémia In: Pécsi Szemle 2004. nyár, 15–22.p.; Sik Lajos: Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián. 1984. A szerző kiadásában

Az egyetem számos jelvénye ismeretes, melyek a szakirányultságokra utalnak. Vizsgálatuk és elemzésük túlnő kereteinken, de említést érdemel a *Magyar bányászat évezredes története III.* kötetében e témában fellelhető tanulmány.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kara később, az 1970–80-as években Székesfehérváron tovább működött.

Ezt megelőzően a soproni egyetem átszervezése miatt mind a bányász-, mind pedig a kohászszak költözésre kényszerült. Az 1949. évi 23. törvény alapján, a soproni iskola fokozatos átköltöztetésével jött létre a *Rákosi Mátyás Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem*, mely nevéből az '56-os forradalom fosztotta meg. A kezdeti Fráter gimnáziumi elhelyezésből 1952-ben tovább költözött végleges helyére, az újonnan épülő Egyetemvárosba. A Bányamérnöki Kar véglegesen 1959-ben települt át. Ezek után a kohász, bányagépész, majd a geológus, geofizikus és hidrogeológus-képzés is beindult. Jelenleg a *Miskolci Egyetemen* azóta létesült számos kar között a Műszaki Földtudományi Karon van bánya- és geotechnikai-mérnök-képzés.

Az egyetem és a tatabányai *Péchy Antal Bányaiipari Aknásképző Technikum* keretében az 1962–63-as tanévvel indított *Felsőfokú Bányagazdasági Technikum Levelező Tagozata* 1969-ig itt működött.

Megjegyzendő, hogy a geofizikus és a geológus-képzéssel párhuzamosan a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen (ELTE) is folyt, illetve folyamatban van. Érdekes megjegyezni, hogy a mecseki kőszénbányászat történetében találunk arra utalást, miszerint „több kezdeményezés történt bányászati egyetem, vagy főiskola létesítésére Pécssett (1947, 1958, 1975), erre végül is nem került sor.”³

KÖZÉPFOKÚ BÁNYÁSZKÉPZŐ ISKOLÁK

A bánya-szakiskolák megszervezésének gondolata az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 1893-ban Selmecebányán tartott közgyűlésén fogalmazódott meg, melynek célja a „bánya-felvigyázók és -felügyelők” képzésének megoldása volt. Ekkor **Wiesner Rajmár** pécsi bányagazgató javaslata alapján az iskola székhelyül Pécsbányatelepet jelölték ki.⁴ Az elgondolás részleteit Péchy Antal bányamérnök dolgozta ki. Péchy 1873-tól a selmeci bányakerület igazgatója és 1889-től országgyűlési képviselője. A modern magyar bányaiipar egyik megteremtőjeként emlékeznek rá.

Az iskola létesítését I. Ferenc József király 1895-ben hagyta jóvá, melyről **Lukács László** pénzügyminiszter 1896. május 11-én saját kezűleg írt levélben értesítette az Első Dunagőzhajózási Társaságot és Pécs városát. Ebben olvasható: „Öfelsége, I. Ferencz József 1895. október 2-án kelt legfelsőbb elhatározása alapján Pécssett szénbányász-iskolát létesíthet.”

A következő év őszén, 1896-ban Pécsbányatelepen nyílt meg a középfokú bányaiskola *Állami Szénbányász Iskola* néven, kétéves tanulmányi idővel.

³ A mecseki kőszénbányászat. Pécs, 1993.

⁴ Neve számtalan helyen tévesen Raymund vagy Raymár szerepel. Lásd: Rayman János: Wiesner Rajmár, egy numizmatikus emlékére. In: Az érem. Budapest, 2001/1. 43-49.p.

Szirtes Béla szerint Pécsbányán „1896-ban kezdte működését a bányatisztképző iskola”.⁵ A magyar középfokú bányaiskola Pécsbányatelep Gesztenyés, Sétatér utca 5. sz. alatt lévő épületét 1977-ben bontották le, addig ott rendőrőrs, illetve óvoda működött. A később itt létesült épület falán 1996-tól emléktábla jelzi a bányaiskola hajdani helyét.

Ezt megelőzően az első magyarországi bányaiskola még 1725-ben Selmecbányán, később a selmeci Szél-aknán 1821-ben német nyelvű oktatással indult, majd 1834-ben Hunyad megyében Nagyágon, továbbá az 1860-as években Szomolnok, Dobsina, Nagybánya és Verespatak adott otthont egy-egy újabb alapítású bányaiskolának. Később, 1873-ban Selmecen magyar nyelven folyt tovább az oktatás. Ezeket követően 1883-ban Felsőbányán nyitottak újabb bányaiskolát.

A pécsi iskola 1896-os indulása után hasonló tanulmányi idővel létesültek szakiskolák Ózdon, Diósgyőrött, Tatabányán, Dorogon és Petrozsényben. Az I. világháború után csak Pécsen, Dorogon és Ózdon működött bányaiskola, 3–4 évre emelt tanidővel. A szerb megszállás és a trianoni országcsönkítés hatására kialakult nehézségek miatt Pécsen az iskola működése évekig szünetelt. A szerb hatóságok – a megszállt pécsi területre hosszú távon reményeket táplálva – Celje városában kívántak bányaiskolát létesíteni a nem létezőnek nyilvánított pécsi helyett.

Pécs szerb megszállása alóli felszabadulást követően folytatódott az iskola fenntartásával kapcsolatos vita a város és a Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) között. Hosszú huzavona és az 1926–1928 közötti hivatalos szüneteltetés után megegyezés született, miszerint a DGT kivonul a fenntartás kötelezettsége alól, amit végül is a város és a kincstár vett át. Így új korszak kezdődött a bányászati képzésben, és az átszervezéssel 1930-tól a pécsi bányaiskola felvette a *Magyar Királyi Bányászati és Mélyfúrási Szakiskola* nevet, majd 1940-től az iskola további átszervezés révén 3-ról 4 évre emelt tanulmányi idővel a *Magyar Királyi Péch Antal Bánya- Kohó- és Mélyfúróipari Középiskola* nevet kapta. Az újjászervezett bányaisgazgatás ekkor az erdélyi országrész szakembereinek képzésére helyezte a hangsúlyt, miután a DGT abban az időben nem tartott igényt a bányatisztképzésre.

Így negyvenhat év után, 1942 novemberében Pécsről az iskolát a második bécsi döntés révén az iparügyi miniszter 107.797/X.1942 sz. rendeletével Nagybányára helyezték át, ahol a következő év márciusában föl is avatták. Itt 1944-ig nagyon jól felszerelt, korszerű bányaiskolaként működött 100 tanuló elhelyezését biztosító internátussal, 160 tanuló étkeztetését szolgáló menzával és 4000 kötetes könyvtárral, mint erről az első – és egyben utolsó – évkönyvük tudósít.⁶

A II. világháború végén, 1944 októberében az iskolát menekülésszerűen ismét költöztetni kellett. Elegendő szállítóeszköz híján hátrahagyták nem csak a gazdag felszerelést és a könyvtárat, de még az iskola múltját dokumentáló anyagokat is. A Nagybányán maradt irattár az anyakönyvekkel együtt semmisült meg a hábo-

⁵ 1896-ban kezdte működését a bányatisztképző iskola. In: Bányászati Lapok, 1997. 142–143.p.

⁶ Boda Antal: M. kir. Péch Antal Bánya-, Kohó és Mélyfúróipari Középiskola Nagybánya Évkönyve az 1943/44. iskolai évről. Nagybánya, 1944.

rús események során. Ott maradt igen sok pótolhatatlan érték, köztük az ásvány- és kőzetgyűjtemény, tablók és térképek.⁷

A szerencsétlen sorsú iskola 1944-ben először Sopronba, az evangélikus líceumba került, majd 1946. május 31-től Miskolcon a Diósgyőr-Vasgyárban próbálta folytatni tevékenységét. 1946-ban, korábbi nevének rövidítésével, a *Magyar Péch Antal Bánya-, Kohó- és Mélyfűrőipari Középiskola* az iparügyi miniszter 102.254/III.b-1946 sz. rendeletével újra visszakerült Pécsre. Szerencsétlenségükre Pécs M.J. Város Tanácsától a volt I. Ferenc József laktanyát kapták meg a Rókus utcában „20 évi használatra” szóló szerződéssel, innen azonban rövidesen, 1949 februárjában távozni kényszerültek. Az újonnan szervezett Magyar Néphadsereg ugyanis igényt tartott a laktanyaépületre. Így az iparügyi miniszter, a vallás- és közoktatási miniszter 17.296/1948.VI.2. sz. rendeletével egyetértésben az iskolát Tatabányára helyezte át. Az 1947/48-as pécsi tanév után az 1948/49-es már a záró tanév lett.

Az iskolaköltöztetés befejeztével a tanítás, 1949. március 5-én kezdődhetett Tatabányán, Felsőgallán. A pécsi születésű bányaiskola ezzel a megszűnéséig tatabányaiává vált. Az új főhatóság – a Vallás és Közoktatási Minisztérium – július 27-én kelt 128-K-30/1949.IV.sz. rendeletével az új helyen berendezkedett iskola elnevezését *Állami Péch Antal Bányaiipari Aknászképző Középiskolára* változtatta. Még ez év szeptember 1-jén Tatabányán megnyílt egy újabb párhuzamos iskola, *Ipari Gimnázium Bányaiipari Tagozata* névvel. Ezt követően a Péch Antal nevet törölték, és szeptembertől a két iskola a *27. Bányaiipari Aknászképző Középiskola*, valamint az *1. Ipari Gimnázium Bányaiipari Tagozat* névre hallgatott.

1950 szeptember végétől a két iskola ismét névváltoztatást szenvedett, immár szétválasztva, mint *1. sz. Bányaiipari Aknászképző Technikum* és a *2. sz. Bányaiipari Technikum*.

Az 1. sz. Bányaiipari Aknászképző Technikum igazgatójának felügyeletével 1952 szeptemberével nyílt meg a *Dolgozók Bányaiipari Technikumának Bányaművelő tagozata* Nagybátonyban, Petőfibányán és Várpalotán, valamint a *Dolgozók Bányagépzési Technikuma* Tatabányán.

A két iskola 1955. október 22-én együtt rendezte újabb névadó ünnepségét, visszakapva a '49-ben elvett Péch Antal nevet.

A nehézipari miniszter a művelődésügyi miniszterrel egyetértésben „M”1900/57 sz. rendeletével 1957. október 1-jei hatállyal elrendelte az aknászképző és a bányaipari technikum összevonását, *Péch Antal Bányaiipari Technikum* névvel. E rendelettel egyben megszüntették a Bányaiipari és Villamosipari levelező központot, melyhez a tatabányai és a várpalotai *Dolgozók Bányaiipari Technikuma*, valamint a tatabányai és a veszprémi *Levelezők Bányaiipari Technikuma* tartozott.

Az 1971/72. tanévtől az iskolák újabb átszervezése folytán valamennyi technikum, a tatabányait kivéve, szakközépiskolává alakult. E sorsra jutott végül a tata-

⁷ A Perger István szerkesztésében megjelent évkönyvből számos szívszorító visszaemlékezés mellett azt is megtudhatjuk, hogy „Alliquander Ódön miniszteri tanácsos 16.183/1948. szám alatt 1948. november 24-én átirta a nagybányai román Bányaműszaki Középiskolának [...] és kérte az esetleg ott elfekvő leltári tárgyainak kiadását. Kérése azonban süket fülekre talált.” In: A 100 éves Péch Antal Bányaiipari Aknászképző Technikum Jubileumi Évkönyve 1896–1996. Tatabánya, 1996.

bányai technikum is, mert 1994. január 1-jétől mindmáig *Péché Antal Műszaki Szak-középiskola és Gimnázium* névvel működik.

A bányaiskolák közé sorolhatjuk a geológusképzést betöltő tanintézeteket is. Így az 1973. szeptembertől kezdve folyamatosan Tatabányára települt budapesti *Szabó József Geológiai Szakközépiskola* még 1951. nyarán mint az ország első *Geológiai Technikuma* alakult meg. Ennek keretében geofizikus szakot is indítottak. Előzőleg középfokú geológusképzés csak tanfolyamokon történt Nagykanizsán. A nagy magyar geológus Szabó József nevét 1955. április 4-én vette fel, melyet az 1958/59 tanév befejezése utáni megszűnéséig viselt.

A bányaiipari felnőttoktatás a tatabányai iskolán kívül a nagyobb bányaközpontokban működött. Így a *Bányaiipari Aknász-képző Technikum Levelező Tagozata* 1950–1985-ig, *Bányaiipari Aknász-képző Technikum Dolgozó Tagozata* 1954–1970-ig volt, Várpalotán, Veszprémben, Tapolcán, Pécsen, Komlón, Miskolcon, Gyöngyösön, Esztergomban, Budapesten, Nagybátonyban, Dorogon és Petőfibányán.

Geológusok levelező képzése 1974–1991-ig történt. Budapesten a *Bányagépészeti és Bányavillamossági Technikum* (később *Szakközépiskola*) *Levelező Tagozata* 1958-ban indult Esztergomban, Kiskunfélegyházán és Salgótarjánban és 1991-ben fejezte be működését.

Az aknász-képzés szakmai irányításával a Nehézipari Minisztérium 1969-től a tatabányai iskola igazgatóját bízta meg. Így a levelezős képzés a Péché Antal Bányaiipari Aknász-képző Technikum kihelyezett tagozatain:

Újabban a külfejtések igényét kielégítendő, az 1994/95. tanévben Gyöngyösön indítottak egy levelező osztályt.

A bányaiipari technikumok sora nem zárul le a fentiekkel, ugyanis még egyéb intézményekről és a hozzájuk tartozó kihelyezett tagozatairól is röviden említést kell tenni. (Bővebb ismertetés megtalálható a hivatkozott forrásmunkákban.)

A miskolci Mikoviny Sámuel Bányaiipari Technikum Bányamérő Tagozatának kihelyezett tagozataként 1951-ben alakult meg a *Dolgozók Bányaművelő és Bányaiipari technikuma* Kurityánban. Az *Ózdi Dolgozók Bányaiipari Technikuma* még 1922-ben szakiskolaként indult. Az 1949. évi átszervezésével előbb mint dolgozók műszaki középiskolája működött, majd a *Dolgozók Bányaiipari Technikuma* nevet kapta. Miskolcon 1953-ban indult a *Mikoviny Sámuel Bányamérő Technikum Levelező Tagozata*, majd ugyanott az 1957/58-as tanévvel a *Bányagépészeti Technikum Levelező Tagozata*. Dorogon 1950-ben indított *Gépipari Gimnázium* (Technikum) átköltöztetése után az 1951/52-es tanévet Esztergom-Kenyérmezőn folytatta mint *Bányagépészeti Technikum*. 1956. május 19-én új neve *Hell József Károly Bányagépészeti és Bányavillamossági Technikum*.

AZ ÚJRAINDULÓ PÉCSI BÁNYAISKOLA

Végigkísérhettük a fenti történések révén a hányatott sorsú első pécsi bányaiskolát utolsó költöztetéséig, illetve végső helyén, Tatabányán a gyökeret eresztésétől megizmosodásán át a megszüntetéséig. Eközben 1949 szeptembe-

reben Pécssett új iskola alakult, az 1798 óta folyamatosan művelt szénmedence igényét kiszolgáló *Ipari Gimnázium Bányaiipari Tagozata* névvel.

Az 1950/51-es tanévtől a bányaiskola újabb nevet kapott – a tatabányai iskolához hasonlóan – sorszámmal jelölve, 3. sz. *Pécsi Bányaiipari Technikum* elnevezéssel. Az 1951/52 tanévtől 3 éven keresztül az iskola neve *Pécsi Bányaiipari Mélyfúró Technikum* volt, majd 1955 decemberétől az 1970 augusztusban történt megszüntetéséig mint *Cséti Ottó Bányaiipari Technikum* működött.

Az iskola irattári anyagai után kutatva semmit sem találtam a Baranya Megyei Levéltárban, viszont ott jogutódja, a tatabányai Péch Antal Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium címét megszerezve, levélben kerestem meg Horváth József igazgató urat, aki megküldte az iskola évkönyvét. A helyi könyvtárakban kutatva sem leltem egy stencilezett kiadványon kívül használható nyomtatott forrásanyagot, míg sikerült Esztergomból és Tatabányáról egy-egy évkönyvet beszerezni.⁸

A technikum mint középiskolai és érettségit adó iskola tehát megalakult Pécssett. A Közoktatásügyi Minisztérium irányítása és felügyelete alatt a Janus Pannoni utcában, a gimnáziummal szomszédos patinás sarokházban, az ún. Csehalotába került az 1949/50-es kezdő tanévben a már ott működő Építőipari Technikummal társbérletben. Az iskolaindítás az Ipari Gimnázium Bányaiipari tagozataként közös igazgatással történt. Közös volt a tanári kar is, majd a második évtől külön igazgatták.

Az első tanévben **Váray Zoltán**, **Rauch István** és dr. **Kisbán László** megbízott igazgatók látták el a szerveződő új iskola vezetését. Az 1950/51-es második tanévtől az 1970-ben történt megszűnéséig dr. **Maress Zoltán** bányamérnök igazgató vezette a 3. számú *Pécsi Bányaiipari Technikumot*, a későbbi *Cséti Ottó Bányaiipari Technikumot*. Az 1951-ben alapított, számmal nem jelölt miskolci székhelyű technikumot ugyancsak 1955 decemberében keresztelték át *Mikoviny Sámuel Bányaiipari Technikum Bányamérő Tagozatra*.

A technikumok az 1951/52-es tanévtől a Nehézipari Minisztérium irányítása és felügyelete alá kerültek. Az iskola a kezdetektől két osztállyal működött, melyek a szakosítás során mélyfúró, illetve bányaművelő osztályokra tagozódtak. Az első oklevelet kapott 47 tanuló 1953-ban lépett ki az életbe, közülük hatan az egyetem bányamérnöki karain folytatták tanulmányaikat. A *Dolgozók Bányaiipari Technikuma* is ezen iskola keretein belül indult az 1950/51-es tanévben. A Pécsi Bányaiipari Technikum kihelyezett tagozataként 1951-ben indították a *Komlói Bányaiipari Aknászképző Technikumot* ugyancsak az „anyaiskola” igazgatójának szervezésében és felügyelete alatt. A *Levelezők Bányaiipari Technikuma* 1953/54-es tanévtől szer-

⁸ A Nehézipari Minisztérium felügyelete alá tartozó Bányaiipari Aknászképző Bányagépzészeti és Villamossági, Geológiai Technikumok Jubileumi Évkönyve; 1959. Budapest, 1960.; Perger... i.m. 1966. melyeket az elérhetőség miatt a Baranya Megyei Csorba Győző Könyvtár Helytörténeti Osztályán helyeztem el. Végül az iskola őstörténetét feldolgozó rendkívül értékes publikációt találtam Krisztián Béla munkájaként. Krisztián Béla: A Pécsi Magyar Királyi Szénbányász Iskola megalapítása és működése. In: Tanulmányok Pécs Történetéből 2–3. Pécs, 1996. 139–160.p.

Itt köszönöm meg mindazok segítségét, akik írásos, vagy szóbeli adatközléseikkel (Molnár István ?, Gross Tamás ?, Rajczy Péter, Horváth József, Raýman János, Szabó Károly, Turányi Károly) és egyéb módon (lektorként Krisztián Béla és Sallay Ápád) segítségemre voltak.

veződött **Kutas Antal** igazgató-helyettes irányításával, majd 1957-től **Zöld G. Béla** igazgatóhelyettes vezetésével.⁹

A 3. sz. Technikum tanulói az iskolától bányászegyenruhát kaptak, a hagyományostól eltérő tányérsapkával és a szokványos bányászjelvényekkel.

Az iskola első önálló jelvénye már 1951-ben e sorok szerzője által tervezve készült, bronzból, színes tűzzománccal, hátoldalán kitűzőtűvel, 20x15 mm-es méretben.¹⁰ A felirat nélküli, kék színű kerek talpú pajzsban csúcsára állított sárga egyenlőszárú háromszögvonalzó és rajta nyitott arany színű körző látható. A háttérben fekete bányászjelvény, a keresztbe tett nyeles bányászék és kalapács. Az iskola névváltozása után is ezt az ábrát helyezték el az új jelvényen¹¹

A 3. számú Pécsi BányaiPari Technikum és a Pécsi Cséti Ottó BányaiPari Technikum jelvénye

Az iskola kollégiuma a kezdeti három ideiglenes – Bajcsy-Zsilinszky úti, Megegye utcai, Nagy Lajos gimnáziumi – elhelyezést követően a Leonardo da Vinci (ma Szepesy) utca, a Káptalan utca és a Hunyadi út által határolt épületbe került. Nevelőtestületéről az évkönyvekben találunk adatokat.

A Nehézipari Minisztérium 25.455/70.sz. utasítása alapján a pécsi *Cséti Ottó BányaiPari Technikum* 1970. augusztus 31-én megszűnt. Jogutódja a tatabányai *Péché Antal BányaiPari AknászKépző Technikum* lett, mint egyedüli technikum az országban, ugyanis az addig működő technikumok a fenti utasításra szakközépiskolákká alakultak. 1994 januárjában a tatabányait is elérte az átszervezés, és azóta mint *Péché Antal Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium* működik.

Maress Zoltán igazgató az iskolák megszűnésével nyugalomba vonult. Az 1982-ben, 76 éves korában Pécssett bekövetkezett halálát követően Budapesten a Farkasréti temetőben egyenruhás bányamérnök évfolyamtársainak dízsorfallal, gyászoló rokonai, tanártársai és volt tanítványainak csoportja kísérte nyughelyére.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a középfokú magyar bányászati oktatás az első selmeCbányaival 1725-ben indítva összesen 269 működési év után végül

⁹ Minderről a Megyei Könyvtárban PD. 1692. sz. alatt 1975-ből 84 stencilezett oldalon ismerhető meg Kiss József írása a Komlói esti ipari technikumok 19 éves működése (1951–1970) címmel.

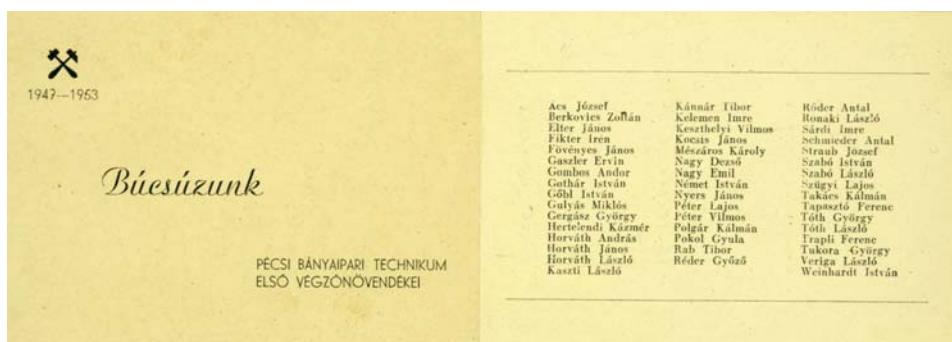
¹⁰ Lásd Rónaki László: A Pécsi BányaiPari Technikum jelvénye. In: Pécsi dénár. Pécs, 2003. november 1. III. évf. II. 28. sz.

¹¹ A háromszögvonalzót feljebb tolták, hogy a bányászjelvény középre kerüljön. Ugyanakkor a megváltoztatott alakú tárcsapajzsot kék-fehér bal harántosztással átszínezték. A pajzs szegélyére került az iskola nevének felirata oly módon, hogy felül CSÉTI OTTÓ, alul a pajzs ívét követve BányaiPARI TECHNIKUM. Két méretben készült. Sapakjelvényként 26x22 mm, hátoldalán a felerősítést szolgáló kétágú rézdróttal, valamint kitűzőként 19x15 mm-es méretben, a hátoldalán biztosítótűvel.

1953-ban az első érettségizők a technikum udvarán dr. Maress Zoltán igazgatóval

a tatabányai technikummal 1994-ben megszűnt. A Pécsbányatelepen 1896-ban megnyílt bányaiskola 46 év után más helyekre költöztetve működött tovább, majd az 1949-ben újraindított pécsi technikum 21 év után, 1970-ben végleg megszűnt.

A felsőfokú képzés ugyancsak Selmecbányán indult 1735-ben, mely 184 év után soproni, majd később miskolci székhellyel napjainkban is működik bánya- és geotechnikai, mérnök, olaj- és gázmérnök szakokkal, a műszaki földtudományi szakon geológus, hidrogeológus-, geofizikus-mérnök képzés folyik, valamint Anyag- és Kohómérnöki Karral egészül ki a hagyományokra épült jelen bányaiskolája. Miskolcon kívül jelenleg még Budapesten az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen van geológusképzés.

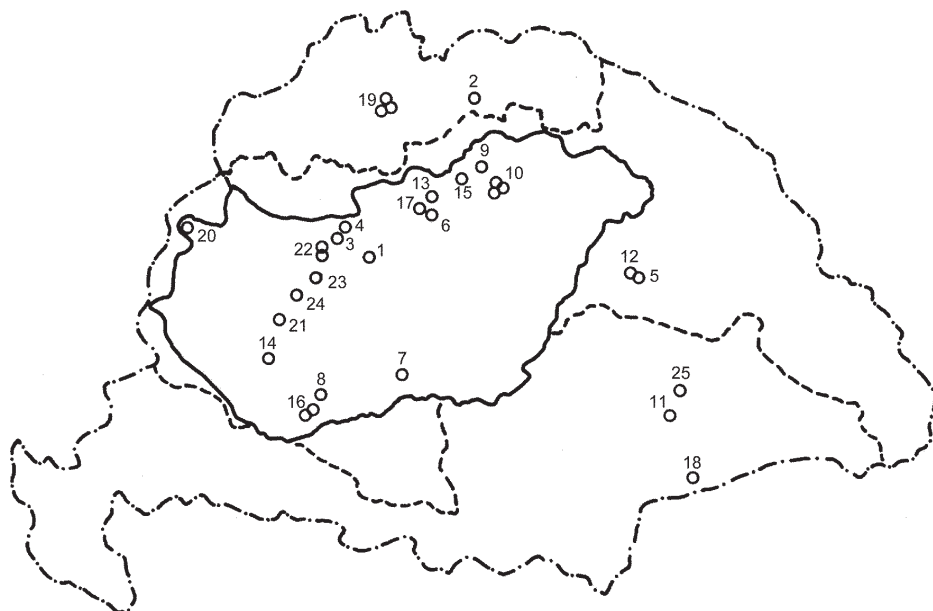
E munka terjedelmi keretébe nem fér bele a címben szereplő oktatói kar és a végzett növendékek Pécsre szűkítetten is nyilván nagy anyaga, de ki kell térni annak sajnos csupán korlátozott fellelhetőségére. A Nagybányáról történt kényszerű

költözés során többek között a pécsi bányaiskola iratanyaga is megsemmisült. Ezért természetesen csak a későbbi időszakról lehetők fel adatok.

A hivatkozott évkönyvekben még találunk névsorokat igazgatókról, tanárokról és végzett növendékekről, de természetesen nincs mód már az eredeti dokumentumok tanulmányozására vagy ellenőrzésére. Így például Horváth Józseftől, a tatabányai iskola igazgatójától kapott információ szerint „irattári anyaggal nem rendelkezünk (csak a tanulók anyakönyvei találhatóak meg iskolánkban).”¹²

A magyar bányaiskolák 1725–1994 Rónaki László–Gross Tamás (szerk.)

1. Budapest, 2. Dobsina (ma Dobšiná), 3. Dorog, 4. Esztergom, 5. Felsőbánya (ma Baia Sprie), 6. Gyöngyös, 7. Kiskunfélegyháza, 8. Komló, 9. Kurityán, 10. Miskolc (és Miskolc-Diósgyőr, Miskolc-Egyetemváros), 11. Nagyg (ma Săcărîmb), 12. Nagybánya (ma Baia Mare), 13. Nagybátony, 14. Nagykanizsa, 15. Ózd, 16. Pécs (Pécsbánya-telep), 17. Petőfibánya, 18. Petroszény (ma Petroșani), 19. Selmeci Szél-akna, (Selmecbányán, ma Banská Štiavnica) Szomolnok (ma Snomolnik), 20. Sopron, 21. Tapolca, 22. Tatabánya, (Tatabánya-Felsőgalla), 23. Várpalota, 24. Veszprém, 25. Verespatak (ma Roșia Montană).

Dobsina közelében, Rozsnyón (ma Roňava) magán-bányásziskola működött.

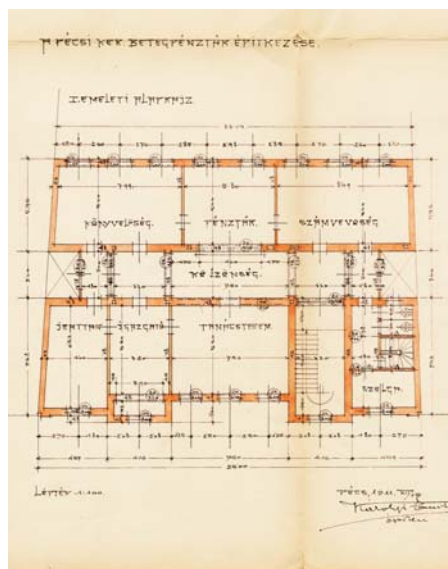
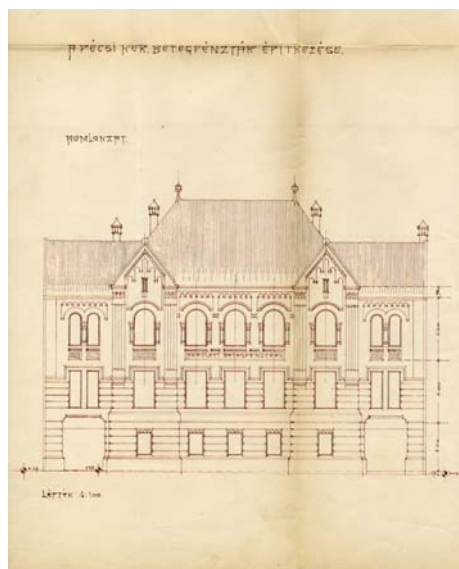
¹² Perger István a 100 éves évkönyvben a „pécsi testvériskola” rövid történetéhez kapcsoltan közli az 1953–1970. években végzett tanulók névsorát is (157–166.p.), mely sajnos sok nyomdai elírással terhelt. Ezt kellett észlelnem az első végzősök körében 7 személy esetében, miután e sorok írója is közéjük való. Mindezzel arra utalnék, hogy a további évfolyamok névsoraiban is előfordulhatnak hasonló elírások. Végezetül felhívom a figyelmet a Csorba Győző Megyei Könyvtár Helytörténeti Osztályán fellelhető dokumentumokra, A magyar és a pécsi bányaiskolák történeti dokumentumai. Pécs, 2004. februári dátummal ellátott, szerző által átadott kéziratos összeállításra.

MENDÖL ZSUZSANNA

A MUNKÁCSY UTCAI SZAKORVOSI RENDELŐINTÉZET Károlyi Emil építész munkássága

Pécs belvárosának orvosi rendelőintézete csaknem évszázados működést követően gazdasági megfontolásokból egészségügyi rendeltetését elveszti, megszűnik. A terjedelmes ingatlan megfelelő beruházóra, ésszerű hasznosításra vár. Történetének, értékének itt következő ismertetése remélem, előnyösen befolyásolja a helyi építésmód több történeti időszakát tükröző ház jövőjét.

Az épület öt ütemben épült és bővült mai méretűre, s jöllehet a Munkácsy utca északi oldalát alkotó, jobbára emeletes házak közül kezdetben tömegével, magasságával kissé kirítt, ez mégsem volt bántó, mert a szemközti épülettel, a Munkácsy utca déli oldalán épült izraelita bérház Fürdő és Goldmark Károly utcákra nyúló kétemeletes tömbjével, annak 1911-ben Pilch Andor tervezte architektúrájával egykorú létesítményekként harmonizált. Az utca északi oldalán álló, egykori Fischer-féle emeletes ház bontásával nyert területre is 1911-ben készítette az Országos Munkásbiztosító Pénztár székházának terveit **Károlyi Emil** (1873–1952).¹ Az építési engedély elnyerése és megvalósítása a következő évre nyúlt át. Az építésre 1912. február 21-én adták ki az engedélyt, s a kivittet is a terveket készítő Károlyi Emil és Tsa. cég végezte.²

Károlyi Emil: A Pécsi Kerületi Munkásbiztosító Pénztár épülete homlokzata és emeleti alaprajza 1912.

¹ Szőnyi Ottó: Pécs. Útikalauz. Pécs, 1926. 32.p.

² Madas József: Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény. Pécs, 1978. 508–509.p.

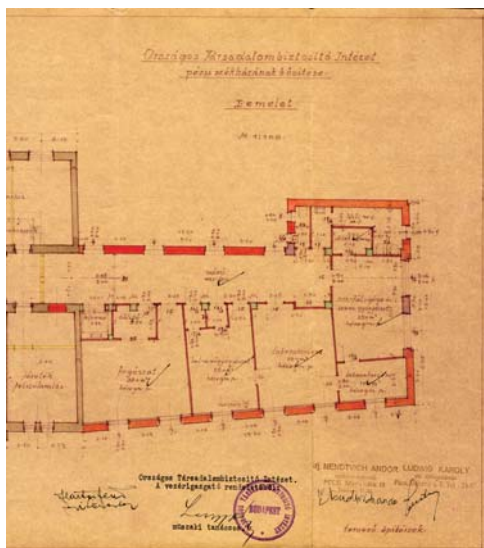
Az épület háromtengelyes középrészét két bejárati, neoromán ívsorokkal tagolt oromzatú, az épület derekától indított, vájatolt pilaszterekkel szegélyezett rizalit határolta, mellettük a széleken további egy-egy ikerablaknak ható félkör-íves lezárású ablakcsoporttal folytatódott a főhomlokzat. Az ablakok feletti szemöldökszerű ívezetek mélyített síkokkal kapcsolódtak a főpárkány ívsor szakaszaihoz. A felső emelet ablakait kötények is hangsúlyozták. Mindezt a részletképzést a későbbi tatarozások eltüntették. A földszint sávozása a magasföldszint ablakainak utolsó negyedéig nyúlt fel, az épület lábazataként hatott, amit egy kísérő párkányzat is kiemelt, amely az első emelet ablaksora által pártázatszerűen megtört. Az épület az utcavonallal párhuzamos központi folyosóra szervezett helyiségeivel az akkor legkorszerűbbnek számító feltételeket biztosította az intézmény működésének. Szolid tagolása kissé a helyi egyházi, templomépítő tradícióhoz kapcsolódott: különösen a harmadik szint három középső ablakát közrefogó, kereszt reliefes, kocka fejezetű törpeoszlopok miatt, míg arányai, emeletmagassága, keskeny ablakai a kortárs modernséghez kötődtek, amit a korszakban általában a szecesszióval jelöltünk vidékünkön.

Az új építkezés a város mérnöki hivatalának lehetőséget adott arra, hogy az utcavonalat kiegyenesítse: az új épület keleti sarka a régi utcavonaltól 2,4 méterrel került beljebb. A telekből így a közterülethez csatolt rész vételárát a város a székház előtti utca és járda aszfaltozási költségének átvállalásával egyenlítette ki.

Egy bő évtized múltán már szűknek bizonyult épületet 1928-ban egy emelettel megmagasították.³ A **Beok József és fia** cég valamint **Langa Gyula** építési vállalkozó, felelős művezető által jelzett átalakítási és emeletráépítési terv folytatta a korábbi architektúrát, de a két bejárati tengely közötti ablakoknál a legfelső szinten elhagyta a kocka fejezetű törpeoszlopokat, ezáltal az megmaradt a középső szint reprezentatívabb jelentőségű tereit hangsúlyozó elemnek. Hiszen itt volt az igazgató szobája, az irattár és a háromablakos tanácsterem, míg a rendelők, irodák a központi folyosóról nyíló, emeletenként általában öt szobát foglaltak el. A tervanyag **Márovits Andor** építési vállalkozó (a tervrajzon Márovits István szerepel) nevével is hoz egy alaprajzot 1930-ból, aki ekkor, majd 1933-ban kisebb belső átalakításokat végzett. (A II. emeleti folyosón például illemhely létesült.)

A II. világháború alatt történt a következő, legjelentősebb bővítés. 1938 végén lebontották a Munkácsy Mihály utca 21. szám alatti emeletes sarokházat, amely a Kisfaludy utca 6. lakóházzal volt szomszédos. Ehhez új tűzfal építésével csatlakozhatott a bővítés. A bontási munkákra hét ajánlat érkezett. Közülük a legalacsonyabb áron vállalkozó **Wenczel József** építőmester nyert, aki Pappert András egykori lakóházának bontásával megteremtette a helyet az ekkor OTI székházaként működő épület keleti toldaléka megépítéséhez. Ezt, a bővítendő épület terjedelmét megkétszerező, hat tengelyes toldalékot, valamint a nyugati irányban még négy tengely szélességű új szárnyat ifj. **Nendtvich Andor** (1895–1970) és **Ludwig Károly** (1895–1977) építészmérnökök, akik ekkor társas viszonyban mű-

³ BML Pécs város közigazgatási iratai 1503/1929 ép. eng. 9335/1928, használatba vétel 1929. július 3608/1929 5238/1936

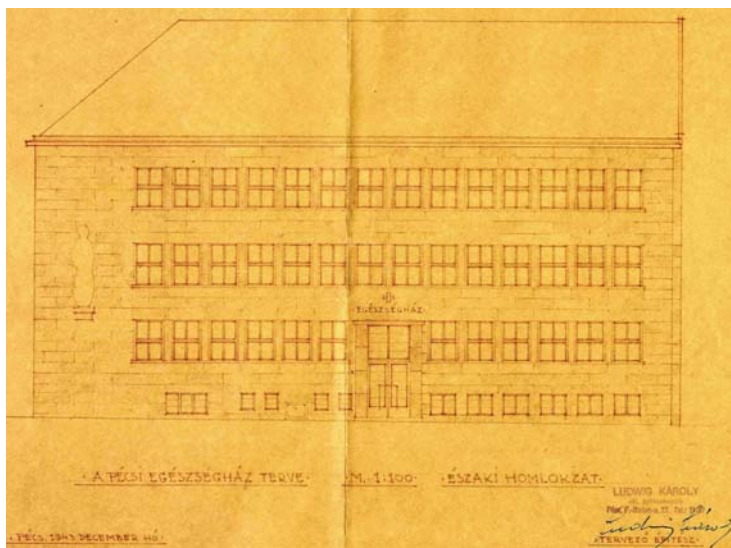

Az OTI Nendtvich Andor és Ludwig Károly tervezte bővítése 1938. Homlokzat és emeleti alaprajz

ködtek. 1938 szeptemberében kelt tervei alapján **Hartay Jenő** építőmester volt a kivitelezője.⁴ 1942-re készültek el vele.

Az új részeken a II. emeleten folytatták a két kockafejezetű törpeoszlop közé fogott, ívelt felülvilágítóval zárt kétszárnyú ablaksort, és a legfelső szinten is a félkörzáródású ablakokat kettős csoportokba rendezve oldották meg az új, számos vonásával kora modernségét reprezentáló épület kapcsolódását a korábbi épületnek bizonyos történeti, neoromán stílusreminiscenciákat őrző homlokzatához. Az új szárnyak földszintje az első emeleti ablakok indításáig nyúló műköburkolást kapott, könyöklőpárkányként kiugró lezárással, amely higiénikus, időtálló jellegén túl optikailag mintegy lábazatul szolgált az egész homlokzatnak. Itt és az első emelet nagy, felülvilágító, hármastablakait az a tágas, jól megvilágított, fénynek, levegőnek felnyitottságot jelzik, amely a modern építészeti alapvető célkitűzése volt. A Kisfaludy utcára átforduló végfala az épületnek 2+1 tengelyes lett, vagyis az itteni bejárat felett a 2. és 3. emeleten egy-egy körablakot terveztek (mára hagyományos kétszárnyú ablakokra cserélték), amely még jobban kiemelte a végfal-homlokzat további zártágát. Ez az új szárny megépítése a régi épület belső használatára is kihatott: a volt tanácsterem és mellette lévő helységeit is átszabták. Az új szárnyban óvóhelyet létesítettek, az alagsor is hasznosult, félemelet és az udvarra néző folyosókról megközelíthető rendelők újabb osztályok: fogászat, bel- és nőgyógyászat, orr-, fül-, gége-osztály, laboratórium elhelyezését oldotta meg. Felvonó tette kényelmessé elérhetőségüket, az udvaron garázs épült.

⁴ Pécs várható munkalkalmi 1937-ben: Az OTI székház bővítése. In: Dunántúl 1937. március 5. 4.p.; BML Pécs város közigazgatási iratai 17428/1939 és 84723/1942. Kőműves: Hartay Jenő, ács: Savari József, tetőfedő: Dóczi és Tóth, asztalos: Boda József, burkoló: Uglár, szobafestő: Kerner János, víz-gáz szerelés: Gungl Fülöp, felvonószerelés: Sopian Rt. gépészmérnök: Gecsó Jenő

Ludwig Károly: Egészség ház terve, Pécs, 1943.

Az egészségügyi ellátás további fejlesztéseként az OTI (Országos Tár-sadalombiztosító Intézet) egy Egészség ház létesítését kezdeményezte Pécsen. **Gosztonyi Gyula**, **Ludwig Károly** pécsi és **Weichinger Károly** budapesti mérnököt kérték fel a tervek elkészítésére.⁵ Az 1943-ban benyújtott tervek a Deák (ma Jókai) és Majláth utcák sarkára, (az igazságügyi palotával szembe) háromemeletes, nagy saroképület emelésének szándékát jelzik.⁶ Az OTI által ezt megelőzően kezdeményezett mecseki tüdőszanatórium tervpályázata, illetve a megye területén emelt egészségügyi épületek (szanatórium Harkányban, **Visy Zoltán**) a fertőtlenítőintézet, valamint a Pécs-megyeri kertvárosi lakótelep építése is bizonyította, hogy a legmodernebb törekvéseket támogató építető volt. A pécsi egészség ház fennmaradt tervrajzai a pécsi modern építészet kvalitásos példái, kár, hogy a háború miatt már nem épülhetett meg.⁷ Gosztonyi Gyula vasbetonvázas, téglafalás modern épületet képzelt el. Ludwigén magas nyeregtetős az épület, a homlokzaton konzolra helyezett szoborral, vagy 5 m magas pyrogránit féldomborművel kívánt allegorikusan utalni rendeltetésére. Pyrogránitból készíttette volna a homlokzat feliratát is. Ludwig megbízása mellett döntöttek, amely nem volt annyira radikálisan

⁵ Dunántúl, 1943. szeptember 18. 5.p.; BML F-7 61056/1943. Gosztonyi Gyula műszaki leírása a Pécsen létesítendő egészség ház eszmei vázlattervéhez. 1943. augusztus 26.; Ludwig Károly tervei, műleírása 61533/7 (1943 augusztus a Ráth utcai saroktelekre), alaprajz, homlokzat. Weichinger Károly műleírása.

⁶ Az egészség ház építésének szükségességéről, tervéről már 1938-tól hírt adnak a helyi lapok. Így a Pécsi Napló, 1938. február 1. 4.p.; a Pécsi Napló, 1942. október 15. 4.p.; a Dunántúl, 1942. október 15. 5.p.; a Dunántúl, 1943. július 6. 4.p.

⁷ Öt pályamunka érkezett a pécsi fertőtlenítő intézet tervpályázatára, köztük Hoffmann László és Nik István, Kószeghy Gyula és Ruzsinszky Béla terve Pécsről. In: Dunántúl 1942. május 2. 2.p.; Kószeghy és Ruzsinszky terve lett az új fertőtlenítő állomás tervpályázatán az I. díjas. In: Dunántúl 1942. május 9. 4.p.

modern szellemű, mint a két másik tervezőé. Igényessége megérdemli, hogy az épületünknel is foglalkoztatott Ludwig Károly e tervét itt bemutassuk.

A II. világháborút követően az új rendszer további bővítéssel próbálta az OTI pécsi részlegét képező Munkácsy utcai épületegyüttesét a vidéki betegeket is ellátó megyei rendelőintézetévé fejleszteni. A Kisfaludy utca 6. sz. ház bontásával, erre az utcára fordulva épült meg észak felé az új, háromemeletes toldalék, amelyet 1952-ben **Köves Emil** (1923–1989) tervezett.⁸ Ez a szárny a korszak előírt építészeti stílusigazodását, a nemzeti építészeti tradíciónak tekintett klasszicista stílushatást mutatja. A vakolat-architektúra egyetlen hangsúlyosabb eleme a tetőpárkány alatt, a képszéken látható feszonok sora. Legalábbis így ábrázolja az épületet egy kép a *Magyar Építőművészet* című folyóiratban, amely hírül adja építését. A földszint vakolatsávozással és kis kiugrással itt is lábazatszerűen kezelte. A klasszicista füzérdíszítés azonban nem kőfaragás, hanem öntött műkő, ami mégsem a *Magyar Építőművészet*ben közölt fotó szerint látható ma a homlokzaton, hanem a földszint és az első emelet közötti sávba került. Itt jobban látható, kiemeli az első emeletet, míg a felső ablaksornak a klasszicista stílus eszköztárából mélyített téglalap, a legfelsőn pedig félkörös faltükrök adnak némi változatosságot. Az alkalmazott igénytelen és pótlékanyagok következtében meglehetősen rideg homlokzat egyszerűségével jól képviseli a szocializmus kezdetének szűkös viszonyait, központi irányítású, a nemzeti hagyományokhoz kapcsolódni kívánó építészetét.

A gyorsan fejlődő, az Uránvárossal, bányászkolóniákkal növekvő városban hamarosan felmerült újabb, e negyedekhez rendelt egészségügyi ellátás, rendelőintézetek építésének igénye. A járóbeteg szakrendelést biztosító Munkácsy utcai rendelőintézet épületében az adminisztráció új irodaházba költöztetésével a felszabadult helyiségeket is orvosi rendelőkkel lehetett alakítani. Ennek ellenére újabb bővítése vált szükségessé, amely 1962–1964 között történt.⁹ A Munkácsy Mihály utcában ekkor nyugatról építettek hozzá ugyancsak itt álló régi emeletes ház bontásával a korszak modern vasbetonvázás építésmódjával emelt 8 tengelyes szárnyat, üvegtéglás megvilágítású lépcsőházzal. A kétszárnyú ablakok sűrű sorát függőleges falsávok választják, a két középső szint ablakai feletti sárga mázas kerámiaárccok a szomszédos épületrész ablak méretére növelik az itteni ablakok feltjét, hangsúlyozzák a homlokzat raszterét. Alkalmazásuk példája annak is, hogyan próbáltak a Zsolnay-gyár építészeti-kerámia termékeinek ismét helyet biztosítani a korszak építészetében. Az új épület földszintjére gyermekrendelő került, megváltozott az egész épületegyüttes használata, amely ezáltal számos újabb szakterületen (orthopedia stb.) biztosított ellátást. Ez új szárny szolid, nem túl szerencsés színezésű architektúrája más, nagyobb léptékű építkezések árnyékában maradt, a híradások hallgatnak tervezőjéről. Egykori kollégáinak emlékezete szerint **Szigetvári János** (1929–2000) tervezte.

A kialakítandó új városközpontban, a Jókai utca, Nagy Lajos király utca sarkán 1969-ben átadták az egészségügyi adminisztrációs központot, az új SZTK-t.

⁸ Magyar Építőművészet 1953. 1. szám 52.p. (képpel)

⁹ Garai: 1962. júniusban megkezdik a Központi rendelőintézet bővítését. A Munkácsy M. utca frontján 2,5 millió forint beruházással tovább bővül. In: Dunántúli Napló 1962. május 23. 2.p.; Dunántúli Napló 1965. március 30. 3.p.

1970–1972-ben megépült az Uránvárosi városrészben a Veress Endre utcai, **Fodor László** (sz. 1926) tervezte újabb Rendelőintézet.

A Munkácsy utcai orvosi rendelőintézet épülete a tervezésében közreműködő jelentős építészeknek köszönhetően a 20. század helyi építészetének néhány jellegzetes periódusát képviseli. Egymástól jól elkülöníthető korú részei kellő változatosságot kölcsönöznek a több telekre kiterjedő nagy épületnek, amely talán megőrizhetné ezt a külsőt. Példája annak, hogy egy nem túl kvalitásos architektúra hangütéséhez hogyan alkalmazkodtak a későbbi bővítést felvállalók, akik eközben koruk modernségét is képviselték. A szocialista időszakban történő bővítések már jobban elszakadhattak a törzsepület formavilágától, hiszen a Kisfaludy utcában már az új, modern, díszítetlen homlokzat mellé, önálló épületként jelenhetett meg a toldalék. A Szigetvári János tervezte bővülés is inkább foghíjbeépítésnek hat, elkerülve ezáltal egy végtelen hosszú, azonos tagolású homlokzat unalmát, megtartva az utca idáig tartó zárt sorú beépítésének telekhatárait. Birtokba vették a nyugatról szomszédos egyemeletes, historizáló lakóépületet is, amelynek belső összekapcsolását a rendelőintézet új szárnyával ugyancsak Szigetvári János oldotta meg.

Ha a Rendelőintézet épületegyüttesének műszaki, statikai elavultságának foka gazdaságossá teszi átépítését, akkor akár a szemközti kórház bővítmenye is lehetne. Az egy emeletes Munkácsy Mihály utca 13. sz. házra további szint ráépítésével megszűnne az utcafalnak jelenleg mutatkozó bántó zökkenője. Ha az egészségügy nem tart igényt rá, kollégiumként, idősek otthonaként előnyt jelentene belső tereinek összekapcsoltsága és a széles folyosók. Lakóházzá is átalakítható.

Végül néhány mondattal szólnunk kell az építész **Károlyi Emil**ről, akinek munkássága legjelentékenyebb része városunkhoz kötődött.¹⁰ Sopronban **Schärmár János** építési vállalkozónál 1891. január 1-től 1894. január 1-ig kőművesnek tanult, felszabadult, majd annak építési irodájában 1895. március 28-ig kőműves gyakornokként és rajzolóként működött. Munkaadójának ajánlólevele szerint, amelyet hagyatékával együtt felesége ajándékozott a pécsi Janus Pannonius Múzeum helytörténeti gyűjteményének, nála a „gyakorlati kőművességben és irodai teendőkből is teljes jártasságot szerzett, végelszámolásokban, költség-előirányzatokban, régi épületek felvételében, könyvek vezetésében, levelezésben s vidéki építési irodában egyáltalán előforduló mindennemű munkálatokban lehetőleg önállóan dolgozott.”¹¹

A következő évekről nincs adatunk, talán ekkor további építészeti tanulmányokat folytatott. A Magyar Királyi Államvasutak igazgatósága (Budapest) által kiadott szolgálati bizonyítvány szerint 1900. december 17-től 1904. június 30-ig az építési és pályafenntartási igazgatóságon műszaki díjnokként alkalmazták. (Ennek nem találtam nyomát a Magyarország tisztii cím és névtárában.) A M. kir. József Műegyetemen 1873–1928 között oklevelet, absolutumot vagy oklevél-honosítást nyert építészek és mérnökök között sem találjuk a nevét. E forrás szerint viszont bátyja, Károlyi Sándor 1895-ben mérnöki oklevelet nyert.¹² Ő a MÁV-alkalmazott-

¹⁰ A horvátországi Varasdon született 1873. május 12-én és Pécsen hunyt el 1952. február 25-én.

¹¹ JPM Új és Legújabbkori Történeti Osztály gyarapodási napló sz. 73/87. Köszönöm B. Horváth Csilla és Gál Éva osztályvezetőknek, hogy a Károlyi-hagyatékot tanulmányozhattam.

¹² Varasdon született 1871-ben, meghalt 1933-ban

jaként részt vett Fiumében a Mária Valéria-mólón létesítendő tárházaknak előmunkálataiban, valamint a kolozsvári, brassói, piski, pozsonyi állomások tervmunkálataiban. Az 1903-ban kiadott *Pécsi Címtár* szerint ekkor már Pécsen a Magyar Királyi Kultúrtechnikai Hivatal mérnöke, aki az Indóház utca 19-ben lakott. Ennek fia volt az 1905-ben született Károlyi Zoltán, aki 1928-ban fejezte be mérnöki tanulmányait a Műegyetemen, majd Győrben királyi főmérnökként Károlyi Emil 1944-ben készített pótvégrendeletének fő kedvezményezettje lett, mint a családi névnek és szakmának folytatója.

Károlyi Emil tervezéseiben általában építészként jegyzi magát. Magyarország tiszti cím és névtárában 1906–1935-ig terjedő időszakban a „Kőműves-, kőfaragó- és ácsmester képzettség megvizsgálására szervezett pécsi bizottságok” tagjai között viszont építőmester minőségben szerepel. Károlyi Emil második felesége, Bertalan Erzsébet 1956-ban a Magyar Építőművészek Szövetségéhez benyújtott nyugdíj-folyamodványában összefoglalja férje tevékenységét, régebbi „magánmérnöki működését.” E szerint Károlyi Emil 1924-től a budapesti Mérnöki Kamara tagja volt. Ekkor kiadott emléklap tanúsítja, hogy a kir. hadsereg tartalékos hadnagya volt. „Művészi munkáit az elnyert pályadíjak igazolják”. 1896 áprilisában a veszprémi káptalannak egy kanonok lakóházára hirdetett pályázatán I. díj, júliusában a komáromi közkórház tervpályázaton megvétel, ugyanazon év novemberében a szabadkai főgimnázium épületére hirdetett tervpályázaton II. díj. 1900-ban a palánkai római katolikus templom tervpályázaton I. díj. Az Éber László szerkesztette, 1935-ben kiadott *Művészeti Lexikon* szerint egy evangélikus templom tervével nyert díjat. 1902-ben a Mátyásfüldei katolikus templom tervpályázaton megvételre ajánlották munkáját, ugyanakkor a Magyar Mérnök és Építész Egylet nagydíj pályázaton egy evangélikus templom tervével az Egyesület nagy aranyérmét és a kulturális minisztérium 1200 koronás utazási ösztöndíját nyerte. 1903-ban a breznóbányai evangélikus templomtorony-tervpályázaton megvételre ajánlották, a brassói Kereskedelmi és Iparkamara tervpályázaton II. díjat nyert. Károlyi pályakezdését **Pilkhoffer Mónika** munkája ismereti, amely szerint Károlyi **Schlauch Imre** halálát követően, vélhetően 1904. júliustól kezdte pécsi működését, annak fiaival: **Schlauch Józseffel** és **Schlauch Lőrinc**ccel társulva. Tervpályázati pályamunkákkal, s talán fivére révén is e régióval már korábban kapcsolatba került.¹³

A kaposvári törvényszék épületének 1903-as tervpályázatán az I. díjat nyert PAX jellegű, **Marton Ákos** és **Riemer Márkus** budapesti építészekkel közösen készített tervével.¹⁴ 1902-ben a Torontál megyei Takarékszövetkezet és Hitelbank, valamint a pozsonyi postapalota épületéhez készített tervei harmadik helyezettek. A **Károlyi és Schlauch cég** építi fel Pécsbányatelepen az 1901-ben tervezett nyerstégla homlokzatú, neoromán katolikus templomot **Rommel Péter** terve alapján.¹⁵ Károlyi Emil 1903-ban Nádudvarra községét tervezte, ugyanakkor a pécsi városháza tervpályázatán ismét Marton Ákossal közösen jegyzett gótizáló épületervvel in-

¹³ Pilkhoffer Mónika: Pécs építészete a századfordulón (1888–1907). Pécs, Pannónia könyvek 2004. 43–44.p.

¹⁴ Pécsi Közlöny, 1903. május 26. 5.p.

¹⁵ Pécsi Napló 1901. április 14. 6.p.; május 16. 9.p.; 1902. május: 3. 5.p.

dult. 1904-ben a szabadkai tanyai templomok pályázaton első díjas. 1905–1907 között számos pécsi épületátalakítás, építkezés kivitelezője volt még Schlauch Imre fiaival társas viszonyban működő cége. Például a Király utca 4. alatti Geltsch és Gräf drogista cég háromemeletes bérházának 1907-ben. A Károlyi és Schlauch Lőrinc céget tartozásai következtében ekkor felszámolták. Marton Miksa megveszi a cég ingó felszerelését, és mint betétes tag Károlyi Emil építőmesterrel építési vállalkozó kereskedelmi társaságot alakítottak 1908-ban, a **Károlyi és Társa céget**. 1911-ben további két betétes taggal bővültek. **Lauber Viktor** vállalkozó és **Deutsch Béla** kereskedő pécsi lakosok fejenként 15 000 koronával járultak hozzá a cég forgótőkéjéhez. Az 1913-ban kötött pótszerződés a kültagokban némi változást rögzít: Marton Miksa és Lauber Viktor mellett a kilépő Deutsch Béla részét két személy veszi át: **Berecz Károly** és **Hamerli József**. Újabb tőkét hoznak, illetve 1914-ben még százezer korona hitelt is felvett a cég. 1918. november 18-án a Károlyi és Társa betéti társaságot feloszlatták, illetve törölték. Ez Marton Miksa kiválását jelentette, míg a többiek Károlyival részvénytársaságot alapítottak, amely csak 1930-ban szűnt meg, amikor Károlyi visszaadta iparjogát. Tulajdonképpen építőanyag-kereskedők társulása volt a cég (Lauber és Deutsch téglagyáros, Marton Miksa fakereskedő, Hamerli vasárukkal foglalkozott), amelyben Károlyi építési (tervező és kivitelező) tudása biztosította befektetési céllal történő bérházépítéssel tőkéjük megtérülését.

Károlyi Emil legismertebb pécsi műveinek egyike a református templom és plébániaház 1906–1909 között megvalósított nyerstégla architektúrája. Ezzel párhuzamosan további, főként neoromán stílusú, vagy a középkori építészet formátárát egyénien hasznosító katolikus templomokat épített: Harkányban, Kadarkúton (1906),¹⁶ Palánkán (1908-ban a neogótikus templom belső berendezése is az ő tervei szerint készült) és Tompán.¹⁷

1905-ben a pécsi Építőiparosok Egyesülete tisztikara elnökéül Károlyi Emil építőmestert választotta meg, az egyesület pedig csatlakozott az országos építőiparosok szövetségéhez.¹⁸

1907–1908-ban a Mecsek Egyesület megbízásából a Misinán Károlyi Emil megépítette a Kis József kilátót, amelyet azóta már lebontottak. 1908-ban a rákosligeti zsinagóga tervét, valamint a Magyar Építő- és Iparművészeti Rajzoló Országos Egyesületének nagypályázatára készített múzeumtervét is díjazták.¹⁹ Károlyi nevéhez köthető további pécsi épületek: a Rákóczi út 68., Breuer Miksa emeletes lakóháza, a közkórház belklinikai elkülönítő pavilonja 1909-ből, majd a Megye utca 21. sz. saroktelekre 1911-ben dr. Schmidt Antalnak, 1912-ben ugyanevű Siptár Lajosnak tervezett-épített egyemeletes lakóháza (1943-ban is készített

¹⁶ Harkány: Pécsi Napló 1906. június 21. 2–3.p.; Kadarkút: Pécsi Napló 1906. szeptember 26. 3.p.

¹⁷ Palánka, és további közlések Károlyi Emilről: Gerle János–Kovács Attila–Makovecz Imre: A századforduló magyar építésze. Budapest, 1990. 228. és 251.p.; Pilkhoffer Mónika: Pécs építésze a századfordulón (1888–1907) Pécs, Pannónia Könyvek, 2004. 43.p.

¹⁸ Pécsi Napló 1905. január 22. 6.p.

¹⁹ Merényi Ferenc: Magyar építészek 1890–1918. Adatgyűjtemény, Építészeti Múzeum, Budapest, 1955. 163.p. – idézi Pilkhoffer Mónika i.m. Pilkhoffer... i.m. Pécs... 2004. 44.p.

Friedman Károly bútortháza. Pécs, Rákóczi út és Jókai utca sarok.

ide újabb tervet). A Mária utca 43. számú emeletes neobarokk lakóház Lauber Viktor téglagyáros számára, valamint a Pannónia Sörgyár átépítése voltak azok a munkái, amelynek sorába a Pécsi Kerületi Munkásbiztosító Pénztár Munkácsy Mihály utca 17–19. sz. épületének tervezése kapcsolódik. 1912-re elkészült Marton Miksa és Károlyi Emil saját kétemeletes, műtermes bérháza ez utóbbi terve alapján, a Jókai utca és a Mátyás király utca 1. sz. alatti saroktelken. A művészteremre a hárompajzsos festőcímeres dekoráció is utal a homlokzaton. A történeti stílusok hatása, főként a neobarokk olykor némi szecesszióval keverten mind-egyiknél különféle mértékben még érezhető. Tornyos, hatásos tetőformák, különösen az általa kedvelt saroktelkeken érvényesültek. A századforduló nagyvárosi építkezéseinek léptékét és vállalkozási megfontolásból mértéktartóan alkalmazott stukkóarchitektúráját honosítja meg ezekkel az épületekkel Károlyi városunkban.

Friedman Károly bútorgyára és üzlete számára, 1914-ben épített kétemeletes sarokháza már kifejezettebben szecessziós jellegű (Rákóczi út és a Jókai utca saroképülete), ugyancsak ez a stílus jelentkezik szolid vakolatarchitektúrával a Jókai utca 15. emeletes lakóház homlokzatán is.²⁰ Vakolatba karcolt dekorációjával, igényes, falazott pillérű kerítésével legeredetibb, a történeti előképektől elszakadó emeletes villaépülete a Heim Pál utca és a Rét utca sarkán áll, amelyen 1925-ben és 1943-ban is további átépítéseket és bővítéseket végzett, s ugyancsak tulajdonosa is volt.

²⁰BML Tervtár 80. Deák utca 15. Benkovits Lajosné emeletes lakóház 2126/1920

Károlyi Emil: Bérvilla Pécssett, a Heim Pál utcában

1918-ban maga és felesége részére emeletes sarokházat tervezett a Mátyás Flórián (ma Hunyadi) utcában a Péter utca kiágazásánál lévő saroktelekre.²¹ A némi szecessziós vonásokat mutató ház megépüléséről nincs adatunk, ma teljesen átépült ház áll a helyén. Építkezési (Építési-, beton- és vasbeton-) vállalat részvénytársaságát már az első világháború alatt és még az 1920-a évek derekán is a Majláth utca 22-ben hirdette. Egyre több ingatlan építésével és bérbeadásával igyekezett vagyonát biztosítani.

Aktív szereplője volt szakmai egyesüléseknek. Elnökletével 1919-ben megalakult a Pécsi Építőiparosok Szövetsége.²² A századforduló építési gyakorlatának megfelelően olykor a belső berendezéssel együtt tervezte meg épületeit, saját irodájának bútorait. 1922-ben Kisasszonyfára Tyoszi Sándor részére emeletes nagy házat tervezett, a kert felőli homlokzat keskeny ablakai és az emeleti teraszmellvéd tagolásában némi szecessziós jelleggel. 1925-ben a Rákóczi út 45–50 számú telekre Központi Vásárcsarnok építésére nyújtott be tervjavaslatot.²³ A Károlyi Építkezési Vállalat Rt. telepén (Marosvásárhely utca 6.) előkertes tisztviselő lakóház tervét készítette, amely már 1931-ben a tulajdonába került, s amihez 1942-ben északra további szárnyat toldott. A Szent István téren a Littke-féle ház átépítését követően a Szent István tér 11. udvari részén 1931-ben építette fel azt a lakóházát, amelyben élete végéig irodája is működött.

²¹ Tervrajzát lásd JPM Új és Legújabbkori Történelmi Osztály gysz. 73/87

²² Pécsi Napló 1919. január 3. 2.p.

²³ BML Tervtár 354.

1927-ben a Pilch-iroda tervezte Petőfi és József Attila utca sarkán álló városi bérházak kivitelezése mellett saját tervezésben részben befektetésként résztulajdonnal 1931-től bérházakat épített az Ispitaalja (ma Semmelweis utca) 5–7. sz. telkekre, 1936-ban: Ispitaalja utca 9. és 21.), ahol az utca e szakaszára teljes beépítési tervjavaslatot is készített. Vállalkozásainak haszna tehette lehetővé, hogy 1934-ben saját nyaralót építhetett Sikondán, majd 1938-ban ugyanott 14 szobás panziót. Építési vállalkozónál több volt, tervezőként is el tudta magát fogadtatni, építészként írta magát alá tervein. Vagyon helyzetét, igényességét jelzi saját lakóházainak mérete, s a róla készült olajfestmény-portré, amely ugyancsak ma a JPM Új- és Legújabbkori Történeti osztályának gyűjteményében található.²⁴

Lépést tudott tartani a változásokkal, el tudott szakadni a történelmi építészet formatárától, s bár a szecesszióban csak a kommersz formatárú vakolatarchitektúráig jutott, a megbízható kiviteli munkája és kapcsolatai révén sikeresen működött. A modern építészethez vakolt és nyerstégla felületekkel alakított puritán homlokzatokkal kapcsolódott (például az 1940-ben tervezett Szigeti országút 29-ben a Pécsi Egyházmegye Takarékpénztár Rt. bérháza). A két világháború közötti periódus egyházi építkezéseinél ismét jutott számára templomépítésre megbízás. 1928-ban a szentlőrinci református imaház, a hatvani Prohászka-émléktemplomra vagy a Pécsi köztemető katolikus kápolnijára (1932) hirdetett tervpályázatokra benyújtott historizáló tervei jelzik, hogy ez épülettípus számára végérvényesen a középkori stílusok formatárához kötődött. 1929-ben Baksa (neoromán) és Szabadka katolikus templomát tervezte és kivitelezte. 1932-ben elhunyt első feleségének, Gábrriel Klárának a pécsi köztemetőben kriptát, a következő évben fivérének, Károlyi Sándor mérnöknek tervezett síremléket. Mecsekalján a Mária utca 5. szám alatti szőlőjében lévő házat 1946-ban alakította át, s az államosításig bérházainak jövedelméből élt. 1950-től 1952. február 25-én bekövetkezett haláláig a Pécsi Tervező Vállalatnál dolgozott, ahol az idős mester a kor igényeinek megfelelően újításokkal is próbált megfelelni az elvárásoknak: előregyártott tetőszék tervében vasbeton szelemenek és szarufák alkalmazására tett javaslatot.²⁵ Özvegyen maradt feleségének meg kellett élnie az államosítás következtében ingatlanai, sikondai nyaralójuk elvesztését, saját házában a hármastársbérletet.

Károlyi Emil az építés teljes folyamatát – a tervezéstől a kivitelig – uraló építész-vállalkozó típusa, aki munkabírásában, feladatainak mennyiségében, megvalósításuk eklektikusságával is folytatója lett Schlauch Imre tevékenységének. Fél évszázados tervezői munkásságából az első világháború végéig tartó századfordulós periódusa volt a látványosabb, amikor a városképben ma is domináns épületeket tervezett, amelyek e korszak helyi polgárságának, vállalkozóinak az építészeti forma-megújulást csak óvatosan és megkésettén követő ízléséről szólnak.

²⁴ JPM Ltsz. 87.3.

²⁵ Szoyka Pál: A PÉCSITERV. A Dél-dunántúli Tervező Vállalat története. Pécs, 1985. (Sokszorosított)

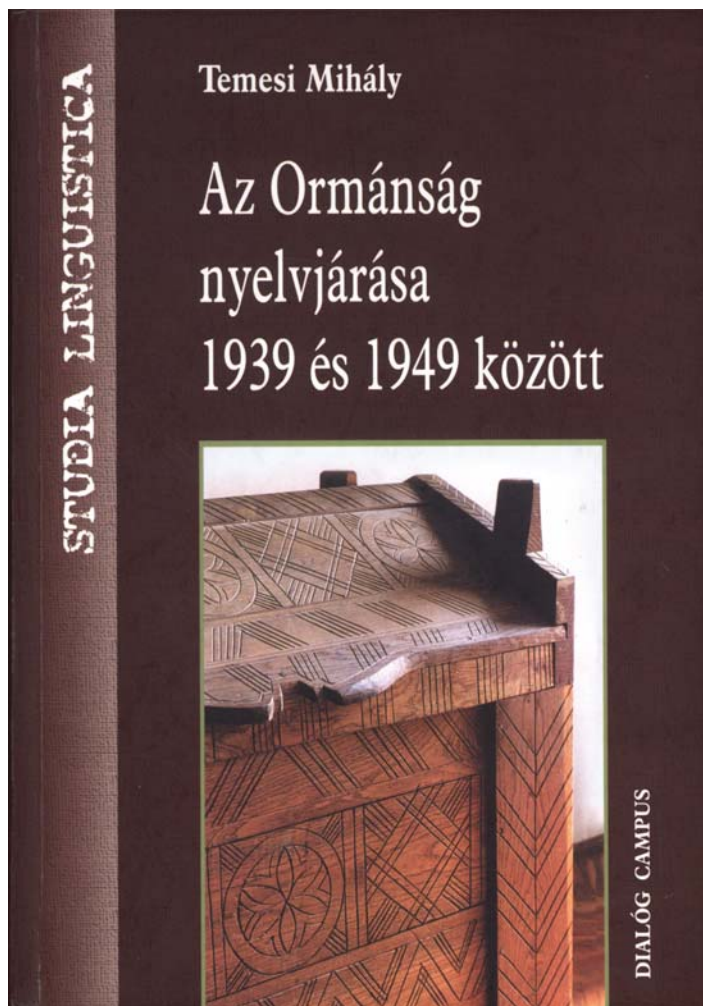

ZEMPLÉNYI VERA

TOMANÓCZY JOLÁN ÉS TEMESI MIHÁLY nyelvjárási gyűjtései az Ormánságban

2003. október 25-én emléktábla-avatás volt Hirics községben. Az ünnepséget a helyi református egyházközség, a falu önkormányzata és a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának a Finnugor, valamint a Nyelvtudományi Tanszéke rendezte. A falu önkormányzata és az egyházközség műemléktemplomuk felújítását ünnepelte; az egyetem két tanszéke a Pozsonyból Budapestre költözését 1923-ban Pécsre települő Erzsébet Tudományegyetem átadásának a 80. évfordulóját. „Az új egyetem Bölcsészettudományi Karának szakmai és anyagi támogatásával 1937 őszén **Tomanóczy Jolán** és **Temesi Mihály** Hirics községben megkezdte az Ormánság nyelvének tüzetes leíró nyelvtani, szóföldrajzi vizsgálatát. Több évig tartó széles körű gyűjtőmunkával tárták fel e nevezetes történelmi nagytájunk erősen archaikus nyelvjárási megörökítésre méltó kincseit” olvasható a közösen kiadott meghívóban. A hiricsi templom homlokzati falán helyezték el az emléktáblát.

Egy évvel korábban, 2002. szeptember 28-án Sellye városában mutatták be Temesi Mihály posztumusz monográfiáját.¹ A két rangos rendezvény résztvevői felidéztek a nyelvjárás gyűjtőutakat, az adatközlők alakját, a tudományos műhelyek világát, a református lelkészek kultúramegőrző tevékenységét, az egyetemi viszontagságokat, a tanárképző főiskolán folyó oktatást, a Temesi-hagyaték megjelentetéséért folytatott munkálatokat.² Az ott elhangzottakról, a nyelvjárás monográfia kiadásáról mind a helyi sajtó, mind a legrangosabb szakmai folyóiratok is hírt adtak.³

¹ Temesi Mihály: *Az Ormánság nyelvjárása 1939 és 1949 között*. Pesti János és Szűcs Tibor (szerk.) Pécs, 2002.

² A dolgozat Temesi Mihályné és a szerző közös előadásának írott változata.

³ Juhász Dezső: Temesi Mihály emlékülés és könyvbemutató az Ormánságban. In: *Magyar Nyelv*, 2002. 4. sz. 508–509.p.; Figler Csilla: Könyvbemutató az Ormánságban. In: *Nyelvőr*, 2003. 3. sz. 355–356.p.; G.

Az ünnepek szervezői közül a pécsi egyetem bölcsészkarának a Finnugor és a Nyelvtudományi Tanszéke abban a szerencsés helyzetben van, hogy 80 év bölcsész hagyományaira, kutatásaira, oktatásra tekinthet vissza. Bár az Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarára 1940. október 31-én bezárta a kapuit, a magyar nyelvészet, nyelvtörténet területén folytatódott a megkezdett tudományos kutatások Klemm Antal, **Vargha Damján** irányításával; Temesi Mihály, Tomanóczy Jolán, **Hegedűs Lajos** részvételével. Ennek a munkának az eredménye az említett Temesi-monográfia. Sajnos a többi tanszék, intézet más sorsot mondhat magáénak. A professzorok, diákok távozása a városból nagy űrt hagyott maga után, örökségük megismerése, megőrzése, számbavétele az utódok feladata.⁴

A 2002-ben megjelent ormánsági nyelvjárási monográfia gyűjtőmunkálatai 1937-ben kezdődtek, akkor csatlakozott Temesi Mihály a Tomanóczy Jolán által egy évvel korábban meginduló anyaggyűjtéshez. Tomanóczy Jolán 1936-ban iratkozott be az Erzsébet Tudományegyetem bölcsészkarának magyar–német szakára. Klemm professzor javaslatára fogott lakóhelye, Hirics nyelvi anyagának a tanulmányozásához. Apja, dr. Tomanóczy János a falu református lelkésze volt, anyja, Barthalos Jolán az ormánsági Sósvertike református lelkészének, Barthalos Ödönnek a leánya, egyben Tomanóczy Jolán első számú adatközlője. Az Ormánság nagy részén a református vallású réteg az őslakók leszármazottjaiból állt, akik túlélték a törökidőket, s a reformáció idején tértek át a protestáns hitre. Az ott élők nyelve, a 30-as években még a reformáció előtti időkből őrzött archaikus vonásokat (pl. gyónik, „úrvacsorához járul”). A nyelvjárás legfőbb jellemzői: közepes mértékben ö-ző (*éccör, merök, télön*); kettőshangzók előfordulása (*vóut, jóu*); nem illeszkedő rag: *-nál (kernál)*; *-uk, -ük* helyett: *-ik (magik)*; *-ja, -je* igerag helyett: *-i (láti, mondi)*. Tomanóczy Jolán Hiricsben nevelkedett, a falu nyelvét anyanyelvjárásként beszélte. Az Ormánság zárt nyelvi egységének a tanulmányozását, a már-már felbomló félben lévő paraszti közösségek nyelvének a megőrkítését Klemm professzor fontosnak tartotta. Nem volt nyelvjáráskutató, de tisztában volt a nyelvjárások jelentőségével. A gyűjtés módszereit jól ismerte, mivel a finnugor népek körében, Oroszországban maga is jelentős feljegyzéseket készített.

A 20. század elejére kialakultak már a történeti összehasonlító nyelvészet módszerei. A 19. század végétől az új nyelvészeti irányzat, az újgrammatikus iskola – melyhez Klemm is tartozott – továbbfejleszti a történeti összehasonlító

Tóth Károly: Temesi Mihály: Az Ormánság nyelvjárása 1939 és 1949 között. Leíró nyelvtani és szóföldrajzi monográfia. In: Pécsi Szemle, 2003. tavasz, 115–116.p.; Kovács János: Az Ormánság ünnepe. In: Új Dunántúli Napló, Pécs, 2003. november 8.; Emléktábla a kutatóknak. In: Új Dunántúli Napló, 2004. január 6.; Bendúr Judit: Az a híres Hirics. In: Univ, Pécs, 2003. november 11.; Pesti János: Nyelvjáráskutatók ünneplése Baranyában. In: Magyar Nyelv, 2004. 2. sz. 240–243.p.; Kiss Jenő: Temesi Mihály dialektológiai munkásságáról. In: Magyar Nyelv, 2004. 243–246.p.

⁴ Dezsőné Zemplényi Vera–Dobó Attila: A finnugor összehasonlító nyelvészet és a magyar nyelvtörténet oktatása Pécsen 1923–1998. In: Magyar Nyelv, 2002/2. 244–252.p.; Zemplényi Vera–Dobó Attila: A történeti nyelvészet a pécsi egyetemen. In: Pécsi Szemle, 2001. tavasz 97–114.p.; Figler Csilla: Zolnai Gyula nyelvtudós. In: Pécsi Szemle, 2002. ősz, 98–111.; Figler Csilla: Tolnai Vilmos pécsi nyelvészprofesszor. In: Pécsi Szemle 2004. tavasz 100–101.p.; Figler Csilla: Klemm Antal nyelvészprofesszor. In: Pécsi Szemle 2004. nyár, 44–51.p.

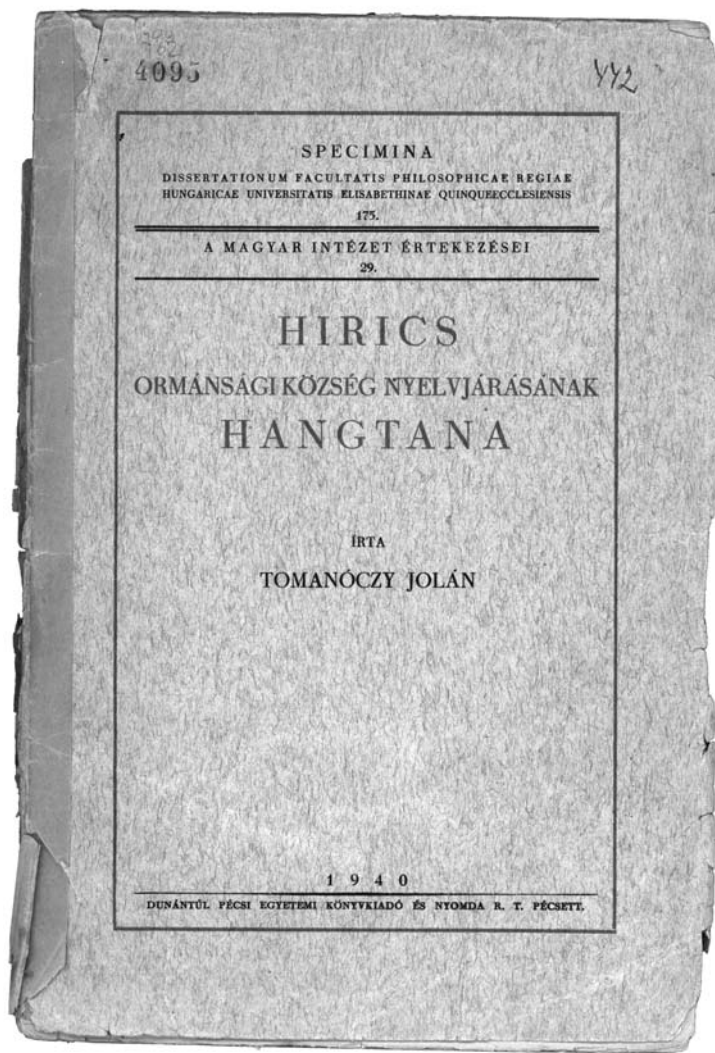
módszert, s bekapcsolja vizsgálataiba a nyelvjárásokat, a népnyelvet, az élőbeszédet, a lélektani szempontokat. A nyelvtörténész számára a nyelvjárások fontos tanulságul szolgálnak. A nyelvtudósok számára a 30-as években már világossá vált, hogy a nyelvjárást önálló nyelvi egységnek kell tekinteni, s nem a köznyelvhez kell viszonyítani, hanem ahhoz a korábbi formához, amelyből kialakult. Látták azt is, hogy a nyelvjárások nem különülnek el egymástól, az egyes jelenségeknek nincsenek éles határai, az izoglosszák keresztül-kasul szelik egymást. A kutatók már nem egy-egy jelenség vizsgálatát tűzték ki célul, hanem a teljes szókincs összegyűjtését és az egész nyelvtani rendszer bemutatását, amelybe már beletartoztak a köznyelvi formák is.

A 30-as években a század eleji állapothoz képest fellendült a nyelvjárás-kutatás, legfőképp **Csúry Bálint** debreceni egyetemi tanár tevékenységének köszönhetően. A társadalomkutatók érdeklődése is a nép felé irányult, a népi írók mozgalma ekkor bontakozott ki. Ez a néprajzi gyűjtés a nyelvjárás-kutatás fellendülésével járt együtt. 1937-ben jelent meg Kiss Géza *Ormányság* c. könyve, mely néprajzi és nyelvi gyűjtésen is alapul.⁵ A Tomanóczy Jolán és Temesi Mihály által végzett kutatások a kákicsi református lelkész által megkezdett munka folytatásai.

Klemm Antalnak sikerült betanítania Tomanóczy Jolánt az anyaggyűjtés fortélyaira. A gyűjtőnek ismernie kellett az embereket, a helyi szokásokat, a hétköznapi élet gondjait, hogy jó kérdésekkel irányítani tudja a beszélgetést. Mert a kérdés során egy régebbi nyelvhasználat elemeinek a feltárása volt a cél. Fontos volt, hogy az emberek meg merjenek szólalni, ne szégyelljék falusias beszédüket. Tomanóczy Jolán nemcsak a nyelvjárást ismerte, hanem a nyelvjárást beszélő emberek világát is, hiszen ott élt közöttük, közülük való volt.

Az adatközlők kiválasztásához jó helyismerettel kellett rendelkezni, nem utolsósorban jó feljegyzést kellett készíteni. Fonetikai jelekkel kellett jelölni a hangszínárnyalatokat. Ez sem volt könnyű, mert még az egységes nyelvjárási hangjelölési rendszer sem volt kidolgozva. A Setälä-féle hangjelölésből kiindulva új rendszert alkot. Ez különösen azért értékes, mert a nyelvjárási szövegek egységes jelölési rendszerét 1942-ben alkotják meg a kutatók, s amelyhez felhasználják a Tomanóczy Jolán-féle jelölést. Tomanóczy Jolán műve iránymutató, egyedülálló és korszakalkotó jelentőségű, mind a mai napig hivatkoznak rá neves szakemberek. (Hangfelvételek készítésére akkor még nem volt lehetőség.) Tomanóczy Jolán disszertációja készítésekor hatalmas anyagot gyűjtött össze, nemcsak szavakat, hanem mondatokat is feljegyzett. A nyelvi gyűjtést lakóhelyén, Hiricsben kezdte, Hirics egyike a tájegység 45 falujának, lakóinak száma az 1930-as években 554 fő, ezek közül 277 fő református. Tomanóczy Jolán 1940. április 24-én védte meg *Hirics ormánysági község nyelvjárásának hangtana* címmel summa cum laude minősítéssel doktori disszertációját. A szigorlaton jelen voltak még Vargha Damján és **Kószó János** professzorok Klemm Antal kivételével. A mű a Magyar Intézet Értekezései sorozat 29. köteteként a Specimina Dissertationum Facultatis Philosophicae

⁵ Sylvester Rt. Kiadó, Budapest, 1937.

Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis 175. számaként jelent meg.

A következő részekből áll: Hirics története (3–10.p.); Leíró hangtan (11–21.p.), melyben a faluban beszélt nyelv magánhangzói és mássalhangzói kerülnek példákkal illusztrálva bemutatásra, mindenütt bőséges szakirodalmi hivatkozásokkal. A hangtani részt a nyelvjárási jelenségek nyelvtörténeti magyarázata egészíti ki (23–52.p.)

2003-ban az emléktábla avatásakor a falu mai lakói közül sokan emlékeztek még „Sugárka” későbbi „Sugi néni” (Tomanóczy Jolánt így hívták családja körében, a faluban) gyűjtőmunkálataira. Volt olyan, akinek dédunokája idézte föl a múlt

emlékeit. Megható volt látni az emberek arcáról sugárzó büszkeséggel párosult szeretetet, ami a ma már idős – 87 éves – tanárnő felé megnyilvánult.

A tehetséges egyetemi hallgató, Tomanóczy Jolán formálódó disszertációjára fölfigyelt a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Összehasonlító Nyelvészeti Tanszék tanársegédje, Temesi Mihály, s úgy gondolta, hogy az Ormánság számára is kutatási területül szolgálhat. Egyre gyakrabban kerékpározott ki az ormánsági faluba, míg Tomanóczy Jolán helyismerete alapján maga is gyűjtőútra indult. Ez tulajdonképpen fordulatot jelentett a kutatómunkájában, mert kezdetben a francia irodalom, a leíró magyar nyelvtan állt érdeklődése középpontjában. Már egyetemi hallgatóként készített francia nyelven egy magyar irodalmi antológiát, 1935-ben Pécs város pályadíját nyerte el *A magyar irodalom Franciaországban* c. dolgozatával; 1938-ban jelent meg Pécsen *A magyar irodalom a múlt század és a századforduló művelt franciájának a felfogásában* c. tanulmánya. Doktori disszertációját *A magyar névmások története* címmel védte meg 1937-ben Klemm Antalnál.

1938-ban Klemm Antal már az Ormánság nyelvjárásának a kutatása céljából belföldi ösztöndíjra jelölte Temesi Mihályt, mivel „nagy kedvvel és kitartással foglalkozik a nyelvtudománnyal, jól ismeri a hazai és a külföldi nyelvtudományi irodalmat, a nyelvtudomány módszereiben jártas.”⁶ A kutatási ösztöndíjat 1939-ben is elnyerte. 1937-től már közösen folytatták a nyelvjárási anyaggyűjtést. Kezdetben a Hirics környéki falvakba indultak, aztán az egyre távolabbi községekbe, míg az Ormánság 45 települését be nem járták. A 2002-es sellyei könyvbemutatón Temesi Mihályné a következő szavakkal idézte föl a közös anyaggyűjtés emlékét: „Igyekeztünk kihasználni minden lehetőséget a gyűjtésre. Nem kellett különleges alkalomra várnunk, hogy beszédbe elegyedhessünk az itt élő emberekkel. Kezdetben Hiricsben gyűjtöttünk, itt a szomszédokkal beszélgettünk, gyerekek játékaiba kapcsolódtunk be. Mindig és mindenütt velem volt a jegyzetfüzetem. Később Temesi Mihály folytatta a beszélgetést, én pedig lejegyeztem a hallottakat, olykor a teljes szöveget. Eljártunk a játszóba, a fonóba, ahol a fiatalok gyűltek össze hosszú téli estéken, kukoricát morzsoltak, énekeltek, beszélgettek. Amikor már távolabbi falvakra is kiterjesztettük a gyűjtést, apám volt a segítségünkre, az ő közvetítésével választottuk ki az adatközlőket. Levelet írt az ormánsági falvak református lelkészeinek, vagy telefonált nekik, vagy a vajszlói vásárban találkozott velük, s arra kérte őket, hogy keressenek „jól beszélő” tősgyökeres ormánságiakat, akiket majd fölkereshetünk. A falvakba lovas kocsival, gyalog, biciklivel jutottunk el, az adatközlőket, otthonukban kerestük föl, vagy a parókiákra hívtuk őket. A lelkészek közül emlékszem Piskón Szabó József, Lúzsokon Aszalós Gyula, Hídvégen Bay Ernő, Adorjásan Czerecz Horváth János, Cúnban Csánki Gábor, Kóróson Erdélyi Imre, Drávaszabolcson Csukás Endre, Kémesen Koncz Antal, Sámodon Kudar Dezső, Zalátán Halász Imre, Sellyén Jávör Dénes, Vajszlón Takács Sándor nevére. Kákcson fölkerestük Kiss Gézá is, ő is támogatta a munkánkat. Előfordult az is, hogy a lelkészek elkísértek minket a kiválasztott személyekhez, akiknél mi régi hiedelme-

⁶ BML M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar iratai, kari ülési jegyzőkönyve 1938. február 28.

Ormánsági adatközlőkkel a hiricsi parókia udvarán (balról jobbra): két ismeretlen személy, Bazsó Józsefné Páncél Zsuzsa, Csoknyai Jánosné Csősz Zsuzsa, dr. Temesi Mihály, dr. Tomanóczy Jolán, dr. Klemm Antal, dr. Tomanóczy János és felesége, Kígyósi Jánosné Csoknyai Juliska, Kamu Petike, Kígyós Irénke, Böde Jánosné.

ket, boszorkány- és betyárhistóriákat akartunk gyűjteni, a lelkész úr pedig szeretettel volna nekünk bemutatni híveinek bibliaismeretét, hitbéli tájékozottságát. Voltak az adatközlők közt nagyon idős emberek, pl. a bába Bóba Panni néni 98 éves volt, aki nagyon szép, régi történeteket tudott; voltak betyárok szeretői, pl. Séta Pista alvezérének, Bengán Jánosnak a szeretője, Zsuzsa Éva néni; egykori betyárok és betyárasszonyok, pl. Görbe Panni néni, akik azt hitték, rendőrkézre akarjuk adni őket. Voltak idősek és fiatalok, 4 évestől 100 évesig. Néha kocsmákban, vásárokon beszélgettünk az emberekkel, mi mindenütt lejegyeztük azt, amit mondtak. Nekem a kötetem alatt volt a füzetem, s fonetikai jelekkel rögzítettem a kiejtést. Voltak a gyűjtésnek nehézségei. Sokan félték, hogy az „egyke” problémáját bolygatjuk, mert voltak már keserű tapasztalataik, s ezért elzárkóztak előlünk. A 30-as években falukutatók járták a falvakat, akikre nagyon megharagudtak azért, amit leírtak. Így járt Móricz Zsigmond is, akit fölismertek a pécsi vásáron, s majdnem megvertek. Mivel én is „egyke” voltam, ezért a bizalmukba fogadtak, meg ki is fejeztük, hogy mi nyelvi anyagot gyűjtünk, az „egyke” problémáját nem is érintettük. Később, mikor megismertek minket, megnyílt az életük előttünk. Fájdalmas történeteket hallottunk, tragédiákról, csecsemőgyilkosságokról meséltek nekünk; magukra maradt öreg szülőkről, akik a háborúban elveszítették „egyke” gyermeküket. Az egyik faluban megmutatták 18 vérmérgezésben – magzatelhajtás következtében – elhunyt asszony sírját. Középről láthattuk az Ormánság égbekiáltó problémáit: a bezártsá-

got, a földosztás szükségességét, az egy helyben topogás veszélyét, aminek aztán később férjem, Temesi Mihály a Pécssett megjelenő *Sorsunk* folyóirat lapjain hangot adott.⁷ Előfordult az is, hogy Klemm Antal professzor is részt vett a gyűjtésben. Ő feljegyzést nem készített, csak hallgatta az emberek beszédét, odahajolt hozzájuk”.

A nyelvjárási anyaggyűjtésbe a 30-as évek végén bekapcsolódott Hegedűs Lajos, a Gróf Széchenyi István Reálgimnázium magyar–német szakos tanára. Az iskola 1934/35-ös Értesítője szerint (26.p.) az Internationale Gesellschaft für Experimentelle Phonetik választmányi tagja és magyarországi reprezentánsa. 1932 óta tanított az iskolában, a 10-es cserkészcsapat tisztje, a 2. osztály osztályfőnöke. 1983-ban az MTA halála 25. évfordulójára emlékkötetet adott ki.⁸ Ebben olvashatunk az életéről, műveiről, s ez tartalmazza műveinek a bibliográfiáját is. 1932-ben Budapesten végezte az egyetemet, eredetileg orvosnak készült, már diák korában érdeklődése a beszéd fiziológiája, a hangok képzésére, a tanári beszéd mérése felé irányult. Publikációi is ilyen témákban jelentek meg különböző nyelveken. 1935-ben Pécssett adták ki a versritmusról írt tanulmányát, amelyben Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Reményik Sándor, Illyés Gyula, Weöres Sándor mondja el gondolatait. Tanulmányúton volt Párizsban, Londonban, egy idegklinikai neurológiai osztályán, Bécsben, Hamburgban, Rómában, Bolognában, Helsinkiben, Münchenben. Ismert és képzett fonetikus. 1948-tól haláláig az MTA Nyelvtudományi Intézete Fonetikai Laboratóriumának vezetője. Vértes O. András szerint legfőbb érdeme: a kísérleti fonetika megalapozása, az elektroakusztikai eszközök alkalmazása a fonetikában. A tisztán nyelvtudományi célú beszédfelvételek megkezdése Magyarországon Hegedűs Lajos nevéhez fűződik.

Programját tartalmazó tanulmánya a Pannoniában jelent meg, *A beszéd és nyelvjáráskutatás új lehetőségei* címmel.⁹ Itt olvasható, hogy az „Erzsébet Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete munkakörébe vonta a beszéd és a magyar kiejtés és a magyar nyelvjárássok vizsgálatát is.” Dolgozatában felsorolja az addig használt fonetikai eszközök területén végzett kutatásokat, majd megfogalmazza, hogy a nyelvjáráskutatás számára fontos a hanglemezek készítése. „Nemcsak azért, mert a betűkkel kifejezhetetlen hangszínáryalatokat, időtartam- és hanglejtéviszonyokat érzékelteti, hanem azért is, mert anyaga ellenőrizhető, objektív mérésekre alkalmas rezgésláncolatú alakítható.” Összegezve mondanivalóját megállapítja, hogy a tudomány és technika haladásával az új eszközöket be kell vonni a vizsgálatokba. Szomorú tény, hogy az előadását még az egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvészeti Intézetében mondta el, de programjának megvalósítására már az egyetem falai között nem kerülhetett sor, ugyanis a kormány és az országgyűlés elrendelte 1940. november 6-tól az Erzsébet Tudomány Egyetem Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karának ideiglenes szüneteltetését.¹⁰

⁷ Temesi Mihály: Dunántúl egyeteme és kutató intézete. In: *Sorsunk*, 1943. 5. sz. 337–344.p.

⁸ Magyar Fonetikai Füzetek. Az MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest, 1983. Vértes O. András (szerk.)

⁹ Pannonia, 1941/pótfüzet. 78–84.p.

¹⁰ 1940. évi XXVIII. Tvc. 3. §; Halasy Nagy József: Változások egyetemünk életében. Pannonia, 1941/pótfüzet, 86.p.

A Magyar Nyelvészeti Intézet Klemm Antal professzorral együtt Szegedre települt, viszont a professzor megtartotta pécsi lakását, és innen utazgatott Szegedre, és folytatta az itt megkezdett kutatásait. Temesi Mihály Péccsett maradt. Vargha Damján, az Irodalomtörténeti Intézet professzora az intézetével együtt a jogi karra került. Intézete volt az egyetlen, amely tovább működhetett Péccsett. Vargha Damján az 1941/42-es tanévben az egyetem rektora volt.

A 40-es évekre a népnyelvkutatók számára egyre világosabbá vált, hogy a korszerű gyűjtés során nem elegendő, a szavak, mondatok feljegyzése, hanem szövegeket kell gyűjteni, s a nyelvjárásról nyelvtani leírást kell készíteni. Az írás képtelen rögzíteni a hangsúlyt, a hangszínáryalakat. Ezeken a nehézségeken segít a gépi felvétel, amely a valóságnak megfelelően örökíti meg az élőbeszédet. Magyarországon, de Európában is először Hegedűs Lajos készített géppel szövegfelvételeket nyelvjárási anyagokról.¹¹ A Magyarságtudományi Intézet megbízásából végezte a gyűjtéseit, saját pénzéből vásárolt lemezvágó készülékével Hegedűs ormánsági felvételei ezért is korszakalkotó jelentőségűek.

Szövegfelvételeihez szüksége volt Tomanóczy Jolán és Temesi Mihály helyismeretére és gyűjtési tapasztalataira. Szöveggyűjtést kezdő kutató nem végezhet, gyakorlott is csak akkor, ha jól ismeri a nyelvjárást. Fontos a természetes légkör megteremtése, a kérdések tervezhetősége. Temesi Mihály és Tomanóczy Jolán a 40-es évek elejére bejárták az egész Ormánságot, minden adatközlőt jól ismertek. „Az itt élők nem tudományos kutatókat, nyelvjárásgyűjtőket láttak bennünk, hanem érdekes történeteik, hétköznapjaik eseménye iránt érdeklődő, őket meghallgató közönséget. Sokszor ültünk a kispadon, ahova esténként összegyűltek egy kis beszélgetésre, sokszor, sokat és szívesen meséltek. Ezek a történetek mindenki előtt ismertek voltak, viszont nem mindenkinek volt meg a képessége, hogy megjegyezze ezeket, színesen és változatosan elő is tudja adni. Lassan megismertük az embereket, a történeteket lejegyeztük, összegyűjtöttük, s a hangfelvétel idejére a kérdéseket meg lehetett már tervezni. Temesi Mihállyal 1942. január 19-én a hiricsi református templomban házasságot kötöttünk. Férjem akkor a Széchenyi Reálgimnáziumban tanított, Hegedűs Lajosnak a kollégája volt, valamint oktatott a jogi karon működő Irodalomtörténeti Intézetben. Ezen kívül ő is utazgatott a Pécs–Baja–Szabadka–Szeged vasútvonalon, mint Klemm professzor, órái voltak az ottani bölcsészkaron, ahol 1947-ben nyelvjárástanból egyetemi magántanárrá habilitáltak.” (Temesi Mihályné előadásából)

Hegedűs Lajos hangfelvételeire 1942. június 28-án és 29-én került sor Vajszlón. Az adatközlők kiválasztása, a felvétel megszervezése nem jelentett nehézséget: „Az Ormánság 19 falujából 32 különböző korú, nemű, vallású adatközlőt hívtunk a vajszlói iskolába, óránkénti váltásban kérdeztük őket. Az adatközlők tevékenységükért napidíjban részesültek, amit Vargha Damján, az egyetem rektora biztosított. A pénzösszeget a helyszínen tőlünk felvehették. Azért választottuk a vajszlói iskolát, mert Hiricsben nem volt villanyáram, ami a lemezvágó készülék

¹¹Bárczi Géza: A magyar nyelvjáráskutatás időszerű feladatai. I. Oszt. Közl. VI. 69–70. p.; Balogh Lajos: Az újabb magyar nyelvjárási hangfelvételekről. In: Magyar Nyelv, 1962. 111.p.

működtetéséhez kellett. A mikrofont a virágok közé rejtettük, a beszélgetést a szomszéd helyiségben Hegedűs Lajos fejhallgatóval hallgatta. 78 darab 25, ill. 30 cm-es hanglemez készült” idézte föl Temesi Mihályné. A kiválasztott személyek a legkülönbözőbb témákról beszéltek: ételkészítésről, disznóölésről, halfogásról, bocskorviselésről, kenderkészítésről, a régi időkről, illetve népi hiedelmekről: a boszorkányos macskáról, az ördögről, a hazajáró lélekről; betyártörténetekről, farkas kalandról stb. A történetek rövidек, tömörek, csattanósak, előadásmódjuk az anekdotázó stílusra emlékeztet. (A viaszlemezek ma az MTA Nyelvtudományi Intézete Fonetikai Laboratóriumában vannak. Jelenleg folyamatban van CD-re való feldolgozásuk – Gósy Mária intézetvezető professzor szíves közlése.)

A hangfelvételek megőrizték az 1940-es években az Ormánságban élő emberek gondolkodásmódját, nyelvhasználatát: Bíró József, Tóthfalusi Jánosné, Szava András és a többi adatközlő eredeti hangját. Becses érték a mai ormánsági utódok számára.

Ezek a beszédfelvételek alapul a Népi beszélgetések az Ormánságból c. Hegedűs Lajos által szerkesztett könyv, amely 1946-ban jelent meg Pécsen a Dunántúli Tudományos Intézet kiadásában; valamint Temesi Mihály monográfiájának mondattani fejezete. Hegedűs könyvének a hangjelölése az első magyar népnyelv-kutató értekezés határozatai alapján nagyolt fonetikus átírással készült.¹² A szöveg bárki számára könnyen olvasható, áttekinthető.

Temesi Mihály folytatja a 40-es években gyűjtőútjait. Sorra jelennek meg publikációi, népzenei gyűjtéseire Kodály Zoltán is fölfigyel, Az Ormánsági gyermekjátékok bekerül a Magyar Népzene Tárába. A gyermekjátékok lejegyzésekor Temesi megállapítja, hogy már-már feledésbe merült, elveszettnek hitt dallamokat, ősi rigmusokat, európai vándormotívumokat sikerült találnia, amelyek egy korábbi népi kultúra elemeinek gyermekjátékká lett változatai.¹³ Az Ormánság nyelvéről írt elemző tanulmányait az akadémiai folyóiratok közlik.¹⁴

Járja a falvakat, pedig a gyűjtés nem könnyű. A Dráva mente akkor a határsávba került, s előfordult az is, hogy Temesi Mihály több bőröndnyi cédulájával éjszakába nyúlóan magyarázta valamelyik határőrszobán az *ë-ző* és *ö-ző* nyelvjárási változatok mellékjeles jelölésének a rejtelseit. 1939 és 1949 között 492 nap töltött a régió 45 községében.

Temesi Mihályt gyűjtőútjai során közösség veszi körül: Tomanóczy Jolán és családja, a református lelkészek, a tanítók, valamint az ormánsági parasztok, vagy ahogy ő nevezi őket: „nyelvjárási nyelvmesterek”. Nem fehér papírlappal és kérdőívvel érkezik, hanem az embereket akarja megismerni, teljes képet szeretne kapni róluk. Nem pozitivistá tudós ő, akit csak a szakmai szempontú gyűjtés érdekel, hanem a széles látókörű fiatal társadalomkutató, akit foglalkoztat a nyelvet beszélő nép kultúrája, múltja, hagyománya. Ortutay Gyula tanulmányában olvashatunk a 30-as

¹² Összeállította és kidolgozta Szabó Dénes. Magyar Nyelvjárási Tanulmányok 1. Budapest, 1942.

¹³ Ormánsági gyermekjátékok I–IV. Sorsunk, 1943. 319–323, 405–410, 494–447, 561–565.p.

¹⁴ A birtokos jelző az ormánsági nyelvjárársban. In: Magyar Nyelv, 43. évf. 309–312.p.; Hangutánzó szavak az Ormánságban. In: Nyelvőr, 72. évf. 109–11. p.; Az Ormánsági nyelvjárárs e hangjai. In: Nyelvőr, 73. évf. 357–360.p.

évek gyűjtőinek magárahagyatottságáról, anyagi kiszolgáltatottságáról.¹⁵ Temesi Mihályt ismerik mindenütt; Bődééknél lakik, járja a falvakat, kezdetben Tomanóczy Jolánnal, majd egyedül is, ahol mindenkiel szóba elegyedik. Közösséget vállal ezzel a néppel, ezt fogalmazza meg állásfoglalásában, programjában. A Sorsunkban megjelent tanulmányában az az értelmiségi szólal meg, akinek sorsa összefonódik a paraszti réteg felemelkedésével. Veszélyes kor az, amelyben él, minden szónak, állásfoglalásnak súlya van.¹⁶ Ugyanabban a számban Csorba Győző Tanács c. versében írja: „Rejtőzz el, légy merész!” A Sorsunk folyóiratot a bölcsészkar szellemi súlyának pótlására alapította 1940-ben a pécsi haladó értelmiség. Főszerkesztője Várkonyi Nándor volt, a lapban a polgári humanizmus hívei vallanak a legtisztább hangon nemzeti sorskérdéseinkről. Temesi Mihály tanulmánya az egyetlen, amely arról szól, milyen nagy veszteség a kar bezárása. De nem azt fogalmazza meg, mit veszített a város, hogy hiányozni fog a magas kultúra műhelye, hanem csak egy szempontot emel ki: Hiányozni fog a magyar nép és az itt élő népek kultúrája, szellemisége kutatásának a műhelye. Ezért szorgalmazza a pécsi bölcsészkar mielőbbi visszaállítását. Szerinte a magyar középosztálynak nincs társadalomtudományi műveltsége, közösségi kultúrája; a nép kultúráját meg kell ismerni. A falvakban élő embereknek pedig nem kultúrát kell adni, hanem rádöbbeneni értékeikre, kultúrájukra, mert ha változás lesz, a szociális problémák gyors megoldása el fogja söpörni évszázadok hagyományait. Pedig fontos a hagyomány, a múlt ismerete s az abban való elmélyedés, mert ez fűzi egymáshoz az újabb és újabb generációkat. Fontos a népi kultúra és a magas kultúra összhangja, „mert a néphagyomány tart meg minket magyarnak, a magas kultúra köt minket Nyugat európaiságához, de ha mi csak európaiságra törekszünk, lehetünk nagy műveltségű népek, azonban hamar megszününk magyarok lenni, s beleolvadunk abba a nagy nyugati nemzetbe, amelynek műveltséghatását a legkönnyebben elfogadjuk.”¹⁷

Temesi Mihály nem elégszik meg a tények, adatok ismertetésével, hanem a pécsi szellemtörténeti iskola nagynevű professzorainak, Kerényi Károlynak, Halasy-Nagy Józsefnek, Bognár Cecilnek, Birkás Gézának a neveltje, aki a töredékes adatok mögött a népnek a történelmi távlatokba nyúló kultúráját látja, és felfedezi azokat az elemeket, melyek évszázadokon át néppé formáltak. Ez az eszmeiség határozta meg további működését is, amikor tanszéket vezetett, kutatókat nevelt. Ez az eszmeiség jelent meg egész élete folyamán, amikor a népnyelv, a népi kultúra értékeinek az összegyűjtésére buzdította tanítványait, kollégáit, s ebben a szellemben alakította ki a főiskolák magyar nyelvészeti programjait is, és tett meg minden tőle telhetőt a pécsi bölcsészképzés újraindításáért.¹⁸ Ezzel iskolát teremtett, tanítványai ott vannak ma is különböző főiskolákon, egyetemeken, intézetekben, ahol a népnyelv kutatása folyik. Erdemei elvülhetetlenek.

¹⁵Buday György–Ortutay Gyula: Nyíri és rétközi parasztnesék. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közli Ortutay Gyula. Reprint. Európa Kiadó. Budapest, é. n. 8.p.

¹⁶Temesi... i.m. 1943. 337.p.

¹⁷Temesi... i.m. 1943. 344.p.

¹⁸1992-től van újra bölcsészkarja pécsnek.

TÜSKÉS TIBOR

GALSAI PONGRÁC

Egy évvel volt idősebb barátjánál, Szántó Tibornál. De ez az egy esztendő csaknem nemzedéknyi előnyt jelentett számára az írói pályán. Amikor Szántó még a fővárosban rendőrségi tudósításaihoz gyűjt anyagot, Galsainak már irodalmi folyóiratban jelenik meg novellája, sőt „irodalmi kapcsolatai” révén a „befutott” író, Mándy Iván novellájában maga is hősként szerepel.

1927-ben született Pécsen. Sajátos és ritka családi környezetet és indítást kapott: „apám ötvenhat éves koráig r. kat. plébános volt egy dél-baranyai községben, akkor kiugrott a rendből, eladta a házát, mezejét, másféle jószágát, és megnősült.” Azóta anyja tanári fizetéséből éltek. A pécsi iskolaévek után 1945-ben érettségizett. Színész, író vagy tanár akart lenni. Amikor 1945 tavaszán Pécsen megalakul az Írók, Művészek, Tudósok Szabad Szervezete, tagnak jelentkezik. Az írói tagozatnak Csorba Győző az elnöke. Megalakul a Batsányi János Irodalmi Társaság, Galsai ott is serénykedik. Irodalmi felolvasásokra jár, ezeken maga is szerepel. 1946 májusában Pécsen ún. művészeti heteket rendeznek. Galsai a pesti író-vendégek közül Berda Józsefet kalauzolja. A Várkonyi Nándor szerkesztésében újrainduló *Sorsunk* 1947. évi 12. számában Egy kötéláncos vallomása című novelláját közli.

Az érettségi után beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, magyar-német szakos tanárnak készül. A fővárosi irodalmi életben társakat, barátokat keres. Megismerkedik az *Újhold* folyóirat munkatársaival, azokkal az írókkal, akik a Darling nevű eszpresszóban gyülekeznek. Itt találkozik Lengyel Balázssal, Nemes Nagy Ágnessel, Pilinszky Jánossal, Mándy Ivánnal, Végh Györggyel, Vidor Miklóssal és másokkal.

Mándyt Pécsre is meghívja magához, illetve szüleihez. A romos fővárosból érkező író megfogja a város háború utáni idilli képe, és a Pécsen töltött hetek élményéből születik Kosztos vendég című írása. A novella egy jellegzetes pécsi család rajza, és nem nehéz fölismerni Berciben, a novella későn született, kerek, cigányos

képű, egyetemi alapvizsgára készülő diákhősében az író barátját; Kálózdi Kristófbán, az apában – aki „pap volt ötvenéves koráig, és egyszer majd megint visszavonul a szerzetbe” – Galsai apját, és feleségében, Klárikában, a zsörtölődő asszony-

ban – aki iskolában, tanárként keresi a család betevő falatját – Galsai anyját. A környezet rajza, „a sárgahasú tér” képe („komoly kőépületek egy szent szobrával”), a dóm, az uszoda emlegetése is a pécsi millióre utal.

Nagyjában ez az az idő, amikor egy másik író, Thurzó Gábor is a városba látogat, és ebből a látogatásból is elbeszélés születik. Mándy írása már szerepel az író 1948-ban megjelent, Vendégek a palackban című kötetében, Thurzó Angyal a karddal című novelláját a Vigilia 1949. évi októberi száma közölte. Thurzó írásának hősei: a vállalati kiküldetés utolsó napját a városban töltő férfi és Kara Eszter, a múzeumban frissen fölcsípett lány, akit törökös neve után a férfi Kücsüknek nevez. „Mentek föl a hegynek. Kücsük hozzátapadt... Egyre szűkültek az utcák, ereszkedett lefelé a homály. Apró házak tűntek el mellettük a forrón lélegző kertekben, némelyiken magasan, törökösen, szinte a tető alatt az apró ablakok... Innen már lehetett látni a mélyben a várost, a hajdani mecset kupoláját, a székesegyház tornyának négy kősisakos hegyét és a városon túl a dombokat... A hegyi úton jártak már, ahonnan félkörben, kiterítve látszott a város, házaival, tornyaival, a hegyi külváros gyümölcsfás viláival...” – Íme, a város, amelynek akkor nemcsak eleven irodalmi élete volt, hanem témát is kínált, és sajátos helyszíneként is szerepelt a korszak szépirodalmában.

Galsai Pongrác 1949-ben ott hagyja a pesti egyetemet, és visszatér Pécsre. Egyik írásában ugyan azt említi, hogy hiányzott utolsó vizsgája, ennek ellenére tanári állást vállal a pécsi Honvéd Dózsa György Gyalogos Tiszti Iskolában. Amikor 1952-ben elindul a „második” Dunántúl, már az első számban írásával szerepel. Hamarosan bekapcsolódik a lap szerkesztésébe, Szántó Tibor jobbkeze lesz, a folyóirat egyik leggyakrabban – a húsz számban: hússzor – szereplő szerzője. A 17. számtól (Csorba Győző nevével együtt) neve szerkesztőként is rákerül a lapra. A Dunántúlban jelennek meg azok a tanulmányai, amelyekből összeáll Társtalanok című öt tanulmánya, Cholnoky Viktor, Csáth Géza, Török Gyula, Pap Károly és Gelléri Andor Endre írói arcképét magába foglaló, a Dunántúli Magvető kiadásában 1957-ben megjelent könyve. Galsainak erről az első könyvéről írtam az egyik korai (első) kritikámat. Erre utalt Záróra a Darlingban című kötetének ajánlásában 1986-ban, aláhúzással kiemelve a szót: „Tüskés Tibornak, első kritikusomnak (1957. Dunántúli Napló) őszinte barátsággal Galsai Pongrác”.

Amikor a Társtalanok megjelent, Galsai már nem tartózkodott Pécsen.

A város szellemi-irodalmi élete – nagyobb távlatból szemlélve – hullámhegyek és hullámvölgyek története: a megerősödés, a fölemelkedés szakaszait általában a megtorpanás, a kirajzás korszakai követik. Ez történt 1945 után közvetlenül, és ez figyelhető meg 1956-ot követően is. Ekkor ment el a fővárosba Pécsről Gáll István, Kalász Márton, Őrsi Ferenc, Szántó Tibor és Galsai Pongrác. 1958-tól a Nők Lapja irodalmi rovatvezetője, majd főmunkatársa. 1986-ban Grimasz címmel satirikus irodalmi folyóiratot alapít, de a lap nem lesz hosszú életű: szerkesztője 1988-ban Budapesten meghal.

Galsai Pongrác sokoldalú, széles érdeklődésű, kísérletező kedvű író volt. Írt irodalomtörténeti tárgyú tanulmányt, színészportrét, véleménye volt az élő irodalom jelenségeiről, hozzászólt vitákhoz, szerkesztett folyóiratot, hetilapot, írt gyűjtemé-

Galsai Pongrác, Rajnai László, Várkonyi Nándor (Harcos Ottó felvétele)

nyes kötetekhez elő- és utószót... Talán csak az elsődleges szépirodalmi műfajokban, a lírában, a novellában, a regényben, a drámában nem alkotott jelentős művet. Ezt a szellemi sokoldalúságot tűzte tollhegyre Csorba Győző Egy irodalmi mindenés című, még az ötvenes évek közepén keletkezett epigrammájában. A szerző sem cáfolta, hogy a típus megalkotásához honnét vette az ihletet. De a modell is erős volt, mert nem sértődött meg, amikor a verset olvasta. „Összekötőszöveget, kritikát, irodalmi riportot, / szél- s lábjegyzetet, és jegyzetet egy s egyedül, / szépprózát s nem is annyira szépet, elő- meg utószót, / zanzásítást és lektori vélekedést, / minden műfajt, sőt mű-korcst, hogyha kívánod, / házhoz szállít, csak szálljon a Múzsza reá...”

A sokféle tekintő érdeklődés, a tehetséget pazarló bőség, az irodalom, a színház világa iránti vonzódás, az időrabló barátkozás és társasági életforma mellett (és ellenére) Galsai Pongrác kimunkálta és megalkotta azt a műfajt, írásféleséget, írói magatartást és típust, ami csak rá jellemző, amit ő teremtett meg és sikerrel művelt. A halála előtti évben, 1987-ben másodszer, bővített kiadásban megjelent könyve, az Egy hipochonder emlékiratai végén a kiadó a szerző tizenöt önálló munkáját sorolja föl. E könyvek műfaji megjelölése is roppant változatos. Van itt irodalmi tanulmány, életrajz, színészportré, íróportré, esszé, elbeszélés, kisebb prózai írás, cikk, novella, kritika, humoreszk, hangjáték, tárcsa, emlékezés stb., de ami összeköti ezeket az írásokat, ami egymás rokonává teszi őket, ami Galsai sajátos műfaja, egyéni találmánya, az a dokumentum novella. Olyan szépprózai alkotás ez, amelyben a tények tisztelete és a képzelet működése együtt van jelen. Olyan műfaj, írásnem, amelyben

a szerző egyéni stílusa, gazdag élettapasztalata, szellemének villódzása, emberi kapcsolatai, némi hipochondriára és exhibicionizmusra hajló alkata remekül érvényesül, és a figyelmet mindvégig ébren tartó, erős intenzitású, információban gazdag, élményt adó írásműveket képes megalkotni. Galsai sosem titkolta, hogy unalmat árasztó, lombikban előállított „posztmodern” művek megkonstruálása helyett a derűre érzékeny olvasó érdeklődésére és figyelmére számít. Írásaiban fölbukkannak a pécsi évek ismert és jellegzetes alakjai, Várkonyi Nándor, Csorba Győző, Vörös Márton, Szántó Tibor, Kopányi György, a dilettáns rímfaragók, és írásaiból kirajzolódik egy sajátos körkép a huszadik század második felének magyar irodalmi életéről Berda Józseftől Kodolányin át Nagy Lajosig, és Mándy Ivántól Pilinszkyn át Tersánszkyig. Válogatott elbeszélései Személyleírás címmel 1990-ben jelentek meg. A munkáiból összeállítható „irodalomtörténet” a huszadik századi magyar irodalom (a művek és az írók) megszerettetésének szórakoztató és vonzó kalauza.

Galsai Pongrác

Amikor még nevettünk...

Részlet

Ki volt Till Eugén [...]

Mindenesetre a barátom volt. [...]

Barátságunk első esztendejének javát, 1944 késő ősztől 1945 kora nyaráig, Pécsen töltöttük. Ebben az Árpád-kori királyok és pogány istenek kegyelte városban, ahol először lép Magyarország földjére a tavasz, vasárnap este a főutcán a püspök sétál, és nyáron a hegyoldalban a füge is megterem.

E hét-nyolc hónapban volt tél, nappali sötétség, szovjet győzelem, közmunka, hóvihár, utcai patakzúdulás, infláció, melaszfőzés, éhínség...

Emlékezetemben mégis mintha egyfolytában süttött volna a nap.

Az a nap, amelyet még a rómaiak tűztek föl az égre. [...]

A pécsi Király utcában késő délutántól este tízig föl-alá áramlott a korzó; régebben a cselédlányok csak a Rákóczi úton bakázhattak a vasárnapi pihenő idején, de most ők is fölmerészkedtek az úri promenádra; mindenki örült, hogy kijöhetett a szép villanyfényes esti levegőre; nagy volt a választék: rengeteg fiatal nőszemély sétálgatott a Széchenyi tértől a Búza térig terjedő útszakaszon, gyári lányok, gimnazisták, masamódok, szinte kivétel nélkül párosával, legföljebb a hozzánk csapódó legények társaságában, csak a Czinderi utcai kurvák egyedül; oda-vissza strabancolt, lépdelt-fordult, sodródott, nyüzsgött, zsongott a nagy társkereső processzió...

– Fogjunk nőt – javasoltam.

– Gyerünk! – mondta Till.

IN MEMORIAM SZITA LÁSZLÓ

1933–2005

Szita László 1933. március 26-án Pécsen született. Édesapja Szita István cipész, édesanyja Raudel Rozália gyári munkás. Hárman voltak testvérek. A szülők 1938-ban elváltak, a három gyermeket édesanyjuk nehéz körülmények között nevelte. Ilyen élethelyzetben nagy kitartás, szorgalom kellett a tanuláshoz, amelyek a tudásvágy, a történelem iránti rajongás mellett életútját mindig is jellemezte. Pécsen a gyárvárosi elemiben, a bonyhádi evangélikus elemiben, később a bonyhádi Petőfi Gimnáziumban tanult, majd beiratkozott az ELTE BTK történelem tanári szakára, amelynek elvégzése után a három éves levéltár szak következett.

Feleségével, Lakos Erzsébettel – aki tanárként, megyei szakfelügyelőként dolgozott – 1955-ben kötött házasságot, Gabriella lányuk 1956-ban, László fiúk 1960-ban született. Pályáját 1956-ban segéd levéltárosként a Pécsi Állami Levéltárnál kezdte, majd 1958-tól tanárként, megbízott igazgató-helyettesként a Székely Bertalan úti, 1961-től tanárként a Mátyás király utcai Általános Iskolában tanított. A Pécsi Tanárképző Főiskola Vass Károly által vezetett Történettudományi Tanszékére 1963-ban került, előbb tanársegéd, majd adjunktus. Mivel a tanári pálya mellett magától értetődően a kutatói munka is foglalkoztatta, és ez utóbbi meghatározó tevékenységként vonult végig életútján, 1967-től az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének tudományos munkatársa lett, amelynek igazgatója, a híres gazdaságtörténész, Babics András atyai barátként mindenben támogatta. Kutatói tevékenysége először itt bontakozott ki, és vált meghatározóvá életének további évtizedeiben.

A Baranya Megyei Levéltár igazgatói állását 1971-ben nyert el, és 1995-ig ez vált munkahelyévé, ahol pályája kiteljesedett. Itt vált nemzetközi hírű kutatóvá, intézménye pedig tudományos kutatóhellyé. Egyetemi doktori címét az ELTE BTK-n 1967-ben summa cum laude minősítéssel szerezte (A papírkészítés és papírgyártás Pécsen 1764–1860). 1985-ben a történettudomány kandidátusa (A baranyai munkás- és szegényparaszt mozgalom története a kiegyezéstől az első világháborúig 1867–1914), 1996-ban pedig a történettudomány doktora lett (A Körösök és Maros vidéke a török elleni felszabadító háborúk viharában 1686-1695).

Levéltár-igazgatói működése idején addig soha nem látott mértékben javultak a Király (Kossuth) utca. 11. sz. alatti központ irodai és iratraktározási feltételei, nőtt munkatársi gárda, így az intézmény meg tudott felelni a megnövekedett szakmai követelményeknek, a gyűjtőterületi felügyelet, a belső feldolgozás, a kutató- és ügyfélszolgálat, a gazdasági és adminisztratív feladatok ugrásszerűen megnövekvő igényeinek. Igazgatói működésének idejére esett a Rét utca. 9. sz. alatti új levéltári részleg kialakítása, melynek során megtörtént az épület tulajdonba vétele, átalakítása, irodai-, kutatói-, raktározási feltételeinek megteremtése, az iratanyag raktári elhelyezése, jól felszerelt restaurátor műhely létrehozása, vendégszoba kialakítása. Sor került a központi épület raktár-rekonstrukciós folyamatának beindítására, anyagi, szervezési, szakmai feltételeinek megteremtésére is.

Az 1970-es évek elejétől kezdődően szakmai és szervező munkájának köszönhetően a levéltár vált a baranyai, pécsi helytörténet-kutatás legfőbb bázisává, és ehhez sikerült megszereznie az intézmény-fenntartó Baranya Megyei Tanács, a szakminisztérium, az országos levéltári szakma erkölcsi és anyagi támogatását. Ennek eredményeként a Baranyai Helytörténetírás és a Baranya Monográfia-sorozat kötetekben, a Baranyai Művelődés című folyóirat számaiban, és egyéb, a levéltár által kiadott, ő általa szerkesztett kiadványaiban jelentek meg azok a tanulmányok, amelyek a Baranya Megyei Levéltárhoz szakmailag kötődő hazai- és külföldi kutatógárda működését fémjelezték. Szakmai erőfeszítése első eredményeként nyilvánította a művelődésügyi miniszter 1976-ban a levéltárat tudományos kutatóhellyé. Külön gondot fordított a fiatal munkatársak képzésére, szakmai előrehaladásuk, kutatóvá válásuk feltételeit, publikálási lehetőségeiket a legteljesebb mértékig biztosította. Levéltári szakfelügyelőként szakmai tanácsokkal segítette a társ-levéltárakat, jó kapcsolatot építve ki országos szinten vezető társaival, a levéltáros szakmai közvéleménnyel.

1960-tól induló tudományos kutatói, publikálási tevékenysége első időben a helytörténetre, ezen belül főként az ipar-, az üzem- és munkásmozgalom történetre irányult. Az 1970-es évek derekától fordult figyelme a kisebbség- és a nemzetiségtörténet irányába, ekkor már túllépve a megye keretein, előbb a régió, majd az országos, később a külföldi szakmai vonatkozásokat is kutatva. Rendszeresen megfordult a fővárosi és a vidéki társintézmények kutató helyein, gyümölcsöző kapcsolatokat épített ki a Dunántúli Tudományos Intézettel, a Pécsi Pedagógiai Főiskolával, majd annak jogutódjával, a Janus Pannonius Tudomány Egyetem Bölcsész Karával, a Horvátországi Magyarok Szövetségével, a jugoszláviai levéltárakkal. Megismerkedett Gerhard Seewann-nal, – akivel szoros alkotótársi kapcsolatba került – az ő segítségével a főbb ausztriai, németországi kutatóhelyekkel, ahová sűrűn járt kutatni, többször nyert el kutatási ösztöndíjat. Emellett számos forrásközlés, tanulmány, cikk, recenzió jelzi kutatásai sokszínűségét, számtalan konferencián, tudományos tanácskozáson vállalt elnöki, előadói feladatokat, örömmel vett részt a tudományos ismeretterjesztésben.

Kutatómunkájában új fejezetet nyitott 1979-től, amikor figyelme fokozatosan a 17. század végi török uralom alóli felszabadító harcok hazai és nemzetközi vonatkozásainak kutatása és publikálása felé fordult. A hazai kutatóhelyek mellett kutatómunkát folytatott bécsi, német, olasz és vatikáni levéltárakban. A történész kollégák közül különösen kiemelendő e téren Dávid Gézával, Fodor Pállal, Hegyi Klárával, Szakály Ferencsel, Varga J. Jánossal, Vass Előddel, más vonatkozásban pedig Bariska Istvánnal, Blazovits Lászlóval, Dobos Gyulával, Farkas Gáborral, Gecsényi Lajossal, Hoóz Istvánnal, Kiss Z. Gézával, Nagy Lajossal, Polányi Imrével, Spannenberger Róberttel, Szili Ferencsel, Szóts Zoltánnal, Szűts Emillel, Tilcsik Györggyel, Tilkovszky Loránttal, Timár Györggyel, Tóth Istvánnal és Vonyó Józseffel, a stuttgarti Karl-Peter Krauss-szal való szakmai-emberi kapcsolata, más, főként helyi kollégák, munkatársak mellett. A pécsi főiskola, majd az egyetem illetékes tanszéke 1967-től több alkalommal meghívta vendégtanárnak, óraadósnak. 1988-ban címzetes egyetemi docens lett.

Sokirányú szerkesztői munkájának tanúsága – az egyedi kiadványok mellett – a Baranya Monográfia (1971–1988), a Baranyai Helytörténetírás (1971–1989), a Baranyai Történetírás (1990–1995) kiadványsorozata, a Baranyai Művelődés 1982 és 1992 közötti rovatvezetői tevékenysége. Emellett 1993-tól haláláig tagja volt a Pécs története készülő nagymonográfia szerkesztő bizottságának. Az általa szerkesztett önálló és gyűjteményes munkákban természetesen szerzőként is szerepelt. A levéltári kiadvány-sorozatok 20 kötetéből 17-et ő szerkesztett, az elkészült szakbibliográfia szerint 130 szerző 245 tanulmányát, forrásközlését segített megjelentetni, amelyek közel 10 000 oldalt tesznek ki! Tudományos közéleti tevékenysége külön is jelzi megbecsültségét. A Magyar Történelmi Társulat országos és regionális szervezeténél, a Pécsi Akadémiai Bizottságnál, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványnál 1967-től kezdődően választották meg vezetői, kurátori tisztségekre, 1990-től pedig a Magyar Történészek Világszövetségének volt választmányi tagja. Rövid életrajza szerepel a *Ki kicsoda?* és a *Pécsi Ki kicsoda?* című kiadványokban.

Több rangos kitüntetéssel ismerték el munkásságát. Odaítélték néki a Szocialista Kultúráért kitüntetést (1974), a Munka Érdemrend bronz fokozatát (1977), a Baranya Megyei Tanács Közművelődési díját (1979), a Horvátországi Magyarok Szövetsége díszoklevelét (1984), a Szabó Ervin emlékérmét (1990), a Szigetvárért emléklakettet (1999), Pécs Város Tudományos díját (2001), 2003-ban pedig a Magyar Történelmi Társulat emlékérmét, a Baranya Megyei Közgyűlés Elnöki díját, a Pauler Gyula díját.

A levéltár igazgatói tisztet 1993-ig töltötte be, 1995-ig főlevéltárosként dolgozott. Nagy megrázkódtatásként érte meg, amikor ebben az évben nyugdíjba kellett vonulnia. Élete utolsó éveiben Vokányban élt, hűséges társa, Erzsébet asszony itt biztosított nyugalmas, kényelmes feltételeket a tudományos alkotó munkához, itt keresték föl gyermekei, barátai, tisztelői, itt örült unokái növekedésének, innen járt el ügyeit intézni, innen tartotta kapcsolatát a külvilággal, majd amikor egészsége végérvényesen lehetetlenné tette a munkát, ismét felesége volt az, aki megkönnyítette a fájdalmak elviselését. A kórház intenzív osztályára kerülését sokan fogadtuk fájdalommal, utolsó reményeinket foszlatta szét a 2005. február 28-i halálhír. A Baranya Megyei Levéltár falán megjelent a fekete zászló. Hogy milyen sokan szerették, tisztelték, bizonyítja a 70. születésnapját köszöntők serege, tiszteletére jelent meg a Népek együttélése Dél-Pannóniában című tanulmánykötet a Magyar Történelmi Társulat és a Pro Pannonia kiadásában, sok rangos szerzővel. Tartalmas életútját ebben a kötetben Vonyó József foglalta össze, 2002-ig 209 tételt tartalmazó publikációs jegyzékét Dobos Zsuzsa, Rozs András és Vonyó József állította össze, amelynek adataiból e nekrológ is merített. Dr. Szita Lászlót, a magyar tudományos élet rangos alakját a Baranya Megyei Önkormányzat saját halottjának tekintette. Emlékét sokan őrizzük örökre szívünkben!

Vargha Dezső

A MOHÁCS–PÉCSI VASÚT (MPV)

A Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány 2004. december 3-án, a hagyományos Szent Borbála-napi ünnepségek keretében, az egykori Mohács–Pécsi Vasút első szakaszának üzembe helyezése 150. évfordulóján a MÁV pécsi igazgatóságával közösen tartott emlékülés keretében az MPV szerepének méltatására és emléktábla avatására került sor a Mária utca 7-es sz. épület falán.

A Mohács–Pécsi Vasutat az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) létesítette. Az első szakaszt 1854-ben, a teljes vonalat 1857-ben adták át a forgalomnak. A vasútvonalat azzal a céllal építették ki, hogy a pécsi szén olcsóbb áron a Társaság Mohácson horgonyzó gőzhajóihoz jusson. Addig ugyanis a szenet lovas szekéren szállították, a szén szekéren történő szállításának költségei majdhogynem elérték a kitermelés költségeit.

A történelmi Magyarországon még csak igen kevés vasútvonal üzemelt. Ez volt sokáig a Dél-Dunántúl egyetlen vasútja volt, mert a Pécs–Barcsi vasutat csak 1868-ban, a Pécs–Budapesti vonalat pedig csak 1882-ben adták át a forgalomnak. Az MPV hosszú ideig Pécs legfontosabb személy- és teherszállítási kapcsolatát jelentette hajóval a Dunán a két fővárossal.

A pálya első szakasza a szén indító állomása, a pécsbányai András-akna és Üszög (ma Pécsbánya rendező) állomások között épült meg. Az említett ünnepségre ennek a mintegy 6 km hosszúságú első pályaszakasznak 1854. december 1-jén történt forgalomba helyezése adott okot, valamint az a sajnálatos tény, hogy 150 év után itt a szénzállítás megszűnt, mivel 2004-ben a pécsbányai külszíni szénbánya művelése végérvényesen befejeződött.

Száz éve Péccsett... 1905-ben

- január 5.** Claude Terrasse: *Én, te, ő* című operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 7.** Rendkívüli városi közgyűlés Ferenc József országgyűlést egybehívó leiratának tárgyában.
- január 7–26.** Választási mozgalmak.
- január 9.** Vármegyei közgyűlés.
- január 14.** Kacsoh Pongrác: *János vitéz* című daljátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 17.** A Szabadelvű Párt pécsi szervezetének országgyűlési képviselő-jelöltő nagygyűlése. A három jelölt: Aidinger János, Wlassics Gyula, Erreth János.
- január 23.** Wlassics Gyula választási gyűlése a Tornacsarnokban.
- január 26.** Az országgyűlési választások napja. Országgyűlési képviselő Wlassics Gyula, a Szabadelvű Pártból kivált politikus.
- február 1.** Kemechey Jenő: *Az emigráns* című színművének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 4.** A Pécsi Dalárda dalestélye a Vigadóban.
- február 7.** Guthi Soma *A saharai konzul* című bohózatának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 12.** Megalakult a Pécsi Tornaegyesület.
- február 13–16.** Jászay Mari vendégszereplése Péccsett.
- február 20–21.** Városi közgyűlés többek közt az 1905. évi költségvetés miniszteri jóváhagyásának ügyében.
- március 1.** Opris Valéria (hegedű) hangversenye a Nemzeti Kaszinóban.
- március 6.** A Pécsi Polgári Kaszinó műsoros estélye.
- március 11.** Horvát Samu: *A kaland* című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 15.** 1848 tiszteletére ünnepek a város iskoláiban, a Vigadóban és a Nemzeti Színházban.
- március 16.** A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hangversenye a Nemzeti Színházban.
- március 18.** Dömel Anzelm: *Magdolna* című drámájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 21.** Gustav Kadelburg: *Az arany patkó* c. vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 25.** Pierre Veber: *A titok* című vígjátékának bemutatója Újházy Ede vendégszereplésével a Nemzeti Színházban.
- március 29.** Robert Marschall: *Killickrankie hercegcímű bohózatának* bemutatója a Nemzeti Színházban.

Hetvenöt éve Péccsett... 1930-ban

- január 1.** Lakatos László: *Tizennyolcévesek* című darabjának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 4.** Astri Kalthoff norvég énekesnő hangversenye a Pannóniában.
- január 5.** Földes Imre: *Az égő város* című drámájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 9.** Városi és megyei rendkívüli közgyűlés: felsőházi képviselők választása.
- január 10.** Márkus Aladár: *Csőrgőki gyó* c. operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 14.** Gömbös Gyula honvédelmi miniszter pécsi látogatása.
- január 15.** Siegfried Geyer: *Végre egy úriasszony* című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 17.** Tamássy Pál: *Tommy és társa* c. operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 18.** Dohnányi Ernő zongorakoncertje a Vigadóban.
- január 30.** Eisemann Mihály: *Miss Amerika* c. operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 4.** Jeanne Marie Darré zongorahangversenye a Pannóniában.
- február 5.** Karinthy Frigyes – Lengyel Menyhért: *Földnélküli János* című vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 8.** Louis Verneuil: *Macska* c. vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 8.** A Pécsi Bőrgyári Dalárda 10 éves jubileumának ünnepi hangversenye a gyár dísztermében.
- február 9.** A Pécsi Izraelita Jótékony Nőegylet műsoros estje a Pannóniában.
- február 18–20.** A budapesti Royal Orfeum vendégjátéka a Nemzeti Színházban.
- február 21.** Mihály István: *Béla, aki 26 éves* c. darabjának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 23.** A Magyar Mérnök- és Építészegylet pécsi alosztályának avató ülése a Városházán.
- február 26.** Városi közgyűlés többek közt az egyetem fejlesztéséről.
- február 27.** Márkus Alfréd: *Katica* című operettjének bemutatója a Nemzeti Színházban.
- február 28.** Horthy Miklós kormányzóságának 10 éves jubileuma alkalmából ünnepség az egyetemen és a Nemzeti Casinóban.

- március 1.** Városi és megyei díszközgyűlés Horthy Miklós kormányzóvá választásának 10 éves évfordulója tiszteletére.
- március 9.** Döbröczeni Kálmán festőművész kiállításának megnyitója a Nőegyletben.
- március 15.** 1848. március 15-e tiszteletére ünnepi szentmisék a város templomaiban, városi ünnepség a Kossuth téren.
- március 15.** A Pécsi Gyorsírók Egyesületének alakuló ülése.
- március 17.** A Magyar Írók Egyesületének műsoros estje a Nemzeti Színházban.
- március 19.** Walter Hasenclever: Napóleon rendet csinál című szatírjájának bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.
- március 20.** A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hangversenye a Pannóniában.
- március 20.** Stella Adorján: Szeretem a feleségem c. vígjáték bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 24.** Vándor Kálmán: Búcsúbál, zenés lírai játék bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 26.** Fred Raymond: Játék a tüzzel. Operettbemutató a Nemzeti Színházban.
- március 28.** Szomorú Dezső: Takáts Aliz című drámájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 31.** Rendkívüli városi közgyűlés az ún. „Nagy-Pécs”-terv (városfejlesztés) tárgyalásáról.

Ötven éve Pécsett... 1955-ben

- január 4.** A népi rendőrség megalakulásának 10. évfordulója alkalmából ünnepség a Tiszti Klubban.
- január 7.** Sólyom László: Holnapra kiderül c. vígjátékának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 19.** Sass Dezső zongoraművész hangversenye a Liszt-teremben.
- január 29.** Csizmarek Mátyás: Bújócska. Vígjáték-bemutató a Nemzeti Színházban.
- január 31.** Csokonai Vitéz Mihály halálának 150. évfordulója alkalmából irodalmi est a Tiszti Klubban.
- február 6.** A IV. Magyar Békekongresszus küldöttségválasztó gyűlése a Tiszti Klubban.
- február 12.** Shakespeare: Rómeó és Júlia. Bemutató előadás a Nemzeti Színházban.
- február 19.** Felvette Polláck Mihály nevét az Építőipari Technikum.
- február 23.** Mándy Margit (ének) és Kovács Dénes (hegedű) koncertje a Doktor Sándor Kultúrotthonban.
- február 28.** Megalakult a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség pécsi csoportja.
- március 4.** A Tiszti Klubban tartott díszünnepséggel nyitották meg a magyar–szovjet barátság hónapját.
- március 12.** Szabadság, szerelem címmel ária- és dalest a Liszt-teremben.
- március 15.** 1848. március 15-re emlékező ünnepség a Petőfi és a Kossuth szobornál.
- március 20.** NB I. labdarugó mérkőzés: Pécsi Dózsa – Bp. Honvéd 2–0 (1–0)
- március 27.** A Pécsi Tervezőiroda építészeinek munkáiból nyílt kiállítás a Magyar–Szovjet Társaság székházában.

Huszonöt éve Pécsett... 1980-ban

- január 2–15.** Népszámlálás.
- január 6.** Kocsis Imre képeiből nyílt kiállítás a Színház téri kiállító teremben.
- január 7.** A Pécsi Szimfonikus Zenekar Beethoven-estje a színházban Ránki Dezső (zongora) közreműködésével.
- január 8.** Felavatták az MSZMP Városi Bizottságának Mozgalmi Házát.
- január 11.** Petrovics Emil: Salome. A Pécsi Balett új bemutatója a Nemzeti Színházban.
- január 12.** A Hupikék Péter című mesejátékot mutatta be a Bóbíta Bábszínház.
- január 15.** Négy megye agroökológiai szakembereinek tanácskozása a Tudomány és Technika Házában.
- január 19.** Sebők György zongoraestje a Liszt-teremben.
- január 28.** A Liszt Ferenc Kamarazenekar hangversenye a Nemzeti Színházban.
- január 30.** Ülést tartott a Baranya Megyei Tanács Vb. Napirenden a megye egészségügye.
- február 3.** Erdős János képzőművész munkáiból nyílt kiállítás a Pécsi Galériában.
- február 4–5.** Pozsgay Imre kulturális miniszter pécsi látogatása.
- február 4–8.** XII. Magyar Játékfilmszemle.
- február 5–6.** Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottság Tagja, a Minisztertanács elnökhelyettesének látogatása.
- február 8.** Ülést tartott Pécs mj. Város Tanácsa. Napirenden a belváros rendezési programja.

- február 9.* Tüll és bársony címmel három egyfelvonásos bohózat bemutatója a Nemzeti Színházban – Molnár Ferenc: Menyegző, Georges Feydeau: A szobalány fűtül, Alexander Lernet-Holenia: Hússaláta.
- február 11.* A Pécsi Filharmonikus Zenekar koncertje a Pécsi Nemzeti Színházban.
- február 12.* Bertók László költő szerzői estje a Doktor Sándor Művelődési Központban.
- február 16.* Boris Vian: Birodalomépítők, avagy a Smürc című drámájának bemutatója a Kamaraszínházban.
- február 20.* Virágh Endre orgonahangversenye a Liszt-teremben.
- február 21.* Tavasz Noémi grafikusművész képeiből nyílt kiállítás a Ságvári Endre Művelődési Házban.
- február 21.* Könyvtárat avattak a József Attila Művelődési Házban.
- február 22.* Gdanski fotóművészek képeiből nyílt kiállítás a Doktor Sándor Művelődési Központban.
- február 22.* Jorma Karden finn festőművész képeiből nyílt kiállítás a Színház téri kiállító teremben.
- március 2.** Tor Age Bringsvaerd: A hatalmas színrekló című mesejátékának bemutatója a Kamaraszínházban.
- március 2.* Fürtös Ilona textilművész kiállításának megnyitója a Helyőrségi Klubban.
- március 3.* A Magyar Állami Hangverszenyzenekar koncertje a Nemzeti Színházban.
- március 4.* Kircsi László oboaművész estje a Doktor Sándor Művelődési Központban.
- március 4.* Bizse János grafikáiból nyílt kiállítás a BÉV Klubkönyvtárban.
- március 5.* Jandó Jenő és Onczay Csaba Bach-koncertje a Liszt-teremben.
- március 7.* A Mecseki Fotóklub Focus-csoportjának képeiből nyílt kiállítás a Doktor Sándor Művelődési Központban.
- március 9.* Rajz/Drawing '80 címmel nemzetközi rajzkiállítás nyílt a Pécsi Galériában.
- március 13.* Mecsek Rallye.
- március 10.* Ülést tartott Baranya Megye Tanácsa. Napirenden a foglalkoztatáspolitiká.
- március 12.* Lantos István zongoraművész koncertje a Liszt-teremben.
- március 14.* Gounod: Faust című operájának bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 14–16.* Nemzetközi Pannonia Kupa vívóverseny a POTE aulájában.
- március 15.* A forradalmi ifjúsági napok rendezvénysorozat nyitó ünnepsége: megemlékezések, koszorúzás a Kossuth- és a Petőfi-szobornál.
- március 17.* Pákolitz István költő szerzői estje az Ifjúsági Házban.
- március 18.* Uhrík Dóra táncművész önálló estje az Ifjúsági Házban.
- március 21.* A Tanácsköztársaság kikiáltásának alkalmából koszorúzási ünnepség a Köztársaság téri munkásmozgalmi emlékműnél.
- március 22.* Balett '80. A Pécsi Balett új bemutatója a Nemzeti Színházban.
- március 25.* Horváth Teri Kossuth-díjas színművész irodalmi estje a Nevelők Házában.
- március 26.* Trajtler Gábor orgonahangversenye a Liszt-teremben.
- március 26–28.* Konzum Kupa nemzetközi férfi kosárlabda- mérkőzés.
- március 26–28.* Kórházi gyógyszerészek III. országos konferenciája.
- március 27.* A Pécs Városi Tanács Vb. ülése. Napirenden a társadalmi munka.
- március 28.* Ékes-érdes anyanyelvünk címmel Bánffy György előadástje a Doktor Sándor Művelődési Központban.
- március 28.* Fiatal képzőművészek kiállításának megnyitója a Színház téri kiállító-teremben.

PÉCSETT TÖRTÉNT 2004-BEN

- 2004. január 1-jével** Keresztúri Józsefet nevezték ki a Városi Könyvtár igazgatójának.
- január 8.* Szalay Zoltán a Pécsi Balett történetét megörökítő fotókiállítás a Művészetek Házában.
- január 9.* Múzeumi Baráti Kör Egyesület alakult a Megyeházán.
- január 9.* A Pécs Városi Képzőművész Kör tüzszománc kiállítása a Gebauer Galériában.
- január 11.* A Don-kanyarnál elesett hősökre emlékeztek a Köztemetőben.
- január 12.* Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Sturcz László oboaművész. Házigazda: Kircsi László.
- január 13.* A Mecsek Egyesület fotópályázatának anyagából Mecseki hangulatok címmel nyílt kiállítás a Mecseki Fotóklubban.
- január 13.* ECHO-est a Művészetek Házában.
- január 15.* Arcra a tengernek címmel Hegedűs D. Géza Nagy László-estje a Művészetek Házában.
- január 15.* Deák Zsuzsa grafikus kiállítása az IH-ban.
- január 15.* Ludvig Zoltán festő kiállítása a Csopor(t) Horda Galériában.
- január 16.* Jazz Talk Show, Gonda János (zongora) koncertje a Művészetek Házában.
- január 17–18.* IV. Esküvő Szakkiállítás és vásár a PTE Aulában.
- január 21.* Habsburg György a Bazilikában átadta Angster Józsefnek a 2004. évi Tüke-díjat.
- január 21.* A Kultúra Napja 2004. A Baranya Megyei Önkormányzat központi rendezvénye a Művészetek Házában.
- január 21.* Szenci Molnár Albert zsolnárköltő és író születésének 430. évfordulója alkalmából zenés irodalmi est a Csorba Győző Megyei Könyvtárban.
- január 22–25.* Fesztivál 35. Pécsi Filmünnep.
- január 22.* A Magyar Kultúra Napja alkalmából a kulturális miniszter Csokonai Vitéz Mihály alkotói díjat adományozott a harmincéves Székiáltó Együttesnek.
- január 22.* Horváth Zsuzsa és Csőke Renáta, a PTE Művészeti Kar textil szak V. évfolyam hallgatóinak textil kiállítása a Közéltés Galériában.
- január 23.* Jordán Tamás József Attila-estje a Művészetek Házában.
- január 28.* Kulka János Heltai-estje a Művészetek Házában.
- január 29.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- január 29.* Fellegi Ádám zongoraestje a Művészetek Házában.
- január 30.* Kónya István barokklant-estje a Művészetek Házában.
- 2004. február 4.** Jakab Ildikó Szicíliai hangulatok c. fotókiállítása a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- február 6.* Csehov: Három nővér, bemutató a PNSz Kamaraszínházban.
- február 6.* Cseh plakátkiállítás a Pécsi Galériában.
- február 9.* Bakos Gábor és Weber Imre kiállítása a Művészetek Házában.
- február 10.* Tari Eszter, a PTE Művészeti Kar festő szakos végzős hallgatójának kiállítása a Közéltés Galériában.
- február 11.* Mayer Mihály püspökké szentelésének 15. évfordulója alkalmából ünnepi szentmise a Bazilikában.
- február 12.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- február 13.* Az Önkormányzati döntéshozók az e-önkormányzatban című konferenciát Kovács Kálmán nyitotta meg. Majd részt vett a Vasutas Művelődési Házban a Net-Nagyik Egyesületének alakuló ülésén.
- február 13.* Mészáros István festő, Szlabey Zoltán grafikus (Budapest) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- február 14.* Zenészek és koncertek c. kiállítás Kálmándy Ferenc fotóiból a Café Zaccban.
- február 16.* Rendezzük végre közös dolgainkat címmel sajtótájékoztatót részt vett Schmidt Pál, a Fidesz MPSz alelnöke.
- február 16.* Fürtös György keramikus jubileumi kiállítása. Művészetek Háza.
- február 17.* Szabó Béla Másvilág című fotókiállítása a Mecsek Fotóklubban.
- február 19.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.

- február 19.* Pandur József festő kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.
február 19–22. II. Bütöripari és lakberendezési szakvásár a PTE Aulában.
február 20. Gounod Faust, operabemutató a Pécsi Nemzeti Színházban.
február 20. A szabadkai Képzőművészeti Találkozó – Likovni Susret kiállítása a Hattyúház Galériában.
február 20. Jazz Talk Show, László Attila (jazzgitár) koncertje a Művészetek Házában.
február 22. Bánky Gábor Kő-pille című, Weöres Sándor emlékére írt mesejátékának bemutatója a Bóbita Bábszínházban.
február 26. Pozsgay Imre előadása a Református Gimnázium dísztermében.
február 26–27. Épületgépész és gépész szaknapok a PTE PMMF Karán.
február 27. Pálinkás József volt oktatási miniszter előadása a Vármegyeháza dísztermében.
február 27. Gyurcsány Ferenc gyermek-, ifjúsági és sportminiszter pécsi látogatása.
február 27. Megyei összbírói értekezlet Lomniczi Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnökének részvételével.
február 28. A Nemzeti Civil Alapprogram elektorválasztó gyűlése a volt Vármegyeháza dísztermében.
február 28. A Pécsi Kamarakórus alapításának 45. évét ünneplő jubileumi koncertje a Zeneparkban.
február 29. II. Színházi Szökőnap. A Pécsi Alkalmi Színház összművészeti rendezvénye a Pécsi Galériában.

március 1. A Művészetek Háza Törzsasztalának vendége volt Parti Nagy Lajos író.

március 4. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.

március 4. A Művészetek Háza Törzsasztalának rendezvénye: Ámos Imre emlékezete. Az est vendége volt Egri Mária művészettörténész.

március 4. Lovas István előadása a Nagy Lajos Gimnázium dísztermében.

március 5. A volt Centrum Áruház átalakított épületében nyílt meg a Konzum Áruházból áttelepült Skála Konzum Divatáruház.

március 5. Katona Kálmán informatikai és hírközlési miniszter pécsi munkalátogatása.

március 5. A Sziporka Gyermekszínpad Óz, a csodák csodája c. mesejátéka az IH-ban.

március 5. A Bourges elleni győzelmével bejutott a MiZo-PVSK női kosárlabda csapata a Final Fourba.

március 6. Medgyessy Péter tartott lakossági fórumot az MSZP Mozgalmi Házában.

március 7. Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke a kettős állampolgárság aláíró kampánynyitóján a Széchenyi téren.

március 8–április 3. Pécsi Tavasz Fesztivál – **PTF**.

március 8. **PTF** A Győri Balett Shakespeare Machbeth-je latin-amerikai tangóra hangolt zenei kollázsra épülő koreográfiával a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 10. Rajnai László Fekete könyv c. bölcséleti naplójának bemutatója a Művészetek Házában.

március 10. Az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának közgyűlése.

március 11. A Pécsi Tudományegyetemen Magyar Bálint oktatási miniszter jelenlétében Honoris Causa doktorné avatták Jörg Hackert a Würzburgi Egyetem, Wolfgang Raschert az Elangeni Gyermek- és Ifjúsági Klinika professzorát.

március 11. **PTF** Hobo Blues Band koncert az IH-ban.

március 12. A Szabad Magyar Sajtó Napja alkalmából rendezett ünnepség a Dunántúli Napló székházában.

március 12. Megnyílt az Elektro World áruházlánc pécsi áruháza.

március 12. Hegedűs Lóránt református püspök EU kampány-beszéde a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnázium dísztermében.

március 12. A Pécsi Műhely 1968–1980 rekonstrukciós kiállítása a Légó Galériában, a Közelítés Galériában, a Hattyúház Galériában és a Pécsi Galériában.

március 12. Papp József marosvásárhelyi keramikus kiállítása a Pannon Magyar Házban.

március 12–13. Középiskolai diákszínpadok találkozója az IH-ban.

március 12–14. IX. Turizmus 2004. Pécsi Utazási Börze a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

március 13. I. Egyházmegyei Színjátszó Fesztivál.

március 13. A Baranyai Aurél Emlékkönyv bemutatója a Civil Közösségek Házában.

- március 13.* Alina Nelega Rudolf Hess üzenete című monodrámája, Fillár István előadásában a PNSZ Szobaszínházában.
- március 15.* Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ünnepei Pécsen. Dél előtt az MDF-ünnepsége a 48-as téren, a Fidesz-ünnepsége a Református Kollégiumban, a városi ünnepség este a 48-as téren.
- március 15.* Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke március 15-e alkalmából a Parlamentben **Bertók László** József Attila-díjas költőnek Kossuth-díjat adott át, **Keveházi Gábor** Kossuth-díjas táncművész balett igazgatónak, **Szabó István** orvosnak, a PTE tanszékvezető egyetemi tanárának a Magyar Köztársaság Érdemrend tisztii keresztjét, **Szépe György** nyelvésznek, a PTE professzor emeritusának a Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztjét, **Gallyas Ferenc** biológusnak, a PTE egyetemi tanárának, **Tahin Tamás** orvosnak a PTE főiskolai tanárának, **Törőcsik Mária** a PTE egyetemi tanárának a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét adományozta.
- Hiller István kulturális miniszter március 15-e alkalmából az Iparművészeti Múzeumban **ifj. Bagossy László** rendezőnek Jászai Mari-díjat adott át, a Nemzeti Színházban pedig **Pinczehelyi Sándor** Munkácsy Mihály-díjas képzőművésznek a Magyar Köztársaság Érdemes Művésze címet adományozta.
- Kelemen László**nak, a PVV Rt. vezérigazgatójának és **Ujvári Jenő**nek, a Pécs/Sopiana Kht. igazgatójának a Magyar Köztársasági arany érdemkeresztjét, **Tolnai Gyula** szociológusnak, a PTE főiskolai tanárának a Magyar Köztársasági ezüst érdemkeresztjét adományozták.
- március 16.* **PTF** Kontratenorok – Bárány Péter, Nigel Heavey és Csapó József a Zeneparkban.
- március 16–20.* **PTF** Frankofon Hét a Művészetek Házában.
- március 17.* Az 1910-es évek festményei egy magángyűjteményből. Művészetek Háza.
- március 17–19.* XIV. Baranyai Pedagógiai Napok.
- március 18.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- március 18.* A Művészetek Háza Törzsasztalának vendége volt Krasznahorkai László író.
- március 18.* Martta Wendelin festő A régi Finnország képekben c. kiállítása a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- március 18.* Anton Vrljæ horvát festő kiállítása a Csopor(t) Horda Galériában.
- március 18.* Dulce Araujo brazil-francia képzőművész kiállítása a Közélet Galériában.
- március 18–21.* XV. Pécsi Francia Diák-színházi Fesztivál.
- március 19.* Kovács József Hontalan: Csillagfegyenc c. kötetének bemutatója a Rácz Aladár Közösségi Házban.
- március 19.* Pero Budak: Klupko (Gombolyag) c. népszínművének horvát nyelvű bemutatója a Pécsi Horvát Színházban.
- március 19.* Juhani Tuominen festő (Rovaniemi) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- március 20.* A Védogyelet és a Pécsi Zöld Kör Mecsek-konferenciája a Megyeháza dísztermében.
- március 20.* Boda Miklós fotókiállítása a Bazilika Kocsis László Termében.
- március 21* Ima Európáért – Magyarok az Európai Unióban. Az Összefogás Pécsért Egyesület rendezvénye a Bazilikában és a Dóm téren.
- március 21.* Bemutatkozik a budapesti Bálint Zsidó Közösségi Ház a Művészetek Házában.
- március 14.* Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Boldóczy Gábor trombitaművész. Házigazda: Kircsi László
- március 22.* **PTF** Kelta utazás címmel ír-kelta zene, a Fianna zenekar koncertje az IH-ban.
- március 23.* A Víz Hete. Konferencia a PAB székházban.
- március 25.* Pierre Manset, Párizs alpolgármesterének előadása a Civil Közösségek Házában.
- március 24.* Új logisztikai központ alapkövét tették le a Pécsi Ipari Parkban.
- március 24.* X. Pécsi Egyetemi Jazz-fesztivál.
- március 25.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- március 25.* Áadták a tengeri akváriumot az Akvárium–Terráriumban.
- március 25.* A Korall című társadalomtörténeti folyóirat bemutatkozó estje a Dominikánus Házban.
- március 25–26.* Villamos és műszaki informatikus szaknapok a PTE PMMF Karán.

március 26. A Pécsi Szemle 2004. évi tavaszi számának és a Húszéves a Pécsi Szimfonikus Zenekar c. külön-kiadvány sajtóbemutatója a Művészetek Házában.

március 26. Csáth Géza Janika c. színművének bemutatója a PNSZ Kamaraszínházban.

március 26. Az Alexandra kiadásában megjelent Pécsi Műhely nagy képeskönyvének bemutatója a Művészetek Házában.

március 29. Én mondom... címmel Kornis Mihály és Dés László színházi estje a Művészetek Házában.

március 29. PTF A francia Klezmer Nova együttes koncertje a Zeneparkban.

március 31. Fennállásának 10. évfordulóján új könyvtárat avattak a Gandhi Gimnáziumban.

március 31. Megnyílt Pécs központjában a 25 milliárd költséggel felépült ÁRKÁD bevásárló központ.

március 31. Horn Gyula volt miniszterelnök az MSZP uniós kampány-nyitójának pécsi díszvendége.

április 1. Kor-Kép – a magyar bányászat története 1945–1958-ig. Kiállítás a Várostörténeti Múzeumban.

április 1. Bezerédy Győző helytörténészt a Baranya Megyei Önkormányzat elnökének díjával tüntették ki.

április 2. Schmidt Pál a Nemzeti Petíció aláírásának Széchenyi téri kampány-nyitóján.

*április 2.*A pécsi múzeum Tamás Henrik gyűjteményének kiállítása a Múzeum Galériában.

április 2. Renate Krammer festő (Graz) kiállítása a Baranya Galériában.

április 2. Író-olvasó találkozó Polcz Alainnel a Dominikánus Házban.

április 2–3. A Baranyai Cigányok VII. Fesztiválja.

április 5. Húsvétvárás a Színház téren.

április 5. Csonka Károly jubileumi fotókiállítás a Művészetek Házában.

április 6. Szívemhez szóltak, szívemből szólok. Költészet napi est a Várkonyi Nándor Könyvtárban.

április 7. Molnár Sándor keramikus kiállítása a Parti Galériában.

április 8. Baráth Etele államtitkár és Kroó Norbert, az MTA főtítkárnak pécsi látogatása.

április 13. Médiagyár. Nemzetközi Kortárs Művészeti Szimpózium a Közéltetés Művészeti Egyesület szervezésében a Zsolnay gyárban.

április 13. A Gyár című fotókiállítás a Közéltetés Galériában.

április 14. Földes Mária Séta c. monodráma Havas Judit előadásában a Művészetek Házában.

április 15. A Költészet Napja a Művészetek Házában. A vendég Bertók László Kossuth-díjas költő.

április 15. Gez Zirkelbach német festő kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.

április 16. Tőkés László református püspök előadása a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának dísztermében.

április 16. Szij Kamilla képzőművész (Budapest) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

április 16. Vincze Ottó képzőművész kiállítása a Művészetek Házában.

április 16. Jazz Talk Show. Vukán György (zongora) koncertje a Művészetek Házában.

április 16–18. XII. Sejt- és Fejlődésbiológiai Napok a PAB székházban.

április 16–18. Pécs Eurolige Women Final Four. Kosárlabda négyes-döntő az US Valenciennes, a Gambinus Brno, a Lotos VBW Gdynia és a MiZo Pécsi VSK részvételével a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

április 17. Felavatták Rigó István: A kosárlabdázó nő c. szobrát a Lauber Dezső Városi Sportcsarnok melletti Olimpikonok ligetében.

április 18. Holocaust emlékünnepe Pécsen Szili Katalin az országgyűlés elnökének részvételével. Megkoszorúzták a volt Lakits laktanya falán lévő emléktáblát.

április 18. A XVIII. Országos Kerámia Biennálé a Pécsi Galériában.

április 18. Minya Mária, a XVII. Országos Kerámia Biennálé I. díjasának kiállítása a Pincegalériában.

április 18. Bronzérmes lett a PVSK MiZo női kosárlabda csapata az Euroliga négyes döntőjében.

április 19. Emléktábla avatása Zsolnay Vilmos születésének 175. évfordulója alkalmából volt szülőháza helyén, a Jókai utca 2. sz. ház falán.

április 19. A PTE Gyermekklinikáján új onkológiai osztályt avattak.

április 20. Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Mischa Santora karmester és Koppány Jenő hegedűművész. Házigazda: Kircsi László.

- április 21.* Meghalt Bezerédy Győző helytörténész, a Baranya Megyei Levéltár, a Janus Pannonius Múzeum és a Baranya Megyei Könyvtár egykori munkatársa.
- április 21.* A Bárka c. folyóirat estje a Művészetek Házában.
- április 22.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- április 22.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- április 22.* Gyurcsány Ferenc miniszter pécsi látogatása.
- április 22.* Mecseki Anxiz – Anxiz of the Mecsek című csoportkiállítás a Hattyúház Galériában.
- április 22.* Mladen Širola Ęarobona frulica (Varázsfurulya) c. gyermekdarabjának bemutatója a Horvát Színházban.
- április 23.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- április 23.* Orbán Viktor a Fidesz MPSZ elnöke az EU nagygyűlés szónoka a Dóm téren.
- április 23.* Európai Koreográfusok Estje – balett – a Pécsi Nemzeti Színházban.
- április 23.* Cseke Péter: Időrobbanás c. esszékötetének bemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- április 24.* Albérleti színjáték – játék két részben a PNSz Szobaszínházban.
- április 28.* Scheiderich Anna képzőművész kiállítása az August Šenoa Horvát Klubban.
- dáprilis 29.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete. Az MSZP képviselők távollmaradásával a közgyűlés határozatképtelenség miatt feloszlott.
- április 30.* Georges Thiry belga fotóművész kiállítása a Közéltés Galériában.
- április 30.* Almási Dévai László kiállítása a Gebauer Galériában.
- május** Megjelent a Pécsi Panoráma, Pécs és Baranya képeslapja első száma.
- május 1.* Felavatták az Európa teret.
- május 1. III.* Sopianae Kupa nemzetközi gyermek úszóverseny az Abay Nemes Oszkár Sportuszodában.
- május 3–7. V.* Ibero–Amerikai Hét a PTE rendezésében.
- május 6.* Bagossy László: Gondolataim a színházról c. előadása az IH-ban.
- május 6.* Kuncze Gábor, az SZDSZ elnöke EU parlamenti kampánynyitó sajtótájékoztatója.
- május 6.* Heller Ágnes filozófus a Művészetek Háza „Emlékezni és emlékeztetni. A zsidókérdés megoldhatatlansága” c. rendezvényének vendége volt.
- május 8. IX.* Pécsi Szalon Sörmajális.
- május 9.* Szamosi Szabolcs orgonakoncertje a Belvárosi templomban, Eperjes Károly közreműködésével.
- május 10.* Sokcsevics Dénes: A magyar múlt horvát szemmel c. könyvének bemutatója a Csopor(t) Horda Galériában.
- május 11.* Lévai Katalin miniszter adta át a Baranya Megyei Koordinációs Irodát, közkeletű nevén az Esélyek Házát Pécssett.
- május 11–13.* Bodor Richárd 100 m és 200 mellen, valamint 4x100 m vegyes váltóban bronzérmert szerzett a madridi úszó EB-n.
- május 12.* Közép-Európa és a közép-európai fogalom változásai a 20. század folyamán. Konferencia a PTE BTK Modernkori Történeti Tanszékén.
- május 12.* Horváth M. Zoltán festő kiállítása a Csopor(t) Horda Galériában.
- április 13.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- április 13. III.* Nemzetközi Akusztikus Gitár Fesztivál az IH-ban.
- május 13.* Csillag István gazdasági és közlekedési miniszter pécsi munkalátogatása.
- május 13–14.* A jövő Európája – Európa jövője c. konferencia a Művészetek Házában.
- május 14.* Hans Komm festő (Fellbach) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- május 15. IV.* Nemzetközi Romafesztivál a Balokány-ligetben.
- május 16.* A pécsi baptista misszió 120 éves fennállásának emlékére a megemlékezést istentisztelet keretében tartották meg.
- május 17.* A 2004. évi Helikon ünnepek gálaműsora a Nemzeti Színházban.
- május 18.* Schweitzer József: Trauma és hit 60 év után, a Művészetek Házában.
- május 18.* Áder János a Fidesz MPSZ parlamenti frakcióvezetője a Nevelési Központban.
- május 18.* Bozsó Nóra, Herczig Zsófi öltözők és jelmeztervező, Hajda Gáspár ötvös kiállítása a Közéltés Galériában.

- május 19.* Radovan Mišcević építész: Eszék város és folyója c. kiállítás az IH-ban.
május 20. A Művészetek Háza Törzsasztalának vendége volt Konrád György író.
május 22. A Pécsi Ércbányász Koncert Fúvószenekar hangversenye a Zeneparkban.
május 23. A PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Mesteriskola DLA hallgatóinak bemutatkozó kiállítása a Pécsi Galériában.
május 24–25. ICOMOS konferencia a PAB székházban.
május 25. Medgyessy Péter miniszterelnök a Széchenyi téri nagygyűlés vendége.
május 26. Szűrös Mátyás egykori ideiglenes államfő volt a DN szerkesztőségének, majd a Polgári Szalon Leőwey Gimnáziumban tartott rendezvényének a vendége.
május 26. Az NB I. hetedik helyén, az alsóház élén végzett a PMFC labdarúgó csapata.
május 26. Jazz talk-show a Művészetek Házában. Az est vendége Balázs Elemér jazzdobos, zeneszerző.
május 27. Bertók László Kossuth-díjas költő köszöntése a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
május 27. Koller Lajos nagyrpópost, egyháztörténész tiszteletére rendezett konferencia emlékkötetet mutatták be a Csontrády Múzeumban.
május 27–29. II. Nemzetközi Zenei Fesztivál.
május 28. Persányi Miklós környezetvédelmi miniszter részt vett a Pécs város önkormányzatának tulajdonába került pellérdi szennyvíztisztító ünnepélyes átadásán.
május 29. Ünnepélyesen megnyitották a Pécsi Dómmúzeumot.
május 29. Nyolcadik alkalommal nyerte meg a magyar bajnokságot a MiZo-PVSK női kosárlabda csapata.
május 29–30. Pünkösddőlő – szórakoztató programok a Sétatéren.
május 30. Fennállásának 20. évfordulóját ünnepelte az IH Sziporka Gyermekszínpada.

június 1. OMEGA koncert a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

- június 1.* A Grastyán Endre emlékkönyv bemutatója a PTE rektori tanácsstermében.
június 3. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
június 3. Pécs–Baranya Művészeinek Társasága iparművész kiállítása a Képcsarnok Ferenczy Termében.
június 3–12. IV. Pécsi Országos Színházi Találkozó. (POSZT). Az ünnepélyes megnyitóján részt vett Hiller István kulturális miniszter. Az előzetes tervek szerint 15 bemutató és a POSZT kiegészítő programja, az Országos Fesztiválmelletti Fesztivál (OFF) 165 rendezvénye szerepel az évi műsoron.
június 3. Pécs–Baranya Művészeinek Társasága iparművészeinek kiállítása a Képcsarnok Ferenczy Termében.
június 3. Húszéves az MTA Regionális Kutatások Központja.
június 3. Az Alexandra Könyvhét megnyitója a Széchenyi téren.
június 3–5. X. Nemzetközi Orrplasztikai Konferencia.
június 3. A MEDIC–ART Csoport (Pécs) kiállítása a Pincegalériában.
június 3. Pécsi Országos Színházi Találkozó – **POSZT**. A Magyar Iparművészeti Egyetem hallgatóinak kiállítása a Közéltetés Galériában.
június 4. Európa Parlamenti választási kampány Thürmer Gyula, a Munkáspárt elnökének részvételével.
június 4. **POSZT** – 100 év – 100 báb c. kiállítás a Művészetek Házában.
június 5. A Csodálatos pünkösddőlő elnevezésű malomvölgyi rendezvény vendége volt Schmidt Pál, a Fidesz MPSz alelnöke.
június 5. Kós Lajos Kuttyák kesztyűben c. báb és grafikai kiállítása a Baranya Galériában.
június 5. A tízéves Misina Természet és Állatvédő Egyesület ünnepi rendezvénye Pécs–Somogyon.
június 5. Varnus Xavér orgonakoncertje a Zsinagógában.
június 5. III. Pécsi Könyvárverés a Művészetek Házában.
június 6. Szabadtéri Játékok. Silvije Strahomir Kranjčević Lucidum Intervallum c. táncdráma bemutató a Tettyén.
június 7. A trianoni békediktátum aláírásának 84. évfordulóján megemlékezést tartottak a Civil Közösségek Házában.

- június 7. Petróczi Éva Donátus c. verseskötetének és Marafkó László Előkor c. esszékötetének bemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- június 7. Bálint András Arany János-estje a Művészetek Házában.
- június 8. Balogh Róbert Schwab legendariom (Álmoskönyv) c. kötetének bemutatója a Művészetek Házában.
- június 8. Hegedűs Géza Nagy László-estje a Művészetek Házában.
- június 9. Sárosi István Diagnózisok című kötetének bemutatója a Művészetek Házában.
- június 9. Kézdy György Karinthy-estje a Művészetek Házában.
- június 10. Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- június 10. Az MDF Európa Parlamenti választási kampányzáró rendezvénye Boros Péter ex-miniszterelnök részvételével.
- június 10. Magyar Bálint oktatási miniszter és Lénárd László, a PTE rektora egyetemfejlesztési tárgyalása Pécssett.
- június 11. Hidas Frigyes Requiem. A Pécsi Kamarakórus, a freiburgi Berthold Gimnázium, a breisgauer Projekt Kórus és a Freiburg-zahringeni Zenei Egyesület kórusának hangversenye a Bazilikában.
- június 11. Jelenkor-est a Művészetek Házában.
- június 11. Demszky Gábor főpolgármester, Európa parlamenti képviselőjelölt pécsi látogatása.
- június 12. A Pécsi Országos Színházi Találkozó gálája a Pécsi Nemzeti Színházban.
- június 12. A Bach Singers hangversenye a Csontváry Múzeumban.
- június 12–13. Nemzetközi CACIB kutyakiállítás a PTE ÁOK parkjában.
- június 12–28. VII. Művészeti és Gasztronómiai Hetek.
- június 12–30. XIV. Zenei Fesztivál a Pannon Filharmonikusok szervezésében.
- június 12–24. Művészeti és Gasztronómiai Hetek.
- június 13. Az európai parlamenti választások során valamennyi megyében, a fővárosban, Baranyában és Pécssett is a FIDESZ nyert.
- június 13. Szabadtéri Játékok. Don Quijote mezítláb. Bognár József tánc-groteszkje a Tettyén.
- június 15. Anton Anderle bábtervező (Besztercebánya) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- június 15. Matyi Ágota bábtervező (Nyíregyháza) kiállítása a Pincegalériában.
- június 15–18. XIII. Pécsi Nemzetközi Felőtt Bábifestivál.
- június 17. Szabadtéri Játékok. Petőfi A helység kalapácsa színpadi változatának bemutatója az Anna Udvarban.
- június 17. Roma Európa-nap Pécssett.
- június 17. 11 festő, szobrász, grafikus Kereszt című nemzetközi kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.
- június 18. Aknay János festő (Szentendre) kiállítása a Pécsi Galériában.
- június 18. A 31 éves Székiálító Együttes és a 25 éves Kalácsa Együttes közös hangversenye a Sétátéren.
- június 18–20. Szépség és erotika kiállítás a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.
- június 19. Örökösök. A Rajkó Zenekar és a Nemzeti Ifjúsági Zenekar hangversenye a Pécsi Nemzeti Színházban.
- június 21. A burkolókövek titkai. A Batterly Dance Company (New York) táncstje a Tettyén.
- június 22. Gyurcsány Ferenc miniszter felavatta az új pécsi drogközpontot.
- június 23. Visszakerült a Miasszonyunk Rend tulajdonába a Teleki Blanka leánykollégium.
- június 23. Bellver Manrique spanyol nagykövet pécsi látogatása.
- június 24. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- június 25. A Pécsi Szemle nyári számának sajtóbemutatója a Művészetek Házában.
- június 25. Szabadtéri Játékok. A Pécsi Balett táncstjével avatják fel az újjáépített Káptalan utcai Szabadtéri Színpadot.
- június 25–27. XV. Pécsi Folknapok – Nemzetközi Népzenei Fesztivál a Sétátéren.
- június 26. Magyar Örökség díjjal ismerték el a Zsolnay gyár múltbeli teljesítményét.
- június 28. Emlékülés Zlatko Prica festőművész tiszteletére a PAB székházban.
- június 28. Emléktábla avatás Zlatko Prica (Praca Ödön) szülőházán. Ferencesek utcája 22.
- június 29. Kerpel-Fronius Ödön emléktáblát avattak a Baranya Megyei Gyermekkorház főépületének előcsarnokában. (Fábos György)
- június 30–július 4. XXV. Pécsi Expo.

július 2. II. Pécsi Nemzetközi Zenésztalálkozó az IH-ban.

július 3. XXVI. Országos Szóttés és Cserépvásár.

július 3. Tudományos ülés a Városháza dísztermében a holocaust (shoa) 60. évfordulóján.

július 4. Gyászsistentisztelet a Zsinagógában a holocaust (shoa) 60. évfordulóján, Király Csaba orgonaművész koncertje, koszorúzás a Szív utcai temetőben és a Mártírok úti gettó emléktáblánál.

július 5. Teruyoshi Inagawa japán nagykövetség pécsi látogatása.

július 5. A japán babák kiállítása a Művészetek Házában.

július 6–10. IV. Rockmaraton a Malomvölgyben.

július 6. Pécssett járt Fuada Sztankovics, az Újvidéki Egyetem rektorasszonya, a PTE rektorának, Lénárd Lászlónak vendégeként.

július 6–11. IV. Malomvölgyi Rockmaraton.

július 8. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.

július 9. Szabadtéri Játékok – Vajda Katalin Anconai szerelmese c. zenés vígjáték bemutatója a Szabadtéri Színpadon.

július 9. Diploma után – Somody Péter festő tanítványai a Pécsi Kisgalériában.

július 10. Háromtagú csapatok mérték össze tudásukat a világ legerősebb embereinek kontinens-csapatvilágbajnokságán a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

július 10. Vasutasnap a PVSK pályán.

július 13. Szabadtéri Játékok. Kárpáti Péter Miaszerelem? Az Oberon Színházi Műhely előadása az Anna udvarban.

július 13. Tatai Tibor képzőművész kiállítása a Közélet Galériában.

július 14. A kormány döntése értelmében a főiskolai megnevezés elhagyásával a kar új neve: PTE Pollack Mihály Műszaki Kar.

július 14. A Pécsi Műhely Kitejesztés című kiállítása Budapesten az Ernst Múzeumban.

július 14–17. VIII. Masters öttusa és négytusa világbajnokság, Pécs–Orfű.

július 16. A Pécsi Textil című kiállítás a Pécsi Galériában.

július 17. Tirpák Bálint Gábor képzőművész hallgató kiállítása a Parti Galériában.

július 18–20. A Nemzetközi Eszperantó Szövetség kongresszusa Pécssett.

július 20. Szabadtéri Játékok. A burkolókövek titkai. A New Yorki Battery Dance Company vendégjátéka a Tettyén.

július 22. Művészetek találkozása – szabadtéri szoborkiállítás a Tettyén.

július 22. Szabadtéri Játékok. Marin Dr iæ Dundo Maroje c. vígjátékának bemutatója a Tettyén.

július 23. Krámlai Márta szobrász, a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Mesteriskola DLA hallgatójának kiállítása a Pincegalériában.

augusztus 1–29. Magyar Nyelv és Kultúra Nyári Egyetem, Pécs, 2004. a PTE szervezésében.

augusztus 5. Csáky Ida Élni jó, rajzok mesékre c. kiállítása az IH-ban.

augusztus 5. Nagyszabású vízvezeték- és csatornahálózat-építési program kezdődött. 58 km ivóvíz- és 120 km szennyvízvezeték épül Pécssett 2006-ig.

augusztus 5–8. Havi-hegyi búcsú Havas Boldogasszony tiszteletére.

augusztus 8–14. Dunai rektorok konferenciája az Európa Házban. A régiók Európája az európai régiókért címmel nyári egyetemet szerveztek.

augusztus 12. Püspökvári zenés esték. A Sopianae Vonósnégyes és Fodor Gabriella (zongora) hangversenye.

augusztus 12–16. III. CIOFF World Folkloriada.

augusztus 13. Z. Szabó Zoltán festő (Budapest) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

augusztus 13–29. között Bodor Richárd úszó, Czukor Zoltán gyalogló, Csonka Zsófia sportlövő és Jakabos Zsuzsanna pécsi és Bencsik Gábor mohácsi evezős vesz részt az athéni olimpián.

augusztus 18. A Pécsi Szívcentrum öt éves jubileumi ünnepe.

augusztus 19–29. A Pécsi Sporttörténeti Gyűjtemény kamara-kiállítása az ÁRKÁD bevásárlóközpontban.

augusztus 20. Szent István napi ünnepség a Dóm téren.

augusztus 20. Szent István ünnepe alkalmából **dr. Bércesi Ferenc**, a Baranya Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje, **dr. Erdősi Ferenc**, az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének tudományos tanácsadója a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, **Varga Kornél**, a Baranya Megyei Közigazgatási Hivatal osztályvezetője a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt kitüntetésben részesült.

augusztus 20. Városi ünnepség a Széchenyi téren.

augusztus 20–22. Mediterrán Hangulatok Fesztiválja, Széchenyi tér.

augusztus 20–22. Horváth Judit kosárlabda emléktorna négy nemzet válogottjainak részvételével a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.

augusztus 26. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.

augusztus 26–27. Ursula Sailer-Albring német nagykövet pécsi látogatása.

augusztus 28–29. Roma-napok Pécsen.

augusztus 31. Felavatták a PannonPower Rt. bimoassza üzemelési blokkját.

szepember 1. Ünnepi szentmisét celebrált a Lyceum templomban Mayer Mihály pécsi megyéspüspök Pécs Város Napja rendezvénysorozatának bevezetőjeként. Az ünnepi közgyűlést a Nemzeti Színházban tartották. Este a Pannon Filharmonikusok hangversenyével ünnepeltek.

szepember 1. Gábor Jenő festőművész megújított sírjának avatása a Köztemetőben.

szepember 1. A vallon-brüsszeli kerámia múltja és jelene, kiállítás a Művészetek Házában.

szepember 1. A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt. Kravcun Halina Gingko Biloba, azaz páfrányfenyő mintázatú Ősz című készletcsaládjával Magyar Termék Nagydíjat nyert.

szepember 1. Az agyag ragyogása / Terres en Lumière. Vallo-brüsszeli kerámiakiállítás a Művészetek Házában.

szepember 1. Szilágyi Szilárd festő kiállítása a Gebauer Galériában

szepember 2. Életének 65. évében hosszantartó súlyos betegségben elhunyt Bükkösi László polihisztor.

szepember 3. Felavatták a Mecseki Bányászati Múzeumot a volt Bányakapitányság József Attila út 5. sz. épületében.

szepember 3. Újra szól a klopacska– Felavatták az Ágoston téri és a vasasi r.k. templom zenélő óberendezését.

szepember 3. A pécsi bányásznapok események zárásaként, Szili Katalin emlékező beszédét követően koszorúztak a csertetői bányászemlékműnél.

szepember 3. Elbúcsúzott Pécsről a Tatára áthelyezett Szigetvári Zrínyi Miklós Tüzérandár.

szepember 4. Vasason, a volt Bányászotthon előtti térre helyezték át Grantner Jenő Bányász szobrát, körötte a vasai aknákat és tárokat megőrkítő két emléktáblát, illetve a közelben felállították a Wiesner akna emlékkövet.

szepember 3. A Hősök terén felállították a szabolcsi aknák és tárok emléktábláját.

szepember 4. Pécsbányán, a Gesztenyésben a szobor környezetében pécsbányai aknákat és tárokat megőrkítő két emléktáblát állítottak.

szepember 4. Tóth Károly fotókiállítása a Műhelygalériában.

szepember 4–5. Björn von Sydow, a svéd Parlament elnökének pécsi látogatása.

szepember 8–10. A PTE rendezésében a Compostela Csoport – Grupo Compostela de Universidades nemzetközi egyetemi hálózat X. közgyűlése és konferenciája Pécsen. Diszvendég volt Felipe de Borbón y Grecia herceg spanyol trónörökös és felesége, Letizia Ortiz Rocasolano hercegnő.

szepember 10. Ishida Tomoko képzőművész és Seike Akila fotóművész (Oszaka) kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

szepember 11. Mayer Mihály megyéspüspök felszentelte a Bachman Zoltán által tervezett harangtoronyt és a Rétfalvi Sándor által mintázott Szent Bertalan szobrot a Széchenyi téren.

szepember 13. III. Regionális Innovációs Fórum a Megyeháza dísztermében.

szepember 13. Vargyas Ildikó (Erdély) kiállítása az IH Galériában.

szepember 14. Stancel Dóra Hollandiában élő amatőr képzőművész installációja a Közélet Galériában.

szepember 15. Ábrahám Attila harmadszor nyerte el az év labdarúgó játékosok szavazata alapján.

- szepember 16.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.
- szepember 16.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- szepember 16.* Magda Duléiæ és Alem Æurin horvát grafikusok kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.
- szepember 16–26.* Pécsi Napok Fesztivál, 2004.
- szepember 17.* A Magyar Kézsebéz Társaság tanácskozása Pécsetten.
- szepember 17.* Átadták a Bánki Donát úti Általános Iskola felújított épületét és új auláját.
- szepember 17.* Bolgár, görög, szerb nap rendezvényei a Dóm téren, a Barbakán várárokbán és az IH-ban.
- szepember 17.* AradART román kortárs művészeti kiállítás a Pécsi Galériában.
- szepember 17.* Belloni Ákos és Ligeti Ferenc bútortervező kiállítása a Képcsarnok Ferenczy Termében.
- szepember 17–18.* Cigány Kulturális Napok. A cigányság történeti múltja és jelene, különösen a dél-dunántúli régióban címmel konferenciát tartottak a Rácz Aladár Közösségi Házban.
- szepember 18.* Roma Színházi Találkozó a Bóbita Bábszínházban.
- szepember 18.* Európa kulturális öröksége a Klimó Könyvtárban címmel kiállítás a PTE Egyetemi Könyvtárban.
- szepember 18.* Az Oktet Suha (Ausztria) és az UniCum Laude együttes hangversenye a Barbakán várárokbán.
- szepember 18–19.* Kulturális Örökség Napjai – Lélegző örökségünk pécsi programjai.
- szepember 18–19.* 37. Allianz Hungária Rallye a Mecsekben.
- szepember 19.* Német-nap a Sétatéren.
- szepember 20.* A Mecsek Egyesület emlékkövet állított az ezeréves szelídgesztenyefa emlékezetére Pécsbányán.
- szepember 20.* Bálint András Arany János-estje a Művészetek Házában.
- szepember 20.* Az Experidance – Román Sándor Táncársulata előadása a pécsi Nemzeti Színházban.
- szepember 21.* Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Marton Éva operaénekes és Hamar Zsolt karmester. Házigazda: Kircsi László.
- szepember 21.* Németh Béla emléklés a Baranya Megyei Levéltár rendezésében a Művészetek Házában.
- szepember 21.* A Benkó dixiland és a Molnár dixiland „párbaja” a fesztivál sátorban.
- szepember 21.* Bocsits József ékszertervező és Horváth Gábor fotókiállítása a Pincegalériában.
- szepember 22.* Előadások Pécs történetéből 2004. Tudományos konferencia a Dominikánus Házban.
- szepember 22.* Műtárgyak egy hontalan gyűjteményből (Magyar művészet 1955–1995) c. kiállítás a Múzeum Galériában.
- szepember 22.* A Híres Pannónia Régizenei Együttes Balassi-estje a Barbakán várárokbán.
- szepember 22.* Cantate Domino – A Mecsek Kórus hangversenye a Dómmúzeumban.
- szepember 22.* Cigány festők a 21. században. Bogdán János, Pintér Sándor, Túró Zoltán, Szentandrassy István, Váradi Gábor kiállítása az IH-ban.
- szepember 23–25.* Baranyai gazdaságtörténeti konferencia a Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Ipar-kamara székházában.
- szepember 23–27.* III. Bortal Világfesztivál.
- szepember 25.* Gerzson Pál festő kiállítása a Műhelygalériában.
- szepember 25.* A Budapest Saxofone Quartett hangversenye a Sétatéren.
- szepember 25.* A Meseurópa c. mesejáték bemutatója a Pécsi Harmadik Színházban.
- szepember 27.* A szőlő és bor ünnepe a Széchenyi téren.
- szepember 27.* Egyháztörténeti Konferencia az 1704-es pécsi kuruc és rácdúlás 300. évfordulóján a Pécsi Hittudományi Főiskolán. Papnövelde utca 1.
- szepember 28.* Európa kulturális öröksége a Klimó Könyvtárban. Kiállítás a Pécsi Püspöki Könyvtár különleges szépségű kódexeiből.
- szepember 28.* A Baranyában együtt élő nemzetiségi népi hagyományainak jegyében, a Kézművesek Baranyai Egyesületének kiállítása a Helyőrségi Klubban.
- szepember 28.* Kovács Kálmán informatikai és hírközlési miniszter pécsi munkalátogatása.
- szepember 30.* Kalmár Lajos és Nácsa János Pécs c. albumának bemutatója a Művészetek Házában.
- szepember 30.* A Pécs-Baranyai Értelmiségi Klub vendége volt Dávid Ibolya, az MDF elnöke.

október 1–17. Határontúli Magyarok Fesztiválja.

október 2. Donátusi-nap.

október 4. Varga Tünde, a PTE Képzőművészeti Mesteriskola hallgatójának Status Quo c. kiállítása a Baranya Galériában.

október 5. Csjkovszkij Rómeo és Júlia – Is-mer-M- balett a PNSz Kamaraszínházban.

október 5. T. Mérey Klára: Baranya megye települései az első katonai felmérés idején c. tanulmánykötetének bemutatója a Művészetek Házában.

október 6. Koszorúzási ünnepség az Aradi vértanúk útján a kivégzett tábormokok szobrainál.

október 6. Petrétei József igazságügy miniszter látogatása a megyei büntetés-végrehajtási intézetben.

október 7. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.

október 7–8. IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia a PTE Földrajzi Intézetében.

október 8. **Pásztor Dóra** paralimpiai bajnok és edzője, **dr. Anatolij Petrov** a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozata), **Kovács Ervin** paralimpiai ezüstérmes és edzője, **Tari Imre** a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (polgári tagozata) kitüntetésben részesült.

október 8. Csonka Károly Baranya képekben c. fotókiállítása a Néprajzi Múzeum Guzsalyas termében.

október 8. Zerkovicz –Szilágyi Csókos asszony c. operettjének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.

október 9. A Kék madár c. mesejáték bemutatója a Bóbita Bábszínházban.

október 10. Vajda Katalin Anconai szerelmesek – zenés vígjáték a PNSz Kamaraszínházban.

október 10. Müller Péter Szomorú vasárnap, a Várszínház vendégjátéka a Harmadik Színházban.

október 11. Megyenap Pécssett a Megyeháza dísztermében. Felavatták Rigó István Baththyány Kázmér portrészobrát, és átadták a Baranya Megyei Önkormányzat kitüntetésait.

október 11. A Pécs–Baranya Művészeinek Társasága tagjairól készült kötet bemutatója.

október 11. Dokumentumok a pécsi cigányság történetéből c. kötet bemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.

október 11–12. Európa magyar kulturális fővárosa. Pécsi pályázat 2010. Konferencia a pécsi Európa Házban

október 11–13. A határontúli magyar tudományosság intézményrendszere címmel konferencia a PAB székházban.

október 12. Knyihár Amarilla festő kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

október 12. Én Kassák Lajos – bemutató a Janus Egyetemi Színházban.

október 14. Öleljük át városunkat – élőlánc a városfal körül, hogy Pécs 2010-ben elnyerhesse Európa Kulturális Fővárosa címet.

október 14. Georg Brandner osztrák festő kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.

október 14–16. A Magyar Üzemegészségügyi Tudományos Társaság XXXIV. kongresszusa Pécssett.

október 15. Fusz György keramikus (Szekszárd) kiállítása a Pécsi Galériában.

október 15. Macsóhímez c. Gyenes Zsolt és Mojzer Tamás audiovizuális kiállítása a Közéletek Galériában.

október 15–17. XXXVI. Egyetemi Orvosnapok.

október 16. Füzesi Heierli Zsuzsa és Rádóczy Bálint Empíria c. kiállítása a Parti Galériában.

október 17. A Határontúli Magyarok Fesztiváljának gálaestje a PTE Aulában.

október 18. Visy Zoltán építész (1903–1938) emlékkiállítása a Művészetek Házában.

október 19. Ficzek Ferenc képzőművész, a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Mesteriskola végzős DLA hallgatójának kiállítása a Pincegalériában.

október 20. Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Nicolás Pasquet karmester és Szabadi Vilmos hegedűművész. Házigazda: Kircsi László.

október 21–22. Európába megy a megye c. konferencia a Megyeházán.

október 22. Rostand Cyrano de Bergerac. Bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban.

október 23. Ünnepségek Pécssett az '56-os forradalom és szabadságharc tiszteletére.

október 25. Szent Mór pécsi püspök emlékűnnepén Mayer Mihály pécsi megyéspüspök és Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát közös szentmiséje a Bazilikában.

október 25. Horváth Zoltán Jenő carrarai márványból készült Roma Holocaust emlékművét Göncz Kinga szociális, családügyi és esélyegyenlőségi miniszter avatta fel a Lánc utcai parkban.

október 25–26. Brit-napok Pécsen.

október 27. A Leőwey Klára Gimnázium vegyeskarának 20 éves jubileumi hangversenye az iskola dísztermében.

október 28. Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselő testülete.

október 28. A Magyar Orvosi Kamara konferenciája a PTE ÁOK-n.

október 29. A Pécsi Szemle őszi számának sajtóbemutatója a Művészetek Házában.

november 1. Új urnás temetkezési helyet, illetve szóró-parcellát adtak át a pécsi köztemetőben és bemutatták Vargha Dezső és Tám László a sírkert 100 évéről összeállított könyvét.

november 3. A Magyar Tudomány ünnepe a PAB székházban.

november 3. ECHO-est a Művészetek Házában.

november 3. Line Knutzon Közéleg az idő c. drámájának bemutatója a Pécsi Harmadik Színházban.

november 3–5. Pécs INFO 2004. X. Informatikai, Telekommunikációs Szakkiállítás és Konferencia a Széchenyi tornacsarnokban.

november 4. A PTE szenátusának ülése a Magyar Tudomány Napja alkalmából.

november 4. Emlékezés az '56-os forradalomra a Csontváry Múzeumban Rácz Sándor, a Budapesti Központi Munkástanács elnökének részvételével.

november 4–5. A Magyar Szívsebészeti Társaság XI. kongresszusa.

november 5. Gondolat – Vonal – Rajz című kiállítás a Pécsi Kisgalériában.

november 5. Megkezdte adását a Remete Rádió, az Istenkúti Közösségi Ház adója.

november 5. Felavatták Liska József domborművét a Magyar Elektrotechnikai Egyesület Pécsi Szervezete kezdeményezésére E.ON Dél-Dunántúli Áramszolgáltató Rt. földszinti aulájában, Rákóczi út 73/b.

november 5–6. A Fiatal Európa Ifjúsági Egyesület rendezvénye az Európa Házban.

november 6. A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága Emlék-kép című centenáriumi kiállítása a Városterületi Múzeumban.

november 6. Rákász Gergely orgonakoncertje a Zsinagógában.

november 6. A Sam Houston State University (Texas) hangversenye a Zeneparkban.

november 6–7. Aczél László Országos Rejtvényfejtő Verseny a Vasutas Művelődési Házban.

november 7. Kárpáti Péter Miaszerelem c. színművének bemutatója a Pécsi Harmadik Színházban.

november 8. Az Alliance of Universities for Democracy (AUDEM) közgyűlése a Palatinus Bartók termében.

november 8. A Művészetek Háza Törzsasztalának vendége volt Varró Dániel költő.

november 8. Csontó Lajos képzőművész kiállítása a Művészetek Házában.

november 9. Lendületben az ország, Gyurcsány Ferenc kormányprogram ismertető nagygyűlése a Lauber Dezső Városi Sportsarnokban.

november 10. Az Új Dunántúli Napló vendége volt Deutsch Tamás (Fidesz MPSz) az országgyűlés alelnöke.

november 10. Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Hamar Zsolt zeneigazgató és a Budapest Fesztivál Kürtkvartett. Házigazda: Kircsi László.

november 10. A Pécs Expo Center alapkövetéle.

november 11. Ormos Mária akadémikust, Ádám Antal volt alkotmánybíró és Vereczkey Lajos orvos-filozófust Grastyán-díjjal tüntették ki.

november 11. Fábián István Izlés és irodalom című könyvének bemutatója a Művészetek Házában.

november 12. A Heidelberger Künstlergruppe 79 (Heidelberg) kiállítása a Pécsi Galériában.

november 14. Synge Szentek kútja c. ír mese és Petőfi A helység kalapácsa a PNSz Szobaszínházban.

november 15. Ernszt András képzőművész kiállítása a Gebauer Galériában.

november 16. Rostás Bea Piros szobrász, a PTE Művészeti Kar V. éves hallgatójának kiállítása a Pincegalériában.

november 16. A Finnagora, a finn kulturális, tudományos és gazdasági központ bemutatkozó rendezvénye az Európa Házban.

november 17. Útlevel Európához, avagy igen a 15 milliós magyar nemzetre c. rendezvény a Református Gimnáziumban.

- november 18.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- november 18.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- november 18.* Egyetemtörténeti Konferencia a PTE Központi Levéltára szervezésében a Rákóczi úti Aulában.
- november 18.* Herényi Károly, az MDF frakcióvezetője volt az Értelmiségi Klub vendége.
- november 18.* Nyári Zsolt szobrász kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.
- november 19.* Magyar Koreográfusok Estje – balett – A 45 éves Pécsi Balett gálaműsora a Pécsi Nemzeti Színházban.
- november 19.* A PTE Művészeti Kar DLA kiállítása a Múzeum Galériában.
- november 19.* Szakcsi Lakatos Béla jazzkoncertje a Művészetek Házában.
- november 19.* Bartek Péter Pál, Krámlí Márta, Losonczy István és Orosz Klára a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Mesteriskola végzős DLA hallgatóinak kiállítása a Múzeum Galériában.
- november 22.* A 30 éves Szélikláltó Együttes jubileumi hangversenye a Pécsi Nemzeti Színházban.
- november 22.* Kaddis a meg nem született gyermekekért – Kertész Imre nyomán. Kulka János-estje a Művészetek Házában.
- november 22.* Harsányi Attila Kassák-estje, A ló meghal, a madarak kirepülnek címmel a Pécsi Horvát Színházban.
- november 23.* Felavatták Trischler Ferenc Csorba Győző mellszobrát a Megyei Könyvtár udvarán.
- november 23.* A Csorba Győző és Bertha Bulcsu levelezése 1961–1995 c. kötet bemutatója a Művészetek Házában.
- november 23.* A PTE hallgatóinak kiállítása a Közelítés Galériában.
- november 25.* Rendkívüli ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- november 25.* Takáts József Talált tárgy c. könyvének bemutatója a Művészetek Házában.
- november 26.* Emléktáblát avattak a 100 éve alakult Városi Múzeum első kiállítóhelyének falán, a Rákóczi út 11. sz. épület homlokzatán.
- november 27.* A Kodály Gimnázium két kórusának, a 30 éves Bartók Béla Leánykar és a 25 éves Kodály Zoltán Ifjúsági Vegyeskar jubileumi hangversenye az iskola aulájában.
- november 28.* Gőgös Gúnár Gedeon, bemutató a Bóbita Bábszínházban.
- november 29.* A Pécsi Nemzeti Színház 45 éves operatársulatának színházi gálaestje.
- november 30.* A legjobb kor – Serbakov Tibor ötvös kiállítása a Képcsarnok Ferenczy Termében.
- december 1.** Pesti János nyelvész Benkő Loránd akadémikustól, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökétől az MTA nagytermében vette át a Pajzs Dezső-díjat.
- december 2.* Orbán Viktor politikai nagygyűlése a Református Gimnáziumban.
- december 2.* Pszicho-szóma etűdök – performansz, a PTE pszichoanalízis doktori iskola rendezvénye a Művészetek Házában.
- december 3.* Üzembe helyezték a pogányi repülőtéren az új navigációs rendszert, a kifutó- és guruló pályát övező fénysort és a rádiós irányító rendszert. Elsőként a lappöldi Mikulás, Joulupukki érkezett Pécsre a Li-2-es kétmotoros gépen.
- december 3.* A Pécs–Pécsbánya-rendező vonalszakasz építésének 150. évfordulója alkalmából emlékülést tartottak a PTE Egyetemi Könyvtárban.
- december 3.* A Mária utca 7. sz. épület falán felavatták a Mohács–Pécs Vasút székházának emléktábláját.
- december 3.* A Pécsi Galéria karácsonyi kiállítása és vására a Pécsi Kisgalériában.
- december 3–4.* A Pécs–Baranya Művészeinek Társasága nyitott műterem napjai a Tűzoltó Műteremben, a Rákóczi út 7-ben.
- december 4.* Szent Borbála ünnep Szabolcson.
- december 4.* Felavatták Vanyúr István Szent Borbála szobrát a vasasi Kodály Művelődési Ház területén.
- december 4–22.* Pécsi Advent 2004. rendezvénysorozat.
- december 5.* Népszavazás a kettős állampolgárság és az egészségügy privatizációja tárgyában.
- december 6.* Pilkhoffer Mónika: Pécs építészete a századfordulón 1887–1907 című könyvének bemutatója a Művészetek Házában.
- december 6–21.* Adventi Fesztivál.

- december 7.* Párbeszéd a Pannon Filharmonikusokkal a Művészetek Házában. Vendég: Kocsis Zoltán karmester és Jandó Jenő zongoraművész. Házigazda: Kircsi László.
- december 7.* Haramza László Ókeresztény sírkamrák, responsoriumok c. multimédiás CD-bemutató a Dómmúzeumban.
- december 8.* Ernyes Mihály A vármegyei és a községi rendőrségek története c. könyvének bemutatója a Művészetek Házában.
- december 9.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- december 9.* Járai Zsigmond, a Magyar Nemzeti Bank elnöke előadást tartott a PTE Közgazdaságtudományi Karán.
- december 9.* Petrétei József igazságügyi miniszter elhelyezte a Papnövelde utcában felépítendő fiatalkorúak börtönének alapkövét.
- december 9.* A Bázis Szobrász Egyesület bemutatkozó kiállítása a Pécsi Galériában.
- december 9.* Váray Zoltánné kilencvenhárom éves ny. pedagógus, a Leöwey Gimnázium német nemzetiségi tagozatának alapítója vette át Kerner Lőrincről az 1904. évi Lenau-díjat.
- december 9–11.* VII. Nemzetközi Kroatisztikai Tudományos Konferencia a PAB székházban.
- december 10.* Nagy Márta 50 c. kiállítás a Múzeum Galériában.
- december 10.* Visnyei Ilona képzőművész kiállítása a Művészetek Házában.
- december 10.* Csizmár Gábor foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter előadása a PTE Földrajzi Intézetében.
- december 10.* A Pécsi Vasutas Koncert Fúvószenekar hangversenye a PTE Aulában.
- december 11.* Ilyenek voltunk, VI. – Pécsi emberek kiállítása a Parti Galériában.
- december 11–13.* Luca-napi varázslatok, a Pécsi Kulturális Központ rendezvénye.
- december 12.* Naponta közlekedő InterCity vonatjárat indult Corvinus néven Pécs és Bécs között.
- december 12.* A Pécsi Ércbányász Koncert Fúvószenekarának évszázó hangversenye a Zeneparkban.
- december 13.* A Dómmúzeumban rendezett est vendége volt Jókai Anna író.
- december 13.* Karácsony Benő Napos oldal c. regényének színpadi változatát mutatta be a Janus Egyetemi Színház.
- december 14.* Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnökének előadása a PTE Bölcsészettudományi Karán.
- december 14.* Bak Imre–Hencze Tamás Az avantgard aktualitása, vagy halála c. könyvének bemutatója a PTE Művészeti Karán.
- december 14.* Tahir Mujčić horvát karikaturista kiállítása a Csoport(t) Horda Galériában.
- december 14.* Bóbits Diána (München) kiállítása a Közelítés Galériában.
- december 15.* Együttműködési megállapodást írt alá a horvát Samobor és Pécs város polgármestere.
- december 16.* Ülést tartott Pécs Város Önkormányzatának képviselőtestülete.
- december 16.* Ülést tartott Baranya Megye Önkormányzatának közgyűlése.
- december 16–19.* VI. Nemzetközi Weidinger Imre Fagottverseny.
- december 17.* A Pécsi Szemle téli számának sajtóbemutatója a Művészetek Házában.
- december 17.* A Dunántúli Napló megjelenésének 60. évfordulója alkalmából rendezett jubileumi ünnepsége a Palatinus Szálló Bartók-termében.
- december 17.* David Hare Amy világa c. színművének bemutatója a PNSz Kamaraszínházban.
- december 30.* A Bóbita Bábszínház Szárnyas Malac-napja.
- december 31.* Szilveszter a Széchenyi téren.

KOMOLYZENEI HANGVERSENYÉVAD PÉCSETT 2004-BEN

2004. január 3. szombat. Pécsi Nemzeti Színház.

A 20 éves **Pécsi Szimfónikus Zenekar** jubileumi és a **Pannon Filharmonikusok – Pécs** ünnepi alakuló hangversenye. Vezényel **Hamar Zsolt**, **Howard Williams**, **Nicolás Pasquet**, közreműködik **Jandó Jenő** (zongora) és **Vass Ágnes** (hegedű)

2004. január 14. szerda. Breitner-bérlet, PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Sturcz László** (oboa)

2004. január 19. hétfő. Zenepark.

Mozart szonáta-est 1. Közreműködik **Szabadi Vilmos** (hegedű) és **Gulyás Márta** (zongora)

2004. január 28. szerda. Gyermán bérlet. Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Ligeti András**, közreműködik **Váradai Marianna** (ének)

2004. február 5. csütörtök. Breitner-bérlet, PTE Aula.

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, vezényel **Berkes Kálmán**

2004. február 16. hétfő. Zenepark.

Mozart szonáta-est 2. Közreműködik **Szabadi Vilmos** (hegedű) és **Gulyás Márta** (zongora)

2004. február 25. szerda. Gyermán-bérlet, Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Pier Giorgio Morandi** (Olaszország)

2004. március 8. hétfő. Zenepark.

Mozart szonáta-est 3. Közreműködik **Szabadi Vilmos** (hegedű) és **Gulyás Márta** (zongora)

2004. március 17. szerda. Gyermán-bérlet, Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Kocsis Zoltán** (zongora)

2004. március 25. csütörtök. Breitner-bérlet, PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Boldóczy Gábor** (trombita)

2004. április 7. szerda. Oratórium-bérlet, Bazilika.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Rálik Szilvia**, **Várhelyi**

Éva, **Fekete Attila**, **Sárkány Kázmér**, (ének) és a **Nemzeti Énekkar** (karigazgató **Antal Mátyás**)

2004. április 22. csütörtök. Breitner-bérlet, PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Misha Santora**, közreműködik **Koppány Jenő** (hegedű)

2004. május 5. szerda. Gyermán-bérlet, Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködnek a Magyar Állami Opera-

ház magánénekesei, a Pécsi Nemzeti Színház kibővített kórusa (karigazgató: **Witterle Gábor**)

2004. május 13. csütörtök. Breitner-bérlet, PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Varga Tamás** (cselló)

2004. június 12. szombat. Tettye, Pannon Fesztivál – Egymásra hangolva.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**,

2004. június 15. kedd. Tettye, Pannon Fesztivál – Egymásra hangolva. Mozart: Don Giovanni, szabadteri operaelőadás.

Budapesti Operatársulat, közreműködik a **Pécsi Szimfonia**, vezényel **Somos János Csaba**

2004. június 30. szerda. Káptalan utcai szabadteri színpad. Pannon Fesztivál – Egymásra hangolva.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Erdélyi Zoltán** (hegedű)

2004. szeptember 23. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Marton Éva**

2004. október 21. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel: **Nicolás Pasquet**, közreműködik: **Szabadi Vilmos** (hegedű)

2004. október 3. vasárnap. Raiffeisen-mesterbérlet, PTE Aula.

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, vezényel **Kobajasi Kenicsiro**, közreműködik **Kocsis Zoltán** (zongora)

2004. október 28. csütörtök. Oratórium-bérlet, Bazilika.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Antal Mátyás**, közreműködik **Cserna Ildikó**, **Pánczél Éva**, **Kóbor Tamás**, **Rácz István** (ének), a **Bach Énekegyüttes** (karigazgató **Lakner Tamás**) és a **Pécsi Kamarakórus** (karigazgató **Tillai Aurél**)

2004. november 7. vasárnap. Zenepark.

A **Sam Houston State University** (Texas) hangversenye.

2004. november 11. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik a **Budapest Fesztivál Kürtkvartett**.

2004. november 25. csütörtök. Gyermán-bérlet, Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Gyermáné Vass Ágnes** (hegedű)

2004. november 26. péntek. Raiffeisen-mesterbérlet, PTE Aula.

Budapesti Fesztivál Zenekar, vezényel **Lukács Ervin**, közreműködik **Kádár István** (hegedű), **Kertész György** (gordonka)

2004. november 28. vasárnap. Pécsi Nemzeti Színház.

Jubileumi gála, 45 éves a pécsi operatagozat. **Pécsi Szimfonia**, **Pannon Filharmonikusok – Pécs**, **Pécsi Balett**, vezényel **Cser Miklós**, **Hamar Zsolt** és **Somos János Csaba**

2004. december 9. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Kocsis Zoltán**, közreműködik **Jandó Jenő** (zongora)

2004. december 18. szombat. Bazilika.

Pannon Filharmonikusok – Pécs, vezényel **Hamar Zsolt**, közreműködik **Váradi Marianna**, **Megyesi Schwartz Lúcia**, **Codeluppi Alessandro**, **Szécsi Máté** (ének) és a **Nemzeti Énekkar** (karigazgató **Antal Mátyás**)

EGYHÁZZENEI HANGVERSENYEK

2004. március 27. szombat. Ferences-templom. **Frank Zebinger** osztrák zeneszerző hangversenye

Frank Zebinger (orgona, csembaló), **Kuti Ágnes** (szoprán), **Szécsi Máté** (basszus), **Lakics Bernadett** (fuvola), **Csajághy Miklós** (klarinét), **Haszon Balázs** (fagott) és a **Bazilika Mozart Kórusa**

2004. április 15. csütörtök. Belvárosi templom. A **Schola Quinqueecclesiensis** hangversenye

Balatoni Sándor (orgona), vezényel **Béres György**

2004. május 2. vasárnap. Bazilika.

Hannfried Lucke Lichtenstein (orgona)

2004. május 9. vasárnap. Belvárosi templom.

Szamosi Szabolcs (orgona), közreműködik **Eperjes Károly** (színművész)

2004. május 26. szerda. Bazilika.

Szamosi Szabolcs (orgona), **Váradi Marianna** (szoprán), **Megyesi Schwartz Lúcia** (alt), **Szappanos Tibor** (tenor), **Szécsi Máté** (basszus), közreműködik a **Pannon Filharmonikusok – Pécs**, a **Pécsi Kamarakórus**, és a **Bach Énekegyüttes**

2004. június 11. péntek. Bazilika.

Symphony Blass Orchestra Zähringen, a **Breisgau Kamarakórus**, a **Bertold Gimnázium Kórusa**, a **Pécsi Kamarakórus** (karigazgató **Tillai Aurél**) hangversenye, közreműködik **Komáromi Alice** (szoprán), **Tillai Tímea** (alt), **Horváth István** (tenor), **Rainer Pachner** (basszus), vezényel **Myri Turkenich**

2004. június 24. csütörtök. Püspökvári Zenés Esték

Harmónia Fúvósötös

2004. július 2. péntek. Bazilika.

Thomas Wikman (orgona) Chicago, közreműködik a **Four Horns Ensemble**

2004. július 9. péntek. Belvárosi templom.

- Herbert Lederer** (orgona) Ausztria, közreműködik **Szilágyi Lajos** (kürt)
2004. július 16. péntek. Belvárosi templom.
- Witterle Gábor** (orgona), közreműködik **Murin Jarosláv** (brácsa)
2004. július 22. csütörtök. Püspökvári Zenés Esték, A „három tenor”
- Horváth István, Csajághy Szabolcs, Kardos István** és vendégeik **Vermes Tímea** (szoprán),
Papp Krisztina (alt), **Horváth Krisztina** (zongora)
2004. július 23. péntek
- Kapitány Dénes** (orgona), közreműködik **Solymosi Péter** (trombita)
2004. július 30. péntek. Bazilika.
- Szamosi Szabolcs** (orgona), közreműködik **Kuti Ágnes** (szoprán), **Lakics Bernadett** (fuvola) és
Tóth Eszter (hegedű)
2004. augusztus 6. péntek. Belvárosi templom.
- Koloss István** (orgona), közreműködik **Koloss András** (basszus)
2004. augusztus 12. csütörtök. Püspökvári Zenés Esték
- Sopianae Vonósnégyes**, közreműködik **Fodor Gabriella** (zongora)
2004. augusztus 13. péntek. Bazilika.
- Silvio Celeghin** (orgona), közreműködik a **Kopjár Trió**
2004. augusztus 20. péntek. Pius templom.
- Virágh András** (orgona), közreműködik **Szécsi Máté** (basszus)
2004. augusztus 27. péntek. Bazilika.
- Andrea Pach** (orgona) Ausztria, közreműködik az **Erdélyi Trió**
2004. szeptember 3. péntek. Bazilika.
- Kovács Endre** (orgona), közreműködik **Várad Marianna** (szoprán)
2004. szeptember 10. péntek. Pius templom.
- Szamosi Szabolcs** (orgona), közreműködik **Szabó Ferenc** (ütőhangszerek) és a **Bazilika Mozart**
Kórusa
2004. szeptember 17. péntek. Belvárosi templom.
- Miklósi András** (orgona), közreműködik **Megyesi Schwartz Lúcia** (alt)
2004. szeptember 24. péntek. Bazilika.
- Sebestyén János** (orgona), **Lantos István** (orgona), közreműködik **Janzsó Ildikó** (cselló)
2004. október 1. péntek. Bazilika.
- A Mozart Kamarazenekar hangversenye**, koncertmester **Erdélyi Zoltán**, közreműködik **Szamosi**
Szabolcs (orgona), **Lakatos Ida** (hárfa), **Kuti Ágnes** (szoprán)
2004. október 8. péntek. Lyceum-templom.
- Vass Ágnes** (hegedű), **Gyermán Júlia** (hegedű), **Vedres Csaba** (orgona)
2004. október 22. péntek. Bazilika.
- A Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara hangversenye**, vezényel **Szamosi Szabolcs**, szólót énekel
Kuti Ágnes (szoprán), **Papp Krisztina** (alt), **Horváth István** (tenor), **Szécsi Máté** (basszus)
2004. november 24. szerda. Ferences-templom.
- Moravcsik Katalin** (orgona), közreműködik az **Auer Rézfúvós Együttes**
2004. december 2. szerda. Belvárosi templom.
- Szamosi Szabolcs** (orgona), közreműködik **Horgas Eszter** (fuvola)
2004. december 27. hétfő. Belvárosi templom.
- UniCum Laude énekegyüttes**, közreműködik **Szamosi Szabolcs** (orgona)
2004. december 30. Bazilika
- Improvizációk karácsonyi témákra, közreműködik **Fassang László** (orgona)

VASÁRNAPI ZENEKARI SZENTMISÉK A FERENCES TEMPLOMBAN

Közreműködik a **Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara**, koncertmester **Erdélyi Zoltán**, vezényel **Szamosi Szabolcs**, szólót énekelnek **Kuti Ágnes** (szoprán), **Kopjár Anikó** és **Papp Krisztina** (alt), **Horváth István** és **Szelényi Zoltán** (tenor), **Bognár Szabolcs**, **Szécsi Máté** (basszus)

2004. január 18. vasárnap Mozart: C-dúr mise, K. 259.
 2004. február 22. Schubert: G-dúr mise, D. 167.
 2004. március 21. Haydn: F-dúr mise, Hob XXII,1
 2004. április 18. J.G. Rheinberger: C-dúr mise
 2004. május 23. Mozart: C-dúr mise, K. 337.
 2004. június 6. Mozart: B-dúr mise, K.275.
 2004. július 18. Vivaldi: Nulla in Mundo, Nisi Dominus
 2004. augusztus 29. Lickl: C-dúr mise
 2004. szeptember 26. Haydn: G-dúr mise, Hob XXII,6
 2004. október 17. Koloss István: Ünnepi mise
 2004. november 21. Mozart: C-dúr mise, K.m317.
 2004. december 12. Mozart: C-dúr mise, K. 259.

A MŰVÉSZETEK HÁZA HANGVERSENYEI

2004. január 17. szombat. Fülep Lajos-terem, Zene határok nélkül
Oborzil Adél (fuvola) és **Mika Mori** (zongora)
 2004. január 21. szerda. Fülep Lajos-terem, Romantikus kamaraest
Budapesti Vonósok Kamarazenekar, **Hargitai Imre** (zongora), közreműködik **Papp Gyöngyi** (hegedű), **Botvay Károly** (gordonka), **Ludmány Emil** (brácsa)
 2004. január 27. kedd. Fülep Lajos-terem, Goldmark Károly-est
Rohmann Imre (zongora) és **Fenyő Klára** (hegedű)
 2004. január 31. kedd. Zenepark, Jubileumi hangverseny – a Művészetek Háza szervezésében
Tamás János (trombita), közreműködik **Dévényi Ildikó**, **Tamás Éva**, **Moravetz Levente**, **Kovács István**, és a **Pannon Filharmonikusok Kamarazenekara**
 2004. február 6. péntek. Fülep Lajos-terem
Kovács István (ének) és **Selmeczi György** (zongora)
 2004. február 9. hétfő. Fülep Lajos-terem
Király Csaba (zongora)
 2004. február 12. csütörtök. Fülep Lajos-terem
Ewald Rézfúvós Quintet, **Bakó Levente** (trombita), **Tarkó Tamás** (trombita), **Kovalcsik András** (kürt), **Kelemen Lajos** (harsona), **Kelemen Tamás** (tuba)
 2004. február 17. kedd. Zenepark, a Művészetek Háza szervezésében
Papp Gábor (hegedű) és **Szeléndi Zsuzsa** (hegedű), közreműködik **Gábor József** (zongora)
 2004. február 26. csütörtök. Fülep Lajos-terem, Zenei farsang
A Kőszegi Haydn Vonósnégyes estje. **Gellén Lászlóné** (hegedű), **Deák György** (hegedű), **Ágotha Zoltán** (mélyhegedű), **Orosz Sándor** (gordonka)
 2004. február 28. szombat. Fülep Lajos-terem, Zene határok nélkül – Olasz–magyar jazz-est
Marco Tamburini (trombita), **Oláh Kálmán** (zongora), **Egri János** (nagybőgő), **Piero Borri** (ütőhangszerek)
 2004. március 2. kedd. Fülep Lajos-terem
Keszthelyi Tamás (hegedű), **Hargitai Imre** (zongora)
 2004. március 4. csütörtök. Fülep Lajos-terem, Fiatal Művészek Pódiuma
Szendrói Zsuzsanna (szaxofon), **Forgó György** (zongora), közreműködik **Lakics Bernadett** (fuvola), **Góth Tamás** (marimba)
 2004. március 9. kedd. Fülep Lajos-terem, Jubileumi koncert – Vidovszky László 60 éves
 Közreműködik **Alman Gergő**, **Dargay Marcell**, **Dinyés Dániel**, **Héja Benedek**, **Jeney Zoltán**, **Kircsi László**, **Serei Zsolt**, **Tihanyi László**, **Weber Kristóf**
 2004. március 10. szerda. Fülep Lajos-terem, Ifjú tehetségek pódiuma
Ifj. Szabó Ferenc (zongora)

2004. március 11. csütörtök. Fülel Lajos-terem Sine morbo művészeti estek
Hajnóczy Júlia (ének), **Vígh Andrea** (hárfa)
2004. március 16. kedd. Fülel Lajos-terem, Zene határok nélkül
Kállai Enikő (hegedű), **Ardita Statovci** (zongora)
2004. március 19. péntek. Fülel Lajos-terem, Pécsi Tavaszi Fesztivál
Pege Aladár (nagybőgő), házigazda: **Bornemissza Géza**
2004. március 22. hétfő. Fülel Lajos-terem, Pécsi Tavaszi Fesztivál
A Trio Lignum hangversenye, közreműködik **Klénján Csaba**, **Rozmán Lajos** (klarinét), **Lakatos György** (fagott)
2004. március 26. péntek. Fülel Lajos-terem, Pécsi Tavaszi Fesztivál
Dónusz Katalin (ének), **Cs. Nagy Ildikó** (zongora)
2004. április 1. csütörtök. Fülel Lajos-terem, Pécsi Tavaszi Fesztivál
Gyöngyössy Zoltán (fuvola), **Matuz István** (fuvola)
2004. április 2. péntek. Fülel Lajos-terem, Zene határok nélkül
Zádory Édua Amarilla (hegedű), **Teresa Turner** (zongora), **Rudolf Leopold** (gordonka)
2004. április 8. csütörtök. Fülel Lajos-terem, Sine morbo művészeti estek
Tóth Péter (zongora)
2004. április 15. csütörtök. Fülel Lajos-terem
Herpay Ágnes (fagott), közreműködik a **Sopianae Vonósnégyes**, **Huszics Ibolya** (zongora), **Nagy Péter** (bőgő)
2004. április 29. csütörtök. Fülel Lajos-terem
Zentai Károly (zongora), **Bizják Dóra** (zongora)
2004. május 3. hétfő. Fülel Lajos-terem, Romantikus est
Baráth Yvette (ének), **Krisztop Pável** (zongora)
2004. május 7. péntek. Fülel Lajos-terem, Zene határok nélkül. – Üdvözllet Bécsből
Concilium Musicum Wien – **Annie Laflamme** (fuvola), **Paul Angerer** (hegedű), **Christoph Angerer** (brácsa), **Günter Schagerl** (cselló)
2004. május 10. hétfő. Fülel Lajos-terem, Zene határok nélkül. – Sagák
Varga Ildikó (ének) és Fodor Gabriella (zongora), közreműködik **Mánfai György**
2004. május 17. hétfő. Fülel Lajos-terem, Fiala művészek pódiuma
Seres Dóra (fuvola), **Mali Emese** (zongora)
2004. május 23. vasárnap. Fülel Lajos-terem, Pódium Duó
Orosz Zoltán (harmonika), **Ursu Gábor** (gitár)
2004. május 25. kedd. Fülel Lajos-terem
Komáromi Alíz (ének), **Tényi Zoltán**, **Bánky József**, **Király Csaba** (zongora)
2004. május 28. péntek. Fülel Lajos-terem. Ifjú tehetségek pódiuma
Hoffmann Ágnes (hegedű), **Tallián András** (brácsa), **Horváth Alexandra** (cselló), **Brezovác Mirjam** (zongora)
2004. június 1. kedd, Fülel Lajos-terem. Mester és tanítvány
A PTE Művészeti Kar Zeneművészeti Intézetének vonósenekara, vezényel **Papp Gábor**
2004. június 2. szerda. Fülel Lajos-terem
Szokolay Balázs (zongora), **Klénján Csaba** (klarinét)
2004. június 17. csütörtök. Fülel Lajos-terem. Pannon Fesztivál – Egymásra hangolva
Sophianae Vonósnégyes, közreműködik **Eckhart Gábor** (zongora) és **Palotai Péter** (zongora)
2004. június 23. szerda, Fülel Lajos-terem. Pannon Fesztivál – „Egymásra hangolva”
Pécsi Klarinétkvartett
2004. június 26. szombat. Hild udvar. Pannon Fesztivál – Egymásra hangolva – A Művészetek Háza szervezésében
Symphonic Brass Quintett
2004. július 4. vasárnap. Zsinagóga. Emlékezni és emlékeztetni. 1944–2004. Elmékedések és emlékezések – A Tisztelet Napjai / Yamim Noraim / Days of Awe. A Művészetek Háza szervezésében.
Király Csaba (orgona) hangversenye
2004. szeptember 3. péntek. Fülel Lajos-terem. Zene határok nélkül

- Cser Tamás** (hegedű), közreműködik **Kanae Sawa** (zongora)
2004. szeptember 17. péntek. Fülep Lajos-terem. Pécsi Napok 2004.
- Somogyi Vonósnégyes – Somogyi Péter** (I. hegedű), **Lendvay György** (II. hegedű), **Tóth Balázs** (mélyhegedű), **Pólus László** (cselló), közreműködik **Jandó Jenő** (zongora)
2004. szeptember 22. szerda. Fülep Lajos-terem, Gershwin dalest. Pécsi Napok 2004.
- Bornemissza Mária** (ének) és az **Oláh Kálmán Trió – Oláh Kálmán** (zongora), **Egri János** (bőgő), **Pecek Lakatos Géza** (dob)
2004. szeptember 25. szombat. Sétatér. A Művészetek Háza szervezésében. Pécsi Napok 2004.
- Budapest Saxofone Quartett – Szepesi Bence** (szoprán saxofon), **Puskás Levente** (altsaxofon), **Tószegi Bernát** (tenorszaxofon), **Horváth Marcell** (baritonszaxofon)
2004. október 6. szerda. Fülep Lajos terem, **Tin-Tin Quintet** (etno-jazz)
- Szöke Szabolcs** (gadulka, sarangi, kalimba, sansa), **Monori András** (kaval, saxofon, bansuri, kalimba, gadulka), **Nyusztay Iván** (ghatam, kanjira), **Szalai Péter** (abla, kalimba), **Kardos Dániel** (gitár)
2004. október 7. csütörtök. Fülep Lajos-terem. Jubileumi gála Batthyány Kázmér halála 150. évfordulóján
- Szokolay Balázs** (zongora), **Zádory Édua Amarilla** (hegedű)
2004. október 12. kedd.
- Az **Auer vonósnégyes** és **Batta András** (zenetörténész) a Művészetek Házában.
2004. október 14. csütörtök. Fülep Lajos-terem, Fiala művészek pódiuma
- Szilágyi Orsolya** (klarinét), zongorán kísér **Granik Anna**
2004. október 18. hétfő. Zenepark. Bánky József jubileumi hangversenye, a Művészetek Háza szervezésében
- Bánky József** (zongora)
2004. november 9. kedd. Fülep Lajos-terem, Ifjú tehetségek pódiuma
- Teleki Gergő** (zongora)
2004. november 12. péntek. Fülep Lajos-terem. A Mecsek Fúvósötös 40 éves jubileumi hangversenye
- Szkladányi Péter**
Deák Ildikó (fuvola), **Paláncz Tamás** (klarinét), **Deák Árpád** (oboa), **Tolnay Gábor** (kürt), **Várnagy Attila** (fagott), közreműködik **Sólyom Katalin** (színművész)
2004. november 24. szerda, Fülep Lajos-terem
- Itzés Gergely** (fuvola) és **Várjon Dénes** (zongora)
2004. november 26. péntek. Fülep Lajos-terem. A zeneszerzőt születésnapján köszöntik egykori növendékei Jubileumi koncert – Gyórfy István 50 éves
2004. december 8. szerda. Fülep Lajos-terem, A klasszikus 20. század
- Trio d'Echo – Somogyi Péter** (hegedű), **Horn András** (klarinét), **Eckhardt Gábor** (zongora)
2004. december 9. csütörtök. Fülep Lajos-terem. A PTE Művészeti Kar hallgatóinak vizsgahangversenye
- tanár: **Dolinszky Miklós**, közreműködik **Bogár Zsófia** (zongora), **Bognár Szabolcs**, **Cseke Noémi**, **Gergely Hajnalka**, **Horváth István**, **Kertész András**, **Kőrös Attila**, **Makkos Kinga** (ének), **Illésy Orsolya**, **Pálhegyi Máté** (fuvola), **Rácz Gabriella** (hegedű), **Valter Izabella** (cselló)
2004. december 16. csütörtök. Zenepark. A 6. Nemzetközi Weidinger Imre fagottverseny nyitóhangversenye – A Művészetek Háza szervezésében
- vezényel **Cser Miklós**, közreműködik a **Pécsi Szimfonia**
2004. december 21. kedd. Fülep Lajos-terem
- közreműködik **Gombos László** (zenetörténész) és **Király Csaba** (zongora)

PÉCSETT TÖRTÉNT A SPORTBAN 2004-BEN

Sporteseményekben, pécsi-baranyai sikerekben egyaránt gazdag volt a 2004-es esztendő. Az évenkénti ismétlődéssel rendezett szakszövetségi, főiskolai és egyetemi bajnokságok, diákolimpiák mellett nagy nemzetközi versenyek, olimpiai és paralimpiai játékok, világ- és Európa-bajnokságok, kupák váltották egymást, amelyekben városunk sportolói is részt vettek. Eredményeiről az alábbiakban számolunk be:

XXVIII. NYÁRI OLIMPIAI JÁTÉKOK – ATHÉN

úszás

Bodor Richárd 200 m mell 2:12,76 tizedik. TÁSI. Edző: Sántics Béla

Bodor Richárd 100 m mell 1:01,88 tizennegyedik

Bodor Richárd 4x100 m vegyes váltó tagjaként hetedik

Jakabos Zsuzsa 400 m vegyes 4:47,21 tizenötödik. ANK. Edző: dr. Petrov Anatolij

sportlövészet

Csonka Zsófia légpisztoly 40 lövés 377 kör, huszonhatodik. Pécs Városi Lövészklub. Edző: Herbai János

Csonka Zsófia sportpisztoly 30+30 lövés 567 kör, harmincadik

XII. PARALIMPIAI JÁTÉKOK – ATHÉN

úszás

Pásztory Dóra S8 200 m vegyes 2:55,01 paralimpiai bajnok, világsúccsal. ANK. Edző: dr. Petrov Anatolij

Pásztory Dóra 100 m pillangó 1:23,85 paralimpiai ezüst

Pásztory Dóra 100 m hát 1:24,07 paralimpiai ezüst

Kovács Ervin 200 m vegyes 3:06,21 paralimpiai ezüst. Lendület SE. Edző: Tari Imre

Kovács Ervin S5 50 m pillangó 39,39 paralimpiai ezüst

Kovács Ervin 50 m hát 40,14 paralimpiai ezüst

Kovács Ervin 100 m mell paralimpiai negyedik

Kovács Ervin 100 m gyors paralimpiai ötödik

Poprócsi Timea SB7 100 m mell 1:47,01 paralimpiai ötödik. Lendület SE. Edző: Tari Imre

VILÁGBAJNOKSÁGOK

cselgáncs

Szakács László senior (40–44 év) –90 kg világbajnok, Bécs. PVSK

Kersics Antal senior (40–44 év) +100 kg Vb bronz, Bécs. PVSK

sporttánc

Hüse Brigitta akrobatikus szóló IIG világbajnok, Merseburg. Fonti Five. Edző: Fontányi Gréta

aerobik

Borsos Anita, Csatáry Kinga, Édes Noémi, Horváth Anita, Kisdaróczi Ágnes, Ockenfusz Enikő,

Spaits Rita, Vass Brigitta felnőtt csapat Vb ezüst, Adelaide. PTE-PEAC Profinfo. Edző: dr. Katics László és Ockenfusz Enikő

Horváth Viktória junior egyéni Vb ezüst, Adelaide

Babocsay Zsófia, Bíró Lolita, Kovács Dorina, Németh Lili, Péter Dorottya, Szöcs Dóri, Török

Zsófia, Uszcai Anett junior csapat Vb bronz, Adelaide

asztalitenisz

Dudás Róbert főiskolai-egyetemi Vb-n a bronzérmes csapat tagja PTE-PEAC

Dudás Róbert főiskolai-egyetemi Vb-n a bronzérmes páros pécsi tagja. Edző: Ács Pongrác

kick-bokszt és más küzdősportok

Szalai Rajmund WPKA –88,5 kg thai bokszt Vb ezüst. Korfu DoZSo SE. Edző: Kucsera Márton

Szalai Rajmund WPKA +88,5 kg oriental Vb bronz Korfu

Csonka Imre WPKA ifjúsági –50 kg oriental Vb bronz Korfu. Edző: Heckenberger Iván

Csonka Imre WPKA ifjúsági –50 kg thai bokszt Vb bronz. Korfu

Szabó Richárd WPKC ifjúsági –60 kg full-kontakt Vb ezüst. New Castle. Edző: Sándor György

Tóth Miklái Tibor WKA felnőtt –64,5 kg light-kontakt Vb bronz. Basel, Edző: Heckenberger Iván

öttusa

Rab Attila senior csapat tagjaként Vb ezüst, Orfű–Pécs. PVSK

Rab Attila senior váltó tagjaként Vb ezüst, Orfű–Pécs

teke

Rubinszky Rita, Török Barbara a magyar csapat tagjaként Vb ezüst. Sztráda 92 Pécsi Teke SE.

Edző: Berta Sándor

Kiss Tünde a serdülő csapat tagjaként Vb negyedik

tájékozódási futás

Kelemen Bernadett Főiskolai–Egyetemi Vb N 20 kategória hatodik. PVSK

EURÓPA BAJNOKSÁGOK*aerobik*

Horváth Beáta, Réfi Eszter, Szilvás Angéla FISAF szabályrendszer felnőtt trió Eb arany, Rotterdam. Sportaerobik és Sportgimnasztikai SE. Edző: Kieffer Andrea, Horváth Beáta

Horváth Viktória junior egyéni Eb bronz. Rotterdam. PTE-PEAC Profinfo. Edző: dr. Katics László, Ockenfusz Enikő

Horváth Viktória, Kovács Dorina, Török Zsófia junior trió Eb bronz, Rotterdam

Borsos Anita, Csatári Kinga, Édes Noémi, Horváth Anita, Kisdaróczi Ágnes, Ockenfusz Enikő, Spaits Rita, Vass Brigitta felnőtt csapat Eb bronz, Rotterdam

Babocsay Zsófia, Kovács Dorina, Németh Lili, Péter Dorottya, Szűcs Dóri, Török Zsófia, Uszkai Anett, Bíró Lolita junior csapat Eb negyedik, Rotterdam. PTE-PEAC-Profinfo. Edző: dr. Katics László, Ockenfusz Enikő

atlétika

Bene Barnabás mezei futás junior egyéni Eb arany. Herinsdorf. PVSK. Edző: Fogarasi Sándor

Csoboth Klára senior (38) 1500 m síkfutás Eb hatodik. Aarhus, Dánia

autósport

Kis István, Kis Balázs felnőtt Waldviertel rallye Eb-futam A/6 kategória első hely és A csoport második

Németh Péter, Vinoccai Attila Waldviertel rallye Eb-futam A/5 kategória első hely és A csoport első

Németh Péter gyorsasági A-1600 kategória és A csoport első, Rijeka

Nagy Szabolcs gyorsasági H-1400 kategória első hely, H csoport harmadik, Rijeka

Milhoffer Zsolt gyorsasági A-1400 kategória második hely, A csoport harmadik, Rijeka

Valamennyien a Ventile Sport Kft. versenyzői.

billiárd

Ifj. Földes Vilmos felnőtt 14/1-es játék Eb ötödik Prága. Fordan Biliárd Club. Edző: Földes Vilmos

kajak-kenu

Babella Balázs felnőtt, K-4 200 m, csapat Eb arany, Poznan. PKKC. Edző: Csaba András

kick-box és más küzdősportok

Kiss Gábor felnőtt, low kick Eb bronz, RFC. Edző: Horváth László, Jorcsák József, Kocska Ferenc, Urszán Béla

kosárlabda

Semsei Barbara a magyar csapat tagjaként ifjúsági Eb bronz. MiZo Pécsi VSK

Bujdosó Nóra, Czukor Tünde, Fegyvernek Zsófia a magyar csapat tagjaként junior Eb negyedik.

MiZo PVSK Edző: Fúzy Ákos

ökölvívás

Kovács Mária felnőtt 86 kg Eb arany. Riccone PVSK. Edző: Gál László

Szuknai Zsuzsanna felnőtt –57kg Eb bronz, Riccone PVSK. Edző: Gál László

öttusa

Juhász Kata háromtusa ifjúsági váltó Eb arany, Budapest. PVSK

Juhász Kata háromtusa ifjúsági csapat Eb bronz, Budapest. PVSK

sporttánc

Bosnyák István, Fehér Tamás, Gáspár Attila, Kuti Péter, Mészáros Csaba, Tóth Péter break dance csapat Eb bronz. Quadro Sporttánc SE. Edző: Varga Tamás, Kreiner Krisztina

Hüse Brigitta felnőtt akrobatikus szóló IIG Eb arany. Landgraaf, Fonti Five. Edző: Fontányi Gréta

Burkus Bernadett, Csordás Andrea, Fritz Andrea, Heidt Anett, Hüse Brigitta, Paljunite Alina, Prémusz Viktória, Prim Mónika, Somogyi Dóra, Tölcsér Anita felnőtt csapat show tánc és művészi tánc kategóriában IIG Eb negyedik. Fonti Five. Edző: Fontányi Gréta

úszás

Jakabos Zsuzsa ifjúsági 400 m vegyes 4:42,01 Eb arany, Lisszabon. ANK Edző: dr. Petrov Anatolij

Jakabos Zsuzsa ifjúsági 4x200 m gyorsváltó Eb arany

Jakabos Zsuzsa ifjúsági 200 m vegyes 2:17,81 Eb ezüst

Jakabos Zsuzsa ifjúsági 4x100 m gyorsváltó Eb ezüst

Jakabos Zsuzsa ifjúsági 100 m pillangó 1:02,65 Eb ötödik hely

Jakabos Zsuzsa felnőtt 400m vegyes 4:48,13 Eb negyedik, Madrid

Jakabos Zsuzsa felnőtt 200m vegyes 2:17,69 Eb hatodik

Bodor Richárd felnőtt 100 m mell Eb bronz, Madrid. TÁSI. Edző: Sántics Béla

Bodor Richárd felnőtt 200 m mell Eb bronz

Bodor Richárd felnőtt 4x100 m vegyes váltó Eb bronz

VILÁGKUPÁK*kick-bokszt és más küzdősportok*

Brunner Boglárka felnőtt –65 kg full-co második, Nyíregyháza. Kratosz SE. Edző: Bödő Csilla, Bödő László

Párkányi Rita felnőtt –70 kg full-co harmadik, Nyíregyháza. Kratosz SE

Molnár Zoltán felnőtt –57 kg low-kick harmadik, Nyíregyháza. Kratosz SE

Jorcsák József felnőtt WAKO kick-bokszt, low-kick második. RFC. Edző: Horváth László, Jorcsák József, Kocska Ferenc, Urszán Béla

Kiss Gábor felnőtt WAKO kick-bokszt full-co második. RFC

vívás

Peterdi András párbajtőr junior második, Portugália. PTE-PEAC. Edző: Danka Sándor, Gaál Csaba

Csobó Dávid párbajtőr junior harmadik, Luxemburg. Edző: Dancsházy Nagy Tamás

sportlövészet

Csonka Zsófia egyéni légpisztoly 40- első, Plzen. Pécsi Városi Lövészklub. Edző: Herbai János

Csonka Zsófia csapat légpisztoly 40- második

EURÓPA KUPÁK*atlétika*

Csesznegi Dávid felnőtt magyar 4x400 m váltó harmadik. PVSK Edző: Bágyi Róbert

biliárd

Ifj. Földes Vilmos Pool biliárd 9-es játék, első Trieszt, Fordan Biliárd Club. Edző: Földes Vilmos

Ifj. Földes Vilmos Pool biliárd 9-es játék első Salzburg

Ifj. Földes Vilmos Pool biliárd 9-es játék első Pécs

Fauszt Gábor, Ifj. Földes Vilmos, Kádár Balázs, Somogyvári László, Szalai Gábor Pool biliárd 9-es játék, első, Pécs

karate

Csernik Csaba kata első; **Király Gábor**; kumite első; **Balla Dániel** kumite második; **Csernik Zsolt** kata második; **Kis Varga Bettine** kumite második; **Ottova István** kumite második; **Radev Gergő** kata harmadik; **Radev Jácint** kumite harmadik. Edző: Morvay Sey Katalin, Sey Gábor (junior), Sey Gábor (senior)

kick box és más küzdősportok

Tóth Miklái Tibor felnőtt IAKSA –63,5 kg light-kontakt első, Szeged. DoZSo SE Edző: Heckengerber Iván

Komáromi Attila felnőtt IAKSA –85 kg light-kontakt második, Szeged. DoZSo SE

Csonka Imre ifjúsági IAKSA –50 kg semi-kontakt második, Szeged. DoZSo SE

Diós Ádám ifjúsági IAKSA –40 kg semi-kontakt második, Szeged. DoZSo SE

kosárlabda

Euro Liga harmadik hely, Pécssett, MiZo Pécsi VSK. **Fegyvernek Zsófia, Allison Tranquilli, Svitlana Boiko, Ambrus Erzsébet, Iványi Dalma, Albena Branzova, Keller Annamária, Ivkoviczné Béres Timea, Chatelle Anderson, Marina Kress, Szakács Ildikó, Károlyi Andrea, Czukor Tünde, Ekaterina Lisina.** Edző: Rátgéber László, Fúzy Ákos

öttusa

Juhász Kata ifjúsági magyar váltó első a PVSK. Edző: Fászkerti Gábor, Halász Barna

Juhász Kata ifjúsági egyéni második és harmadik

EUROPÁI JÁTÉKOK**dializáltak és transzplantáltak részvételével – Ljubljana***atlétika***Makura Lajosné** veterán kislabda-hajítás második**Makura Lajosné** veterán 100 m síkfutás harmadik*asztalitenisz***Köröszts Vince** szuperveterán egyéni második**Csuti János** felnőtt páros második**Csuti János** egyéni harmadik. Edző: Magony Péter, Csiszár János, Jung Antalné*tollaslabda***Köröszts Vince** szuperveterán egyéni első**Köröszts Vince** veterán páros második**Ruppert László** senior egyéni harmadik

Valamennyi a Szervátültetettek Dél-dunántúli Érdekvédelmi és Sport Egyesülete

TOVÁBBI KIEMELKEDŐ EREDMÉNYEK*aerobik*

Öt országos bajnokságot (FIG-IAF) és három Magyar Kupa (FIG) elsőséget szereztek a pécsiek.

– A Forma Fitt Sportaerobik Egyesület országos bajnokai és kupagyőztesei férfi egyéniben: **Tyeklár Ramon** felnőtt párosban: **Tyeklár Ramon**, **Gyetvai Renáta**, felnőtt trióban: **Tyeklár Ramon**, **Tyeklár Richárd**, **Eperjes András**. Edzők: Katus Attia, Katus Tamás, Szentgyörgyi Rómeó, Réfi Eszter, Szilvás Angela– A PTE-PEAC-Profinfo aerobik felnőtt csapata: **Borsos Anita**, **Csatáry Kinga**, **Édes Noémi**, **Horváth Anita**, **Kisdaróczi Ágnes**, **Ockenfusz Enikő**, **Spaits Rita**, **Vass Brigitta**, valamint, **Horváth Viktória** junior egyéniben Magyarország bajnoka. Edzők: Dr. Katic László, Ockenfusz Enikő*asztalitenisz***Zombori Dávid** a magyar ifjúsági válogatott első játékosa a magyar ifjúsági ranglista első helyezettje, háromszoros magyar bajnok, az Ifjúsági Top 20-ak bajnoka, a PTE-PEAC extraligás, inter-kupás, felnőtt csapatának játékosa. Edző: Ács Pongrác**Varga Péter** a parasportolók országos bajnokságán az I kategória férfi álló egyéni első helyezettje.*atlétika*

A PVSK atlétái számára igen eredményes volt a 2004-es esztendő, közel félszáz országos bajnoki címet szereztek.

Kiemelkedő teljesítményt nyújtott **Bene Barnabás** és **Tóth László**, akik futószámokban: 1000, 1500, 3000, 10 000, kismaratonni, valamint mezei versenyeken 16, illetve 11 bajnoki számban nem találtak legyőzőre az ifjúságiak és a juniorok között, sőt **Bene** a felnőtt Ob-n is nyert három alkalommal.A PVSK atlétái közül országos bajnoki címet szereztek még: **Balogh Kata**, **Mészáros Kitty**, **Ulbert Réka**, **Vukmann Erika** junior, gerelyhajítás, csapat; **Balogh Kata**, **Buzászky Anett**, **Mészáros Kitty**, **Ulbert Réka** junior, távolugrás, csapat; **Ulbert Réka** ifjúsági, magasugrás, egyéni, fedett pálya és szabadtéri; **Schubert Péter** ifjúsági, 2000 m, akadály és mezei futás, valamint kismaratonni csapatagként; **Várnai Bence** ifjúsági, mezei futás és kismaratonni csapatagként; **Sántavy Zoltán** ifjúsági, kismaratonni csapat és a junior váltó csapatagként; **Kiskirály Ernő**, **Somogyi Norbert** junior, kismaratonni csapatagként; **Lázár Gábor**, **Marát Ádám**, junior, mezei futás csapatagként; **Freier Dávid** utánpótlás, 10 000 m; **Kürtösi Zsolt** fedettpályás felnőtt hétrőpba; szabadtéri tízrőpba; **Bodor Olivér** fedettpályás felnőtt 3000 m; **Buzás Jenő** veterán, 1500 m, 3000 m; **Fekete Viktória** veterán, súlylökés; Edzők: Fekete Viktória, Ferenczi Imre, Fogarasi Sándor, Freier Balázs, Gáspár Gábor, Homoki Vince.*cselgáncs*PVSK országos bajnokok. **Mohácsi Szandra** az ifjúsági, az utánpótlás és a felnőtt másodosztályban, **Móritz Péter** a férfi másod-, **Bognár Ferenc** a férfi harmadosztályban, **Kersics Antal**, **Romváry Attila**, **Szabó Levente** pedig a seniorok között. Edzők: Kersics Antal, Romváry Attila, Szakács László

Az Együtt a Gyerekekkel Szabadidő Egyesület „HOSI” karate szakosztályából: **Kozma Roland** kata és **Szamos Tamás** kumite versenyformában lett országos bajnok. Edzők: Morvay-Sey Kata, Sey Gábor (junior)

kerékpár

A Pécsi Kerékpáros SE versenyzője Magyar Köztársaság felnőtt pályabajnokságának férfi madison bajnoka: **Ivanics Gergely, Szabó András**. Edző: Hirth István

A hosszú távú OB-t az U-13 korcsoportban **Bíró Olivér** Mecsekszabolcs SE nyerte Edző: Márcz Péter

kézilabda

A PTE-PEAC-Pikker női kézilabda csapata az NB I/B Nyugati Csoportjában bajnoki címet szerzett: **Berta Nikolett, Braxatoris Éva, Csíkos Judit, Horváth Orsolya, Horváth Szimonetta, Kis Olivia, Klasz Karola, Koszó Andrea, Lutz Andrea, Peringer Livia, Savanyú Olga, Somlai Viktória, Strébe Petra, Szánti Dominika, Székely Katalin, Takaró Beáta, Tomasovits Bernadett, Vasas Edina**.

Edző: Danyi Gábor

A PTE-PEAC-Pikker ifjúsági csapata bajnokságot nyert az NB II délnyugati csoportjában. **Bódi Bernadett, Bujtor Csenge, Eiter Anett, Geisler Adrienn, Gogolák Edina, Grozdics Andrea, Hamburger Zsanett, Illés Kata, Koszó Andrea, Kovács Bianka, Manyaszek Mira, Ruzicska Barbara, Somogyi Andrea, Stier Nóra, Szabó Eszter, Szabó Krisztina, Vasas Edina**. Edző: Harmat Tamás

küzdősportok

– A DoZSo SE versenyzői a kick-bokszt és más küzdősportok országos bajnokságain a különböző súlycsoportokban és szabályrendszerekben több elsőséget szereztek:

Orsós József ifjúsági –65 kg; **Pál Viktória** junior –65 kg; **Horváth Balázs** felnőtt –70 kg valamennyi semi-kontakt; **Kiss Varga Bettina** junior –48 kg; **Szécsei Dávid** junior –56,5 kg; **Gyémánt Gábor** junior –60 kg; **Szabó János** junior –70 kg; **Domokos Norbert** felnőtt –82 kg; **Veress Ádám** felnőtt –88,5 kg; valamennyi low-kick;

Csonka Imre ifjúsági –55 kg orientál; **Szabó Richárd** ifjúsági –60 kg orientál és full-kontakt; **Gyémánt Gábor** junior –64,5 kg orientál; **Pruzsics Dávid** junior –72 kg orientál; **Gazdag Attila** felnőtt –67 kg full-kontakt; **Vida Viktor** felnőtt –67 kg orientál;

Jánosi László felnőtt –82 kg; **Klotz István** felnőtt –82 kg; **Tóth Zoltán** felnőtt –88,5 kg; **Hencz Gábor** felnőtt –88,5 kg valamennyi orientál;

Sátorhegyi Kata junior –60 kg; **Szécsei Dávid** junior –67 kg; **Fülöp Tamás** felnőtt –72,5 kg valamennyi light-kontakt;

Diós Ádám ifjúsági –40 kg; **Szabó Richárd** ifjúsági –60 kg; **Gyémánt Gábor** ifjúsági –60 kg ranglista 1.; **Komáromi Attila** ifjúsági –60 kg; **Nagy Tamás** junior –54 kg; **Takács Tibor** junior –60 kg; **Dunai Sándor** junior –71 kg ranglista 1. valamennyi thai-bokszt.

Edzők: Barna Gyula, Dékány Zoltán, Galambos Béla Tibor, Heckenberger Iván, Kucséra Márton, Piócza Mihály, Sándor György, Szűcs Norbert, Vida Viktor

– A Kratosz SE versenyzői, **Molnár Zoltán** a junioroknál –57 kg low-kick-ben lett első. A felnőttek között **Párkányi Rita** –70 kg és **Molnár Gábor** +91 kg full-kontaktban, **Nagy András** –71 kg low-kick-ben szerzett magyar bajnokságot. Edző: Bödő Csilla, Bödő László

– A Ringfighters Club SE színeiben induló sportolók tizenhárom alkalommal bizonyultak az ország legjobbjának: **Jorcsák József** felnőtt fegyveres formagyakorlat, low-kick, sanda; **Kiss Gábor** felnőtt, low-kick, full-kontakt, sanda; **Buchberger Petra** felnőtt, thai-bokszt, **Páján János** felnőtt, sanda; **Tóth Péter** felnőtt, sanda; **Pongrác Lóránt** felnőtt, sanda; **Jorcsák Ramon** ifjúsági sanda. Edzők: Jorcsák József, Horváth László, Kocska Ferenc, Urszán Béla

kosárlabda

A MiZo Pécsi VSK a 2003/2004-es bajnokság során immáron nyolcadik alkalommal hódította el a magyar bajnoki címet: **Fegyverneky Zsófia, Allison Tranquilli, Svitlana Bojko, Ambrus Erzsébet, Iványi Dalma, Alben Branzova, Keller Annamária, Ivkoviczné Béres Timea, Chatelle Anderson, Marina Kress, Szakács Ildikó, Károlyi Andrea, Czukor Tünde, Ekaterina Lisina**.

Edző: Rátgéber László, Fűzy Ákos

kötélugrás

Szentes Szófia az ifjúságiak országos bajnokságán az „egyéni összetett”, valamint az INF versenyben szerzett első helyezést. Edzők: Ferenczi Csaba, dr. Fábiánné Várhelyi Piroska

öttusa

Juhász Kata PVSK az ifjúságiak háromtusa országos bajnokságát nyerte meg. Edző: Fászkerti Gábor, Halász Barna

ökölvívás

Két PVSK-s felnőtt versenyző nyert a sportági Ob-n: **Kovács Mária**, valamint **Szuknai Zsuzsa**. Edző: Gál László

petanque

Triplett kategóriában csapatként az ifjúsági **Novák Barna** SOPEC nyert országos bajnokságot.

Edző: Bosznay Pál

lövészet

A Pécsi Városi Lövészklub versenyzői négy országos elsőséget szereztek: **dr. Rácz Ilona**, **Herrné Kiss Éva**, **Káldi Anna**, a nyíltírányzékű légpuska 20-; a junior **Nagy Zsófia** zártírányzékű légpuska 40-; az ifjúsági **Karmacsi Anikó**, **Karmacsi Ildikó**, **Pretzl Éva** a légpuska 40-; az ifjúsági **Karmacsi Anikó**, **Karmacsi Ildikó**, **Horváth Tímea**, a kisöbű sportpuska 3x20 összetettben. Edzők: Herr László, Herrné Kiss Éva, Herbai János, Káldi Anna, Pető Andrea, dr. Rácz Ilona

sporttánc

– Pécsi Fordan Rock'N'Roll SE három csapata két bajnoki cím és két magyar kupa:

Csa-Jók felnőtt női kismformációban: **Bagoly Ivett**, **Gulyás Krisztina**, **Héra Krisztina**, **Király Eszter**, **Majorlaki Lívია**, **Troszt Anett** – bajnokság

Cserfések: felnőtt női kismformációban: **Jagados Diana**, **Marics Krisztina**, **Schulteisz Nikolett**, **Selényi Angéla**, **Tímár Eszter**, **Troszt Bettina** – kupa.

Angyali Leányok: felnőtt női nagyformációban: **Gulyás Krisztina**, **Jagados Diána**, **Király Eszter**, **Majorlaki Lívია**, **Marics Krisztina**, **Selényi Andrea**, **Schulteisz Nikolett**, **Szajkó Nikolett**, **Troszt Anett**, **Troszt Bettina**, **Tímár Eszter**, **Veres Kata** – bajnokság és kupa. Edzők: Papp Viktor, Majorlaki Ágnes

– A Quadro Sporttánc Egyesület három magyar bajnoki címet szerzett. **Nimsz Gergő** és **Kolozs Szinitta** a junior swing dance és a mixing blues kategóriában, valamint a Sons of God csapat: **Bosnyák István**, **Fehér Tamás**, **Gáspár Attila**, **Kuti Péter**, **Mészáros Csaba**, **Tóth Péter** a break tánc versenyszámban. Edzők: Varga Tamás, Kreiner Krisztina

súlyemelés

Pécsi Súlyemelő Egyesület **Kovács István** 85 kg a legjobb junior és felnőtt eredmény. Edző: Viczay Alajos

fekvenyomás

Egyesület az Egészséges Életmóddért: **Ónozó Szabolcs** a 90 kg-os súlycsoportban első, 265 kg teljesítménnyel.

tenisz

Pécs 2000 Teniszkлуб: **Marosfalvi Zsuzsa**, **Rédecsi Anna** országos ifjúsági csapatbajnok. Edző: Koncz Zsolt

tájékoztató futás

A PVSK tájékoztató futói az országos bajnokságokon tizenegy versenyszámban bizonyultak a legjobbaknak: **Kelemen Bernadett** rövidtáv, középtáv, normáltáv; **Kovács Róbert** F18 éjszakai; **Péley Dorottya** N16 normáltáv; **Viniczai Ferenc** nappali; **Domján Zsuzsa**, **Kovács Benadett**, **Viniczainé Kovács Ildikó** csapat N21; **Ijjász István**, **dr. Kovács László**, **Nagy Lajos** csapat F185; **dr. Kovács László**, **Nagy Lajos**, **Zolarek István** váltó F 185; **Kelemen Bernadett**, **Ketész Anikó**, **Sebők Éva** csapat és váltó N20. Edző: Kiss Gábor, Viniczai Ferenc, Vonyó Péter

úszás

– Az ANK Úszóklub versenyzői közül az országos bajnokságok győztesei: **Jakabos Zsuzsa** ifjúsági, 400 m vegyes, 200 m vegyes, 200 m pillangó, 100 m pillangó; **Pásztory Dóra** felnőtt, MMS OB 200 m vegyes, 200 m pillangó, 100 m hát, 50 m gyors, MMS rövidpályás 100 m vegyes, 100 m pillangó, 50 m gyors. Edzők: dr. Petrov Anatolij, Tantos Balázs

– A TÁSI kilenc magyar bajnokságot nyert úszásban. **Czakó Andrea** ifjúsági, 50 m mell, 100 m mell és a felnőtteknél a rövidpályán 50 m mell, 100 m mell; **Bodor Richárd** felnőtt, 100 m mell; **Financsek Gábor** felnőtt, rövidpályás 50 m mell, 100 m mell. Edzők: Tari Imre, Sántics Béla

– A Mozgássérültek Lendület Sportegyesülete is kilenc bajnoki címet nyert. **Tarjányi Judit** ifjúsági, 400 m gyors, 200 m vegyes, 100 m mell, 50 m gyors; **Kovács Ervin** felnőtt 100 m gyors, 50 m pillangó, 50 m hát; **Poprócsi Timea** felnőtt, 400 m gyors, 100 m mell. Edző: Tari Imre
vívás

A PTE-PEAC junior párbajtőrözői nyerték a csapatbajnokságot: **Bogdán Gábor, Csobó Dávid, Danka Sándor, Hoffbauer Márk, Kovács Dávid**. Edzők: Danka Sándor, Gaál Csaba, Dancsházy Nagy Tamás

A sportági szakszövetségek döntése alapján 2004-ben az **Év Legjobbja:**

Ábrahám Attila játékvezető, labdarúgás

Iványi Dalma kosárlabdázó, európai második helyezett

Rátgéber László edző, kosárlabda

2004-ben a parasportolók között az év legjobbja **Pásztory Dóra**, ANK

2004-ben a parasportolók között az év második legjobbja **Kovács Ervin** LENDÜLET SE.

A parasportolók felkészítését végző szakemberek között az év edzője **dr. Petrov Anatolij** ANK

Az év edzője harmadik helyezett **Tari Imre**, Lendület SE

A Paralimpiai Játékokon nyújtott kiemelkedő teljesítményeikért kitüntetésben részesültek:

A Magyar Köztársaság Tiszti Kereszt Polgári Tagozat: **Pásztory Dóra** és **dr. Petrov Anatolij**

A Magyar Köztársaság Lovagkereszt Polgári Tagozat: **Kovács Ervin** és **Tari Imre**

EGYÉNI ELŐFIZETŐK

dr. Ács Zoltán • dr. Ádám Antal • dr. Antal László • Angster József • dr. Antal Borbála • Arató Csaba (Budapest) • Auer Gábor • Bachmann Bálint • dr. Balatonyi Gábor • dr. Balatonyi Zoltán • Bánfai Antal • dr. Bánhegyi Mihály & Komoróczy Ildikó • Bánki Erik (Mohács) • Baranyai Pál • dr. Barcza Tiborné (Budapest) • dr. Barri Istvánné (2) • Baronek Jenő • Begovác Rózsa • dr. Benke József • dr. Benyovszky Imre • Betlehem István • Betlehem László • dr. Bihariné Bauer Zsuzsa • Biki Endre László (Szederkény) • dr. Bíró József • dr. Blasszauer Róbert • Boda András • Bóday Barna • Bóday Miklós • Bóday Zoltán • dr. Bodor András • Bodor Attila • Bognerné dr. Tóth Mária • Bókay Endre • Borbáth Sándor (Győr) • Boros László • dr. Borsay Péter • Borsy Eszter • dr. Bödő László • Budai Jánosné • dr. Búzás Tibor • Czeiinger Tamás (Orfű) • dr. Csaba Tamásné • Csánk Jenőné • dr. Csullag József (Bonyhád) • dr. Csullag Zsolt (Bonyhád) • dr. Dankó Imre (Debrecen) • dr. Deli József & Szegvári Csilla • Dénesi Ödön • Berényi László (Vác) • Dévényi Sándor • dr. Dobay Péter • Dobó Rudolf • Dolgos Sándor • dr. Ernyes Mihály • Éry István (Budapest) • Fedeles Tamás • Filákovity István • Fitos Gábor • dr. Flerkóné dr. Bárdos Vera • Frankovics György • dr. Fulmer Gábor • Fülöp Zsolt • dr. Füredi Péter • Gábor Olivér • Gálhidy Éva • Gálos Éva • Gállos Orsolya (Pécsvárad) • dr. Gáspár Gabriella • dr. Gáspár László (Budapest) • Gasz Zoltán • dr. Gazda Ferenc • Gergely Tibor • Gesztesy Zsuzsanna • Golob Ferenc • Gonda Tibor • Guld József • dr. Györey Ferencné • Hágen József • dr. Hajzer Lajos • Halász Károly (Paks) • dr. Halda Judit (Mosonmagyaróvár) • dr. Halda Tamás • Hámosy László • Haraszti Ágnes • Haraszty Gábor (Pécsudvard) • dr. Hartai István • Hartstein Jenő • dr. Havasi János • Hegedűs Lajos • Hencze Tamás & dr. Király Magdolna (Budapest) • Hering Gyula • Hevesi András (Budaörs) • Hofmann Judit (Kozármisleny) • Hormay Mihály • dr. Horn János (Budapest) • Horváth Béla (Budapest) • Horváth József • Horváth Zoltán • Horváthné Buchert Eszter (Abaliget) • Huba József • dr. Hudvágner Sándor • Iljász István • Ilcsik János (Mohács) • Illa Gyula • Ivasivka Mátyás • dr. Jandó Péter • dr. Jánosi Edit • Járányi László (Bocodföldre) • dr. Jéki László (Budapest) • Jerezánovics Ferenc • Jerney Miklós & Borsy Márta • Jeszták Lajos • Joó Anna & Fekete László • dr. Jobst Kázmér • dr. Jobst Pál • dr. Kádár Géza • dr. Kádár Géza (Szombathely) • Kamarás Júlia • Kanizsai István • Karancsi Illus • dr. Kelemen László • Kerekes Imre • Kilár Győző • Kilár Zsolt • Kis Jánosné • dr. Kocsis Béla • Kolat Irén • Kollár Levente • Koltai Erika • dr. Korinek László • Kovács Attila • Kovács Gyula • Kovács Imre • Kovács Szabó János • Kraft János • dr. Krassó Sándor • dr. Krommer Károly • Kukai András • Kulcsár László • Laczayné dr. Dombay Sarolta (Kecskemét) • Laczhegyi Béla • Lakatosné Novotny Sarolta • László Károly (Basel) • Légrádi Szabina (Baja) • Lenkovics László • Lischka Györgyné • dr. Lovász Istvánné • Lovász Lázár • Madas Katalin • Magyarlakai Józsefné dr. • Majoros György • dr. Makoviczky Gyula • Makkné Takács Katalin • Mánfai Ildikó • Markó Imre • Marsai Ágnes (Hosszúhétény) • Markszt Levente • Matkovitsné Kretz Eleonóra • dr. Mátrai Béla • dr. Méhes Károly • dr. Meláth Ferenc • Mendly Lajos • Mendőli Zsuzsanna • T. Mérey Klára • dr. Mestyan Gyuláné • dr. Mezey Béla • Mihályi István • Millei Ilona • Mischl Róbert • Molnár G. Judit • Móró Mária Anna • dr. Mőzsa Szabolcs (Budapest) • Nagy Erzsébet • dr. Nagy Éva (Budapest) • dr. Nagy Gábor • Nagy Zoltánné (Kővágószőlős) • Németh Norbert (Csányoszró) • Norgauer Mária • Nümberger Géza • dr. Ormos Mária • Orovicza Mátyás • Paksi Sándor • Palágyi Gergely • ifj. Pálffy Attila • dr. Pásztoriné Kovács Julianna • dr. Péter István • dr. Páva Zsolt • dr. Péter János • Péter Pál • dr. Péteri Zoltán (Majosháza) • dr. Pilkhoffer Mónika • Plathy István • Pohánka Éva • Pusztafalvi Gábor • dr. Rácz Gábor • dr. Rácz-Kotilla Erzsébet (Keszthely) • Radóné Figler Csilla • Rdó Péterné • dr. Rákóczy István • dr. Rákosyné dr. Vass Klára • Rayman János • dr. Roisz Andrásné • Roma Enrico (Budapest) • Rónaki László • Rónaky Edit • Rozvány György • Rozs András • Rusznyákné Gaszt Felícia • Sallay Árpád • Sándorné Gacsályi Irma • Sarlós Tamás • Sasvári Géza • Schaller Károly • Schnell Mihály • Sebők Ferenc • dr. Schmidt József • Selmecezi László • Sey Gábor • Sivák Henrik • dr. Sólyom László (Budapest) • dr. Somosi Konrád (Kömlő) • Soó László • Staub Ernő • Stenczer Béla • dr. Schweitzer Gábor (Budapest) • Szabados György • Szabó Klára Gabriella (Budapest) (2) • dr. Szabó László Gy (2) • dr. Szabó László (Miskolc) • Szabóné Kőnig Éva • Szakács Péter (Cserkút) • Szalai József • Szalay Lajos • dr. Szabéni Imre (Budapest) • Szeifert Judit • dr. Szelestey Judit • Szeléné Beck Irma • Szentivánszki Jeromos • Szentkutiné Szirtes Mónika (Gárdony) • Szieberth Istvánné • Szieberth József (Balatonföldvár) • Szieberth Judit • Szirtes Béla • Szirtes Zoltán (Kővágóötös) • Szluka Balázs • dr. Szolcsányi János • Tamási Balázs • dr. Tamási Károlyné • Tavasz Marianna • Temesi Endre Miklós • dr. Tigyi József • Tihanyi János • dr. Tóbiás János • dr. Tóth József • dr. Tóth Gyula • G. Tóth Károly • Tóth Mihályné • Trebbin Ágost • Tresznai Baronek Éva (Bátaszék) • Tüskés Tibor • dr. Ujvári Jenő • Ursprung János • dr. Varga Csaba (Budapest) • dr. Varga Gyula • dr. Varga Levente • Varga Mihály • Vargáné Apagyi Erzsébet • dr. Vargha Dezső • Várnagy Attila • dr. Varró Zoltán • dr. Darók Judit • Vasvári Géza • Végh Tibor • dr. Visegrády Lajosné • Visy Zoltán (Budapest) • dr. Visy Zsolt • Wenczel Csilla • Werner Imre • Wladimir Andrea • Zalay Buda • Zemplényi Antal • dr. Zemplényi Vera • Zengővári Mária (Budapest) • Zolotnok Ferencné • dr. Zoltai Ákosné • Zsolnay Antal József • dr. Zsolt Njura (Érd)

INTÉZMÉNYEK

Apcazi Nevelési Központ • BAR-ZAL Lapkiadó Kft. • Baranya Megyei Bíróság • Baranya Megyei Levéltár (2) • Belvárosi Általános Iskola • Cigány Kulturális és Kzművelődési Egyesület • Ciszterci Rendház • A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma és Kollégiuma (2) • Csorba Győző Megyei Könyvtár (2) • FVM Szólészeti és Borászati Kutató Intézet • Gulácsy és Fia kft. • Hajnóczy József Kollégium (2) • Hétfő Kft. • HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. • Hidasi Bt. • Jókai Iskola Alapítvány • Jurdik és Jurdik Bt. (Kozármisleny) • Központi Bányászati Múzeum Alapítvány (Sopron) • Lauber Dezső Városi Sportcsarnok • Magyar Geológiai Szolgálat • Mecsek Egyesület • Pécs-Baranyai Kereskedelmi- és Iparkamara • Pécs-Baranyai TIT • Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara (40) • Pécsi Távfűtő Kft. • Pécs Város Oktatási Bizottsága (114) • Pécsi Városi Könyvtár • PTE Egyetemi Könyvtár • PTE BTK-TTK Könyvtár • PTE Pollack Mihály Műszaki Főiskola Könyvtára • PTE Társadalomtudományi Szakkönyvtár • PTE Művészeti Kari Könyvtár • Radnóti Miklós Közgazdasági Szakközépiskola • SZIGSZ Pécsi Gyermekotthon • TÁSI Mecsekfaljai Oktatási és Sportközpont